Juan Gasparini

DIKTÁTOROK *asszonyai*

Fidel Castro

Augusto Pinochet

Ferdinand Marcos

Alberto Fujimori

Jorge Rafael Videla

Szlobodan Milosevics

GABO

Ererdeti kiadás:
Juan Gasparini: Mujeres de dictarodes. Perfiles de Fidel Castro, Augusto Pinochet, Ferdinand Marcos, Alberto Fujimori, Jorge Rafael Videla y Slobodan Milosevic a través de los retratos de sus mujeres
Ediciones Península

Fordította:
Dornbach Mária (1–180. oldal)
Csikós Zsuzsa (181–309. oldal)

Szerkesztette:
Todero Anna

A kötetet tervezte:
Haiman Ágnes

ISBN 963 9237 07 08

Felelős kiadó: Földes Tamás
Irodalmi vezető: Rózsa Judit

Héctor Chimirri emlékére

Tartalom

Tartalom

„A kevélység tetőfoka, ha valaki Isten fiának képzeli magát."

Tomás Eloy Martínez: *A méhkirálynő röpte*

„Nem azzal szolgálunk legjobban valamely ügyet, ha meghalunk érte, hanem ha túléljük."

Yasmina Khadra: *Ábrándos ősz*

Előszó

Ha valaki filmet rendez vagy zenekart vezényel, számos akaratot kell tervszerűen egy irányba terelnie. Tiszteletben kell tartania a partitúra szellemiségét és az eredeti szövegkönyvet. Egy irodalmi mű esetében sincs ez másképp, a tényfeltáró újságírás követi a regényírás módszerét, ügyelve arra, hogy ne vétsen a történelmi hitelesség ellen. Amikor a diktátorok asszonyainak portréját vázolta fel, a közelmúlt felidézése és az aktuális események közreadása olykor riadalommal, máskor pedig jóleső érzéssel töltötte el a szerzőt. Különböző országokba utazunk, és bepillantunk azok történelmébe, ezt azonban terjedelmes bibliográfia összegyűjtése, számtalan újságcikk végigböngészése, bírósági akták áttekintése, valamint a hírügynökségek archívumaiban fellelhető megannyi apró jegyzet számbavétele előzte meg. Olyanok ezek a történetek, mint egy-egy hosszú riport, mintha a főszereplőkkel és a bennfentes megfigyelőkkel készült interjúk alapján, képzeletben újra összeillesztenék a valóságban megtörtént eseményeket, felvillantják egy-egy epizód színhelyét, kényesen ügyelve a hitelességre.

Sokan hozzájárultak e krónikák megírásához, a felelősség azonban végső soron rám, a szerzőre hárult, hiszen a saját meggyőződésem segített formába önteni a történeteket, függetlenül azoknak a személyeknek a véleményétől, akik segítségemre voltak a dokumentumok és bizonyítékok összegyűjtésében. A munkában szem előtt tartott szabályok igen egyszerűek voltak, és mindenki számá-

ra közismertek: megtalálni azokat az embereket, akik egyik vagy másik téma szakavatott ismerői, felkeresni őket, konzultálni velük, megkeresni az információk forráshelyeit, az emberi szenvedélyeket nagyban mozgató pénz és szex nyomába eredni. Mivel a megszerzett adatokat szüntelenül összevetettem egymással, a könyv megalapozott és kellően ellenőrzött forrásokból táplálkozik.

Ennek a könyvnek az ötlete Barcelonában, argentin barátaim, Héctor Chimirri és Horacio Altuna fejében született, akik aztán engem is megfertőztek a vírussal. Horacio fedezte fel Javier Bauluznak azt a fotóját, amely a Lucía Hiriartról szóló fejezet elején látható, s ugyancsak ő volt az, aki fáradhatatlanul felhívta a figyelmemet a hétköznapi szokásokra, és irányított a híres nők megítélésében. Héctor önzetlenül megosztotta velem újságírói és szerkesztői tapasztalatait. Kritikus szemmel elolvasta egy-egy fejezet vázlatát, segített a bibliográfia összeállításában, és a figyelmembe ajánlotta a megfelelő kiadót, amelynek igazgatója, Pere Sureda elfogadta a kéziratot. Héctor Chimirrit egy váratlan szívroham ragadta el közülünk 2002. február 3-án, vasárnap. Neki ajánlom hát ezt a könyvet.

A hat történet kiválasztásánál, amelyek a kötet magvát képezik, azt a szempontot követtem, hogy a szóban forgó diktátorok és asszonyaik lehetőleg élő személyek legyenek, és olyanok, akikről még nem jelent meg életrajz. Két kivétel van csupán: Fidel Castro négy legfontosabb szerelme közül Celia Sánchez már meghalt, de a szóban forgó diktátor átütő erejű, férfias egyénisége és gazdag érzelmi élete indokolja, hogy foglalkozzunk vele, hiszen egyike azon államférfiaknak, akik meghatározták az elmúlt évszázadot, és hatásuk nyomon követhető napjainkban is. Ferdinand Marcos 1989-ben elhunyt ugyan, s feleségével, Imelda Romuáldez-szel együtt számos könyv szereplői, ezek közül azonban igen kevés olvasható spanyol nyelven. Ezek a kiadványok többnyire körülbelül egy évtizeddel ezelőtt láttak napvilágot, tehát hiányoznak belőlük a legfrissebb adatok, s ezt a hiányosságot igyekszik kötetünk pótolni azáltal, hogy bemutatja az ázsiai kontinens egyik leghosszabb és legvéresebb diktatúrájában elkövetett gaztettek eltussolásának következményeit. Az Augusto Pinochetet, Alberto Fujimorit, Jorge Rafael Videlát és Szlobodan Milosevicset

hűségesen kísérő, segítő, támogató – vagy éppen megszenvedő – asszonyok is figyelmet érdemelnek, akik társaik voltak az emberi jogok eltiprásában, valamint a folyamatos gazdasági bűnözésben.

A bevezető felvázolja azon diktátorok – Antonio de Oliveira Salazar, Sztálin, Adolf Hitler és Francisco Franco – érzelmi csapongásait és asszonyaik portréját, akik meghatározó figurái voltak a múlt század első felének. Felsorolásuk, csakúgy mint a XX. század második felében regnáló diktátorok asszonyaié, tetszőleges sorrendet követ, s a kötet szerkesztési, egyensúlyi szabályait tartja szem előtt.

Az anyaggyűjtés, a tájékozódás bő egy esztendeje alatt sok segítséget kaptam, számos adatot, verziót és botrányos esetet ellenőriztem, némelyiket inkognitóban, mert tartottam a megtorlástól. Chilei barátom, Fernando Ruiz, aki Franciaországban lakik, az adatrögzítő szerepét vállalta, valamint ő fordított minden anyagot a bevezető fejezetben, és ugyancsak rá hárult a kötetben olvasható hat portré külső szemmel történő megítélése is. Az Oliveira Salazarral kapcsolatos kutatásban, valamint a Fidel Castro szerelmeiről szóló megannyi írás összegyűjtésében Lisszabonban élő kubai barátomtól és kollégámtól, Miguel Rivero Lorenzótól kaptam felbecsülhetetlen segítséget. A genfi María de los Ángeles Simón Rodríguez kubai újságírónő és a Havannában élő argentin kollégám, Alfredo Muñoz-Unsain számos apró részlettel szolgáltak a kubai forradalom vezérének románcait illetően, és ők adtak hasznos tanácsot a sztori lezárásához. Claudia Aranda és Marco Fajardo újságírók Santiago de Chiléből küldtek aprólékosan összeállított jellemzést Lucía Hiriartról és férjéről, Augusto Pinochetről, valamint nemegyszer véleményezték ennek az ördögi párosnak a tevékenységéről írott ismertetésemet. Svájcban élő chilei barátnőm és kolléganőm, Lorena Brander ugyancsak türelemmel olvasta el újra meg újra azt a fejezetet, és olyan momentumokra hívta fel a figyelmemet, amelyek olykor gazdagították, máskor pedig egyszerűsítették az én megközelítésemet. Leonor Pérez jelenleg Spanyolországban tartózkodik, de Peru egyik neves újságírója volt, amikor Alberto Fujimori – ostoba politikusai társaságában – uralkodott az ország és Susana Higuchi fölött. Ő értette meg velem, mi a különbség egy diktátor és az egyik kitüntetett

áldozata, nevezetesen négy gyermekének anyja között, aki mellesleg napjainkban képviselő. A tőle kapott információkat több perui újságíró is megerősítette: Francisco Valdivioso és Ángel Paez Limából, valamint Sandro Cruz Genfből. Tisztelt fiatal argentin kollégám, Claudio Mardones Buenos Airesben folytatott könnyűnek nem mondható nyomozást Alicia Raquel Hartridge, Jorge Rafael Videla felesége után, s bukkant rá a könyv egyik legszenzációsabb felfedezésére. Az ő munkája bebizonyította, hogy egy általános válsággal sújtott országban is lehet tényfeltáró újságírást művelni. Ami Szlobodan Milosevicset meg Mirjana Markovicsot illeti, a róluk szóló anyag összeállításában Natasa Ojdanics szerb újságírónő volt a támaszom. Tájékozódásomra szolgált mindaz a kommentár és dokumentum, melyeket kollégám és az ENSZ genfi sajtóirodájában szomszédom, az albán származású Nefail Maliqi, a koszovói *Bota Sot* tudósítója bocsátott rendelkezésemre. Ugyancsak ebben a témában sokat segített Luisa Ballin olasz–svájci újságírónő, Balkán-specialista. A Marcos házaspárt illetően saját jegyzeteimre is támaszkodhattam, amelyeket az alatt a tizenhárom év alatt készítettem, amíg Svájcban folyt a két évtizednyi önkényuralom alatt összerabolt hallatlan vagyon felosztásáról szóló per, amelyről több sajtóorgánumot is volt szerencsém tudósítani. Megjegyzem, a Fülöp-szigetek diplomáciai testülete rendre válasz nélkül hagyta a sajtó tudakozódását, ami a gátlástalan házaspár üzelmeinek szégyenteljes büntetlenségére utal. Meg kell említenem Florencia Teruzzit, akinek tevékenysége nem korlátozódott csupán a szöveg stiláris javítására, de éles szemmel korrigálta az elbeszéléstechnikai hibákat is. Végül nem feledkezhetem meg független fotós kollégáimról sem, a spanyol Javier Bauluzról, valamint a mexikói Humberto Salgadóról, a kubai Jorge Reyről, a chilei–svájci Jorge Luis Cabreráról és az osztrák Beatrix Stampfliról. Hálával tartozom az Ediciones Península Kiadó stábjának, amely odaadóan szervezte a kiadás körüli teendőket, gondozta a szöveget, végezte a grafikai munkát, és intézte a könyv nemzetközi terjesztését. Megerősítettek az olykor harccal és szenvedéssel járó hivatásomba vetett hitben. Valamennyiüknek hálás köszönetem.

J. G.

Genf, Svájc, 2002. április 11.

Bevezetés

A szociológia klasszikusai a diktatúrákat a liberális demokráciákkal szemben álló politikai rendszerekként határozzák meg. Az általánosítás azon alapul, hogy a diktatúrák mindegyike törvénytelen, rendellenes, kivételes erőszak révén keletkezik és működik. Néhányuk kezdetben haladó színben tünteti fel magát, mivel monarchiákat, önkényuralmakat, illetve a valóságban monopolista, nagybirtokpárti, a gyarmati elnyomást palástoló látszatdemokráciákat dönt meg. A diktatúrák mindig társadalmi válsághelyzetekből keletkeznek: vagy elsöprik a fennálló társadalmi rendet, mint ahogy Oroszországban történt Lenin, Egyiptomban Nasszer és Kubában Fidel Castro vezetésével, vagy éppen ellenkezőleg, egy forradalmi mozgalmat fékeznek meg, mint ahogy ezt tette például Franco Spanyolországban, Pinochet Chilében vagy Efraín Ríos Montt Guatemalában. Ami közös bennük, hogy a korábban fennálló törvényeket mindig figyelmen kívül hagyják.

A diktatúrák másik közös vonása az, hogy erőszakkal tartják fenn hatalmukat, katonai szervezetekre, illetve egyetlen pártra támaszkodva, amely párt vagy a hatalom megszerzése érdekében szerveződött, vagy pedig bekebelezte a korábbiakat. Ezeket a rendszereket tekintélyelvű kormányzás jellemzi, ahol az állampolgárok nem gyakorolhatják szabadságjogaikat. Diktatúrák úgy keletkeznek, hogy a társadalomban meglévő állandó konfliktusok gazdagok és szegények, kiváltságosak és hátrányos helyzetűek, illetve elnyo-

mók és elnyomottak között megrendítik az országon belüli politikai konszenzust. A társadalmi és politikai elégedetlenség túllép az addigi államhatalmi szerveken, a hagyományos intézményrendszer már nem képes a konfliktusok kezelésére, és ezek a hirtelen jött rendkívüli körülmények jó táptalajt biztosítanak a diktatúráknak, amelyek mindegyike a társadalom legrosszabb helyzetben lévő rétegeinek támogatását keresi.

A történelmi vizsgálódások és az újságokban megjelent riportok sokasága azt mutatta, hogy a kutatási lehetőségek szinte kimeríthetetlenek. Nemcsak azok a diktátorok, akik demokratikus, szabad választások nélkül kormányoznak, elnyomják az ellenzéket, korlátozzák a sajtó- és szólásszabadságot, hanem azok is, akik látszólag elfogadják a kormányzat törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató intézményeit, ugyanakkor a saját kezükben összpontosítják a hatalmat. A diktátor személyének hosszabb-rövidebb ideig tartó népszerűsége kapcsolja össze a múlt század fasiszta, náci és kommunista parancsuralmi rendszereit. A populista, nacionalista és forradalmi jelszavak valójában abszolutizmust és teljhatalmat takarnak az emberi jogok folyamatos megsértésével, a döntéshozatal egy ember kezében való koncentrálásával, az erőszak mindennapossá tételével és a hatalom fenntartásának érdekében elfogadtatott elvvel, mely szerint a cél szentesíti az eszközt.

Ezen a széles palettán a diktátorfeleségekről a politikai irodalomban kevés szó esik. Tevékenységük inkább kiegészítő jellegű, és különbözik azoktól a módszerektől, amelyek férjeiket a hatalom gyakorlásában jellemzik. Minden pár esetében, ahol az egyikből közszereplő lesz, a másik személyének megismerése hozzájárulhat társa személyiségének alaposabb megvilágításához. Ez a könyv olyan nők portréját vázolja fel, akik Fidel Castro, Augusto Pinochet, Ferdinand Marcos, Alberto Fujimori, Jorge Rafael Videla és Szlobodan Milosevics magánéletbeli társai voltak, de mielőtt velük foglalkoznék részletesen, érdemes elidőzni a II. világháború előtt hatalomra került diktátorok asszonyainál. Antonio de Oliveira Salazar, Joszif Sztálin, Adolf Hitler, illetve Francisco Franco kiemelése ebből a listából nem kíván külön indoklást, ugyanakkor figyelemre méltó az a tény, hogy Európában születtek a XX. század legvéresebb diktatúrái és legvéreskezűbb diktátorai. Éppen ezért megkérdőjelezhetőek azok az elméletek, melyek szerint diktátorok csak a Harmadik Világban léteznek, ahol banánköztársaságokról beszélnek, hogy bagatellizálják azoknak a szerepét, akik kizsákmányolták Ázsiát, Afrikát és Latin-Amerikát. Az Emberi Jogok Nyilatkozatát deklaráló Európában történtek a legvérfagyasztóbb események, amelyek a hétköznapokat elviselhetetlen, lidérces álommá tették. Ennek a századnak a hajnalán az Egyesült Államok vette át a stafétabotot az Öreg Kontinenstől, szintetizálva annak tapasztalatait.

A diktátorok magánélete amellett, hogy bővelkedik regényes elemekben, sokszor váratlan fordulatokat is produkál. Azoknak az asszonyoknak, akik e férfiak bizalmát élvezték, megaláztatások és aljasságok sorát kellett elviselniük. Egy olyan homályos világban éltek, ahol a szenvedély, a kedvesség és a kegyetlenség egyformán elképzelhető volt, és ahol furcsán hatna, ha megkülönböztetnénk áldozatokat és hóhérokat. Fájdalom, lázadás és birtoklás, hiányok, hibák és alávetettség keverednek ezekben a viszonyokban. Egocentrizmus, arrogancia, közöny és manipuláció színesítik a palettát. Családon belüli erőszak, félelem, megalázottság és rosszalló tekintetek. A szenvedés és mellőzöttség formáinak tárháza végtelen. Ugyanakkor ezeknek az asszonyoknak az eltökéltsége, akik a legdurvább dolgokban is engedelmesnek mutatkoztak, szintén kijelöl egy irányt abban az önpusztító folyamatban, amelyet az elkövetkező oldalak megörökítenek. Igényes, érzékeny, kreatív, intelligens vagy éppen gyenge akaratú, műveletlen, tapasztalatlan asszonyok, nehéz gyerekkorral, sokszor erőszaktól sem mentes szülő-gyerek kapcsolatokkal, akik hagyták, hogy egy férfi miatt eltiporják önbecsülésüket, vállalták kizsákmányolásukat, öncsonkításukat a házasságban, hogy mítosszá lehessenek, vagy éppen kalandvágyukat élték ki nevük és hírük fennmaradása érdekében.

A dátumok, amelyek a könyv alfejezeteinek címét adják, nem a szerző szeszélyének megnyilvánulásai, csupán útmutatóként szolgálnak a szereplők tevékenységének időbeli elrendezéséhez, külön jelölve az életükben bekövetkező fordulópontokat. Ha el akarjuk

kerülni, hogy a véleményformálásra essék a hangsúly a könyvben, nem tűnik feleslegesnek, hogy a jobb megértés végett visszatekintsünk a múltba és vizsgáljuk meg a jelent. Az újságírónak, mielőtt elítélne, felmentene vagy rehabilitálna valakit a diktátorokhoz kötődő, a hatalom hátterében velük élő asszonyok közül, kötelessége, hogy bemutassa személyiségjegyeiket.

1970. JÚLIUS 30.

Amikor 1970. július 30-án sor került Antonio de Oliveira Salazar temetési szertartására, annak az embernek a búcsúztatására, aki közel negyven évig irányította kemény kézzel Portugáliát, hárman kísérték az ún. „Új Állam" megalapítójának a koporsóját: az utód, Marcello Caetano, a házvezetőnő, María de Jesús Caetano – csupán névrokona az előzőnek – és a korábbi külügyminiszter, Franco Nogueira, akiről sokan úgy vélték, hogy valójában neki kellett volna a kormány irányítását átvennie. María de Jesús Caetano a legszebb éveit áldozta az elhunytra. Nem tudta visszatartani a könnyeit, mialatt Marcello Caetano próbált ugyan részvétet mutatni, ugyanakkor valójában megkönnyebbülést kellett, hogy érezzen, amiért végre eltűnt az a szellem, aki az elmúlt húsz hónapban „irányította" az országot a San Bento-palotából. Aggodalom tükröződött a ravatalt körülálló és a diktátor közvetlen környezetéhez tartozó emberek arcán: ez volt a múlt század legjelentősebb színházi produkciója portugál hatalmi körökben. Mellettük hatalmas koszorúkat helyeztek el, ezek közül is kiemelkedett méretével az, amelyet a spanyol diktátor, Francisco Franco, illetve az Egyesült Államok elnöke, Richard Nixon küldött.

1968 nyarán az akkor már 79 éves Salazar leesett egy székről egy Lisszabonhoz közeli erődben, s ennek következtében vérömleny keletkezett a koponyájában. Amikor egy műtéttel megpróbálták a véralvadékot eltávolítani, a diktátornál agyi keringési zavarok léptek fel, és kómába esett. Maga Marcello Caetano, aki csak színlelte a szomorúságot a temetésen, javasolta a kórház intenzív

osztályán, hogy ha a páciens úgyis meg fog halni, „használhatják a gépeket" mások életének a megmentésére.

De Salazar nem halt meg azonnal. Gyakorlatilag alkalmatlan volt már feladatai ellátására, de egyfajta tisztánlátása mégis megmaradt. Hívei rögtönöztek néhány, a vezetésével megtartott hamis minisztertanácsi ülést, de a hatalom valójában akkor már Marcello Caetano kezében összpontosult, aki csak nagy nehézségek árán tudta azt megtartani. A diktatúrának az 1974. április 25-én kitört „Szegfűk Forradalma" vetett véget. Mavilde Moreira, a San Bento-palota egyik régi alkalmazottja, aki Salazar mellett volt életének utolsó hónapjaiban, elismerte: „Tudta, hogy már nem ő kormányoz, de úgy tett, mintha nem tudna róla." Más diktátorok hosszú agóniájával szemben Salazar gyorsan és nyugodt körülmények között halt meg egy hirtelen fellépő embólia következtében 1970. július 27-én. Mellette volt María de Jesús, akit még egyetemi tanulmányai idején ismert meg Coimbrában, és aki később Lisszabonban a házvezetőnője lett. Ő is belekerült azok körébe, akik, a szóbeszéd szerint, gazdája érzelmi életében betöltöttek valamifajta szerepet. Salazar egyébként soha nem házasodott meg.

Ugyanakkor hosszú élete folyamán Antonio de Oliveira Salazarnak több nővel volt szerelmi viszonya, bár ezek a kapcsolatok mindig igen diszkrét románcnak bizonyultak, főleg azt követően, hogy 1932. július 5-én miniszterelnök lett. 1889. április 28-án született Vimieiro faluban, nem messze Santa Comba Dãótól, egy Lisszabontól mintegy 230 kilométerre, északnyugatra fekvő mezőgazdasági műveléssel foglalkozó vidéken. Szegényparaszti családból származott. Szülei nagyon örültek, hogy négy leánygyermeket követően végre fiuk született. Abban az időben szokás volt, hogy a szegény családok gyermekeinek tanulási költségeit a katolikus egyház fedezte, és így került Salazar és egyik nővére, Marta is 1905-ben Viseu városába – a hely Lisszabontól 290 kilométerre, északnyugatra fekszik –, ahol a fiú nyolc éven át volt papnövendék. Akkoriban bontakozott ki első ifjúkori szerelmi kapcsolata is Felismina Oliveirával, aki két évvel volt idősebb nála, és együtt lakott Salazar nővérével. A kölcsönös vonzalom szinte első pillantásra kialakult a

fiatalok között. Később Felismina is elkísérte Martát szombatonként a kolostorba, ahol meglátogatták az ifjú Salazart. Paulo Campos, a fiú akkori közeli barátja bevallotta, hogy üzeneteket közvetített a két szerelmes között. Salazar egyszer azt mondta neki, hogy ha Felismina elfogadja őt jegyesének, akkor kész otthagyni a jezsuitákat. Amikor a lány értesült Salazar szándékairól, megijedt. Felismina úgy gondolta, hogy nincs joga kiragadni a fiút Isten kezéből, akkor, amikor éppen elkezdte teológiai tanulmányait.

Ettől függetlenül a flört folytatódott. Felismina rendszerint a Salazar családnál nyaralt Vimieiróban. Tizenkilencedik életévét is ott töltötte be, és az alábbiakat jegyezte fel naplójában: „Ó, istenem, az nem csupán egyszerű baráti kapcsolat volt. Ő a szerelmet kereste, bennem pedig egyre csak nőtt a félelem. Egy papnövendéket szeretni!" Salazar Felisminára annak testvérén, Herminián keresztül is próbált hatást gyakorolni: elkezdett együtt mutatkozni a lánnyal. Herminia többször hangsúlyozta, hogy kínos számára, ha együtt látják őket, valójában azonban neki is megtetszett a fiatalember. Sőt, elhatározta, hogy elválasztja egymástól a szerelmeseket. Levelet írt mindkettőjüknek, amelyben arra kérte Salazart és Felisminát, hogy ne találkozzanak többet Vimieiróban, mert Viseuban egyre több mendemonda kapott lábra kapcsolatukat illetően. Az 1908-as esztendő nyári vakációjára Herminia meghívatta magát testvérével együtt Vimieiróba, ahol a parasztok már „atyaként" emlegették Salazart,és kitűnő prédikátornak tartották. Felismina csalódása akkor következett be, amikor észrevette, hogy már nem ő Antonio szívének királynője: egy alkalommal együtt találta Viseuban Salazart Natalia de Sousával, egyik papnövendék társának a testvérével. Nyilvánvalóvá lett, hogy a fiatalember más nőknek is udvarol, és ez Felismina számára a végső csapást jelentette.

1910-ben Salazar közölte, hogy nem érez elhivatottságot a papi pálya iránt, és beiratkozott a Coimbrai Egyetem jogi fakultására. Felisminával való szerelmi kapcsolata véget ért, de a nő továbbra is hű maradt hozzá gondolataiban. Húsz évvel később Felismina Oliveira lett az első nő Portugáliában, akit tanfelügyelőnek neveztek ki. Ez a funkció Salazar közelében tartotta, akinek számos feljegyzést is írt. Az egyikben az alábbi gondolatot fogalmazta meg: „Segítsen nekem veszedelmesnek látszani, mert én semmitől sem félek." Katolikus hite megakadályozta, hogy engedjen, amikor Salazar szerelmével és házassági ajánlataival ostromolta, de végig a diktatúra alatt lelki támasza volt a nacionalista eszmék és a haza kommunistákkal szembeni védelme dolgában. Felismina tehát a „salazari ügynek" szentelte az életét. Ezt az elhivatottságot a diktátor a maga javára fordította, és nem Felismina volt az egyetlen szeretett nő, akit a férfi politikai céljai érdekében kihasznált.

1910. október 10-én, Salazar Coimbrába érkezésének napján kiáltották ki a Portugál Köztársaságot. A híres egyetem, amelynek hallgatója lett, a monarchista és republikánus érzelmű diákok ütközőpontjává vált. Azokban az időkben Salazar több fontos barátságot kötött, többek között Manuel Gonçalves Cerejeirával, aki később, Salazar miniszterelnöksége idején, Lisszabon bíboros pátriárkájának tisztségét töltötte be. A fiatal egyetemista egyre gyakrabban kereste fel Gloria Castanheira zongoratanárnő házát, ahol rövid szerelmi viszonyba keveredett az akkor tizenhat éves Julia Etelvinával. A zongoraórák jó apropót szolgáltattak a találkákra, ahol a fiatalok örök hűséget ígértek egymásnak. Salazar öt évvel volt idősebb a lánynál, és ez éppen megfelelő ürügynek bizonyult ahhoz, hogy a lány anyja, amikor tudomást szerzett a románcról, véget vessen a kapcsolatnak, azzal vádolván meg a volt papnövendéket, hogy visszaélt a család bizalmával.

Salazar nem lett hűtlen a zongorához: a későbbiekben szintén tanárnője házában ismerkedett meg a karcsú, zöld szemű María Laura Campos Paivával, akinek rendkívüli szépsége rabul ejtette, noha a nő házasságban élt egy oportói kereskedővel. Ez azonban nem akadályozta meg a buzgó katolikus Salazart, hogy titokban intim kapcsolatot kezdjen María Laurával. Sóvárgott a távoli nő után, és engedett a vágyainak. 1928-ban hivatalosan még csak pénzügyminiszterként, valójában azonban már jóval szélesebb jogkörrel felruházva, amit az akkori elnöktől, Oscar Fragoso Carmonától kapott, továbbra is fenntartotta ezt a viszonyt, és kihasználta, hogy az asszony férjével együtt Lisszabonba költözött. Salazar háza be-

rendezésével bízta meg az asszonyt, és ezzel is megkönnyítette a titkos találkák lehetőségét. A szerelmesek odáig merészkedtek, hogy a főváros központjában együtt sétálgattak, az asszony házassága pedig végleg zátonyra futott és válással végződött. 1929. december 31-én, még mielőtt a különélést törvény szentesítette volna, Antonio és María Laura együtt köszöntötték az újévet a férfi házában. Ugyanakkor a várakozásokkal ellentétben Salazar nem vette feleségül az asszonyt. 1931 novemberében a fiatal nő új házasságra lépett egy nála jóval idősebb férfival – korábbi férje nagybátyjával –, és a pár Madridba költözött. A nő és Salazar intim kapcsolata még ekkor sem ért véget. María Laura titokban többször utazott Lisszabonba, és a Chiado forgalmas negyedében található Borges Hotelben randevúzott Salazarral. Titkos naplójába María Laura az alábbiakat jegyezte fel: „Csak a találkozáskor lehet igazán érezni a szerelmet, és minden hosszabb távollét annyi, mint egy kicsit meghalni." A szakítás 1934-ben következett be. Salazar két évvel korábban lett miniszterelnök, és elküldte egyik emberét Madridba María Laurához azzal a felszólítással, hogy az asszony adja vissza egész addigi levelezésüket. Az egykoron egyházi pályára készülő embernek nem volt ínyére, hogy szerelmi kalandjainak nyoma maradjon. Valójában a szakítás egy másik asszony miatt következett be, egy bizonyos María Emilia Vieira csavarta el a diktátor fejét. Antonio Salazarnak ebben az időben számos politikai problémán kellett úrrá lennie: lecsillapítani a radikális jobboldalt, egy táborba tömöríteni a monarchistákat, a katolikusokat, valamint a fasiszta ihletésű nemzeti szindikalistákat, akik a salazari „Új Állam" és egyeduralkodó pártja, a Nemzeti Unió társadalmi bázisát adták.

Kapcsolatuk kezdetekor María Emilia 37 éves volt, Salazar pedig 45, és számos bizonytalansági tényezővel kellett számolniuk az évek során. Az akkor uralkodó légkörben igencsak furcsának, mi több, botrányosnak hathatott a nő szokványosnak korántsem nevezhető élete. Táncosnő volt és szerette az éjszakai életet. Akik ismerték, nagyon jó megjelenésű, szép arcú, sötét hajú és sötét szemű nőnek írták le. Mielőtt 1934-ben Lisszabonba költözött, Párizsban töltött hosszabb időt. Horoszkópokat készített és jósolt, s ezzel a tevékenységével Portugáliában sem hagyott fel. A salazari rezidencia szomszédságában lakott, és valószínűleg ennek a „közelségnek" köszönhető ismeretségük is, bár más, kevésbé valószínűsíthető források szerint bizonyos politikusok és híres személyiségek, akik horoszkópjukat María Emiliával készíttették el, voltak az összekötő láncszem a két ember kapcsolatában. Mindenesetre együtt vészelték át a nehéz időket, a spanyol polgárháborút, majd a II. világháborút. Salazar María Emilia kapcsán tapasztalta meg, milyen is kettős erkölcsi normák szerint élni: a külvilág felé tisztának és feddhetetlennek mutatkozni, ugyanakkor a háttérben egy szabados életű asszonnyal osztozni a szerelmi örömökön, és ha ez még nem bizonyulna elegendőnek, igénybe venni annak jövendölési tudományát. Ez a kettősség egyébként egészen napjainkig jól jellemzi sok politikai vezető életét. Salazar és María Emilia kapcsolata heves és szenvedélyes volt. María Emilia bérelt egy tengerparti házat a Lisszabon melletti Azambujinhában, amely ideális hely volt a diszkrét találkák számára. A párnak nem lehetett gyereke, mivel az asszonynak, nem tudni, miért, eltávolították a petefészkét. Azon kevés feljegyzések egyikében, amelyek az asszonynál kettejük kapcsolatáról fennmaradtak, az alábbiakat olvashatjuk: „nem mozdultam ki a házból, mindig őt vártam... Vajon eljön vasárnap? Borzasztóan vágyódom utána... Vannak dolgok, melyeket csak titokban mondhatok el neki."

Ezekben a nehéz években Salazar volt az első, aki teljes mellszélességgel támogatta Francisco Francót a spanyol polgárháborúban. A Spanyolországból Portugáliába érkező menekülteket fogolytáborokba vitték, és azokat, akikkel kapcsolatban felmerült a gyanú, hogy a köztársaságiak seregében szolgáltak, kiszolgáltatták a francóistáknak, akik azonnal agyonlőtték őket. A II. világháború idején, talán éppen María Emilia horoszkópjainak és jóslásainak alapján, Salazar látszólagos semlegességre törekedett. Igazi zsonglőrnek bizonyult, és jókora gazdasági előnyhöz juttatta Portugáliát azáltal, hogy Hitlernek volfrámot és élelmiszert (főképpen halkonzervet) adott el a hatalmukat egész Európára és Észak-Afrikára kiterjesztő náci seregek számára. Ezzel párhuzamosan Salazar bele-

egyezett, hogy néhány ezer zsidó és politikai üldözött Portugálián keresztül meneküljön a hitleri hordák elől. Lisszabon szállodái mind a náci, mind pedig a szövetséges kémek kedvenc központjaivá váltak. A *Casablanca* című híres filmben, amikor Humphrey Bogart próbálja megmenteni a szeretőjét, a repülőgép éppen Lisszabonba tart, hogy ott leszálljon, mielőtt az Egyesült Államokba menne tovább. Összességében Salazar jól egyensúlyozott a két szövetség között. 1939-ben a Portugál Bank aranytartaléka 65 tonna volt. A háború öt éve alatt ez a mennyiség 310 tonnára nőtt, és a növekedéssel kapcsolatban a 90-es években olyan elméletek is napvilágot láttak, miszerint Portugáliában landolt annak az aranynak egy része, amit a nácik fosztogatásaik révén Európa számos országából begyűjtöttek. A szocialista exelnök, Mario Soares irányításával felállított vizsgálóbizottság 1999-ben arra a következtetésre jutott, hogy arról a Németországból származó aranyról van szó, amely a II. világháború idején került Portugáliába, „a szövetségesek előtt is ismert, jóváhagyott és törvényes kereskedelem" ellentételezéseként.

A háború végéig tartó, megrázkódtatásokkal teli időszakban Salazar Mariánál találhatott menedéket, nyugalmat, biztonságot, és vele folytatott kapcsolatával kárpótolhatta magát szigorú életviteléért, melyet már-már a Hazának szentelt szerzetesi életként prezentált. A Párizsból érkezett táncos- és jósnővel való titkos, de gyakori találkozások feszültségoldó szerepet töltöttek be e magányos ember életében, aki soha nem adta a fejét nősülésre. A háború befejezése után María Emilia – talán mert Salazar annyira ellenállt a házasságnak – elkötelezettebb és társadalmilag jobban hozzáillő partnert keresett: férjhez ment a *Diario de Noticias* című napilap egyik újságírójához. Ugyanakkor – Salazar és María Laura Campos Paiva viszonyához hasonlóan – a házassággal a viszonynak nem szakadt vége, csupán az óvatosság és a titoktartás lett nagyobb. Nem sokkal az esküvőt követően az asszony az alábbiakat írta a diktátornak: „Az élet megváltozhat, de azok az érzelmek, amelyek lángra gyújtják a szívet, változatlanok maradnak." Valójában a María Emilia és Salazar közötti kapcsolat több mint három évtizedig tartott. Kezdetben szeretők, később barátok voltak. María Emilia havonta elküldte a diktátor horoszkópját, és levelezésük csak nem sokkal azelőtt szakadt meg, hogy Salazart a hatalmának is véget vető baleset érte. A levéltárakban megmaradtak azok az 1967-es és 68-as horoszkópok, amelyeket María Emilia küldött. Az 1967-esben rossz előjelekről számol be, mivel Salazar áprilisban, a bika jegyében született, így „baleset fenyegeti".

Miután a II. világháború az európai demokráciák győzelmével fejeződött be, Salazarnak kényes helyzettel kellett szembenéznie: nőtt az Új Állam rendszerére gyakorolt külső nyomás. Fontos diplomáciai lépések következtek. Salazar, még abban az időben is, amikor intenzív kereskedelmi kapcsolatokat folytatott a hitleri rezsimmel, fenntartott egy kiskaput Portugália régi szövetségese, Anglia irányába. Nem szakította meg a kapcsolatot a száműzetésbe kényszerült portugál királyi család tagjaival sem. 1945 májusában az utolsó királynét, a franciaországi Bellevue-palotában élő Amelia de Orléans y Bragançát portugáliai látogatásra hívta meg udvarhölgyeivel együtt. Amelia de Orléans az alábbiakat jegyezte fel naplójában: „Az Állam tiszteletadásának jeleként Salazar elnök személyesen fogad, diszkrét és mosolygós, olyan, amilyennek képzeltem, és pontosan betartja a protokollt. Nem tudom, hogy a történelem miként fog emlékezni a mostani elnökre. De hangsúlyozni szeretném, hogy ő állította helyre a rendet országomban egy őrült és véres anarchiát követően..." Sabugosa grófnője sógornőjével, Carolina Assecával együtt elkísérte a királynőt Portugáliába. A 45 éves, sötét hajú, gesztenyebarna szemű Carolina elbűvölő özvegyasszony volt. Angliában végzett iskoláival, tökéletes angol és francia nyelvtudásával ideális társasági hölgynek bizonyult. Az 56 éves Salazar pedig még mindig képes volt új hódításokra: Carolina egyre gyakrabban kapott a diktátortól szebbnél szebb virágcsokrokat.

Amelia királynő 1945. június 30-án visszatért Franciaországba, de Carolina Asseca úgy döntött, hogy még egy ideig Portugáliában marad. Ezen idő alatt a hivatalos aktusokon First Ladyként vett részt, és szóbeszéd tárgya lett, hogy ő és Salazar hamarosan házasságot kötnek. A szerelmi szálakon túl Salazar politikai célokra is felhasználta az asszonyt, aki régi jó barátja volt a lisszaboni angol

nagykövetnek. Mindez jó apropóként szolgált arra, hogy Portugália hozzálásson a szövetségesekkel a hitleri Németországnak nyújtott támogatás miatt megromlott kapcsolatai helyreállításához. A románc nem volt hosszú életű, de ahhoz elegendőnek bizonyult, hogy a londoni kormány nagyobb szimpátiával tekintsen a portugál rezsimre.

A hidegháború kezdete remek lehetőséget nyújtott Salazarnak az Egyesült Államokkal való baráti kapcsolat kiépítésére. Elérte, hogy 1949 áprilisában Portugália alapító tagja lehessen a NATO-nak. Még a II. világháború utolsó szakaszában történt, hogy Salazar, látva a szövetségesek egyre nyilvánvalóbb fölényét, engedélyt adott arra, hogy a britek 1943-tól kezdve használhassák az Azori-szigeteken található légi támaszpontot. Miután a washingtoni kormány egyre nagyobb érdeklődést tanúsított az Egyesült Államoktól, Európától és a Közel-Kelettől körülbelül egyforma távolságra fekvő ottani katonai létesítmények iránt, Salazar tárgyalásokat kezdett az amerikaiakkal. Így írták alá 1951-ben azt a Védelmi Megállapodást Portugália és az USA között, amely hivatalos formában is biztosította az amerikai légierő számára az Azori-szigeteken található Las Lajes légitámaszpont használatát.

Ebben az időszakban egyezett bele a diktátor, hogy Christine Garnier, francia író és újságíró könyvet írjon az életéről. Salazarnak egyetlen kikötése volt csupán: ellenőrizni akarta a kéziratot, mielőtt az nyomdába kerül. 1951 tavaszán az írónő Lisszabonba érkezett. Magas, karcsú, szőke és nagyon elegáns hölgy volt. Az első interjúkat követően Salazar meghívta, hogy töltsék együtt a vakációt. Attól kezdve Christine hosszabb időszakokat töltött Lisszabonban és Salazarnak a Santa Comba Dão közelében található házában. A megmaradt fotók a diktátor és a francia hölgy meghitt kapcsolatáról tanúskodnak. Christine mintegy 15-20 évvel lehetett fiatalabb Salazarnál. De az akkor 62 éves diktátor még mindig vonzó külsejű férfi volt, ősz haját hátrafésülve hordta, arcbőre sem ráncosodott. Az egyik fotón, amely Salazar Santa Comba Dão-i háza medencéjének partján készült, a férfi éppen egy levelet vagy valamilyen iratot mutat a hozzá igen közel álló Christine-nek. A dolog pikantériája, hogy a képeket Antonio Rosa Casaco államvédelmi főfelügyelő készítette, aki a Humberto Delgado ezredes elleni akciót is irányította. Humberto Delgado az 1958-as elnökválasztásokon az ellenzék jelöltje volt, és 1965. február 13-án a spanyolországi Badajoz környékén gyilkolták meg. A későbbi kutatások megállapították, hogy a „rettenthetetlen"-ként ismert ezredes valójában megnyerte a választásokat, de az eredményeket manipulálták, így Salazar tulajdonképpen csak választási csalások egész sorozatával maradhatott továbbra is az elnöki székben.

Christine Garnier és a portugál diktátor között az intim kapcsolat évekig tartott. A hölgy, amikor éppen máshová kellett utaznia vagy Párizsban tartózkodott, rendszeresen kapott hatalmas rózsacsokrokat Salazartól. A hölgy által küldött egyik cédulán ezt olvashatjuk: *„Merci pour les roses qui m'ont profondement touché – ce sont les belles roses du monde!"** Úgy tartják, hogy Salazar nagyon fegyelmezett és mértékletes ember volt. Amikor ruhái kissé megkoptak, elrendelte, hogy fordítsák ki azokat, hogy tovább tartsanak. Ugyanakkor Christine iránti szenvedélye nemegyszer ragadtatta túlzásokra. Többek között megparancsolta a franciaországi portugál nagykövetnek, hogy kérje meg Christine-t: a hölgy kísérje el őt gyűrűt venni, és állítsa be úgy a dolgot, mintha a feleségének szánná az ajándékot. Amikor Christine kiválasztotta az ékszert, legnagyobb meglepetésére kiderült, hogy a 420 dolláros, akkoriban igencsak drágának számító gyűrű valójában Salazar neki szánt ajándéka. Eközben az asszony férje, Raymond Bret-Koch, a tbc-bacilus felfedezőjének távoli rokona, miután megtalálta Salazar Christine-nek küldött leveleit, beadta a válókeresetet. A levelek nyilvánvalóvá tették a diktátor és Christine szerelmi kapcsolatát. Christine feljegyzései közül csak kevés maradt meg a lisszaboni levéltárakban, ezek azonban heves érzelmekről tanúskodnak. Az egyikben így ír Salazarnak: *„Joie de recevoir votre adorable lettre si impregné de vous!"***

* Köszönet a rózsákért, mélyen meghatódtam tőlük – ezek a világ legszebb rózsái! (francia)

** Boldog voltam, hogy megkaptam imádnivaló levelét, amely úgy át van itatva magával! (francia)

A románc tovább folytatódott. 1958 áprilisában, amikor Christine egy riportkörúton Szenegálban tartózkodott, Salazar újabb ajándékkal lepte meg: három láda, Portugália híres bortermelő vidékéről származó vörösbort küldetett neki. Ezen a bortermő vidéken éltek egyébként a diktátor nővérei is. A hatvanas években, amikor a diktátor már betöltötte a hetvenet, María de Jesús volt az a nő, aki hűségesen szolgálta továbbra is, főzött rá, ellátta, a gyakorlati teendők minden gondját levette a válláról, és ő volt az, aki könnyek között kísérte utolsó útjára 1970. július 30-án. Egy emeleten aludtak a San Bento-palotában, és a személyzet körében általános volt a vélemény, hogy Salazar két gyámleánya tulajdonképpen kettejük titkos kapcsolatának a gyümölcse. A későbbiekben kiderült, hogy ezeknek a feltételezéseknek semmi alapjuk nem volt, mert bebizonyosodott, hogy María de Jesús szűzen halt meg a főváros Benfica negyedében található szerény kis lakásában.

1999 szeptemberében Fernando Rosas portugál történész az alábbiakat írta: „A diktátort dicsfény vette körül, erényesnek akart látszani, és mivel idő hiányában nem lehetett jó családfő, a Hazával kötött házasságot. A Hazával ugyanakkor – mint ahogy azt a propaganda is mutatta – vérfertőző volt a kapcsolata: férj és apa is volt egyidejűleg." Ezek a történetek és a levéltárakban fellelhető dokumentumok is azt bizonyítják, hogy a volt papnövendék idejekorán ráébredt arra, hogy a női nem iránti vonzódása és a nőknél elért sikerei megakadályozzák a papi hivatás gyakorlásában. A Santa Comba Dão közeli családi háznak ma már csak a romjai maradtak meg, de ha a falak beszélni tudnának, minden bizonnyal fény derülne rá, hogy feleség helyett miért a hazát választotta. Antonio de Oliveira Salazar mindenesetre egyike azoknak a diktátoroknak, akik azért próbálták titkolni a magánéletüket, hogy a személyük körül kialakult mítosz tovább erősödjön.

Általános a vélemény, hogy a jelentős személyiségek élete tele van rejtélyekkel. Joszif Visszarionovics Dzsugasvili, ismertebb nevén Sztálin esetében már a születése körül sem volt minden rendben. Születési dátumként két adat is ismert: 1878. december 17. és 1879. december 21. Sztálin az akkoriban 4000 lelket számláló Gori városában született, amely a tifliszi (ma Tbiliszi) kormányzóság egyik járási székhelye volt. Az apa személye szintén bizonytalan. Hivatalosan apaként Visszarion Ivanovics Dzsugasvilit, a falubeli cipészt tartják számon, akit az italozás korán tönkretett. Dzsugasvili huszonnégy éves korában feleségül vette az akkor tizennyolcadik évében járó Jekatyerina Georgijevna Geladzét, aki a Keke becenévre hallgatott. A házaspár első két gyereke, Mihail és Grigorij még egyéves koruk előtt meghaltak, sőt, egy harmadik, szintén igen fiatalon elhalálozott gyerekről is említést tesznek egyes források. A korai halál oka mindhárom esetben az apa súlyos alkoholfüggősége lehetett.

Állandó viták, veszekedések és ütlegelések jellemezték a család életét addig, amíg Sztálin be nem töltötte tizedik évét. Apja ősei jobbágyok voltak és mongol, török, perzsa uralkodókat szolgáltak egészen 1801-ig, amikor is Grúziát Oroszországhoz csatolták, majd azt követően az 1864-es jobbágyfelszabadításig. Keke szintén jobbágycsaládban született. Sztálinnak ő adta a Szoszó becenevet. A gori családi ház – ma múzeum – mindössze két helyiségből állt, és hiányos, elhasználódott berendezése hűen tanúsítja azt a szegénységet, amelyben tizenhat éves koráig Sztálin az anyjával élt. Néhány bútordarab volt mindössze a szobában, ócska faágyak, valamint egy asztal, amelyre hol a könyveket, füzeteket tették, hol a szamovárt. Keke abból tartotta el a fiát, hogy szoptatós dajkaként szolgált a gazdag Jakov Egnatesvili családjánál. Sztálin unokája, Nagyezsda több ízben hangoztatta, hogy nagyapjának is ő lehetett az igazi apja. Állítását az 1890-ben elhunyt Visszarion Dzsugasvili betegségével magyarázza, amely a későbbi diktátor két testvérének a halálát – valamint az apa vakságát – is okozta, és hangsúlyozza, hogy Sztálin a tejtestvérét is magával vitte, amikor a Kremlbe került.

Az a kiváltságos neveltetés, amelyben Szoszónak része lehetett, valamelyest alátámasztani látszik Nagyezsda teóriáját: a család nyomorgott, az apa ellenezte fia tanulmányait, az anya más házaknál dolgozott cselédként és mosónőként. Ezek a körülmények nem indokolják, hogy Sztálin nyolcéves korában iskolába kerüljön, ahol jó tanuló lévén hamarosan ösztöndíjat is kapott. Szoszó kitűnő eredménnyel végezte tanulmányait, annak ellenére, hogy az oktatás nem grúz, hanem orosz nyelven folyt. Anyjának azt javasolták, hogy a fiú folytassa tanulmányait, így került Sztálin Tiflisz városába, az ottani papi szemináriumba 1894-ben. Anyja is vele tartott. Öt évvel később a politika már teljesen eltéríti a papi pályától, 1899. május 29-én, húszévesen kizárják a papneveldéből. A sötét szemű, lázadó, kihívó tekintetű Sztálin, aki gyerekkorában kést ragadott apja ellenében, hogy anyját védelmezze, olyan közegbe került a szemináriumban, ahol a kémkedés, a leselkedés, a testi fenyítés és lelki gyötrés általánosan bevett szokás volt. Makacs, bizalmatlan, éber személyiséggé formálódott, aki a maga javára fordította ezt a vallásos képzésre akkoriban jellemző szigorú, spártai fegyelmet. Vonzották a tiltott könyvek. Írt is néhány költeményt, de erősebben égett benne a társadalmat megváltoztató forradalom iránti szenvedély. Ez a gondolat lesz későbbi politikai pályájának uralkodó eszméje is.

1900 novemberében Sztálin az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt tifliszi bizottságának tagja lett, és egyike volt a szerencsétlen véget ért vasúti sztrájk szervezőinek. Ettől kezdve élete egy ideig bebörtönzések, szökések, illegalitás, száműzetések és forradalmi olvasmányok sorozata volt. 1902. április 6-án másfél év börtönre ítélték, majd Szibériába, az irkutszki kormányzóságba száműzték három évre, ahonnan 1904-ben megszökött és a Kaukázusban bujkált. 1913-ig nyolcszor tartóztatták le, hétszer száműzték és hatszor sikerült megszöknie. Egészségi állapota nem volt a legjobb – arcán viselte a gyerekkori himlő nyomait –, de mindez nem gátolta, hogy a veszélyes forradalmi megmozdulásokban részt vegyen, és rendszeresen publikáljon a *Pravdá*ban. Azokban az években monarchia-ellenes összeesküvések szervezése céljából járt Finnországban, Belgiumban, Angliában, Németországban, Ausztriában és Lengyelországban. Arra az időszakra tehető Leninnel való személyes találkozása, és akkoriban jelenik meg az első nő is az életében. Jekatyerina Szvanidze (Kato) varrónővel az ortodox egyház szabályai szerint lépett frigyre, az esküvői szertartást egyik volt szemináriumi társa celebrálta. A felesége Sztálint Kobának hívta. A házasságkötés évét illetőleg nagy a bizonytalanság, három évszámmal is találkozhatunk erre vonatkozóan: 1902, 1904 és 1906 is szerepel lehetséges időpontként. A pár Bakuban telepedett le, 1907-ben megszületett a fiuk, Jakov, de a fiatal nő 1908 novemberében, 24 évesen tífuszban meghalt. Sztálin éppen börtönbüntetését töltötte, de engedélyt kapott, hogy részt vehessen a temetésen. Puritán magánéletét mindig alárendelte az illegalitás követelményeinek, ezért sokszor nehéz is nyomon követni. 1911-ben egy Marija Kuzakova nevű fiatal, ötgyerekes özvegyasszony házában bérelt szobát. Amikor 1912-ben annak megszületett hatodik gyermeke, Konsztantyin, feltűnő volt, hogy az újszülött mennyire különbözik szőke, fehér bőrű testvéreitől. Bár sosem nyert bizonyítást, valószínűsíthető, hogy a gyerek apja Sztálin volt. Annál is inkább, mert a fiú később egyetemet végzett, a párt Központi Bizottságának propagandaosztályán, majd a Filmművészeti Minisztériumban dolgozott. Sztálin személyesen járt közben az érdekében, amikor Lavrentyij Pavlovics Berija parancsára kizárták a pártból és elrendelték a letartóztatását. Ugyanakkor az is igaz, hogy Sztálin még Konsztantyin születése előtt Szentpétervárra költözött, ahol egy Valentyina Lobova nevű titkosügynökkel bonyolódott szerelmi viszonyba. Az ő segítségével utazhatott Helsinkibe és Krakkóba 1912-ben, de a nőt letartóztatták és Szibériába száműzték. Akkori külföldi tartózkodása idején veszi fel Joszif Visszarionovics a Sztálin nevet, amely egyes vélemények szerint az acélos ember orosz megfelelője, mások szerint azonban egyik harcostársával, Ljudmila Stahl-lal való szerelmi kapcsolatának emlékét őrzi.

Az 1917-es felkelés idején Sztálin négyéves száműzetését tölti. Amikor a cári hatalom megbukik, vonattal tér vissza és Szentpéterváron telepedik le, Szergej Allilujev családjának házában lakik. Allilujev vasutas volt, Sztálin barátja, harcostársa, aki egy időben

Leninnek is szállást adott. Anekdoták szerint egy jóval korábbi véletlen baleset örökre megpecsételte Szergej és Sztálin barátságát. 1903-ban épp egy vasúti sztrájkot szerveztek, amikor Sztálin kimentette a vízből barátja akkor kétéves kislányát, Nagyezsdát. Szergejnek egyébként négy gyereke volt, ebből kettő lány. Nagyezsda Allilujeva 1901. szeptember 22-én született, és amikor 1917-ben, 16 évesen viszontlátta 14 évvel korábbi megmentőjét, menthetetlenül beleszeretett a nála 22 évvel idősebb férfiba. Sztálin feleségül vette Nagyezsdát, miután 1919-ben a győztes forradalmat követően a párt kiutalt számára egy házat Moszkvában. Két gyerekük született, Vaszilij, 1921 márciusában, és Szvetlana, 1926. február 28-án. A fiatal feleség sztoikus belenyugvással követte tapasztalt forradalmár férjét. A *Pravdá*nál a titkárnője volt, később pedig az asszisztense, amikor Sztálint az 1917. októberi felkelést követően előbb nemzetiségügyi népbiztossá nevezték ki, majd a polgárháború idején a déli front irányításával bízták meg. Az asszony Lenin titkárságán is dolgozott, és ő tartotta a kapcsolatot Sztálin családtagjaival is, többek között az anyjával és első házasságból származó fiával. Sztálin anyja, Jekatyerina Geladze, nem tudott alkalmazkodni a moszkvai élethez és visszatért a Kaukázusba. Jakov korán elhunyt anyjának, Jekatyerina Szemjonovna Szvanidzénak a testvérei pedig Nagyezsda barátnői voltak. Jakov, aki csupán hat évvel volt fiatalabb apja második feleségénél, mindig jól kijött mostohaanyjával, ugyanakkor az apjával való viszonya fokozatosan elmérgesedett. Sztálin hagyta, hogy a fia egy náci koncentrációs táborban pusztuljon el. Amikor Hitler felajánlotta, hogy egy Oroszországban hadifogságba került német ezredesért cserébe elengedi Sztálin fiát, a diktátor mereven elutasította, mert nem tartotta méltányosnak az alkut. Nem cserélek el egy tábornokot egy közkatonára! – jelentette ki.

Nagya és Sztálin közös életét tragédiák árnyékolták be. A nagyon erős érzelmi kötődést súlyos konfliktusok terhelték, mivel az asszony valamifajta politikai és szellemi autonómiára vágyott anélkül, hogy feladta volna a közös eszme ügyéért folytatott küzdelmet, illetve a férje iránt érzett szerelmét. Rendszeresen elkísérte a férjét, amikor az a Szocsiban található dácsába vonult vissza pihenni és az egészségét kúrálni. Sztálin magas vérnyomással és reumás panaszokkal küszködött. Felesége bonyolította a levelezését, hűséges társa volt, anélkül hogy hivatalosan igényt tartott volna a feleség, illetve az ország első asszonya tisztségére. Lánykori nevét is megtartotta. Nagya nem kért a hatalom nyújtotta kiváltságokból, olyan körülmények között akart élni, mint bármelyik más honfitársa. Sokáig nem tartott igényt a Sztálin által biztosított szolgálati autóra és sofőrre sem. Így élt Nagya ebben a furcsa szerelmi kapcsolatban, tisztes távolban a politikától, ám lánya, Szvetlana születése után hat hónappal furcsa lépésre szánta el magát: elköltözött Leningrádba a szüleihez. Elfogadható magyarázata nincs ennek a váratlan elhatározásnak, csupán feltételezések vannak. Ezek hol a szülés utáni depressziót, hol pedig az asszony lobbanékony, olykor heves természetét említik. Nagya állítólag kevésbé kötődött a gyerekeihez, mint a férjéhez, aki viszont sokszor gorombán és durván bánt vele, és nagyon elfoglalt is volt, mióta 1922-ben az SZKP Központi Bizottságának főtitkára lett. A párton belüli hatalmi harcok is lekötötték minden erejét és idejét. Sztálin elérte, hogy a felesége két hónap múlva, még az 1926-os év vége előtt visszatérjen hozzá. Szerették egymást, és kölcsönösen féltek egymás elvesztésétől, ugyanakkor folyton rivalizáltak és féltékenykedtek. A gyerekeikkel is különbözőképpen viselkedtek: Nagya komoly volt és sokat követelt tőlük, Sztálin együttérző és kedves, bár kevés időt töltött velük. Az asszony szerint a férje túl engedékeny volt Vaszilijjel és Szvetlanával, ő maga pedig szívesebben tevékenykedett a pártban, a gyerekek tanítását inkább házitanítókra bízta. Talán azért, hogy szellemileg tovább fejlődjön, Nagya váratlan lépésre szánta el magát: 1929-ben beiratkozott az egyetemre. Az előző évben a házasságuk megint válságba került, amikor Sztálin idősebb fia, Jakov megpróbálta magát agyonlőni, mert apja ellenezte házassági szándékát. Sztálin később ugyan megbékélt a menyével, de fiával mindig viszályokkal terhelt maradt a kapcsolata.

1930-ban Sztálin és Nagya különválva éltek Moszkvában, de élénk levelezést folytattak egymással. Sztálin már leszámolt párt-

beli vetélytársaival (Lev Trockij, Lev Kamenyev, Grigorij Zinovjev, Nyikolaj Buharin, Alekszej Rikov, Mihail Tomszkij). Nagya az Ipari Akadémián tanult, és leveleiben a mindennapi élet nehézségeiről számolt be: az ellátás hiányosságairól, az árak emelkedéséről, a városi közlekedés siralmas állapotáról, vagy éppen néhány igazságtalanul elítélt érdekében emelt szót. Mindig aggódott Sztálin egészségi állapota miatt és a nyarakat továbbra is mellette töltötte a Szocsiban található nyaralóban, ahol a férfi különleges kezeléseket kapott fájdalmai enyhítésére. Ezeknek az éveknek a levelei kölcsönös érdeklődésre utalnak, és az a szándék is kiolvasható belőlük, hogy a két ember szeretne többet együtt lenni. Érezhető bennük a tisztelet és az egymás iránti kölcsönös vonzalom. Nyoma sincs politikai nézetkülönbségeknek, személyes rivalizálásnak. Sztálin nem írt államügyekről és komolyan vette felesége tanulmányait. Nagya a védelmezőjeként kezelte a férfit, akivel megoszthatta a tanulással kapcsolatos problémáit, és akitől csekélyke pénzt kérhetett személyes kiadásai fedezésére. A gyerekekről nem esett szó ezekben a levelekben.

1932-ben Nagya egészségi állapota megromlott. Megmagyarázhatatlan fejfájások gyötörték és depressziós lett. Testvére, Pavel, aki Berlinben élt, azt tanácsolta, hogy utazzon hozzá és ott vizsgáltassa ki magát. Nagya németországi tartózkodása idején is folytatta Sztálinnal való levelezését, aki komolyan aggódott felesége ismeretlen eredetű betegsége miatt. A férfi beszámolt a gyerekek problémáiról, és bevallotta, hogy unatkozik nélküle. Annak a reményének adott hangot, hogy viszontláthatják egymást 1932 nyarán Szocsiban, miután befejeződött a párt XVI. kongresszusa. Nagya panaszai, a hirtelen rátörő melankólia és szomorúság azonban Németországban sem múltak el. Visszatérésekor állapota nem javult. Elhatározta, hogy egy időre a gyerekeivel a szüleihez költözik Leningrádba, de a környezetváltozás sem segített. Nem tudni, mitől, de állandóan elégedetlennek mutatkozott, és számtalanszor ismételgette, hogy elege van az életből, „semmi nem érdekel, semmi nem tetszik". Sztálin telefonhívásait közönnyel fogadta. Nem érdeklődött a világ dolgai iránt, gondolatai egyre inkább a halál körül forogtak. Megkérte a testvérét, Pavelt, hogy hozzon neki egy pisztolyt Németországból, ezzel is bizonyítani akarván, hogy képes kijátszani Sztálin felette gyakorolt hatalmát. 1932. november 7-éről 8-ára virradó éjszakáján azután meg is húzta a ravaszt a szobájában. Mindez a Kremlben a bolsevik forradalom évfordulójának tiszteletére rendezett fogadás után történt. A fogadáson a Kommunista Párt főtitkára és a felesége egy asztalnál ültek, de Nagya tönkretette Sztálin vacsoráját. Bántotta, hogy nem tűzhetett sárga rózsát a hajába, mert csak fehéret tudott szerezni. Nyilvánosan jelenetet rendezett az asztalnál, mindenféle sértéseket és gorombaságokat vágott Sztálin fejéhez, amelyek tartalmát valószínűleg már soha nem sikerül hitelt érdemlően felidézni. A kínos közjáték ellenére senki nem távozott a fogadásról idő előtt. Sztálin szokásához híven étkezés után vonult vissza a sógorával együtt. Nagya még sétált egyet a Kremlben Polinával, Vjacseszlav Molotov feleségével, és panaszkodott neki, majd mindketten hazatértek. Később még felhívta Sztálint, de az nem akart vele beszélni. Amikor a férfi értesült az asszony haláláról, teljesen összetört. Elárulva és megszégyenítve érezte magát. Megparancsolta, hogy adjanak ki egy rövid hivatalos közleményt a felesége hirtelen haláláról, a gyerekeknek pedig azt hazudta, hogy anyjuk halálát heveny vakbélgyulladás okozta. 1932. november 10-én délután az Internacionálé hangjaira kísérték utolsó útjára Nagyát. Sztálin nem vett részt a temetési szertartáson, a búcsúbeszédet Nyikolaj Buharin és Lazar Kaganovics mondták. Idejét akkoriban annak szentelte, hogy elhallgattassa a felháborodott rokonokat, de azt még ő sem tudta megakadályozni, hogy a felesége halálával kapcsolatban mindenféle híresztelések ne kapjanak szárnyra. November 18-án Sztálin nyilvánosan köszönte meg a részvétnyilvánításokat, és megbízott egy szobrászt, hogy készítse el felesége márványrózsa talapzatra helyezett mellszobrát. Köztudott, hogy őrzött egy fotóalbumot a feleségéről. A könyvekben egyetlen nyoma van annak, hogy Sztálin elismerte a felesége öngyilkosságát, méghozzá Berija előtt. Nagyát és annak depresszióját okolta a történtekért.

Lenin 1924. április 21-én bekövetkezett halála előtt egy évvel

Sztálin már a Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaságok teljhatalmú ura volt. Nincsenek arra utaló jelek, hogy Nagya halálát követően Sztálinnak más nőkkel lettek volna kapcsolatai, bár többször szóba került Vera Davidovának, a Bolsoj Színház operaénekesnőjének a neve, akinek társaságát és tehetségét Sztálin nagyra becsülte, mert nagy operarajongó volt és szívesen találkozott zenészekkel, valamint más művészekkel. Kapcsolatba hozták egyik legközelebbi munkatársának a lányával, Roza Kaganoviccsal is. Ugyanakkor inkább visszavonultan élt, és kapcsolatai két feleségének a rokonságára korlátozódtak, akikkel külön e célból felszerelt közvetlen telefonon tartotta a kapcsolatot. Nagya testvérének, az 1939-ben elhunyt Pavelnek a felesége, Zsenya rövid ideig Sztálin bizalmasa is volt, de a II. világháború alatt eltávolodott tőle, mert tartott a Kreml intrikáitól. Ugyanakkor a földrajzi távolság elválasztotta egymástól az állandóan Moszkvában tartózkodó Sztálint – akit nagyon lefoglaltak az 1936-ban újrakezdődő tisztogatási perek és az 1941-től folyó, Németország elleni háború – és rokonait, akik otthagyták a fővárost. Az egész országban zajló tisztogatások és két családjának bizonytalan sorsa mellett még ott volt anyja 1937. június 4-én bekövetkezett halála is. A temetésen Sztálin nem vett részt. Anyja anélkül halt meg, hogy megértette volna, mi is lett valójában a fiából, mit dolgozott, azt azonban élete végéig sajnálta, hogy Sztálin otthagyta a papi hivatást. Nyomorúságos kis lakásában érte a vég Goriban, a Kaukázus festői szépségű hegyei között. A vidék őrizte az ókori görög, római és keresztény hagyományokat, amelyeket később mongol, török és perzsa szokások váltottak fel. A megtorlások során Sztálin saját szeretteit sem kímélte, ugyanúgy áldozatai lettek a tisztogatásoknak és a diktátor által rendezett vérfürdőnek. Emberek milliói részesültek ideológiai és politikai agymosásban, amelyet látszólagos vallási, etnikai és faji okokkal indokoltak. Kato egyik testvére, Marija és férje, Mariko évekre száműzetésbe kényszerültek, majd 1941-ben mindkettőjüket kivégezték. Alekszandr Szvanidzét trockizmus vádjával lőtték agyon. Sztálin első házasságából származó fiának, Jakovnak – aki német hadifogságba esett és apja nem volt hajlandó egy német tábornokért elcserélni – a feleségét két évig tartották börtönben pusztán elővigyázatosságból. Lányának, Szvetlanának az udvarlóját, Alekszej Kaplert öt évre börtönözték be, és másik öt évre száműzték Moszkvából. Szvetlana végül, apja beleegyezését elnyerve, 1944-ben egybekelt testvérének egyik barátjával, a zsidó származású Morozovval. Gyermekük is született, akit a nagyapja után Joszifnak neveztek el. A házaspár útjai azonban hamarosan szétváltak. A válást követően a rendőrség kifosztotta a házat, hogy eltüntessen minden, a házasságra vonatkozó tárgyi bizonyítékot. Szvetlana 1949 tavaszán újra férjhez ment, ezúttal Jurij Zsdanov volt a kiválasztott, de ez a házassága sem bizonyult hosszú életűnek. Sztálin kisebbik fia, Vaszilij repülőtiszt volt. Galja Burdonszkajával kötött házasságából két gyerek született, egyikük Nagya, aki visszaemlékezéseivel sokban segítette az életrajzírók munkáját. Vaszilij egész életében ivott, és halálát is a túlzott alkoholfogyasztás okozta 1962. március 19-én. Sztálin halálára – éppúgy, mint születésére – vonatkozóan két adat létezik. Hivatalosan 1953. március 5-én hunyt el a Kremlben, valójában azonban akkor már három napja halott volt. Agyvérzés vitte el.

1945. ÁPRILIS 30.

Adolf Hitler 1889. április 20-án született egy kis osztrák településen, Braunau-am-Innben. Alois Hitler és Klara Pölzl négy gyermeke közül ő volt a legkisebb, apja korábbi házasságaiból öt féltestvére született. A tehetős vámtisztviselő apa, aki földrajzilag állandóan változtatta munkahelyeit, megszállottan szerette volna, hogy Adolf valamilyen állami hivatalt töltsön be, azonban szívroham következtében váratlanul elhunyt, amikor a fiú még csak 14 esztendős volt. Az anyja és a nővérei védőszárnya alatt felnövő fiú így aztán minden nehézség nélkül választhatta a rajztanulást, amely iránt szenvedélyesen vonzódott, s foglalkozhatott színházzal, zenével. Egy zenei eseményen lobbant olthatatlan szerelemre egy szép hajadon, Stephanie iránt, érzelmeit fel is fedte egy minden bizonnyal

válasz nélkül maradt levélben, ezért be kellett érnie annyival, hogy bámulja a leányt, amint az anyjával karon fogva sétálgat Linz utcáin. Hitler 1906-ban látogatott először Bécsbe s elbűvölte a Császári Múzeum képtára. Egy évre rá meghalt az édesanyja, amit „szörnyű csapásként" élt meg, amint híres művében, a *Mein Kampf*ban írja. Tizennyolc esztendősen Bécsben telepszik le, ahol tájképek eladásából tartja fenn magát, hála a szintén festő barátjának, August Kubizeknek, aki követte Linzből s akivel közös szobát béreltek. Az együttlakás során Kubizek arra a következtetésre jutott, hogy Hitler nőgyűlölő; azalatt, amíg együtt laktak, egyetlen nőismerőse sem volt. Adolfot felvették a bécsi Zenei Konzervatóriumba. Amiatt viszont, hogy nem sikerült bejutnia a Képzőművészeti Akadémiára, igencsak csalódottnak érezte magát. Tervei füstbe mentek, amikor váratlanul, a rendőrség elől menekülve el kellett hagynia a fővárost, mert az első világháború kitörését követően nem jelentkezett a sorozási felhívásra. Egy másik bécsi barátja, Reinhold Hanisch is úgy emlékszik rá, mint aki „nemigen tiszteli a női nemet" s „mélyen erkölcsös" életvitelt folytat, ami megfelelt az akkoriban oly divatos, a nőtlenséget hangsúlyozó eszméknek. Ezt az ideát Georg Ritter von Schönerer pángermanistái terjesztették, s egy puritán életfelfogás része volt, amely hús- és alkoholmentes táplálkozásra, a szexuális ingerek fékentartására buzdított, s mellesleg elítélte a homoszexualitást és a maszturbációt.

1913. május 24-én a fiatal Adolf Hitler Münchenbe költözött, ahol egy szabó házában bérelt szobát, s a középületekről meg sörözőkről készült képeiből tartotta el magát, amelyeket képeslapokról másolt, minthogy nem szeretett szabad ég alatt festegetni. Utálta szülőhazája hadseregét, így aztán elintézte, hogy 1914. február 5-én, egy gyerekkori tüdőbetegségnek köszönhetően, katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítsék. A fiatalembernek természetesen semmi baja, az egészsége makulátlan. Még abban az évben augusztus 18-án besoroztatta magát önkéntesnek a német hadseregbe, s a belga határ melletti fronton harcolt egészen 1918. november 11-éig, a fegyverszünetig. Vakmerőségéért és hidegvéréért kitüntetést kapott, igen elszántnak mutatkozott, nem állt távol tőle a politikai hatalomért való harc, amelyért nem sajnált feláldozni barátságokat és bensőséges kapcsolatokat sem. Ez a tanulság levonható Hitler életének egyetlen érzelmi kapcsolatából, az Eva Braunhoz fűződő viszonyából is. Eva Heinrich Hoffmann fényképész üzletének alkalmazottja volt, s Adolf 1929 októberében ismerte meg. A lány Friedrich Braun tanító és Franziska Kronenberg lánya volt, 1912. február 7-én született Münchenben. Noha az édesapjuk evangélikus volt, Eva és két nővére, Ilse és Margret katolikus neveltetésben részesült egy apácák vezette internátusban. A lányok a középosztály nyugodt, békés életét élték, a szülőknek saját házuk, autójuk volt. Eva az osztrák-bajor határnál fekvő leányintézetben franciát, gépírást és könyvelést tanult. A könyvekben csintalan és lusta lányként emlegetik, akit elbűvöltek a szerelmes regények, a filmes magazinok, fényképeket gyűjtött és szeretett zenés kávéházakba járni, dzsesszt hallgatni, s arról álmodozott, hogy színésznő vagy balett-táncos lesz.

Maga Heinrich Hoffmann mutatta be Hitlert Wolf néven Eva Braunnak. A lány felfigyelt arra a mohó tekintetre, amellyel Adolf megismerkedésükkor a lábát bámulta. Hitler világos színű angol felöltőt viselt és a kezében egy nagy nemezkalapot tartott. Eva 17 éves, magas, szőke, kellemes modorú, kék szemű fiatal lány volt, „elbűvölően szerény, már-már félénk", ahogy később Ernst Hanfstaengel, Hitler sajtófőnöke jellemezte. Aznap Hoffman megkérte Evát, hogy a szomszédos vendéglőből hozzon kolbászt és sört. S mintha a találkozást a két férfi előre egyeztette volna, Eva főnöke kisvártatva visszavonult a boltban s magára hagyta Evát és Hitlert. A lány kezdetben nem ismerte fel a Nemzetiszocialista (náci) Párt elnökét, talán Adolf furcsa bajusza miatt. Zenéről és München kulturális életéről beszélgettek, s a híd, amely ekkor épült fel kettejük között, nem omlott össze egészen az 1945. április 30-án bekövetkezett halálukig. Átvészelte Hitlernek az unokahúgához, Angela nevű féltestvére lányához, Geli Rubelhez fűződő szerelmi kalandját is. 1941. szeptember 18-án Geli, miután megtudta, hogy terhes a nagybátyjától, főbe lőtte magát.

Adolf rendszeresen meglátogatta Evát a munkahelyén. Virágot

vagy bonbont vitt neki, kezet csókolt, és hódoló szavakat suttogott a fülébe. Saját kezűleg dedikálta a lánynak az üzletben árusított fotóját, amely a náci párt kicsinyített plakátja volt, a 30-as évek politikai divatjának megfelelően. Hoffman meghívta a fiatalokat az otthonába. Megállapíthatatlan, pontosan mikor is lettek szeretők; Eva mindenesetre beszámolt róla a nővéreinek, s említést tett arról is, mennyire fél, hogy a férfi elhagyja. A virágzó fényképészüzlet 1932-ben Münchenben új, tágasabb helyre költözött, és újabb alkalmazottakat vettek fel. Hitler nagy diszkréció mellett többször elvitte Evát operába, moziba, vagy piknikezni mentek a környékre, illetve egy közeli bajor fogadóban ebédeltek. A lány tudatosan a háttérbe szorult. Továbbra is a szüleivel élt, jóllehet Adolf oldalán a párt kocsijával furikázott, és titokban följárt a férfi lakására, s azt mesélte a nővéreinek, hogy a kerevet, amelyen szeretkeztek, ott látható azokon a sajtófotókon, amelyek akkor készültek, amikor Hitler külföldi hírességeket fogadott.

Martin Bormann biztosította a Führert, hogy Eva ereiben nem csörgedez zsidó vér, így aztán a lány bekerülhetett a Hitler politikai tevékenységét segítő udvartartásba, olykor együtt utaztak abban a sötét üveges kocsiban, amelyen titkárnői szokták kísérni. A félig hivatalos jegyesség első krízise 1932. november 1-jén következett be, amikor Eva búcsúlevelet hátrahagyva először kísérelt meg öngyilkosságot. Az apja revolverével lőtt magára, a golyó csak néhány milliméterrel a nyaki ütőér mellett hatolt be, és az orvos, aki mellesleg Hoffman sógora volt, a fegyver kezelésekor bekövetkezett véletlen balesetnek igyekezett beállítani az esetet. A valódi ok a Hitler állandó távolléte miatt érzett féltékenység, valamint a szeretet hiánya volt. Eva feljegyezte titkos naplójába végtelen reménytelenségét: „majd megint veszek altatókat, azoktól szinte transzba esem, és nem kell folyton erre gondolnom", írja. 1935. május 28-áról 29-ére virradó éjjel – ezúttal igen erős nyugtatókkal – másodszor is öngyilkosságot kísérelt meg, Hitlernek pedig, aki hónapok óta még csak telefonon sem hívta fel, szemrehányásokkal teli levelet hagyott hátra. Eva azt várta, hogy Hitler ígéretéhez híven kiveszi a fényképészüzletből, és egy kis házat vásárol neki, berendezhetik meghitt fészküket. Ám Hitler folyton úton volt, a Frankfurt–Berlin autópálya megnyitóján vett részt, vagy Hamburgban a Német Tengerészet Napját ünnepelte, és biztonsági okokból természetesen valamennyi helyváltoztatását titok övezte.

Eva elhitte az Adolfról keringő pletykákat, miszerint a férfi belebonyolódott egy kapcsolatba, hiszen nyomoztatott utána és a tudomására jutott, hogy Hitler virágot vett egy nőnek, akit ebédre is meginvitált. „Végül is eléggé ismer, hogy tudja, soha nem támasztanék akadályokat, ha hirtelen kiderülne, hogy más nőt szeret" – írta a naplójában, s azt kérdezte magától: „de miért gyötör, mért nem szakítunk azonnal?" Másnap reggel a nővére, Ilse kopogott Eva szobájának ajtaján a szülői házban, hogy egy táncversenyre kölcsönkért ruhát adjon vissza neki. Húgát eszméletlenül találta: nagy adag Vanodormot vett be. Ilse a legrosszabbtól tartva, elővigyázatosságból kitépte húga naplójából azt a lapot, amelyre 1935. május 6-án a következőt jegyezte fel: „Én, Németország és a világ legnagyobb emberének a szeretője."

Az apja tudomására jutott, hogy 23 éves lányának viszonya van Hitlerrel. Helytelenítette a kapcsolatot, és nem tetszett neki az a megoldás, amelyben Eva a második sikertelen öngyilkossági kísérlet után állapodott meg Adolffal, vagyis hogy Münchenben, a Hitler lakhelyéhez közeli Widenmayer utcában összeköltözik Margret nővérével, s a lakbért, valamint a magyar házvezetőnőt a férfi fizeti. Az igencsak bosszús apa levelet írt az 1933. január 30-án Németország kancellárjává választott Hitlernek, és arra kérte, beszélje rá Evát, hogy amíg férjhez nem megy, költözzön vissza a szülői házba, a lány azonban elcsípte és összetépte az üzenetet. Eva Braun aztán a nővérétől is elköltözött. 1936 és 1945 között egyedül lakott egy családi házban München villanegyedében, amelyet 1938-ban Hitler a nevére is íratott. Attól kezdve kétlaki életet élt, hiszen titokban megleshették Berghofban, a Führer oberslazbergi hivatalos rezidenciáján is. Jelenléte félig volt titkos, a szolgálati bejáraton járt ki-be, soha nem mutatkozott a látogatók előtt, noha a személyzettel úgy viselkedett, mintha a ház asszonya lenne. Esténként Adolf hivatalos programjai végeztével filmet néztek, köztük

olyanokat is, amelyeket a német cenzúra túlságosan ártalmasnak nyilvánított a nagyközönség számára. Meghitt légkörben együtt vacsoráztak. A férfi a vegetáriánus ételeket kedvelte és nem engedte, hogy Eva dohányozzon. A kandalló mellett beszélgettek, viccelődtek vagy újságot olvastak. A lány nem javasolta, hogy Adolf napozzon, s ugyancsak ellenére volt, hogy nyilvános rendezvényeken táncoljon. Távol tartotta magát a politikától, és talán ezzel a taktikával sikerült megtartania Hitlert, aki többször kifejtette, mennyire helyteleníti, ha a nők beleszólnak férjük politikai vitáiba. Amikor Adolf koncentrációs táborba küldte Ilse nővérét, Eva engedelmesen azt mondta: „én nem hozlak ki". Tizenhat éves viszonyuk alatt Eva egyetlenegy embert mentett meg: Eduard Bloch doktort, Hitler anyjának az orvosát, aki kiszabadult a koncentrációs táborból és sikerült elmenekülnie Németországból.

Bizonytalan, titokzatos kép alakult ki Hitlerről; közvetlen környezete előtt áldozatkész, spártai jellemnek mutatta magát, amint arról beszámoltak Ian Kershaw-nak, a Führer utolsó és igen alapos életrajzírójának, de érzelmi téren munkatársai „üres burok"-ként jellemezték. Magda Göbbels, a Harmadik Birodalom propagandaminiszterének a felesége azt tartotta róla, hogy a Führer „megközelíthetetlen, érinthetetlen, egyszerűen nem is emberi lény", a férje pedig azt nyilatkozta, hogy nem tudott semmit a magánéletéről. Eva jelenléte mindenesetre attól kezdve állandónak bizonyult, hogy 1935 őszén váratlanul feltűnt a párt nürnbergi kongresszusán – abban az évben, amikor kilépett a Hoffman-féle fényképészüzletből és a párt fizetett alkalmazottjaként Hitler titkárságának a munkatársa lett. Hitler személyesen közreműködött Eva müncheni otthonának csinosításában, ő maga választotta ki a függönyöket, a gobelineket, a bútorokat, az ezüsttárgyakat és a képeket, köztük saját festményeit. Televízió-készüléket ajándékozott Evának, és nekiadta azt a Volkswagen gépkocsit, amellyel Ferdinand Porsche kedveskedett a Führernek születésnapja alkalmából. Mindketten szenvedélyes fotósok voltak, és kiváló Agfa meg Leica gépeik mellett volt egy 16 milliméteres Siemens filmfelvevőjük is. A véres katasztrófából sikerült megmenteni Eva harminchárom fényképalbumát

és a pár magánéletéről készült színes filmeket, amelyek az egyik titkos ausztriai utazásukról, valamint az 1938. május 3. és 9. közötti hivatalos olaszországi útjukról készültek, ahol is Eva – fittyet hányva a protokollra – kivált a hivatalos kíséretből, és forgatott egy filmet, amelyet aztán otthon, Németországban levetített a Führernek. Szinte egyetlen hivatalos fénykép sem maradt fenn, amelyen Eva Braun és Adolf Hitler együtt lenne látható, az egyetlen kivétel az 1936-os Téli Olimpiai Játékok alkalmával a dísztribünről készült fotó, amelyen Eva a Führer mögötti sorban tűnik fel. Gyakorlatilag nem létezik kettejük közötti levelezés néhány jelentéktelen feljegyzésen kívül, mert a Führer úgy tartotta, hogy „mindazt, amit szóval elmondhatunk, soha nem kell leírnunk", főleg leveleket nem, amelyekbe „mindig becsúszhat valami, amit később aztán megbánunk".

1938. május 2-án, az Anschluss után Hitler megfogalmazta és a kancellárián letétbe helyezte a végrendeletét. Ebben úgy nyilatkozik, hogy minden vagyonát a pártra hagyományozza, ennek ellenére felsorolja örököseit, az élen Eva Braunnal, aki megelőzte a sorban Hitler nővérét, Paulát és Angela nevű féltestvérét. 1939. szeptember 1-jén Hitler megindította a háborút. A végzetes epilógus küszöbén történt egy lázas írásbeli üzenetváltás, miután Adolf megúszta az 1944. július 20-án ellene elkövetett merényletet, amikor holtnak hitték. Eva izgatottan telefonált a főhadiszállásra, de nem sikerült megnyugtatni őt. Adolf írásban próbálta csillapítani, mondván, hogy „ne nyugtalankodj, csak egy kicsit fáradt vagyok", s nemsokára „hazamegyek, hogy a karjaidban kipihenjem magam", s utalt arra, hogy „békére lenne szükségem, de a német néppel szemben vállalt kötelezettségem mindennél előbbre való". Jelezte, hogy elküldi neki „az egyenruhát, amelyet azon a baljós napon" viselt, bizonyítékképpen, hogy „a gondviselés megvédett és többé már nem kell félnünk az ellenségeinktől". Aláírás: „szívből" A. H. Eva az összeomlás szélén állt és őszintén feltárta lelke legmélyét: „Drágám, magamon kívül vagyok, nem sok hiányzik, hogy megbolonduljak. Itt szép az idő és minden olyan békés, hogy már-már szégyellem magam. Tudod, mindig azt mondtam, belehalok, ha

veled valami történik. Első találkozásunk óta megfogadtam, követlek mindenhová, még a halálba is. Tudod, hogy csak az irántad érzett szerelmem éltet. A te Evád."

1945. február 9-én Eva Braun kissé megkésve ünnepelte Münchenben a születésnapját. Afféle búcsúnak is beillett, hiszen az ünneplést félbeszakították a bombázások. Eva felhagyott minden társadalmi tevékenységgel, a kocsiját pedig álcázásból szürkére festette, nehogy felismerjék, és a következő hónapban útra kelt, hogy egész Németországon keresztülutazva Berlinben találkozhasson Hitlerrel. Adolfot megindította ez a gesztus, és megpróbálta rávenni, térjen vissza Münchenbe, de Eva hajthatatlannak bizonyult. A pár a kancellária kertjében lévő föld alatti bunkerben rendezkedett be. Bizonyíték van rá, hogy 1945. április 13-án Eva Braun Gerhard Engel altábornaggyal elmagyaráztatta magának, hogyan kell céloznia a biztos halálhoz. Visszautasította a légi menekülés lehetőségét, pedig rendelkezésére állt egy gép Németország legkiválóbb pilótanőjével. Teljes nyugalommal viselte a Harmadik Birodalmat ostromló Vörös Hadsereg állandó ágyútámadásait, s boldog volt, hogy „éppen ezekben az órákban" Hitler mellett lehetett. Április 20-án volt a Führer ötvenhatodik születésnapja. Hitler két nappal később eldöntötte, hogy az utolsó pillanatig a fővárosban marad. Április 24-én Eva tudomására jutott, hogy München romhalmazzá vált. Két napra rá megírta a végrendeletét. Az apjára hagyta a Mercedes cabrioletet, az anyjára a szőrmebundái felét, a szőnyegeket, készpénzt és a Führer óriási portréját. Rengeteg parfümjét, cipőit, ruháit és ékszereit szétosztotta a nővérei és a barátnői között. Ilse nővérére hagyta müncheni házát, a bútorait és a Volkswagen gépkocsit, másik nővérére, Margretre pedig az írásait. Arra kérte Margretet, hogy semmisítsen meg mindent, „a magánlevelezésemet, de főleg az üzleti papírjaimat", menjen el a Berghofra, Hitler oberslazbergi rezidenciájára, s tüntesse el „a Führernek címzett, a bunker páncélszekrényében található borítékot". „A Führer leveleit és az azokra írott válasz-vázlataimat (kék bőrbe kötött füzet) azonban csomagold be vízhatlan anyagba, és temesd el. Kérlek, azokat ne semmisítsd meg...!"

Egy katona, aki 1945. április 27-én a bunkerben teljesített szolgálatot, a következőképpen emlékezett Evára: „az előszobában ült Hitler és mások társaságában, és élénken csevegett. Hitler hallgatta. Lábát keresztbe vetette és odaadóan figyelte a beszélőket. Első pillantásra feltűnt ovális arca, fénylő szeme, klasszikus vonalú orra és szép, szőke haja. Szürke, jól szabott ruhát viselt, amiben kirajzolódott kiváló alakja, a cipője is csinos volt, karcsú csuklóján pedig briliánsokkal kirakott órát hordott. Kétségkívül szép nő volt. Mindennek ellenére a viselkedése mesterkéltnek és színpadiasnak hatott." Adolf tehetetlenül figyelte a barna diktatúra haláltusáját, összetörte Heinrich Himmlernek, az SS vezérének a dezertálása, aki felvette a kapcsolatot a szövetségesekkel, hogy a megadásáról tárgyaljon. Április 28-án, valamivel éjfél előtt Hitler utasítást adott, hogy ünnepségre készítsék elő a bunkerben található konferenciatermet. Az anyakönyvvezető, Walter Wagner, aki egy közeli katonai egységhez volt beosztva, szintén meghívót kapott a rendkívüli eseményre: a Führer és Eva Braun esküvőjére, amelyen Eva hosszú, zárt taft ruhát és legszebb ékszereit viselte. A két tanú pedig a hűséges Joseph Göbbels és Martin Bormann volt. A házasság 29-én hajnali négykor köttetett a két jó egészségben lévő árja között. A házasulandó felek egybehangzóan mondták ki: „Igen, akarom", majd aláírták az anyakönyvet. Az ellenséges szovjetek támadása éjfél után azonban erősebb lett, s megzavarta a hátborzongató szertartás rendjét. Eva majdnem elfelejtette asszonynevét és vezetékneve kezdőbetűjeként már-már B-t írt – mellesleg az volt az egyetlen dokumentum, amelyben Eva Hitlerként szerepel –, majd néhány perccel azután a személyzettel koccintottak az új pár boldogságára.

Hitler félrevonult az ünneplőktől, hogy lediktálja végakaratát. Többek között a következőket mondta: „A harcos évek során azt hittem, nem vállalhatom a házasság felelősségét, de most, mielőtt véget érne földi pályafutásom, rászántam magam, hogy feleségül vegyem azt a lányt, aki hosszú évek hűséges barátsága után önszántából idejött a csaknem teljesen bekerített fővárosba, hogy összekapcsolja a sorsát az enyémmel. Az ő kívánsága, hogy velem együtt,

mint feleségem menjen a halálba. A halál nem kárpótolhat bennünket mindazért, amit a népemért vállalt szolgálatban végzett munkám elrabolt tőlünk. Mindenem, amim csak van, a Párté, örökké, amíg csak fennáll. S ha már egyszer nem lesz, akkor az Államé; de amennyiben az is megszűnne, úgy nincs szükség további rendelkezésemre. Összegyűjtöttem a képeimet, amelyeket az évek során vásároltam, nem személyes célból, hanem hogy egyszer egy képtárat alapítsak szülővárosomban, Linzben, a Duna partján. Leghőbb vágyam teljesülne, ha ezt az akaratomat megvalósítanák. Végrendeletem végrehajtójául leghűségesebb párttársamat, Martin Bormannt jelölöm ki. Felhatalmazom valamennyi végleges és törvényes döntés meghozatalára. Felkérem, hogy az örökségből válasszon valami emléket vagy egy szerény polgári életvitelt biztosító értéket, és adja át nővéreimnek, valamint feleségem édesanyjának és az általa jól ismert hűséges bajtársaknak, élükön hű titkáraimmal és titkárnőimmel, Winter asszonnyal stb..., akik hosszú esztendőkön keresztül támogattak munkájukkal. Én magam és feleségem a halált választjuk, hogy elkerülhessük a szökés és a kapituláció szégyenét. Akaratunk szerint hamvasszanak el azonnal azon a helyen, ahol a népem tizenkét évi szolgálata során munkám nagy részét végeztem."
Valószínűleg 1945. április 29-én éjjel írhatta alá a dokumentumot. Az ifjú pár aludni tért. Másnap Eva arra kérte szobalányát, Lieslt, szólítsa Hitlerné asszonynak, s megbízta, hogy az esküvőn viselt ruháját és a jegygyűrűjét adja át barátnőjének, Hertának. Késő délután, amint a bunkertől mintegy ötszáz méterre feltűntek az első szovjet csapatok, az újdonsült házaspár öngyilkos lett. 1945. április 30-án délután fél négy tájban Hitler főbe lőtte magát Walter 7,65-ösével. Eva ott volt mellette; ő megmérgezte magát, az ölében pedig ott feküdt egy revolver, melyet nem használt. Egy díványra fektették őket abban a szobában, ahová behallatszott az esküvő alkalmából táncoló bajtársak és barátok zsivaja. Bormann benzinnel lelocsoltatta a két holttestet és a kancellária udvarán elégették őket. Eva Braun mintegy tizenöt órát töltött házasságban Adolf Hitlerrel, élete nagy szerelmével, azzal az emberrel, akit felelősség terhel a XX. század Európájának legszörnyűbb háborújáért.

1975. NOVEMBER 20.

Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco a spanyolországi Galiciában, El Ferrol kikötővárosban született 1892. december 4-ének hajnalán, az 1890. május 24-én egybekelt Nicolás Franco Salgado-Araujo és María del Pilar Bahamonde y Pardo de Andrade öt gyermeke közül másodikként. Spanyolország abban az időben szenvedte el Kuba és a Fülöp-szigetek elvesztését, a birodalmi értékek megkérdőjeleződtek, a vesztes tengeri flotta és a dokkok központjában, a galiciai kikötőkben elmélyült a válság. Francisco volt a testvérek közül a legzárkózottabb és a legravaszabb. A legidősebb fivér, a nyitott és vidám természetű Nicolás az apjukra ütött, aki a tengerészetnél könyvelőként dolgozott, felfogásában a liberalizmus és a szabadkőművesség határán mozgó, derűs ember volt. A vakmerő és nagylelkű Ramón volt a harmadik a sorban, megelőzve két húgát: a férfias természetű Pilart és a korán elhunyt Pazt. A család a Francók által a XVIII. század óta birtokolt házban lakott, a Frutos Savedra utca 108-ban, ahonnét az apa 1907-ben egy bizonyos Agustina Aldana nevű cselédlány után Madridba ment, és ott össze is állt vele. A gyereknevelés tehát az anyára hárult, aki a későbbi diktátor szemében a tisztesség és a tiszteletreméltóság mintaképe, a tökéletesség megtestesítője. Az asszony higgadtan és fegyelmezetten vette tudomásul, hogy az ura elhagyta, azzal a keresztényi alázattal, amit a papok hirdetnek az élet nehéz óráira. Tizenöt esztendősen Francisco egy méter hatvanöt centis termete és magas hangja ellenére a katonai pályát választotta, s bevonult a toledói Gyalogsági Akadémiára. Célkitűzése az volt, hogy begyógyítsa „a gyarmatai elvesztése miatt Spanyolországon esett sebeket".

1909-ben a társadalmi problémák megingatták Antonio Maura első kormányát. A helyzet egyre kiélezettebbé vált. A katolikus egyházra és híveire, valamint papjaira dühös anarchisták néhány napra megszállták Barcelonát. A hadsereg könyörtelen megtorlása nem maradt el. Az Afrikába küldendő csapatok behajózásának megakadályozását célzó támadási kísérlettel sikerült országszerte antimilitáris hangulatot gerjeszteni, méghozzá éppen akkor, amikor Euró-

pa az I. világháború felé sodródott. 1910. július 13-án Francót 312 jelölt közül beválasztották a 215 főből álló tisztikarba, és szülővárosába, El Ferrolba osztották be szolgálatba. Tizenkilenc esztendősen alhadnagyból főhadnaggyá léptették elő, s egy század élén Marokkóba küldték, ahol a mór felkelőkkel vívott tűzpárbajban alhasi sérülést szenvedett. Oviedóban lábadozott, ahol is a sors akaratából megismerkedett későbbi feleségével, Carmen Polóval.

Carmen Polo y Martínez Valdés 1902. június 11-én született Oviedóban, állapítja meg Assumpta Roura életrajzíró; ezt a dátumot az *Encyclopaedia Britannica* 1900. július 9-ére javítja. Apai nagynénjénél, Isabel Floresnél nevelkedett, aki mellett egy angol és egy francia nevelőnő segédkezett, miután édesanyja meghalt nem sokkal utolsó testvére, Felipe születése után, akit két lánytestvér, Isabel és Zita előzött meg. Az oviedói helyőrség új parancsnokának érkezése feltűnést keltett a városban, csakúgy mint a lánynevelдében, ahová Carmen is járt. A nőtlen tiszt a közeli Paris hotelben kapott elszállásolást, büszkén feszített sujtásos uniformisában, és előszeretettel parádézott lóháton az ötvenezer lakosú város utcáin. 1917-ben egy hivatalos ebéden mutatta be Isabel nénje Carmennek. A lány akkor tizenöt esztendős volt. Fekete copfos, nyúlánk, szép lány, magasabb a fiúnál. Spanyolország legfiatalabb, huszonöt éves helyőrségi parancsnoka egyből beleszeretett. A lány felbukkanása megtörte a kaszárnya egyhangú életét, ami másból sem állt, mint unalmas gyakorlatozásból meg unalomûző játékokból és italozásból. A fiatalok között szövődő szerelem dacolt a Carmen körül élő felnőttek tiltásával, akik liberálisként viszolyogtak a katonaféléktől. Francónak sikerült megtörnie az ellenkezést egyik akadémiai tanárának testvére révén, aki a Polo család orvosa volt. A fiatalok közvetítők segítségével üzentek egymásnak, vagy a férfi Carmen fogason lógó kabátjának zsebébe csempészte be a leveleit egy kávéházban, s ily módon tudtak röpke találkákat megbeszélni. A levélforgalom igencsak megnőtt a két fiatal között, mígnem aztán a lányt nevelő apácák Felipe Polo, Carmen édesapja elé tárták a leveleket. Carmen pedig élt az alkalommal és meggyőzte apját, egyezzen bele, hogy tizenhat évesen eljegyezze magát.

Ám 1920-ban a szolgálat Francót elszólította Oviedóból. Huszonnyolc évesen megbízták, hogy a francia idegenlégiósok mintájára, frissen rekrutált bűnözőkből Ceutában alakítson egy zászlóaljat. 1922-ben visszatért Oviedóba és a rá következő esztendő október 22-én feleségül vette Carment, a szertartást népes vendégsereg előtt a városi San Juan Real templomban tartották. Ezzel lezárult a hatéves mátkaság. A történészek azóta is találgatják, vajon Carmen valóban szerelmes volt-e a vőlegényébe, vagy inkább Franco szerette igazán a lányt. A katonatiszt, feleségével az oldalán 1926-ban tért vissza Afrikába, hogy leverje a marokkói függetlenségpártiak lázongását, s még ugyanabban az esztendőben magasabbra lépett a ranglétrán: altábornagy lett, az első dandár élére Madridba helyezték, egyben ő volt Európa legfiatalabb tábornoka. 1928 szeptemberében megszületett María del Carmen Franco Polo, a házaspár egyetlen leánygyermeke, ami aztán szóbeszéd tárgya is lett, mert az anyát senki sem látta terhesen. Azt suttogták, hogy örökbefogadott gyermek, mivel Franco a marokkói fronton elszenvedett alhasi sérülése okán nem volt képes eleget tenni férji kötelességeinek. Mások pedig tudni vélték, hogy Carmen nem tudott teherbe esni. Úgy tartották, hogy a kislány Francisco egyik fivérének és egy szolgálólánynak a gyermeke, s ezt látszott alátámasztani az a tény, hogy az újszülött rendelkezett a Franco családra jellemző vonásokkal, de voltak olyan jegyei is, amelyek sem az apára, sem az anyára nem hasonlítottak. A férj ezalatt a négy spanyol katonai akadémia közül a zaragozaiban teljesített szolgálatot és antikommunista érzelmeinek az elmélyítésén fáradozott: előfizetett egy svájci kiadványra, amely az *Entente Internationale Anticommuniste* címet viselte. A feleség pedig csalódottnak érezte magát. Füstbe ment az az álma, hogy egyszer majd bekerül a nemesek körébe és kiváló értelmiségiekkel jár egy társaságba, színházba vagy egyéb mulatságba. Az ura olyan volt, amilyennek mindig is képzelte s amitől nem volt elbűvölve: műveletlen, faragatlan fickó, akit elsősorban a háború és a fegyverek érdekeltek.

A fasiszta José Antonio Primo de Rivera leváltása után, Manuel Azaña baloldali kormánya 1930 júniusában bezáratta a zaragozai

Katonai Akadémiát, Francót La Coruñába a gyalogsági dandár élére helyezték, majd 1934 végén vezérkari főnökké nevezték ki a José María Gil Robles vezette jobboldali kormány alatt, amelynek számlájára írható az asturiasi bányászsztrájk leverése, ami 1935-ben több száz halottal, sebesülttel és kétezer személy letartóztatásával járt. 1936 februárjában azonban Manuel Azaña visszaszerzi a hatalmat, s Francót a Kanári-szigetekre küldi, ahol a tábornok fontolóra veszi, hogy szögre akassza-e a katonai uniformist és induljon a parlamenti választáson, ám végül mégis elveti a gondolatot, mivel nem biztos a győzelemében. Félti katonai állását, ezért habozik, hogy csatlakozzon-e a demokrácia leverésére szerveződő összeesküvéshez. Ingadozását az támasztja alá, hogy nem látja a győzelem biztos esélyeit. 1936 közepén az összeesküvés erőre kap és a végkifejlet sincs már távol. Franco ekkor úgy dönt, hogy feleségét és lányát kivonja ebből a nemzeti cirkuszból. Egy bankár barátja, Juan March anyagi támogatásával, katonai kíséret mellett, egy szolga, Lorenzo Martínez társaságában a Kanári-szigetekről Portugáliába küldi a nőket, hogy onnan egy német hajó fedélzetén Le Havre-ba utazzanak. A két nő 1936. július 20-án érkezett meg Párizsba, onnan rögvest Carmen Polo egyik gyerekkori nevelőnője házába, Bayonne-ba utaztak. Egy nappal korábban Franco fellázadt és megkaparintotta a spanyol hadsereg afrikai hadtestének a vezetését. A központi hatalomtól repülőket kért, amelyeken az Ibériai-félszigetre szállíthatja a csapatokat. Szeptember 12-én egy katonai kormányzótanács (junta) Burgosban Generalisszimusznak nevezte ki Francót. 1936. október 1-jén, negyvenhárom évesen lett kormányfő. Első kormányát 1938. január 30-án alakította meg Salamancában, ahol felesége és lánya is csatlakozott hozzá. 1939. április 1-jén – hála a hitleri Németország és Mussolini Olaszországa segítségének – legyőzte a köztársasági hadsereget. A Caudillo (vezér) azon a napon diadalittasan, hullahegyeken átgázolva vonult be Madridba. XII. Pius pápa pedig megáldotta, mondván, Spanyolország hivatott a világ megmentésére.

Francisco Franco hatalomra kerülésével elszabadult a pokol, gyilkosságok, bosszúhadjáratok, kivégzések, zsúfolásig telt börtönök

és éhínség gyötörte a megfélemlített lakosságot, mindez azon ember miatt, aki nem győzte hangoztatni, hogy egyedül csak Istennek és a történelemnek tartozik felelősséggel. Természetesen Carmen Polo sem hiányozhatott ebből a képből, teljes erővel a férje mögé állt és egyetlen áldozatért sem emelt szót. A nyakában láncok sorát viselő asszonyra úgy emlékeznek, mint aki sokat adott a látszatra, érzéketlen volt minden érzelem iránt, és pontos elképzelése volt arról, hogyan is kell menni a dolgoknak. Féktelen kapzsisága hallatlan ridegséggel párosult, amit bigott vallásossággal palástolt. Az esti rózsafüzér és a mindennapos mise, amelyet férje oldalán hallgatott végig, 1940. március 15-étől, beköltözésüktől fogva az utolsó ott töltött napig a napi rituálé része lett a madridi Pardo palotában. A Generalisszimusz általában reggeli után írta alá a halálos ítéleteket, Carmen asszony pedig tudomást sem vett az árvák, özvegyek, feleségek, menyasszonyok és gyermekek kegyelmi kérvényéről, akiknek hozzátartozóit a férje vérpadra küldte. Keresztény erkölcsisége kimerült a jótékonysági bálok rendezésében vagy a Vöröskereszt rendezvényein az alamizsna szétosztásában, ahová a királyi himnusz hangjaira vonult be, mintha csak az ország királynője volna. Ő volt a diktátori palota intendánsa, ő irányította a Caudillo, a lánya és hét unokája magánéletét. Kezelte és gyarapította a leánya és a veje vagyonát, mintha Isten azért ajándékozta volna meg vele őket, hogy még több hasznot hajtsanak. 1942-ben megalapította a Nők Védelmi Egyletét, amit a köznyelv csak a „legspanyolabb alkotásként" emlegetett. A szervezet fő célkitűzése a „vörösök" által megrontott női erkölcs és jó szokások visszaállítása volt. Beszédeiben azt állította, hogy a túlságosan tág ismeretek összezavarják a finom női lelket, és az alkotó tehetséget Isten a férfiak előjogaként teremtette. Amikor meghallotta a Spanyol Nemzeti Rádióban a perui származású költőt, Felipe Sassonét, amint a következő verssorait citálta: „Ó, Albertina de la Rosám / bűzlik nagyon a micsodád / ami persze nem csoda / hisz azt bassza Albareda", Carmen nem habozott, rögvest börtönbe záratta a poétát, ahonnét az csak hazája nagykövetségének közbenjárására szabadult ki. Ezen értékek dicsőítésében a Franco-diktatúra nem kü-

lönbözött a Hitlerétől, amelynek jelmondata a *Kinder, Kirche und Küche*, azaz: gyerekek, templom és konyha volt.

Annak ellenére, hogy Carmen támogatta a nácikat és a Hitler által vezetett hódító háborút, a Caudillo megtagadta a nyílt támogatást. Amikor 1940. október 23-án a diktátorok Hendayában összegyűltek, Madrid arra tett ígéretet, hogy a Kék Hadosztályt küldi Berlin támogatására a bolsevikok ellen, de nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot a Németország és Japán ellen szövetkező hatalmakkal. A polgárháborúban tönkrement országot Franco nem sodorhatta bele egy másik, nemzetközi harcba. Egyensúlyra törekedett kívül és belül is, összehangolta a nacionalizmus különböző elemeit, egy táborba terelt falangistákat, juanistákat, carlistákat, monarchistákat, katolikusokat és konzervatívokat. Antiliberális, korporatív rezsimet valósított meg, ami lehetővé tette, hogy harminchat éven keresztül csaknem kizárólag rendeletek segítségével kormányozzon s elnyomja a politikai és szakszervezeti jogokat, valamint a demokratikus szabadságjogokat. Egyébként ugyanúgy járt el, mint a többi diktátor: betiltotta a politikai pártokat, eltörölte a sajtó- és szólásszabadságot, s az 1947. július 7-i népszavazással megerősítette hatalmát. Nem különbözött sem elődeitől, sem utódaitól: egyedül az erőfölénnyel és a megfélemlítés eszközével legitimizálta magát. Megteremtette személyes propagandáját, mágnesként vonzotta azokat, akik valamilyen posztra vágytak, a cinikusokat és a megalkuvókat, mert egyetlen diktátor sem nélkülözheti az engedelmes szolgákat, lakájokat.

A házasélet monotonságát csak a családi viták és elvétve a katolikus egyházi hierarchiával való nézeteltérések törték meg. Az erkölcsi normákat Carmen diktálta, aki bizalmasai kilengését azzal büntette, hogy eltávolította őket a hatalom közeléből. Apjával ellentétben, a Caudillo azt a benyomást keltette, hogy kerüli a nők társaságát. Egyedül négy nőhöz fűzte mélyebb lelki kapcsolat: az anyjához, a feleségéhez, a lányához és a húgához. A szülők iránti hűségéről tett tanúbizonyságot az apja halálakor, aki soha nem szimpatizált a fia politikai nézeteivel. Ám azok iránti könyörtelensége, akik nem értettek vele egyet, abban is megnyilvánult, hogy apja élettársának, Agustina Aldanának megtiltotta a temetésen való részvételt. Carmen nagy gondot fordított rá, hogy megfelelő férjet találjon a lányának, ezért a nemesség felé is kacsingatott. A beleegyezésével 1950. április 10-én megtartották az esküvőt Cristóbal Martínez Bordiúval, Villaverde őrgrófjával, s a házasságból időre megszületett María del Carmen Esperanza de la Santísima Trinidad y de Todos los Santos Martínez Bordiú y Franco. A nagymama szeme előtt természetesen az utódok egyesülése lebegett, amikor a férjével kitalálták a monarchia restaurációját, amelyet még a diktatúra alatt, 1969. július 22-én a spanyol parlamenttel megszavaztatott törvény szentesített, s amely a Caudillo halála utánra a Bourbon házból való János Károly herceget jelölte királynak. A társadalmi valóságtól elszakadva Carmen valóságos múzeummá alakította a Franco család szerény El Ferrol-i házát, ahol csillogtatta a régiségek iránti művészi ízlését, mellette pedig az állam által adományozott területen egy mauzóleumot építtetett, amely a Franco dinasztia nagyságát volt hivatva hirdetni.

Azt a viszonylagos szélcsendet, amelyet a diktatúra a hidegháborús években megélt, amikor az antikommunizmus jegyében újraélesztette kapcsolatait a második világháborúban győztes szövetséges országokkal, a 60-as évek letargiája követte. Ekkorra a társadalmi ellenállás felerősödött s a bikini és a női pantalló divatba jöttével kikezdte a hagyományos szokásrendet, táptalajt adva a csendes, de egyre erőteljesebb politikai ellenállásnak. A latin-amerikai és algériai példák hatására a baszk függetlenségi harc fegyveres küzdelemmé fajult. 1973. december 20-án a szeparatista ETA likvidálta a Franco rezsim legfőbb figuráját. Luis Carrero Blanco tengernagyot Madridban felrobbantották. Óriási csapás volt ez a rendszer és vezetője ellen. Carrero Blanco azóta volt Franco elvbarátja, mióta együtt szolgáltak Marokkóban, volt elnökségi titkár, s 1941-től haláláig Franco valamennyi kormányában több miniszteri tárca élén állt, a Caudillo szürke eminenciása, jobbkeze volt, bigott katolikus és megrögzött antiliberális. Ugyanabban az évben, 1973-ban Franco János Károly trónörökös javára lemondott a kormányfői rangról, ám

hataloméhsége miatt megbánta a döntését és visszakozott, s haláláig, 1975. november 20-áig betöltötte valamennyi funkcióját.

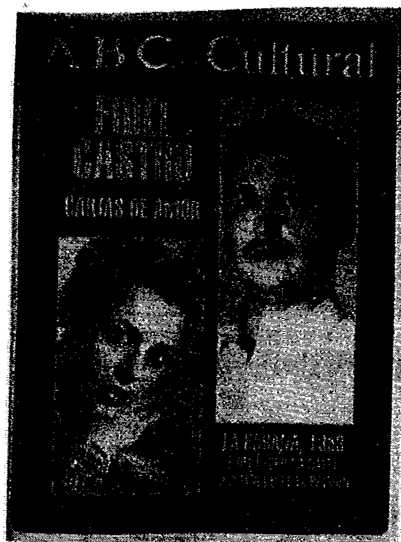
Carmen Polo az utolsó percig a Caudillo mellett állt, s mondhatni, még nagyobb befolyásra tett szert, amikor a férje már csak emberi roncs volt s az orvosok jószerével mesterségesen tartották életben. Több ingatlant is örökölt, köztük a La Coruñában álló Meirás és a torrelodonesi Canto del Pico palotát. János Károly király a trónralépésekor főnemesi rangot adományozott neki, így lett belőle Franco hercegnő. Carmen Polo Madridban hunyt el 1988. február 6-án, halálát teljes nemzeti érdektelenség kísérte. A lánya, aki szintén a Carmen nevet kapta, 1998 júliusában apja katonai múltjára hivatkozva nyugdíjkérelmet nyújtott be a Spanyol Királyság Honvédelmi Minisztériumához. 1978 áprilisában a spanyol vámhatóságok feltartóztatták, amikor csaknem két kilónyi, harmincnyolc darabból álló arany- és briliánskollekciót akart az országból kivinni. Csempészésért megbírságolták, ítéletet azonban nem hoztak az ügyben, miután elfogadták azt az érvét, hogy az ékszereket Svájcba akarta vinni, hogy ott egy órába bedolgoztassa. Annyi bizonyos, hogy a diktátor lányának soha nem folyósítottak nyugdíjat. Nem felelt meg az eltartottakra vonatkozó törvény egyetlen előírásának sem, mely szerint huszonegy évesnél fiatalabbnak (ő hetvenegy volt, amikor a kérvényt benyújtotta), valamint munkavégzésre alkalmatlannak kell lenni ahhoz, hogy az ingyenes ellátást kérhesse. Azt gondolta, hogy őt is megilleti elhunyt édesanyja özvegyi nyugdíja, miután 1998-ban ő maga is megözvegyült férje, Villaverde őrgróf halála után. A kormányon lévő Néppárt, José María Aznarral az élén azonban – noha felbukkantak a francóizmus iránti nosztalgia jelei – 1998 októberében elutasította a kérvényt. S minthogy édesapja volt Spanyolország legmagasabb kitüntetéseivel megtisztelt tábornoka, Carmen a király elé járult, hogy két egyéni érem és a San Fernando Babérkoszorú odaítélését kérje. Az uralkodó államfőként a Honvédelmi Minisztériumhoz utasította a kérelmet. A válasz pedig negatív volt, de meghagyták Carmennek a lehetőséget, hogy peres úton szerezzen érvényt igazának, ő azonban nem mutatta semmi jelét, hogy törvényszék elé kívánná vinni az ügyet.

Felhasznált irodalom

1. Svetlana Alliluyeva: *Vingt lettres à un ami*. Éditions du Seuil, Párizs, 1967.
2. Felicia Cabrita: *Mulheres de Salazar*. Noticias, Portugália, 1999.
3. Jean Ellenstein: *Staline*. Éditions Fayard, Párizs, 1984.
4. Antonio Ferro: *Salazar, le Portugal et son chef*. Grasset, Párizs, 1934.
5. Joachim C. Fest: *Hitler, Juventud y conquista del poder*. Editorial Noguer, Barcelona, 1974.
6. Christine Garnier: *Vacances avec Salazar*. Grasset, Párizs, 1951.
7. Miguel González: *El País*. Madrid, 2001. július 11.
8. Adolf Hitler: *Mi lucha (Mein Kampf)*. Editorial Antalbe, Barcelona, 1984.
9. Ian Kershaw: *Hitler*. I–II. kötet, Ediciones Península, Barcelona, 1999–2000.
10. Lilly Marcou: *Staline vie privée*. Éditions Calmann-Lévy, Párizs, 1996.
11. Werner Maser: *Hitler inédit, écrits intimes et documents*. Albin Michel, Párizs, 1976.
12. Olga Merino: *Vivir con un genio*. B y Dominical, El Periódico de Catalunya, Barcelona, 2002. március 24.
13. Jesús Pardo: *Las Damas del Franquismo*. Ediciones Temas de Hoy, 2000.
14. Assumpta Roura: *El misterio de la mujer de El Pardo*. Ediciones Martínez Roca, Barcelona, 2000.
15. *Salazar levelezése*. Nemzeti Levéltár, Torre do Tombo, Lisszabon.
16. Paul Sérant: *Salazar et son temps*. Les Sept Couleurs, Párizs, 1961.
17. Anna Maria Sigmund: *Las Mujeres de los Nazis*. Plaza y Janés Editores, Barcelona, 2000. (magyarul: A nácik asszonyai, I. Európa, 2001., II. Európa, 2003.)
18. Lean-Louis Van Regemorter: *Le Stalinisme. La documentation francaise*. Bimestral No. 8003, Párizs, 1998. június.
19. José Luis de Villalonga: *El Sable del Caudillo*. Plaza y Janés Editores, Barcelona, 1999.
20. A *Diario de Noticias* (Lisszabon) archívuma, valamint a *Vista* című folyóirat, Portugália, 2000. július 27.

DIKTÁTOROK ASSZONYAI

Fidel Castro szerelmei

Fent jobbra: Natalia Revuelta Aide Pelayo társaságában (José Antonio García Lara fotója). Fent balra: A madridi *ABC* kulturális mellékletének borítója, amelyben Natalia és Fidel szerelmes levelei olvashatók. Lent balra: Dalia Soto del Valle, Fidel Castro jelenlegi felesége (Jorge Rey fotója). Lent jobbra: A kubai vezér Genfbe érkezése 1998-ban (Jorge Luis Cabrera fotója).

2001. JÚNIUS 23.

Fidel Castro nyúlós váladékot hányt, epe és nyál keverékét. A hangja elcsuklott az öklendezéstől. A sarkvidéki kemény hidegbe illő olívazöld egyenruhája alatt ömlött róla a verejték. A forróság valósággal megbénította a Július 26. Mozgalom vezérétől megbabonázott tömeget, mely Havanna Cotorro nevű külvárosi negyedében, a Forradalom teréhez hasonló területen gyűlt össze. A megszédült Fidel a szónoki emelvénybe kapaszkodott, nehogy elvágódjon. Rogyadozott és a fájdalomtól összegörnyedt. Két katonaruhás kísérője odaugrott, karon fogta és megtartotta, nehogy összeessen. Csodálatra méltó erős tartása nyilvánosan eddig még soha nem ingott meg. Ekkor hetvenhárom éves volt.

2001. június 23-át írtak, s Fidel Castro éppen hangnemet váltott maratoni beszéde közben, amikor ez a malőr történt. Azt gondolhatta, itt a vég. Vajon eszébe jutottak-e azok az asszonyok, akik szerelmükkel megajándékozták? Mindez a pillanat műve volt, s a vezér, miután magához tért, nem folytatta a beszédét, de megígérte, hogy még aznap este a televízió légkondicionált stúdiójában pótolja a mulasztást. Hátat fordított és bizonytalan léptekkel elvonult; a másnapi sajtóban egyetlen szóval sem említették az ügyet, jóllehet az eseményről készült fotók azonnal bejárták a világot. Aztán más ünnepi alkalommal úgy lépett színre, mintha mi sem történt volna. De a rosszulléte pillanatában feltoluló emlékképektől, valamint a közelgő halál élményétől bizonyára többé nem szabadulhatott.

A szocialista Kuba megteremtéséért vívott forradalomban és a hatalomban eltöltött csaknem öt évtizeddel a háta mögött, Castro a következő év augusztus 13-án betöltötte a 74. évét. Ő korunk legrégebben kormányon lévő vezetője, s talán a brazil Getulio Vargason kívül senki nem ragaszkodott olyan makacsul államfői székéhez, mint Fidel. Mielőtt az első latin-amerikai szocialista forradalom élére állt, tizennyolc éves joghallgatóként önként részt vett a dominikai diktátor, Leónidas Trujillo megdöntésére szövetkező illegális mozgalomban. Ott volt a felejthetetlen Manuel Gaitán meggyilkolása kapcsán 1948 áprilisában kitört, *bogotazo* néven elhíresült kolumbiai népi megmozdulásban is. 1953. július 26-át követően, amikor is pár tucat társával megrohamozták a Moncada laktanyát, politikai pályafutása fontos eseményekkel egészült ki. 1956. december 2-án partra szállt a Sierra Maestránál s 1959. január 1-jén megdöntötte Fulgencio Batista uralmát. Attól kezdve nem engedte ki a kezéből a gyeplőt, és a kritikák ellenére sem hátrált meg a tizenegy millió kubait bizonytalanságba kényszerítő hatalom éléről.

Lemondani nincs szándékában, amíg csak él, hiszen „nem lehet megtiltani az öregeknek, hogy a politika alkotó részesei legyenek" – fejtegette a nicaraguai Tomás Borgénak. Egyesek megátalkodott akarnoknak, mások a latin-amerikai forradalom utolsó mohikánjának tartják. Ellenségei és pártolói megtalálhatók a nyugati értelmiségiek körében éppúgy, mint a harmadik világ országaiban. Fáradhatatlanul dolgozik, megszállottan figyel minden részletre, azt tartják róla, hogy országával kapcsolatosan minden adatot a fejében tart, kezdve attól, hogy a kórházakban pontosan mennyi inzulinra lenne szükség, azzal bezárólag, hogy a sziget tengerpartjain álló szállodákban hány férőhely várja a turistákat. Személyének gondos őrzésébe beletartozik a róla, családjáról és utazásairól szóló pletykák felröppentése is, amelyekkel félrevezetik a közvéleményt, s erre az az egyszerű magyarázat, hogy mindenáron meg kell akadályozni a CIA és a kubai emigránsok által szervezett merényletkísérleteket, melyeknek számát statisztikai források hatszáznál is többre becsülik.

Ebből következően igen nehéz Fidel közelébe kerülni. De nem könnyű pontosan felvázolni a jellemét, vagy beskatulyázni a politikai vezetők sémájába sem. Ki is ő valójában? A szegény és elnyomott népek szószólója, hős? Diktátor vagy államférfi? Feltehetően mindenből egy kicsi megbújik benne. Bizonyára foglalkoztatja, vajon ki és milyen sírfeliratot talál majd írni számára. Környezete a Forradalmi Palota hermetikusan elzárt irodájában körbe-körbe sétáló megszállottnak tartja, aki az éhsége csillapítására percenként cukor nélküli kamillateát kér, s folyton az orrspray után nyúl, hogy mérsékelje a dohányzás utáni vágyát. A zubbonya alól kisejlik a fegyvere, hiába is takargatja. A díszlet részét képezi az íróasztala mögötti falon lógó portréja, egy homoszexuális festő alkotása. Szögletes, „lombrózós" járomcsontú, őszülő szakállú, magas, egyenes tartású öregember, aki „el van készülve rá, hogy bármelyik pillanatban megölhetik, feszülten figyel minden baljós előjelet és a legapróbb kétség esetén is habozás nélkül lőne", jellemezte Norberto Fuentes, az egyik kegyvesztett munkatársa.

Vakmerőségének, szenvedélyességének felmagasztalása valóságos legendát teremtett, ami mágnesként vonzotta a nőket, bel- és külföldön egyaránt. Közülük négyen kiemelkedő szerepet töltöttek be Fidel életében, jóllehet mindig háttérben maradtak.

Az első a sorban Mirta Díaz-Balart volt, akit 1948-ban vett feleségül s akitől 1955-ben vált el. Ebből a házasságból született Fidel hivatalosan elismert fia, Fidel Castro Díaz-Balart, aki fontos beosztásokba került a kubai kormányban. Még a forradalom győzelme előtt, az ellenállás idején szövődött bensőséges szerelem Fidel és Natalia (Naty) Revuelta között. Mivel mindketten házasok voltak, az arisztokrata családból származó, gyönyörű, szőke, zöld szemű nővel folytatott viszonyt titok övezte. Kettejük lánya a lázadó Alina Fernández Revuelta, aki az apját zsarnoknak tartja s 1993-ban Miamiba szökött. A hűséges barátnő, titkárnő és gerilla harcostárs szerepe Celia Sánchez Manduleynak jutott, akinek közelsége felért egy házassággal, noha soha nem házasodtak össze. Kapcsolatuknak csak Celia 1980. január 11-én bekövetkezett, tüdőrák okozta halála vetett véget. Celia elhunyta után vette feleségül Fidel jelen-

legi nejét, a visszahúzódó Dalia Soto del Vallét. Daliától, akivel csaknem három évtizede osztoznak a hitvesi ágyon, öt gyermeke született.

A két házasságából származó hat és a Natytól született egy gyermek státusa tehát legális. Legalábbis ezt a számot tette közzé a kubai televízió 1999-ben, csakhogy ehhez hozzá kell adni még két gyermeket, akiket Fidel gyakorlatilag a magáénak ismert el. A négy asszony közül egyedül Naty Revuelta hozott nyilvánosságra a szerelmükre vonatkozó néhány adatot, amikor a spanyol *ABC* című napilapban közzétett néhány levelet, amelyek hitelességét maga Fidel is elismerte.

1997. MÁRCIUS 23.

Fidel azt vallotta, hogy ezeket a leveleket igaz szívvel, a „távolság okozta vágyakozás" hevében írta, mert „a távolság mindig felnagyítja az érzelmeket". Ezeket a szavakat négy évvel a Cotorróban történt összeomlása előtt mondta irodájának félhomályában: talán ez volt az egyetlen alkalom, amikor a nyilvánosság előtt nyilatkozott a másik nemhez fűződő kapcsolatáról. „A női nem örök szerelmese vagyok... könnyen szerelemre lobbanok, de manapság már inkább csak plátói értelemben. Minden szerelem különbözik a többitől. A szerelem összefügg a vegytannal, s olyan határtalan, akárcsak a vegytan. A szerelemben taktikázni kell. Ez ellentmondás ugyan, de ellentmondás nélkül nincs szerelem." Nyilatkozatában, amelyet az Ifjú Kommunisták Szövetsége lapjának, a *Juventud Rebeldé*nek adott, a dialektikus materializmus érvrendszerét használta, talán példaként a forradalom győzelme után született fiataloknak. Hetvenévesen, 1997. március 23-án tette ezt az önvallomást, amelyet így folytatott: „Vannak futó szerelmek és vannak békésebbek, tartósabbak, de a szenvedély egyikből sem hiányozhat. Én mindig egy kissé bártortalan voltam, amikor udvarolni kezdtem egy lánynak, de azt kedveltem, ha én szeretek bele valakibe, s nem azt, ha belém esett valaki. Persze az embernek tetszik, ha szerelmesek belé, én azonban szerettem szerelemre gyúlni, mert amikor valaki csak úgy belém szeretett, úgy éreztem, hogy üldöznek. Zavart, ha ostromoltak. Nem tanácsos és nem bölcs dolog, hogy egy lány udvaroljon egy férfinak, jóllehet, ha az illetőnek tetszik a lány, bizonyára nincs ellenére... A nők soha ne mutassák ki a férfinak, hogy nagyon szeretik, mert amint a férfi előtt nyilvánvalóvá válik, hogy szerelmesek belé, elbízza magát. A szerelemben a közömbösség hat a legserkentőbben."

Fidel feltárta a szerelmi hódításokban alkalmazott taktikáját, elmondta, mennyire kedvelte az intim helyeket a szerelmi légyottok alkalmával, s szerette elhalmozni a nőket „diszkrét és finom figyelmességekkel". Arra a kérdésre, hogy féltékeny természetű volt-e, azt felelte, hogy amikor az ember fiatal, „nem szereti, ha a kedvese eljár otthonról, vagy megbámulják", s a nők ilyetén féltését azzal magyarázta, hogy a férfi így akarja elkerülni, hogy a kedvesét elkívánják vagy elszeressék tőle. Néhány héttel azután nyilatkozott szerelmi hódításainak kulisszatitkairól, hogy a spanyol *ABC* lap közreadta Naty Revueltához írott néhány szerelmes levelét, s ezzel fellebbentették a fátylat a világ legrégebben hatalmon lévő államférfijának magánéletéről.

Fidel minden politikai vezetőnél jobban, már-már a paranoiával határos görcsösséggel védte a magánéletét a nyilvánosságtól s kényszerítette háttérbe a családját. Jelenlegi feleségének még a nevét sem említik sehol, de még a közös vagy más asszonytól született gyermekek nevét sem. A négy asszony közül egyik sem kapta meg a First Lady rangját, mert Castro nem vonta be őket protokolláris kötelezettségeibe. Nem lényegtelen megjegyezni, hogy amikor valamely államfő a felesége kíséretében Kubába látogat, a kubai első asszony szerepét Vilma Espín tölti be, aki nem más, mint a Kubai Nőszövetség örökös elnöke és Fidel öccsének, a védelmi miniszter Raúl Castrónak a felesége. A CIA egyik legnevesebb Kuba- és Fidel Castro-szakértője, Brian Latell úgy véli, hogy „Castro magánéletéről rendelkeznek a legkevesebb adattal a világon".

S ha a Fidel Castro életében legnagyobb szerepet betöltő négy asszonyról sem tudhatunk meg egykönnyen valamit, még nehezebb közelebbi információhoz jutni a vezér egyéb szerelmi kalandjait il-

letően. Minden bizonnyal őszintén állította a *Juventud Rebeldé*ben, hogy könnyen szerelemre lobbant. Számlálhatatlanul sok futó kalandja közül is a legváratlanabb a María Labordéhez fűződő volt, akivel együtt harcoltak a Batista-diktatúra megdöntéséért a Július 26. Mozgalomban, amikor Fidel épphogy néhány hónapja vette feleségül Mirta Díaz-Balartot. Ebből a viszonyból született egy Fidelitónál fiatalabb fiú, aki a Moncada erőd elleni támadás és a börtönben töltött időszak után fogant, mielőtt Fidel Mexikóba ment volna. Ez a kaland egybeesett a Naty Revueltához fűződő szerelemmel. A fiút Jorge Ángel Castrónak hívják, s egyike azon két gyermeknek, akik nem szerepelnek a Comandante utódait számba vevő 1999-es televíziós dokumentumfilmben, amely hétben határozta meg a gyermekek számát. Fidelito volt az, aki a titkot feltárta féltestvére, Alina előtt, mondván, hogy az apjuk nem tudta, hogy a nő teherbe esett, ám később elismerte az apaságot, s ezért viselhette a fiú az apja nevét. Jorge Ángelről annyit lehet tudni, hogy kémia szakon végzett az egyetemen, s Alina elmondása szerint „rendkívül félénk, hallgatag". Alina anyja, Naty Revuelta a fiú pártfogója volt. Amikor Jorge Ángel feleségül vette Ena Lidiát, Naty felajánlotta, hogy az esküvőt rendezzék az ő házában. Fidelito vállalta a násznagy szerepét, Celia Sánchez pedig a rendelkezésükre bocsátott egy protokollvillát Havanna El Laguito néven ismert elővárosában. Ebben a negyedben hatalmas rezidenciák találhatók, amelyekben a Kubába látogató magas rangú vendégeket helyezik el, vagy éppenséggel felkínálják használatra olyan neves személyiségeknek, mint a kolumbiai író, Gabriel García Márquez, Fidel kevés barátainak egyike.

Éveken keresztül egyedül Fidel Castro egyetlen leánygyermekének, Alinának a létezése volt köztudott. Ám 2001 júliusában kiderült, hogy a két éve Miamiban élő, 48 esztendős Francisca Pupo is a kubai államfőtől származik. A hírt a hatvanas évek óta szintén az Egyesült Államokban élő Juanita Castro, Fidel gyógyszertár-tulajdonos testvére is megerősítette. Azt is tudta, hogy Francisca egy óvodában dolgozik. „Rendkívül szerény, zárkózott ember" – nyilatkozta Juanita, s nem tagadta, hogy korábban anyagilag is támogatta.

Francisca 1999-ben költözött a férjével együtt Miamiba, miután vízumot nyert az Egyesült Államok Havannában működő Érdekképviseleti Irodája által szervezett lottójátékon. S mivel senki sem tudta, hogy Fidel Castro lánya, engedélyezték a kiutazását, nem úgy, mintannak idején Alina esetében, aki nyíltan ellenszegült az apjának. A 75 éves Lázaro Asensio elbeszélése szerint, aki maga is részt vett a Batista-diktatúra megdöntésében, az a viszony, amelyben Francisca fogant, 1952 novemberére tehető. Fidel Santa Clarában tartózkodott, a felkelés részleteit szervezte és kölcsönkérte Asensio autóját. „Castro és egy másik férfi, a nevére már nem emlékszem, aznap este két Santa Clara-i lány kíséretében szórakozni indult. Aztán hét évvel a diktatúra elleni harc befejezése után, egy gyerekkel betoppant az irodámba az a lány, aki akkor Fidel társaságában volt. Azt kérdezte tőlem: »Ugye tudja, kié ez a kislány? Ez Fidel Castro lánya, és a maga autójában fogant«". Asensio állítja, hogy amikor Havannában találkozott Fidellel, említést tett neki az esetről, és ő csak annyit válaszolt: „Valóban az én lányom." S a közép-amerikai nagy macsókhoz híven, akik mindenfelé gyerekeket nemzenek, aztán az anyjuk gondjára hagyják őket, Fidel utasította az öccsét, Raúlt, intézze el az ügyet, derítse ki a nő személyazonosságát, és gondoskodjon Francisca anyjáról, aki így kapott is egy szép házat Santa Clarában, s Juanita Castro információi szerint „férjhez ment és a férje a nevére vette a kislányt". Francisca – Alinával ellentétben – soha nem mondott rosszat vérbeli apjáról. „Ő nem érzett keserűséget és nem is akart egyetlen rossz szót sem mondani Fidelről. Fidel az apja, és ő nem akar ártani neki a nyilatkozataival. Tisztelem őt ezért" – fűzte hozzá Juanita.

1956. FEBRUÁR 14.

Castro mexikói tartózkodása alatt is előfordultak románcok, annak ellenére, hogy erejét igencsak lekötötték a híres gerillaharc előkészületei és a Granma nevű hajó kubai partraszállásának a megszervezése. Az egyik ilyen szerelmi kaland színhelye Che Guevara háza volt, aki 1955. augusztus 18-án feleségül vette Hilda Gadeát.

Fidel törzsvendég volt a háznál, náluk ismerte meg Hilda barátnőjét, Lucila Velásquezt, amikor a búcsúztatására jöttek össze, mielőtt elindult volna az Egyesült Államokba, hogy pénzt gyűjtsön a forradalmi mozgalom számára. Lucila igen szemrevaló lány volt, vonzódott a költészethez. Több alkalommal is találkozott Fidellel, s természetesen lángra lobbant a közvetlen férfi iránt, aki a szavak mestere volt. Az azóta már elhunyt Hilda Gadea elmondása szerint a fiatal lány egyszer azt kérdezte tőle: „Mondd, Hilda, te hogy fogtad meg Ernestót?" Che hallotta a diskurzust és a szokott iróniájával közbeszólt: „Hát az úgy történt, hogy Guatemalában köröztek, hogy lecsukjanak, Hildát pedig bekasztlizták, mert nem volt hajlandó elárulni a tartózkodási helyemet. Így aztán hálából feleségül vettem." Lucila nemzetisége nem ismert, a legtöbb forrás szerint Guevara feleségének mexikói barátnője lehetett.

1956. február 14-én, a Szerelmesek Napján Castro találkozott egy másik lánnyal, aki Kubából érkezett, s akiről csak annyit tudunk, hogy Lucynak hívták. Moziba mentek Melba Hernández és Jesús Montané, a Moncada elleni ostrom két résztvevője társaságában (Hernández és Montané később összeházasodtak). Melba elbeszélése szerint Lucy nagyon szép volt és Castro nem rejtette véka alá, hogy tetszik neki a lány. Nemcsak azért, mert friss információkat hozott Kubából, hanem a külseje miatt is. Ki is alakult köztük egy románc, de nem tartott sokáig.

Akkori társai és barátai azt mesélik Fidelről, hogy a nőktől, akik iránt figyelmet tanúsított, elvárta, hogy legalább annyira érdekelje őket a politika és a forradalom, mint őt magát. Ez az érdeklődés talán egyedül Natyban volt meg maradéktalanul, de ő Kubában maradt, szíve alatt hordva a felszabadító hős szerelmének gyümölcsét.

Castro mexikói tartózkodásának másik röpke szerelme egy tizennyolc éves, rendkívül szép mexikói lányhoz fűződött, akit Lilia Amornak hívtak. A csinos kubai értelmiséginél, a művészetek iránt érdeklődő Teresa (Teté) Casusónál ismerkedtek meg, aki Mexikóban élt és szimpatizált Fidellel; a forradalom győzelme után, 1959-ben a Batista-kormány elcsapott mexikói nagykövetének a helyébe lépett. Fidelt elbűvölte Lilia, aki fiatal kora ellenére meglepően érett és művelt volt. Teresa Casuso emlékezete szerint a kapcsolatuk annyira elmélyült, hogy Castro még házasságot is ajánlott a lánynak, aki szülői engedélyt kért a frigyhez. Fidel egy egyrészes fürdőruhával ajándékozta meg, hogy a lány ne hordja francia bikinijét, mert arra nagyon haragudott. Lám, nem állított valótlanságot 1997-ben a *Juventud Rebeldé*ben, amikor arról mesélt, milyen féltékeny volt a nőire. Az tény, hogy a viszonya Liliával valamivel több, mint egy hónapig tartott, mert a lány végül szakított Fidellel és hozzáment korábbi vőlegényéhez. Teresa azt állította, hogy amikor a lány bejelentette Fidelnek döntését, „az rettentő büszkén annyit mondott neki, hogy menj csak hozzá, biztosan jobban illik hozzád".

1959. JANUÁR 1.

A forradalom 1959. január 1-jei győzelmét követően nemcsak Fidel Castro, hanem a Sierra Maestra hegyeiből érkező szakállas gerillák szerelmi románcai is szaporodtak, hiszen körbezsongták őket a fiatal lányok. A forradalmi láz első hónapjaiban lábra kelt a pletyka a Fidel és a gyönyörű kubai modell és szépségkirálynő, Norka között szövődött szerelmi kalandról. Ám ezekben az években mégis a fiatal német Marita Lorenz-cel folytatott viszony vált híressé, aki tizenkilenc esztendősen 1959-ben érkezett Kubába a Berlin nevű tengerjáró hajó fedélzetén, amelynek az édesapja volt a kapitánya. Fidel Castro történetesen jelen volt a kikötéskor, és akkori személyi titkára, Jesús Yáñez Pelletier elmondása szerint „a kis német Marita el volt ragadtatva a forradalmár hőstől, akit valósággal megbabonázott a lány ragyogó szépsége. Ezt az érzést minden férfiember átélte már". A *Kedves Fidel: életem, szerelmem, árulásom* című könyvében* Lorenz elismeri, hogy gyengéd kapcsolatuk hét hónapon át tartott, Fideltől teherbe is esett, de elvetette a magzatot. Ezalatt Castro a Havanna Hilton szállóban éjszakázott,

* Magyarul *Szerelmem, Fidel* címmel jelent meg.

és Lorenznek olyan vetélytársa akadt, mint Ava Gardner, aki azért ment Kubába, hogy személyesen megismerje a latin-amerikai történelemben új fejezetet író híres gerillavezért. „Egyszer összefutottam Gardnerrel a szálloda liftjében, jóllehet ő (Castro) a problémák elkerülése végett külön szállodában helyezett el minket. Részeg volt és pofon ütött. Bizonyára féltékeny volt rám. Fidel tönkretette az életemet, de akkor is gyönyörű volt", vallotta a német hölgy a mexikói *Procesó*ban 2001. május 6-án közölt interjúban. Castro soha nem tagadta a Maritához fűződő viszonyát, azt is elismerte, a nő annyira megragadta, hogy még küldötteket is menesztett az Egyesült Államokba utána, hogy felkutassák.

Marita Lorenz vallomása szerelmükről tartalmaz olyan meglepő kijelentéseket, amelyek méltán hasonlíthatók Mata Hari pályafutásához. Könyvében azt írja, hogy a CIA fel akarta bérelni Fidel Castro meggyilkolására, és belekeveredett a John F. Kennedy elleni merényletbe. Az uruguayi Ivonne Ruocco szerint, aki részt vett a *Kedves Fidel, Marita története* című dokumentumfilm forgatásában, Marita 1981-ben Kubába látogatott, ahol fogadta őt egykori szerelme.

Fidel másik románca, amely szóbeszéd tárgya lett Havannában a forradalom győzelme utáni években, a magas, tökéletes testű Lupe Véliz személyéhez kötődik, aki később a Kubai Nőszövetség egyik vezetője lett. Kapcsolatuk lezárása után Véliz feleségül ment a felkelő hadsereg kapitányához, a neves földrajztudós Antonio Núñez Jiménezhez, aki akkortájt Fidel elválaszthatatlan társa volt, mindenfelé kísérte a Comandantét országjáró körútjain. A német újságíró, Bernd Ruland szerint 1962 elején Fidel házasságot kötött egy Santiago de Cubába valósi fiatal lánnyal, ez a frigy azonban kérészéletűnek bizonyult, mert „Fidel ragaszkodott megszokott életmódjához" s másfél év múlva elvált. Ugyancsak Ruland bukkant egy másik futó kaland nyomára a huszonhárom éves angol Jenny Isarddal, akit Castro 1960 szeptemberében, útban az ENSZ közgyűlésére, a New York-i repülőtéren ismert meg. Havannában úgy kommentálták a dolgot, hogy röpke légyottjaik során a forradalmár vezér „minden körülményeskedést kerülve, csizmával a lábán, villámgyorsan célzott és lőtt".

A hetvenes években Castro szerelmi kicsapongásának célpontja feltehetően az észak-amerikai újságírónő, Barbara Walters volt, aki kétszer is járt Kubában, hogy interjút készítsen a Comandantéval. Azt beszélik, később titokban tett még néhány magánlátogatást a szigetországba. Fidelt rabul ejtette Barbara szépsége és rámenős riporteri stílusa. Tudni vélik, hogy előszeretettel társalgott vele órákon át, mintha csak meg akarta volna győzni a nőt forradalmi eszméiről.

1999

A kubai kormány legfrissebb hivatalos célzásai a Comandante feleségeit illetően a *Fidel, a kubai forradalom és vezére negyven éve* című dokumentumfilmben hangzottak el, amelyet 1999-ben a régóta Kubában élő, észak-amerikai filmrendező, Estela Bravo készített, aki mellesleg a Kubai Rádió és Televízió Intézet (ICRT) tanácsadója. Itt a magánéletéről valló Castro azt nyilatkozza: „Ezen a területen korlátlan szabadságot engedélyeztem magamnak." A film hetvenöt perces. Elhangzik benne, hogy a kubaiak valóban igen keveset tudnak vezérük magánéletéről. A rendezőnő azonban szemérmesen megsúgja, hogy Fidel „hét gyermek apja és harminc éve házas". A kubaiak többsége meglepődhetett a szám hallatán, hiszen mindenki kilenc gyerekről tudott: hét fiúról és két lányról. A hetes szám valószínűleg úgy jöhetett ki, hogy számba vették a Dalia Soto del Valléval közös öt fiút, a Mirta Díaz-Balarttól származó Fidelitót és a Naty Revueltától született Alinát.

Végül is az efféle családi zűr összhangban van a vezér nem mindennapos egyéniségével, amelyet számtalan pletyka övez. A harmadik világ egyes, főleg arab és afrikai országainak vezetői hősnek, a szegény országok szószólójának tartják. Ezekben a kultúrákban a kubai vezér előrehaladott korának köszönhetően a bölcsesség és a tekintély jelképe. A spanyol író, Manuel Vicent művében – akinek mellesleg Mauricio nevű fia a kis számú állandó havannai tudósítók egyike – egyenesen Don Quijote figurájával veti egybe Fidel alakját, és felteszi a kérdést: „Vajon hogyan alakult

volna Cervantes hősének a sorsa, ha negyven éven át farkasszemet kellett volna néznie az óriással?" Majd így folytatja: „Bizonyára elnyerte volna valamennyi romantikus és utópista rokonszenvét, valamint a vesztesekét, az ellenállókét és megalázottakét, s mindazokét, akik soha nem kapaszkodnak fel a győztesek szekerére és nem állnak az erősebb oldalára." Az Egyesült Államok kormányai mindenesetre Fidelben magát az ördögöt látják. Ennek ellenére 2001. április 26-án a képviselőház egyik albizottsági ülésén Colin Powell külügyminiszter azt találta mondani, hogy noha Castro „tett jót is a népéért, a csillaga mégis leáldozóban van".

Fidel harmadik gyermekként született a spanyolországi Galiciából a szigetországba vándorolt földbirtokos, Ángel Castro és a spanyol-kubai Lina Ruz házasságából, és négy testvére van: Angelita, Ramón, Raúl és Emma. Ehhez jön még az apjának María Argotával kötött előző házasságából származó másik két testvér: Pedro Emilio és María Lidia. 1927. augusztus 13-án született az Oriente tartományban található Birán nevű faluban, de 1941-ben egy évvel korábbra javították a születési dátumát, hogy elérje a beléni középiskolába való felvételhez szükséges életkort. Az apjának 100 dollárjába került, hogy 1926-ra írják át a születési évét. Castrónak manapság esze ágában sincs visszavonulni a hatalomból. Az ő felfogása szerint a forradalmárok nem mennek nyugdíjba. A színész szíve szerint a színpadon halna meg, hogy ezzel a saját szája ízének megfelelően zárja le a szövegkönyvet. Az író és publicista Manuel Vicent ezekkel a szavakkal jellemzi a Comandantét: „Tekintetének fénye kissé megkopott, de továbbra is gyanakvó, és olykor még felsejlik benne egy távoli tűz, a szakálla őszbe csavarodó s már korántsem olyan vadul torzonborz, mint ifjúkorában volt. A háta kissé görnyedt, mintha súlyos teher nehezedne rá, járása fenséges és határozott, a keze szelíd, akár egy körmeit növesztő buja küklopszé, az állkapcsa folyton a történelem felé szegezve, felemelt ujjával pedig mintha az északi ellenségre mutatna vagy leckére intené az emberiséget." „Önfejű és lobbanékony" kormányzati stílussal vádolják, ami „egy trópusi, heves, fondorlatos és tökös gallegóra" vall. Az egyik életrajzírója, Tad Szulc úgy jellemzi, mint aki „az egyre szürkébb és egyhangúbb nyugati világ számára káprázatos jelenség, csodálatos ember, romantikus figura, mindig kihívó, elképesztő képzelőerővel bír, kiszámíthatatlan lázadó, kiváló színész és az általa kanonizált tanok elkötelezett tanítómestere és hirdetője".

Imád sakkozni és dominózni, éjjeli bagoly, ellentmondásos személyiség, ateista, önző, ugyanakkor a legváratlanabb pillanatokban nagylelkű. Castro korántsem aszkéta, mint amilyen a vietnami Ho Shi Min volt. Imádja a 12 éves Chivas Regal whiskyt, átszellemülten ízlelgeti a jó borokat és szívesen rögtönöz a konyhában is, kitalál új recepteket langusztából, rákból, vagy elkészíti saját zöldséglevesét, természetesen csupa olyan fogást, ami a pórnép számára elérhetetlen. A gerillaháború idején hiányolta a bort, s olykor a szivar is hiányzott, jóllehet a felkelőknek volt egy saját manufaktúrájuk, amelynek termékeit nem osztották meg a közéjük beálló parasztokkal. Politikusi tevékenysége annyira lefoglalta, hogy arra sem maradt ideje, hogy az apját meglátogassa, aki halála előtt éveken át nem látta a fiát, de nem tudott részt venni öccse, Raúl esküvőjén sem, és nem látta az unokáját, Alina gyermekét. A népnyelv – utalva jezsuita neveltetésére – úgy emlegeti, mint bűnös papot, aki nem tud ellenállni a nőknek, de távol tartja őket a parókiától. Szulc azzal magyarázza ezt a feltűnő közömbösséget, hogy Castro „senkivel szemben nem ismeri a gyöngédséget, még a feleségével szemben sem", s noha „szenvedélyes természet, hiányzik belőle a szeretet és a lágyság. Minden emberi problémát igyekszik kirekeszteni, kivéve természetesen a sajátját." Azt a két újságírót sem kímélte, akik a *Prensa Latina* tudósítóiként adatokat szolgáltattak Szulcnak a könyvéhez. A varsói tudósítónak, Carlos Batistának és havannai kollégájának, a szerkesztő Carlos Iglesias Celestrínnek az állásába került a riport.

1948. OKTÓBER 12.

Fidel Castro Ruz és Mirta Díaz-Balart 1948. október 11-én kötöttek házasságot. A vőlegény betöltötte a huszonkettőt, és még nem fejezte be az 1943-ban a Havannai Egyetemen elkezdett jogi

tanulmányait. A polgári szertartást a Díaz-Balart család rezidenciáján, Banesben tartották, s az egyik tanú a United Fruit Company cégvezetője, John J. Brickey volt. A politikai megmozdulásokban és egyéb egyetemi kötelezettségekben elmerülő Castrónak nem maradt sok ideje a tanulásra. Mirta szintén a Havannai Egyetemen tanult filozófiát. Fidelt testvérén, Rafael Díaz-Balarton keresztül ismerte meg, aki a Batista-diktatúra idején belügyminiszter-helyettes volt.

Castróékhoz hasonlóan a Díaz-Balart család is Oriente tartományból származott és kiterjedt földbirtokkal rendelkezett. A család korabeli ismerősei úgy emlékeznek Mirtára, mint „szép, sötét hajú, vékony, szoborszerű alkattal megáldott" lányra. Végzetesen belehabarodott Castróba, s ez nem kis vitát váltott ki a családban, hiszen jobboldali földbirtokosként a Fidelével ellenkező politikai oldalon álltak. Mivel Castro apja is földbirtokos volt, érdemes megjegyezni, hogy az ő birtoka méretét tekintve sokkal elmaradt a Díaz-Balartokétól, akik Oriente és Havanna legfelső társadalmi köreivel érintkeztek.

Fidel és Mirta mézesheteinek első állomása Camagüey volt, és csak november 2-án indultak az Egyesült Államokba. Az édesapjától 10 000 dollárt kaptak az utazásra, ami akkor egész vagyon volt. Castro az utolsó centig elköltötte a pénzt, a végén még egy kék színű Lincoln autót is vásárolt. Több hétig időztek New Yorkban és más városokban. Castro ez alkalommal vásárolta meg az első Marx- és Engels-könyveket, köztük *A tőkét*. Havannába visszatérve az egyetem szomszédságában egy kollégiumban béreltek egy kis szobát. A pár abból az apanázsból élt, amit Fidel apja a tanulmányaik fedezésére küldött nekik: havi 80 pesót, ami abban az időben jelentős összegnek számított, hiszen a kubai pesó és a dollár értéke egészen a forradalom győzelméig megegyezett. Castro büszkesége nem engedte, hogy a megélhetésükre Mirta családja pénzt küldjön nekik. Valószínűleg azt is megtiltotta a feleségének, hogy bárminemű anyagi támogatást elfogadjon tőlük.

1949. szeptember 1-jén megszületett Fidel Castro Díaz-Balart, s a házaspár még mindig az egyetemi kollégium lakója volt. Később aztán elköltöztek egy szerény kis lakásba, a havannai Malecóntól nem messze lévő Harmadik utcába. Pár bútorra volt szükségük, amit részletre vásároltak.

A lakással szemben volt egy rendőrőrs, s Castro korabeli barátai azt állították, a választás nem véletlenül esett arra a lakásra, mert Fidelnek meggyűlt a baja az egyetemi maffia néhány tagjával, akik halálosan megfenyegették. Akkoriban kiéleződött a maffiaügy, úgyhogy Castro óvatosságból három-négy hónapra Miamiba költözött. Azt nem tudni, vajon Mirta elkísérte-e ezen az útján, bár valószínűsíthető, hogy a kis Fidelitóval Havannában maradt.

Amikor aztán túl volt ezeken a veszélyeken, Fidel minden erejével belevetette magát a tanulásba, hogy levizsgázzon a hátralévő tárgyakból s 1950 szeptemberében megkapja a jogi diplomát. Hét év alatt végezte el az egyetemet, amihez szokásosan öt esztendő elegendő. Két társával ügyvédi irodát alapítottak. Fidel azonban nemigen törődött az otthona anyagi problémáival, aminek szenvedő alanya Mirta és Fidelito volt.

Egy alkalommal az egyik ügyvédtársa ellátogatott hozzájuk és ott találta a földön a síró Mirtát, a karjában Fidelitóval. Az összes bútorukat elszállították, mert Fidel elfeledkezett a hitel törlesztéséről, vagy pénz híján nem fizetett be több havi részletet. Ez az irodabéli kolléga aztán szerzett pénzt és kifizette az adósság egy részét, hogy visszakaphassák a bútorokat.

1952. március 10-én hajnalban Fulgencio Batista tábornok vezetésével államcsínyt hajtottak végre Kubában. Castro aznap otthon aludt, ám amint tudomást szerzett a katonai megmozdulásról, azonnal testvére, María Lidia lakására sietett. A katonai puccs véget vetett Castro politikai pályafutásának az Ortodox Pártban, amelynek színeiben indulni akart a képviselőválasztáson. Attól fogva mással sem törődött, minthogy a törvényszéken feljelentéseket tegyen a diktatúra ellen és felkelést szervezzen. Otthagyta az ügyvédi hivatást és minden idejét annak szentelte, hogy fiatalokat toborozzon, akik majd részt vesznek vele a Santiago de Cubában lévő Moncada laktanya – az ország második számú katonai erődje – elleni támadásban. Erre 1953. július 26-án került sor, s ez a gyá-

szos dátum a lázadás szimbólumaként Castro politikai mozgalmának zászlajára került.

Az 1952 márciusa és 1953 júliusa közti időszakban Castro kevés éjszakát töltött az otthonában Mirtával, elővigyázatosságból inkább a nővérénél, María Lidiánál vagy valamelyik barátjánál aludt. Forradalmi terve a kivitelezés szakaszába ért, ami fegyverek beszerzésével, lőgyakorlatokkal, a sejtekbe tömörülő, egymást sem ismerő fiatal harcosok kiképzésével járt együtt. Az utolsó pillanatig szinte egyikük sem ismerte a diktatúra elleni támadás helyszínét.

1952 végén a Castro család a középosztály negyedébe, a Vedadóba, a 23. utca 1511. alatti nagyobb lakásba költözött. Olykor-olykor megfordultak egy kínai étteremben, de a házaspár alapvetően szűkös anyagi körülmények között élt. Az odalátogató barátok megállapították, hogy kikapcsolták a villanyt. S a bajt tetézendő, a kis Fidelito súlyos torokfertőzésben és magas lázban szenvedett. Be kellett szállítaniuk egy közkórházba, ahol megoperálták. Castrót teljesen lefoglalták forradalmár ügyei, nem ülhetett a családja mellett. Felesége és fia abból a pénzből tengette életét, amelyet Fidel apja továbbra is folyósított a biráni birtokról.

A hivatalos verzió szerint Castro, mielőtt a Moncada laktanya elleni támadásra Santiago de Cubába indult volna, hazament, hogy elbúcsúzzon a családjától. A kis Fidelito akkor négyesztendős volt. Bizonyítékként egy eléggé homályos fényképet mutogatnak, amely az apja karján ülő kisfiút ábrázolja. Az összeesküvés titkosságának megfelelően Mirtának fogalma sem volt arról, hogy búcsúzó férje egy katonai laktanya megostromlására készül, ami akár az életébe is kerülhet. A sikertelen támadást követően, amelynek csaknem valamennyi résztvevője meghalt vagy később kivégezték, a havannai érsek, Monseñor Pérez Serantes telefonon felhívta Mirtát és közölte vele a hírt, miszerint a férje a Batista-csapatok fogságában van, de él.

Castrót először az Oriente tartományban lévő Boniato börtönbe szállították. Ott látogathatta meg a felesége, Mirta, és oda írta leveleit Naty Revuelta is. Mirta és Castro is váltott levelet. Eközben Santiago de Cubában folytak a laktanya támadói elleni per előké-

születei. Castro a leveleiben könyveket kért Mirtától, például Julián Maríastól a *Filozófiai szöveggyűjteményt*, García Morentétől *A filozófia alapjait*, regényeket és a Shakespeare-összest, valamint a fia felől érdeklődött, vagyis nem kimondottan szerelmes levelek voltak ezek. A végén mindig egyszerűen úgy búcsúzott, hogy „Csók a gyereknek és neked".

A feleség feladata volt továbbá, hogy eljuttassa férjének sötétkék öltönyét, cipőjét és nyakkendőjét, hogy méltóképpen jelenhessen meg a törvényszék előtt és elmondhassa „A történelem majd feloldoz engem" című híres beszédét, hiszen ügyvédként maga látta el saját védelmét. Tizenöt év börtönre ítélték, s átszállították az Isla de Pinoson lévő fegyházba, Kuba partjaitól mintegy 30 tengeri mérföldnyire délre. Itt ő lett a 3859-es számú fogoly. Napjainkban ezt a helyet Isla de la Juventudnak, az Ifjúság szigetének hívják.

Mirta feleségi minőségében havonta egyszer meglátogathatta Castrót. S mivel Rafael nevű testvére a Batista-kormány belügyminiszter-helyettese volt, érthető módon nem motozták meg alaposan az asszonyt, ami egyébként megalázó procedúra volt, de a kormány befolyásos tagjának a rokonáról lévén szó, Mirta megúszta a szigorú ellenőrzést. Fidel hasznot húzott ebből a tényből, és Mirtát használta fel, hogy kijuttassa a börtönből a bíróság előtt elmondott védőbeszédének szövegét, amelyet hála kitűnő memóriájának, papírra tudott vetni. Megbízta a feleségét, hogy nyomtattassa ki és terjessze „A történelem majd feloldoz engem" című, heves hangú beszédet, hogy ezzel is mozgósítsa híveit. Érdekes, hogy ebben az időszakban éppen Mirta az a nő – pedig korábban távol tartotta magát Castro forradalmár tevékenységétől –, akit Fidel politikai céljainak a szolgálatába állított. Az asszony elvégezte a rábízott feladatot, így nem sokkal azután megjelent nyomtatásban a dokumentum.

Az Isla de Pinos-i börtönbüntetés alatt Castro egyaránt levelezett Mirtával és kedvesével, Naty Revueltával. Egy alkalommal a cenzor összekeverte és fordítva tette borítékba a leveleket. Minden jel arra mutat, hogy az eset 1953 vége felé történhetett, mert 1954. január 5-én Castro utalt rá a kedvesének írott levélben: „Nem megy

ki a fejemből, hogy a másnak címzett leveleimet kellett olvasnod: ez a te bizalmadra vall, ráadásul mindezt nagyon finoman hoztad a tudtomra."

Mirta annak ellenére, hogy tudott Fidel szeretőjéről, meg akarta menteni a házasságukat. Hűséges maradt és végrehajtotta férje valamennyi megbízatását. 1954. április 17-én Fidel titokban levelet intézett a Santiago de Cuba-i sikertelen támadásban résztvevő két nő közül az egyikhez, Melba Hernándezhez. Ebben ezt írta: „Ha kell, Mirtán keresztül kapcsolatba léphettek velem. Ő majd felvilágosítást ad egy bizonyos füzetről, ami ideológiai mondanivalója és az általam elmondott vádak miatt rendkívüli jelentőséggel bír, szenteljetek neki nagy figyelmet." Természetesen „A történelem majd feloldoz engem" című védőbeszédre célzott.

1954 júniusában a következőket írta az egyik barátjának: „Több mint 3000 órát töltöttem teljesen egyedül, leszámítva a feleségem és a fiam röpke látogatásait." Mirta nemcsak küldöncként szolgált. Egy alkalommal azt a megbízatást kapta Fideltől, hogy vegyen részt egy nyilvános eseményen és a tribünön olvassa fel a férje üzenetét, amelyben Batistát zsarnoknak, despotának nevezte. Abban az időben Mirta megosztotta ezeket a forradalmár feladatokat Melba Hernández-szel és Fidel idősebbik leánytestvérével, María Lidiával.

1954. július 17-én Fidel a rádióból értesült, hogy a Belügyminisztérium megszüntette az állást, amelyet Mirta Díaz-Balart betöltött. Akkoriban Kubában gyakoriak voltak a sine cura állások: bizonyos személyek rajta voltak a minisztériumok alkalmazotti listáján, valamicske fizetést is kaptak, a valóságban azonban az égvilágon semmit sem csináltak. Mirta fivére minden bizonnyal meggyőzte az asszonyt, fogadjon el egy ilyen posztot, hogy ezzel is segítse nyomorúságos anyagi helyzetében, noha Castro kérte a családját és a barátait, gondoskodjanak a feleségéről és a kisfiáról. Amikor Castro meghallotta a hírt, nagyon dühös lett, és arra kérte Mirtát, hogy rágalmazás miatt tegyen feljelentést. Az egyik barátjához intézett levelében Castro azt fejtegette, mennyire tiszteli Mirtát, hogy nem engedett a csábításnak és nem fogadott el pénzt a Batista-kormánytól. De Castro ezúttal tévedett. Négy nappal a történtek után María Lidia felvilágosította, hogy Mirta igenis fizetést vett fel a Belügyminisztériumban. Castro erre se szó, se beszéd, beadta a válókeresetet. Mirta természetesen úgy vélte, hogy azok után, hogy eltűrte a férje szeretőjét, végrehajtotta Castro utasításait és szerény körülmények között tengődött, joga van változtatni a sorsán.

A válóper elmérgesedett jogi csatározásba torkollott, mert Castro magának követelte a fiuk feletti felügyelet jogát, még ideológiai érveket is felsorakoztatott, mondván, hogy a Díaz-Balart család szoros kapcsolatot ápol a Batista-diktatúrával, amellyel ő személy szerint harcban áll. Mirta akkortájt ismerte meg Emilio Núñez Portuondót, az akkori kubai ENSZ-nagykövet fiát és beleszeretett. A válóper miatti bírósági csetepaté elől nyugalmat keresve a kisfiával együtt New Yorkba költözött. Castro tajtékzott, és követelte, hogy a gyereket azonnal vigyék vissza Kubába. „Feltételezem, tisztában vannak vele, hogy ahhoz, hogy ezt a gyereket elszakítsák tőlem, előbb engem meg kell ölniük, de még ez is kevés... Elvesztem a fejemet, ha erre gondolok...", fogalmazott María Lidiának az 1954. november 29-én kelt levelében. 1955 áprilisában ultimátumot intézett Mirtához: vagy visszaviszik a gyereket egy havannai internátusba, vagy leállítja a válópert. A válást 1955. június 18-án mondták ki. A gyereket – mint az ilyen esetekben szokás – az anyjánál helyezték el.

Mirta ezek után 1956 októberében hozzáment Emilio Núñez Portuondóhoz. Nászútra Párizsba utaztak, aztán New Yorkban telepedtek le. Fidel a maga részéről nem mondott le arról, hogy ő legyen Fidelito gondviselője. Ebből aztán óriási bonyodalom származott. 1955. november 20-án Castro Miamiban tartózkodott, egy kubai partraszállás céljára kampányolt és pénzadományokat gyűjtött. A nővére, María Lidia jó kapcsolatban volt Mirtával, akit sikerült rávennie, hogy engedje el vele a hatesztendős Fidelitót Miamiba, hogy a kisfiú találkozhasson az apjával. Castro magával vitte a gyereket a kubai emigránsokkal rendezett találkozójára, ahol azt találta mondani: „Itt van a fiam. S ha elég nagy lenne, magammal vinném a harcba." Majd ahelyett, hogy ígérete szerint visszaadta

volna a kisfiút Mirtának, Juan Ramírez néven Mexikóvárosba utazott vele. Nem ez volt az egyetlen eset, hogy Fidelito kalandos élete során személyazonosságot változtatott. Mirta ezalatt hiába próbálta elérni a gyereket és María Lidiát is hiába kérte, hogy vigye vissza Fidelitót. 1956. november 24-én, amikor Castro indulásra készen állt, egyfajta végrendeletet állított össze, amelyben a következőt jegyezte meg: „A fiam felügyeletét a mérnök Alfonso Gutiérrezre és feleségére, Orquídea Pinóra bízom. Azért döntöttem így, mert el akarom kerülni, hogy a távollétemben Fidelitót megkaparintsák azok, akik a legádázabb ellenségeim voltak... mert a feleségem tanújelét adta, hogy nem sikerült kiszabadulnia családja befolyása alól, a fiamat pedig nem engedem, hogy ilyen ideológia szerint neveljék." Mindenesetre érdekes, hogy Fidel Mirtát továbbra is „feleségem"-nek nevezte, noha 1955 júniusában elváltak.

A Batista-rendőrség, minden bizonnyal a mexikói rendőrséggel karöltve, felkutatta Fidelito tartózkodási helyét. 1956. december 15-én a gyerek éppen egy parkban sétált Castro másik nővérével, Emmával, amikor három férfi lépett hozzájuk és elragadta a hétéves kisfiút. Nem sokkal később a kubai Külügyminisztérium kiadott egy nyilatkozatot, mely szerint a Fidel Castro Díaz-Balart nevű, elrabolt és Mexikóban elbújtatott gyermeket megtalálták és visszaadták az édesanyjának, Mirtának.

1958 őszén Fidel Castro a Sierra Maestrában fogadta a *The Washington Post* tudósítóját, Karl E. Meyert. Meyer átadott neki egy fotót Fidelitóról, aki időközben Mirtával visszatért New Yorkból Havannába. Később aztán Fidelito éppen New Yorkban töltötte a karácsonyt a „nagyapjánál" (valójában Mirta férjének az apjánál), amikor megtudta, hogy 1959. január 1-jén az apja vezetésével győzött a kubai forradalom. 1959. január 6-án haza is tért azzal a repülővel, amelyen Kuba új elnöke, Manuel Urrutia is utazott, aki aztán nem sokáig töltötte be ezt a posztot, mert nézeteltérései támadtak Castróval.

Azt nem lehet tudni, ki kísérte el Fidelitót ezen az útján, de valószínűleg Núñez Portuondo valamelyik rokona lehetett. A havannai José Martí repülőtéren az édesanyja, Mirta várta egy gyerekkori barátnője, Ann Louise Bardach kíséretében, aki akkortájt a United Press International (UPI) hírügynökség munkatársa volt és 1959. január 2-án érkezett Kubába, hogy tudósítson a Batista-diktatúra megdöntését követő eseményekről.

Fidelito még idejében érkezett a Cotorro negyedbe – arra a helyre, ahol 42 évvel később Castro összeomlott –, hogy elkísérje az apját a felkelők dicsőséges havannai bevonulására. Castro nemcsak a Batista-diktatúra elleni harcot nyerte meg, hanem a jogot is, hogy kilencéves fiát a saját elképzelései szerint nevelje fel. Mert ugyan ki törődött a Batista-rezsim alatt hozott bírói ítélettel, amikor már ő volt Kuba felszabadítója? Pár év leforgásával Castro az egész szigetország urának érezte magát.

És „a szigetország újdonsült ura" titulus nem túlzó. Mert amikor a *The New York Times* tudósítója, Herbert Matthews megkérdezte Celia Sánchezt, miért nem teljesítették néhány ígéretüket, melyeket a gerillaharc során a Sierra Maestrában tettek, Celia így magyarázkodott: „Akkoriban még nem tudhattuk, hogy mi és a Július 26. Mozgalom egyszer ilyen népszerűek leszünk. Kezdetben úgy gondoltuk, hogy az Igazakkal, az Ortodoxokkal kell kormányt alakítanunk. Aztán egyszer csak rádöbbentünk, hogy Kuba urai vagyunk, akkor meg minek vesztegessük az időt?" Celia az Igazak és az Ortodoxok politikai pártjára utalt, amelyek a Batista-diktatúra ellenzékéhez tartoztak.

És Fidelito ismét nevet változtatott. Most José Raúl Fernándeznek hívták és forradalmi bentlakásos iskolákba járt, Celia Sáncheznek, Castro hűséges gerillatársának és támaszának a gondos felügyelete mellett. Fidel Castro anyja és egyik nővére a Miramarban lévő 38-as utca és a Hetedik sugárút sarkán lévő rezidenciába költözött. Fidelitót szoros szálak fűzték a nagyanyjához, akit korábban gyakorlatilag nem is ismert.

Mirta igyekezett Kubában tartózkodni, hogy ne veszítse el a fiával a kapcsolatot. De 1964 elején már úgy érezte, nem bír tovább a kommunista rezsimben élni, és Spanyolországba költözött férje és közös gyermekeik társaságában, ahol azóta is él. Amikor José Raúl

Fernández (Fidelito) a Szovjetunióba ment, hogy atomfizikai tanulmányokat folytasson, Castro engedélyezte, hogy a vakációk idején, a Havanna–Moszkva közti átszálláskor Madridban találkozzon az anyjával.

Bardach szerint Mirta többször is meglátogatta Kubában a fiát és az unokáit, és kapcsolata Castróval „baráti" volt. Fidel Castro Díaz-Balartot 1980-ban nevezték ki a Kubai Atomenergia Bizottság elnökévé, s többek között megbízták a Cienfuegos mellé tervezett nukleáris erőmű építésének a felügyeletével, amely terv aztán a feledés homályába veszett. Aztán 1992-ben meg kellett válnia ettől a posztjától, amint Fidel Madridban az ibero-amerikai elnöki csúcstalálkozón megjegyezte, „hozzá nem értése miatt", de ez az incidens sem akadályozta meg a fiút abban, hogy továbbra is „megfelelőképpen" viselkedjen az apjával szemben, ugyanis képes volt elválasztani az apát a politikustól, és különben is hiányzott belőle mindenfajta politikai ambíció. Fidelito jelenleg a nehézipari miniszternek, Marcos Portalnak a tanácsadója, aki Castro egyik unokahúgát vette feleségül. Fidelito a szerzője a *Kuba a harmadik évezred hajnalán* című műnek, amelyet a hivatalos sajtó úgy tálal, mint a modern tudomány és a humanista eszmék legégetőbb kérdéseinek a kulcsát. A könyvet Fidelito a szüleinek ajánlotta „szeretettel", „akiknek nemcsak a létemet, hanem az értelmemet és az életem célját is köszönhetem". Mirta Díaz-Balart jelenleg egy spanyol orvos feleségeként Barcelonában él.

1952. MÁRCIUS 10.

„Zöld szeme uralta az egész arcát, szép, szőke, kreol bőrű, latinos alkatú fiatal lány volt, aki kisvártatva igen népszerű asszonnyá válik, csilingelő kacajának és balerinához illő derekának köszönhetően minden havannai társadalmi eseményre meghívják" – így jellemezte Alina az anyját, Fidel Castro kedvesét. A nemesi származású Natalia (Naty) Revuelta feltűnően csinos nő, az Egyesült Államokban és Franciaországban tanult. A neves szívspecialista, doktor Orlando Fernández felesége volt.

A Batista elleni katonai puccsot megelőzően Naty személyesen nem ismerte Fidelt, de csatlakozott a Martiánus Női Ligához, amelynek elnöknőjével, Aida Pelayóval látható a fejezet előtt közölt egyik fotón. A Liga civil szervezet volt, kapcsolatban állt az Ortodox Párttal, amelyhez Castro is tartozott. Naty sokat hallott már az ellenzék legradikálisabb vezetőjének tartott Fidel politikai bátorságáról. 1952. március 10-én, a Batista-féle katonai puccs napján Naty három kulcsot másoltatott a házához az ellenzék vezetői számára, akiket üldözőbe vehetett az új rezsim. Az egyik ilyen vezető Castro volt, bár akkor nem kapta meg a kulcsot.

1952. november 27-én a gyarmati időszakban agyonlőtt nyolc orvostanhallgató halálának 81. évfordulójáról emlékeztek meg. Fidel Castro is részt vett a hagyományos eseményen, amelyet a Havannai Egyetemen rendeztek. Egy közös barátjuk, Jorge Valls mutatta be a fiatal Natyt, a Martiánus Női Liga aktivistáját Castrónak, s kettejük románca azon az estén, az egyetem lépcsősorán kezdődött. „Az első találkozásunk alkalmával sokat nevettünk, és ő megköszönte a kulcsokat. Tele volt vitalitással és igen vonzónak találtam", mesélte később Naty.

1953 márciusában találkoztak újra, a nő lakásán. A találkát mindkét részről rendkívüli körültekintéssel szervezték meg. Fidel telefonon felhívta Natyt és megkérdezte, meglátogathatja-e a lakásán, ő pedig igent mondott. Azért hozzátette: „Ha lehet, délután öt óra előtt, mert a férjem, Orlando akkor jön haza a munkából." Alina úgy véli, hogy amikor kettesben maradtak, az anyja számára „megszűnt a jó és a rossz, s nem is annyira a szerelemtől hajtva, mint inkább megbabonázva képes lett volna Fidelért a legképtelenebb helyzetbe is belemenni". A brazil újságírónő, Claudia Furiati meggyőződése szerint Fidel és Naty között „az intim kapcsolat" még a Moncada laktanya elleni támadás előtt kialakult.

Az tény, hogy Naty attól kezdve aktívan részt vett a Moncada elleni támadás előkészületeiben. Eladta összes ékszerét és minden pénzét átadta Fidelnek, aki el is fogadta a 6000 dollárt, ami akkoriban valóságos vagyon volt. Ebből azután fegyvert vásárolhattak és a felkelők egyéb költségeit fedezhették. A nő elkötelezettsége

ezzel megpecsételődött, s ettől Castro nagyon meghatódott, és a továbbiakban különböző feladatokkal bízta meg Natyt.

Mielőtt elindult volna Santiago de Cubába, Fidel felkereste Natyt, és átadta neki annak a kiáltványnak a szövegét, amelyet a nőnek sokszorosítania, valamint az ellenzék vezetői között, a napilapoknál és a havannai rádióállomásoknál terjesztenie kellett. Ugyancsak rá várt a feladat, hogy a népfelkelésre mozgósító zenét kiválassza. Naty többek között Chopin *Polonéz*ét és Beethoven *Eroica* szimfóniáját választotta.

Az indulás előtti utolsó találkozójuk is Natynál történt. Fidel felkereste, hogy elvigye a sokszorosított kiáltványt, valamint a zenét, amelyet a Santiago de Cuba-i rádióban is sugároznak majd, mert Fidel meg volt róla győződve, hogy elfoglalják a katonai létesítményt, s ennek következtében kitör a népfelkelés a diktatúra megdöntésére. Castro annyira bízott Natyban, hogy egész Havannában ő volt az egyetlen személy, aki pontosan tudta, hogy a forradalmár csoport az ország második legnagyobb katonai erődítményét készül bevenni. A tervet egyébként mindössze Fidel két legközelebbi harcostársa ismerte. Hajnali öt óra után a nő hozzáfogott megbízatása teljesítéséhez, és eljuttatta a kiáltványt az Ortodox Párt vezetőinek és más fontos személyiségeknek, köztük a *Bohemia* című folyóirat főszerkesztőjének.

Naty a Batista-diktatúra katonaságától értesült az akció sikertelenségéről, és napokig félelemben élt. Annyit sikerült megtudnia, hogy Castro megmenekült, de a fővárosban az is köztudottá vált, hogy a helyőrség kivégzi a foglyokat. Castro megúszta, és egy Oriente tartománybeli börtönbe szállították, ahonnan leveleket válthattak. Batista hadseregének egyik hadnagya, aki Fidel évfolyamtársa volt a Havannai Egyetem jogi karán, az iránt érdeklődött, nincs-e szüksége valamire. Castro azt kérte tőle, mivel a Katonai Hírszerzés (SIM) elkobozta a leveleit, értesítse Natalia Revueltát, hogy tegye meg a szükséges óvintézkedéseket. Naty nem volt hajlandó közreadni a teljes levelezésüket, de azt mindenesetre tudni lehet, hogy 1953 novemberében kapott egy üzenetet, amely így végződik: „Vannak örökérvényű dolgok, mint például a te emléked, az a kép, amit rólad őrzök és a sírig elkísér. Örökre a te Fideled."

Egy másik levélen az 1953. december 22-i dátum olvasható. Castro azokat a körülményeket ecseteli benne, amelyek között a büntetésüket töltő felkelőket tartják Isla de Pinoson. Elkülönítették számukra a börtönkórház egyik szárnyát: egy 40 méter hosszú és 8 méter széles szintet, ahol egy dolgozószobát és könyvtárat is berendeztek. Fidel azt írja Natynak: „Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy egy másik személynek fájdalmat okozok, különösen ha az illetőt szeretem", majd így folytatja: „Te pedig csak foglalkozz a zenével és majd mesélsz róla nekem", ami egyértelműen arra utalt, mennyire vágyódik a nő után.

Egy másik, 1954. január 5-én keltezett levélben ez olvasható: „Pontosan te javasoltad, hogy tartsuk titokban a levelezésünket és én beleegyeztem, mert nagyon praktikusnak ítéltem... de egy napon még a verebek is ezt a titkot fogják csiripelni." A levél befejezéséül pedig ez áll: „Párnád alá a legkedvesebb emléket teszem." Ekkoriban történt a levelek korábban említett felcserélése. A feleségnek írott levelet Naty kapta meg, ő pedig azonnal betette egy borítékba és eljuttatta a címzetthez. Natalia meg volt győződve róla, hogy a levélcsere nem a cenzor figyelmetlenségéből, hanem a börtönigazgató utasítása alapján történt. Fidel korabeli kebelbarátja, a „Kínai" Esquivel úgy véli, hogy egyenesen Mirta fivérének ötlete volt a levelek felcserélése, hogy ezzel elősegítse a válást.

Január 31-én Naty még szenvedélyesebb hangú levelet kap Fideltől: „Az egyik csók olyan, mint a másik, de a szerelmesek soha nem fáradnak bele. Vannak mondatok, amelyek felérnek egy csókkal. Van méz, amely nem émelyítő. Ez a te leveleidnek a titka... nem számít, hogy csak megkésve zárhatlak a karjaimba és szoríthatlak magamhoz, akár egy virágszálat." Aztán egy február 9-i levélben így folytatja: „Az ész hideg, akár a jég, az érzelem forró, akár a láva; az első fölösleges a szenvedélyben; a másik feltartóztathatatlanul hatalmába kerít. Vakmerő vagy és ez tetszik nekem. Megőrülök érted. Írjál, mert nem bírom ki a leveleid nélkül. Nagyon szeretlek, Fidel."

1955. május 6-án, anyák napja tiszteletére, Fulgencio Batista amnesztiát adott a Moncada laktanya támadóinak. A Kuba déli részén fekvő Batabanó kikötőjében fergeteges ünnepléssel fogadták Castrót és társait. Természetesen Naty is ott volt az ünneplők sorában. Attól fogva Fidel és Natalia Revuelta rendszeresen találkoztak egy más nevén bérelt lakásban. Egy ilyen találka alkalmával valószínűleg nem voltak elég óvatosak, és Naty teherbe esett. Alina 1956. március 19-én jött a világra. Mesélik, hogy amikor Fidel testvére, Lidia megpillantotta a babát, így kiáltott: „Nicsak, egy háromszögben három anyajegy meg egy folt a térde hajlatában, ez a kislány egy igazi Castro." Lidia megosztotta eme felismerését a fivérével és annak kedvesével, akivel mindvégig meghitt viszonyt ápolt.

Castro 1956. december 2-án szállt partra Kubában 81 önkéntes kíséretében, akiket valósággal megtizedeltek, számuk az Alegría de Pío-i ütközetet követően 12-re apadt. Pár nappal később a UPI tudósítója azt a hírt közölte Havannában, hogy Fidel is életét vesztette a Batista katonáival vívott ütközetben. Naty kétségbe esett, a férje előtt azonban tartania kellett magát. Orlando Fernández doktor vállalta az apaságot a kislány esetében. Aztán ahogy teltek a napok és a holttestet csak nem mutatták, az asszonyban érlelődni kezdett a remény, hogy Fidel él és egészséges. A publicista és író Andrés Oppenheimer *Fidel végórája* című könyvében az áll, hogy Castro kérte Natyt, tartson vele a Sierra Maestrába. Ennek pontos dátuma nem ismert, de nem történhetett máskor, mint 1957 őszén, amikor is a felkelők megszállták a hegyes vidék egy övezetét. Alina már betöltötte az egy évet, de Natynak volt még egy négy-öt évvel idősebb lánya is Fernández doktortól. A nő arra kérte a hírnököt, értesse meg Fidellel, hogy nem hagyhatja ott a lányait, hiszen még kicsik és szükségük van az anyjukra. A Comandante reakciója pedig csak annyi volt: „Naty hajója elment."

A forradalom győzelmét követően Naty Revuelta aktív milicista lett, csaknem mindig egyenruhát viselt: olívazöld nadrágot és kék inget. Elképzelhető, hogy a férjének bevallotta a Castróval folytatott viszonyát, mert alighogy a szakállasok bevonultak Havannába, Fernández doktor Miamiba távozott, s magával vitte lányukat is. Most, hogy Naty egyedül maradt, Fidel a Vedado negyedben lévő hatalmas Fernández-Revuelta villa állandó vendége lett. Csaknem mindig este érkezett. Alina visszaemlékezése szerint a katonai kísérők folyton élelmiszert hoztak nekik, s azt mondták, hogy a „Comandante farmjáról" van, amely Havannán kívül, Cojímarban feküdt, meg amikor a kertben játszott, nem egyszer emberek léptek hozzá és leveleket nyújtottak át neki mondván: „Légy szíves, kislány, add át ezt Fidelnek." Az *Alina. Fidel Castro lázadó lányának visszaemlékezései* című könyvében azt írja, hogy az apja egyre ritkábban látogatta meg őket. „A nap különböző órájában, de egyre kevesebbszer jelent meg. Később az anyám kereste fel a Forradalom Palotájában" – nyilatkozta Alina a *Playboy* brazil kiadásának 1955. novemberi számában. Fidel felajánlotta Alina anyjának, hogy dolgozzon Kuba franciaországi nagykövetségén. Naty ezt az ajánlatot Celia Sánchez mesterkedésének tudta be, ami arra irányult, hogy eltávolítsa őt Fidel mellől. Ennek ellenére elfogadta az állást és Alinával két évig, a kislány tízéves koráig Párizsban éltek, ami örökre nyomot hagyott a gyerekben. Alina azóta is nosztalgiával beszél életének arról a szakaszáról, s azt állítja, attól fogva megszállottan arra törekedett, hogy valamilyen módon elhagyhassa az országot.

Miután 1966-ban hazatértek, Naty közölte Alinával, hogy Castro az apja. Fidel felajánlotta, viselje a nevét, a bürokratikus ügyintézés azonban annyira elhúzódott, hogy végül maga a lány utasította vissza, és dühös volt, ha Fidel akár csak közelíteni mert feléje. Akkoriban gyakorlatilag elmaradtak Castro látogatásai és a találkozók. Már egy másik nő, Dalia Soto del Valle lépett Kuba első asszonya szerepébe, természetesen tökéletes titoktartás mellett.

Naty több hivatalt is betöltött, de egyik sem volt különösebben jelentős. Volt a Nemzeti Tudományos Kutatási Központ Dokumentációs és Információs Részlegének a vezetője. Egy évig férjnél is volt, bizonyára az egyik intézeti kollégájához ment hozzá, akit Alina csak mint „jó fej"-et emleget, aki „rendesen el volt nyomva" (még a

nevét sem említi). Ezt követően Naty dolgozott a Külkereskedelmi, majd a Kulturális Minisztériumban.

Naty azóta is Castro töretlen híve, a saját lánya nevezi annak egy 1997-es nyilatkozatában, amikor ezt mondja az anyjáról: „Rajta még kevésbé tudok eligazodni, mint Fidelen, akit tulajdonképpen megértek, de őt nemigen: ez a szerelemért és az eszméért vállalt szenvedés a szerelemnek egyfajta középkori felfogását sejteti." Linda Robinson, az észak-amerikai *U.S. News & World Report* zsurnalisztája 1999 februárjában készített Natyval interjút. Minden bizonnyal ez az egyetlen alkalom, hogy Naty hajlandó volt beszélni Castróval folytatott viszonyáról. „Érzelmi szálakkal átszőtt barátság fűzött össze minket, azonosak voltak a céljaink és az érdeklődésünk", vallotta 72 évesen, amikor is kubai művészek műveinek katalogizálásával foglalkozott és a nemzeti hős és költő, José Martí bibliográfiájának az összeállítását tervezte. Elmondta, hogy amikor Castro börtönben ült Isla de Pinoson, igyekezett mindig valahogy belopni hozzá a külvilágot: „Például homokot szórtam a borítékba vagy elküldtem neki egy koncert műsorát a karmester dedikációjával. Egy alkalommal egy feltűnő orrú görög táncos fényképét juttattam el hozzá, aki hasonlított Fidelre és azt írtam hozzá: te is jelen voltál, láttalak táncolni." „Azt akarom, hogy mindig velem legyen valami belőle. Nem hagyhatom el az országot, mert akkor elfelejtene", tette hozzá Naty. Utalt rá, hogy talán egy napon papírra veti majd az emlékeit, azt azonban leszögezte: amíg ő él, a többi, Castróval váltott levele nem lát napvilágot. „Az én magánéletem senkire sem tartozik, és az övét is tiszteletben tartom. Soha nem akartam, hogy ez az ügy a nyilvánosság elé kerüljön." Talán Alina árulja el Fidel egyetlen bizalmas közlését az anyjáról: „Anyádnak egyetlen hibája van. Túlságosan jó. Soha ne légy jó egyetlen férfival sem." A mandulavágású zöld szemű Naty megkopott szépségét az Államtanács által fenntartott szalonokban ápoltatja. Egyedül él Havannában és a pletykák szerint megőrizte „katalizátori" szerepét, ami Fidel minden kedvesének sajátja.

Alinának meglehetősen viharos élete volt Kubában. Négy férje közül az egyik mexikói, és amikor kérvényezte, hogy a férje után

mehessen Mexikóba, a hatóságoktól nem kapta meg az engedélyt. A Kubai Nemzeti Balett egyik neves táncosával kötött házasságából született 1977. december 18-án Castro egyik ismert unokája, Alina Salgado Fernández „Mumín", aki bevallotta, hogy személyesen nemigen ismeri a nagyapját, csak a televízióban szokta látni. Fidel lázadó lánya 1993. december 19-én titokban elhagyta Kubát, a szökéshez egy hozzá erősen hasonlatos személy spanyol útlevelét használta. Miamiban telepedett le, ahol manapság egy tévéműsort vezet „éjjeli baglyok szórakoztatására".

1957. FEBRUÁR 16.

Fidel Castro életének egy meghatározó korszakában minden bizonnyal Celia Sánchez állt hozzá a legközelebb, elkötelezett és feltétel nélküli barátnő, segítőtárs, tanácsadó háborúban és békében, a kubai diktátor élő lelkiismerete és alteregója. Rajta kívül a forradalom során egyetlen más nő neve sem forrt össze Castróéval. Mindig mellette állt, amíg a tüdőrák el nem vitte 1980. január 11-én.

Manuel Sánchez Silveira, jobboldali gondolkodású orvos öt lányának egyike volt Celia. Apja a szigetország délkeleti csücskében, az Oriente tartománybéli Manzanillo y Pilón körzetben elterülő cukornádültetvény központjában dolgozott. Flavia nevű nővére úgy emlékszik rá, mint „felelősségtudattal bíró, vidám, csintalan" gyerekre, „aki törődött a kistestvéreivel, de a legbődületesebb csínytevéseket eszelte ki". Az apja egyszer magával vitte Kuba legmagasabb hegycsúcsára, a Pico Turquinóra, ahol elhelyezték a Kuba felszabadító apostolának tekintett José Martí szobrát. Sánchez doktor álmában sem gondolta volna, hogy a lánya évekkel később ugyanott a gerillaharc legendás figurája lesz.

1955 elejétől fogva Celia, attól függetlenül, hogy személyesen nem ismerte Castrót, rendszeresen élelmiszert és nyalánkságokat küldött neki az Isla de Pinos-i börtönbe. Egyszerűen szimpatizált azoknak az ifjaknak az eszméivel, akik sikertelenül megtámadták a Moncada laktanyát. Amikor aztán Castro kiszabadult, Celia Ha-

vannába költözött, hogy felvegye a kapcsolatot a frissen megalakult Július 26. Mozgalommal és bárminemű feladatot elvállaljon.

Castro Mexikóba emigrált, de Celia az egyik mozgalmárral, Armando Harttal tartotta a kapcsolatot, és kérte, helyezze őt Mexikóvárosba, hogy közvetlenül részt vehessen a tervezett partraszállás és a Batista-diktatúra megdöntését célzó harc előkészületeiben. Biztonsági okokból két álnevet vett fel s azokat felváltva használta: az egyik a Norma, a másik pedig az Aly volt.

Castrót felvilágosították, milyen hasznos munkát végezhet Celia, főleg a partraszállást illetően, hiszen úgy ismerte a Niquero és Pilón közti partszakaszt, akár a tenyerét, márpedig Pedro Mirét, akinek az volt a feladata, hogy mérje fel, melyik pont felelne meg a legjobban a harci vállalkozásnak, pontosan azt a területet jelölte meg. A partraszállást 1956. november 30-ra tervezték, amikorra Celia előkészítette a „fogadóbizottságot", sőt teherautókról is gondoskodott, amelyek a Sierra Maestra hegyeibe szállítják a forradalmárokat.

A Granma nevű jacht átkelését azonban vihar késleltette, és csak 1956. december 2-án ért partot Kubában a Las Coloradas nevű mocsaras partszakaszon. Ernesto „Che" Guevara emlékei szerint az esemény nem partraszálláshoz, hanem inkább hajótöréshez hasonlított. A hajó távol a parttól megfeneklett, és a fegyvereknek meg az ellátmánynak egy részét nem is bírták a partra cipelni. A harcosok december 13-án találkoztak egy Guillermo García Frías nevű parasztemberrel, Celia gyerekkori barátjával, aki mellesleg a „fogadóbizottság" tagja volt. Attól fogva olajozottan működött a kapcsolattartás a Sierra Maestrában megbúvó gerillák és a régi Oriente tartományban fekvő Manzanillo faluban létesült bázis között. Az első személyes találkozóra Fidel Castro és Celia Sánchez között 1957. február 16-án került sor. A nő már betöltötte a harminchatodik életévét. Egyedülálló, sovány, erős, tetszetős külsejű nő volt, nem az a kimondott szépség. Bernd Ruland német újságíró szerint, aki 1969-ben hadnagyi egyenruhában ismerte meg, „csinos, koromfekete hajú, nagy fekete szemű nő, arca kicsi és ovális, vonásai – minden lágyság ellenére – szenvedélyes természetről árulkodtak". Claudia Furiati újságíró, Fidel életrajzírója úgy véli, hogy kettejük között a szerelem első látásra fellobbant, Celia pedig „Fidel megbízható titkárnője, kedvese és védőangyala lett". Celia rendelkezett olyan tulajdonságokkal, amelyek hasznára váltak Fidelnek, a gerillának és államférfinak, mert érzékeny, művelt, intelligens, hatékony ember volt és kiválóan átlátta a mozgalmat. Jobb bokáján egy vékony aranyláncot viselt, feltehetően a Kubában oly népszerű afrokubai vallások valamelyikének a talizmánjaként. Kettejük találkozására azért kerülhetett sor, mert Celia készítette elő a Castro-interjút a *The New York Times* tudósítójával, Herbert Matthew-val, akinek az volt a feladata, hogy tudassa a világgal, Castro él, s így hitelt érdemlően meghazudtolják a Batista-rezsim által felröppentett hírt, miszerint a gerillavezér a partraszálláskor életét vesztette.

Aztán beszélgetés közben – előtte sosem látták egymást – Castro rádöbbent, hogy Celia nem egyszerűen olyan nő, aki egyetért az ő eszméivel, ideológiájával. Amikor megmutatta neki távcsöves puskáját, a nő is büszkén bemutatta a lövészet terén szerzett ismereteit. Castro el volt bűvölve, és az első találkozás alkalmával kialakult kapcsolatnak csak Celia halála vetett véget.

1957 áprilisában Celia visszatért a Sierra Maestrába, ezúttal a Columbia Broadcasting System (CBS) riportere, Robert Taber társaságában. Fidel nem engedte rögtön vissza, így két hónapot töltött a gerillákkal. Ő volt az első nő, aki részt vett a Castro vezette Felkelő Hadsereg egyik akciójában. Az El Uvero-i laktanya ellen intézett támadásról van szó, amelyet 1957. május 28-án indítottak. Celiát azonban a szervezői munka ismét Manzanillóba szólította, hiszen gondoskodnia kellett a gerillák fegyver és ellátmány utánpótlásáról. Nem sokkal azután Fidel üzenetet küldött „Normának", amelyben ez állt: „Annyi kedves emléket őrzök az itt tartózkodásodról, hogy a hiányod űrrel tölt el."

Aztán még azon a nyáron, amikor megkapta az új egyenruháját, Fidel egy másik üzenetet juttatott el harcostársnőjének: „Az új időszakot új uniformisban kezdem... És te, miért nem látogatsz el hozzánk egy kis időre? Fontold meg és gyere. Szeretettel ölellek." 1957 őszén Celia végleg elhagyja Manzanillót és felmegy a Sierra

Maestrába. Attól fogva Fidel elválaszthatatlan társa. Ő lett a helyi, a nemzeti és a nemzetközi kommunikációért felelős személy Fidel mellett. Hála neki, fennmaradtak a Comandante által a gerillacsoportoknak kiadott parancsok, nyilatkozatok és közlemények, feljegyzések, amelyeket Celia féltve őrzött. Ők ketten együtt laktak a gerillacsapat parancsnokságán, a La Platában felhúzott kis házban. A ház végében árkot építettek, ahová bombatámadáskor elbújhattak. A ház ma is nyitva áll a látogatók előtt. Egy hálószoba van benne, amelyen Celia és Fidel osztoztak, valamint egy kis szoba, ez Celia dolgozószobája volt és egy terasz, ahol Fidel a vendégeket fogadta.

Arturo Aguilera, Celia munkatársa és annak a dzsipnek a sofőrje, amelyet Fidel a gerillaharc végén használt, így emlékszik rájuk: „Ők ketten össze voltak nőve. Soha nem váltak el." Raúl Castro pedig egy levelében ezt írja Celiának: „Olyan vagy, akár a könnyeinket felfogó zsebkendő, minden súly a te válladra nehezedik, a végén még ki kell, hogy nevezzünk mozgalmunk hivatalos keresztanyjának." Fidel hasonlóképpen vélekedik: „Nélkülözhetetlen vagy számunkra." Norberto Fuentes *Édes kubai gerillák* című könyvében azt mondja Celiáról és Castróról, hogy „már-már házastársi kapcsolat fűzte össze őket", noha – Fuentes állítása szerint – „Celia abszolút leszbikus volt". Az 1958-as év végét Celia és Fidel csendben ünnepelte az Oriente tartománybéli Palma cukornádültetvényén. Ott értesültek róla, hogy Batista a Dominikai Köztársaságba menekült.

Ekkor Celia lett az összekötő Castro és a többi gerillacsapat vezetője között, hiszen elkezdődött a lázas készülődés az új kormány felállítására. Fidel lázadó lánya Celiát apja „irodavezetőjének és személyes varázslójának" nevezi, Furiati pedig megjegyzi: „furcsa hatással volt Castróra". Az mindenesetre tény, hogy amikor Castro 1959-ben beteg volt – és mivel még részben létezett a független sajtó, hivatalos közlemények jelentek meg az egészségi állapotával kapcsolatosan –, Naty Revuelta a lánya kíséretében meg akarta látogatni a Vedadóban, a 11. utcában lévő, Celiával közös házukban. Celia azonban utasította a fegyveres őröket, hogy ne engedjék be

őket. Ez a jelenet Celia féltékenységét jelzi, valamint azt, hogy kettejük viszonya meglehetősen bensőséges és érzelmekkel átszőtt volt, hiszen a nő tudta, hogy Naty Fidel kedvese.

Az 1961-ben a Disznó-öbölben (a kubaiak Playa Girónnak nevezik) végrehajtott inváziót megelőzően Castro a Nuevo Vedado negyed 47-es utcájában álló kétemeletes villából irányította az ország ügyeit. Akkoriban a parancsnokságnak „Egyes Pont" volt a neve. Celia természetesen mellette volt, ő készítette el Fidel kedvenc teknőclevesét is. Az invázió napján Fidel éppen közös otthonukban aludt. Celia adta a Cohiba nevet a később világhírnévre szert tett szivarnak is, amelyet kezdetben kizárólag Fidelnek készítettek, saját használatra vagy a magas rangú vendégeknek szánt ajándéknak. Claudia Furiatinak meggyőződése, hogy „Fidel és Celia kapcsolatában volt egy kellemetlen szakasz. De mindketten ragaszkodnak a tisztaság és hősiesség látszatához, hiszen viszonyukat a forradalom tükörképének tartják, s ezt az imázst az évek múltával még kevésbé akarták bemocskolni. És a kettejük közt hiányzó szerelemért Fidelt kárpótolta Lalával (Castro jelenlegi felesége, Dalia Soto del Valle) folytatott titkos románca. Celia pedig egész életét Fidelnek, jobban mondva a Forradalomnak szentelte, és fájdalmasan boldog volt." Ted Szulc megjegyzi, hogy „Guevara és Celia halála rettenetes csapást jelentett Fidel Castro számára, mert egyedül ők mertek ellentmondani neki. Utánuk csupa bürokrata, bólogatójános jött, akik folyton azt mondják Castrónak, amit éppen hallani akar, s az nem mindig egyezik a valósággal." Valójában Guevara és Celia mellé még odakívánkozik Haydee Santamaría neve is, aki ugyancsak részt vett a Moncada elleni támadásban, és abban az évben lett öngyilkos, amikor Celia meghalt. Ő is tudott ellenkezni Castróval. Halála után Celiát valósággal szentté avatták, iskolák, kórházak viselik a nevét. A manzanillói Raúl Podio utca 111-ben található szülőházát múzeumnak rendezték be. A havannai Vedadóban álló villában pedig, Castróval közös otthonában a Comandante személyes archívumát őrzik, amit még maga Celia alapított.

1961

A kubai televízióban 1999-ben bemutatott dokumentumfilm tanúsága szerint, ami hivatalos bejelentésként is felfogható, Fidel harminc éve él házasságban jelenlegi feleségével, akiről jóformán semmit sem tudni. Ha az asszony nyilvános eseményeken meg is jelent a kubai államfővel, mindig a háttérben maradt. Mindenki tud a létezéséről, de nyilvánosan nem tettek róla említést. Dalia személyét ugyanolyan homály fedi, mint a Comandante lakhelyét. Ismerősei szerint polgári származású, magas, elegáns, tökéletes orrú, szőke, zöld szemű hölgy, vagyis megfelel Fidel Castro nőideáljának. A pontos kora sem ismeretes, számítások szerint Fidelnél 10-15 évvel lehet fiatalabb. A kötetünkben közreadott fotó ritkaságszámba megy.

A francia író, Jean-Pierre Clerc *Les quatre saisons de Fidel Castro* című könyvében az áll, hogy Castro a nyolcvanas évek elején vette feleségül, abban azonban minden forrás egyetért, hogy több mint harminc éve élnek együtt. Ezeket az adatokat látszik alátámasztani az *El Mundo* spanyol napilap 2001. augusztus 12-i száma, miszerint csak Celia Sánchez halála után házasodtak össze. Az újság egyébként „Castro asszonynak" nevezi, és azt írja róla, hogy férje egészségi állapotának hanyatlása óta egyre gyakrabban mutatkozik a közelében, de a fotókon soha nem látható. Így történt ez a Tropicana kabaréban rendezett Habano Fesztiválon, egy szivarárverésen is, ahol kórházak számára próbáltak adományokat gyűjteni, vagy egy Venezuela–Kuba baseballmeccsen, valamint a havannai tengerparti sétányon az Egyesült Államok Képviseleti Irodája elé szervezett menet alkalmával is, ahol Dalia zöld blúzt és a tűző nap miatt kalapot viselt.

Castro a mai Cienfuegos tartomány festői szépségű városkájában, Trinidadban ismerte meg Dalia Soto del Vallét, becenevén Lalát, ahol a család birtoka feküdt. Az első találkozásukra 1961-ben, az analfabetizmus leküzdésére indított kampány idején kerülhetett sor, amelyben – több ezer egyetemi hallgatóhoz és tanárhoz hasonlóan – fiatal tanítónőként Dalia is részt vett. Azokban a hetekben Fidel rendkívül mozgalmas életet élt, hiszen fiatal lányok százai, de még filmszínésznők is szerettek volna személyesen találkozni a forradalom hősével. A győzelem utáni első hónapokban Castro a Havanna Hilton – nem sokkal később a Habana Libre névre keresztelt, napjainkban pedig a spanyol Trypp lánchoz tartozó – szálloda 23. emeletén rendezte be főhadiszállását. 1959 márciusában aztán Celia Sánchez kibérelt egy tágas rezidenciát a Havannától mintegy nyolc kilométerre fekvő kis halászfaluban, Cojímarban, Ernest Hemingway *Az öreg halász és a tenger* című regényének színhelyén. Ebben a házban tartották a gyűléseket és ugyancsak itt rendeztek be egy iskolát, ahol fiatal hajdani gerillák és összekötők egy csoportjának alsó osztályos képzést nyújtottak. Ez az intézmény a „Comandante mintatelepe" nevet viselte. Fidelt elbűvölte Lala, „ez a magas, csinos, egyszerű, ám az átlagtól mégis elütő fiatal kubai lány..., akit rendszeresen felkeresett, s hamarosan kölcsönös vonzalom alakult ki köztük", írja Claudia Furiati.

Kisvártatva azonban Celia a Vedado negyedbe, a 11. utca 1007-be költözött. A személyi igazolvány bejegyzése szerint ez lett Castro hivatalos lakhelye is. Itt járul Fidel az urnákhoz, amikor a Néphatalom (Poder Popular) választását rendezik, jóllehet a parlamenti képviselőket egyetlen közös listán választják meg. A 11. utcának ezt a szakaszát azóta is fegyveres katonák őrzik, és le van zárva a fogalom elől, mintha a vezér Dalia társaságában ma is ott lakna, pedig az épület már csak a Comandante személyes archívumának a színhelye.

A hatvanas évek elején Castrónak valósággal meg kellett sokszoroznia magát, hogy ne hanyagolja el kedvesét, Natyt, eleget tegyen hűséges segítőtársának és titkárnőjének, Celiának, és még maradjon némi ideje a futó kalandokra is. Románcuk Daliával rendszertelen találkákkal kezdődött, mígnem végül ő lépett az első helyre Castro életében: a Comandante, aki nem szerette, ha a nők futnak utána, kiválasztotta és meghódította Daliát. Annyi ismert a Castro házaspárról, hogy a Jaimanitas-tengerpart közelében, Havanna keleti negyedében élnek. A forradalom győzelmekor a villa építése félbemaradt, a hatvanas évek vége felé, új tervek alapján

fejezték be, s rögtön építettek hozzá egy óvóhelyet is nukleáris támadás esetére. Kívülről a ház falát folyondár fonja be, amelyet az ablakok és az ajtók körül gondosan megnyírnak. A villa körüli terebélyes, sűrű koronájú fáktól szinte lehetetlen akárcsak légi felvételt is készíteni a rezidenciáról. Tökéletesen álcázzák az észak-amerikai imperialista támadás elől. S itt szolgálja fel Dalia férje reggelijét, ami rendszerint nem áll másból, mint friss gyümölcsből, roston sült halfiléből és bivalytejből készült joghurtból. A birtokon állatokat is tartanak, és felállítottak egy sajt- és joghurtgyárat. Fidel és Dalia kapcsolatából öt fiúgyermek született: Ángel, Antonio, Alejandro, Alexis és Alex, életkoruk 26 és 38 év közé tehető. Valamennyien A kezdőbetűs névre hallgatnak, talán Castro édesapja, az 1956. október 3-án elhunyt Ángel Castro emlékére, vagy mert a Comandante második keresztneve Alejandro, de meglehet, hogy a Fidel által oly nagyra becsült katonai stratéga, Nagy Sándor (spanyolul Alejandro Magno) ihletésére; akár így, akár úgy, mindenesetre a névválasztás is Castro határtalan egocentrizmusát tükrözi. Annyit tudni lehet a fiúkról, hogy mindnyájan az apjuk által 1974-ben felavatott, kizárólag a felső vezetők gyermekeinek fenntartott Lenin Iskolában végezték az általános iskola felső tagozatát és középiskolai tanulmányaikat. A köznyelv tudni véli, hogy Antonio ortopéd sebész lett, Alejandro és Alexis számítástechnikai programozók, Alex pedig rendszerszervező.

Amikor 2001. június 23-án Castro a nyilvánosság előtt összeesett, Antonio Castro részesítette elsősegélyben az apját. Antonio a Frank País kórház ortopéd sebésze, ő kísérte Sydneybe a kubai olimpiai csapatot. A testvérek közül a 25 esztendős Ángel a legfiatalabb, s Kubából származó információk szerint 2001 elején fejezte be az orvosi egyetemet. Már csak ő lakik a szüleivel. Mások azt állítják, hogy Alejandro is a családi rezidencián él. Ángel és Alejandro kivételével a többi fiú már megnősült, de a Castro-unokák száma rejtély. Egyedül azt lehet biztosan tudni, hogy az elsőszülött Fidelitónak az első feleségétől, egy orosz nőtől született két fia. Féltestvére, Jorge Ángel négy gyermek apja, a húguknak, Alinának pedig egy lánya van. Alina elmondása szerint Fidel mindig akadályozni próbálta a testvérek közti kapcsolatot. Daliával közös fiait pedig nem győzi arra inteni, hogy „keltsenek mérsékletes benyomást az emberekben", ami nem egyszerű feladat, hiszen állandó testőri kísérettel járnak.

1996. NOVEMBER 19.

A látszat sokszor csal, tartja a mondás, nem minden nő szerepel Fidel listáján, akiről pedig feltételeznénk, ám meglehet, hogy akadnak olyanok is, akikről senki sem tud. Mert a névsor összeállítása képtelenség, hacsak Castro halála után egyszer valamelyikük rá nem szánja magát, hogy megírja emlékeit. Kubában – mintha egy üveggömbön át szemlélnénk – a valóság és a fikció, a színház és az élet összemosódik. A vezér mellett feltűnő nők esetében pedig ez a rejtélyesség fokozottan érvényesül.

Mirta Díaz-Balart némaságot fogadott, hogy cserébe olykor találkozhasson a fiával, Fidelitóval. Castróról köztudott, hogy minden támadást és vádat könyörtelenül megbosszul. A külföldre szökő vagy emigráló kubaiaknak a hallgatás az egyetlen biztosíték, hogy családtagjaikat belátható időn belül – még ha büntetésből évekről van is szó – utánuk engedjék. Naty Revuelta is hallgat, igyekezett észrevétlen maradni a lánya és Fidel közti viharban, cserébe tiszteletteljes légkör övezi. Celia Sánchez pedig végig megmaradt a kulisszák mögött, pedig 1976 és 1980 között a kubai Államtanács titkára volt, de nemigen adott interjút, régi harcostársai ugyanakkor, akik kimaradtak a fősodorból, mindig számíthattak a szolidaritására. Kubában köztudott, hogy az ő hagyatéka a hajdan szép Lenin Park Havanna külvárosában, azon kevés helyek egyike, amely a honiak szórakozását szolgálta és ahol jegy nélkül lehetett apróságokat és némi élelmiszert vásárolni. Dalia pedig egyedül a gyereknevelésnek szentelte az életét, s talán biztonsági okokból vagy éppen a *Juventud Rebeldé*ben közölt riportban elhangzottak okán – miszerint Fidel nem szerette, ha az ő asszonyán más férfi legelteti a szemét – egészen az utóbbi időkig teljes visszavonultságban élt, mostanság is csak elvétve jelenik meg a nyilvánosság előtt egy-egy hiva-

talos esemény kapcsán. Akkor is csak a bennfentesek szokták felismerni a tömegben, mondván: „Nézd, az ott Fidel felesége".

Mondhatjuk, elmés módja annak, hogy a történészek majd bogozhassák a titokzatos szálakat, s ezzel a nagy ember nyoma hosszú időre biztosítva van a történelemben. Az 1986-ban közreadott *Fidel kritikai életrajza* azóta elhunyt szerzője, Tad Szulc a következőket mondja: „Castro a marxizmus-leninizmus köntösébe bújtatott spanyol katonai caudillo mintapéldánya, aki ésszerű gondolatmenetbe ágyazva azt próbálja elhitetni, hogy választásos rendszerben elképzelhetetlen az »igazi forradalom«, az csakis az ellentmondást nem tűrő kommunizmus eszközével valósítható meg". Jelen könyv csak szerény kísérlet arra, hogy valamivel többet feltárjon Castro életéről, noha a hatalomban eltöltött évtizedekről nem ad beható elemzést. Sokban támaszkodtam a brazil zsurnaliszta, Claudia Furiati tízéves kutatómunkája lezárásaként portugálul megírt Fidel-életrajzára, amelyhez elnyerte a Comandante beleegyezését. A kétkötetes életrajz spanyol nyelvű megjelenését 2002-re tervezik, s különbözik minden korábbi „engedélyezett életrajztól", mert Fidel fenntartotta magának az egyet nem értés jogát. Óriási érdeklődés előzi meg a könyv publikálását, hiszen Castro készségesen együttműködött a szerzővel és azt is megengedte neki, hogy a személyes archívumában kutakodjon, valamint hogy felvegye a kapcsolatot a kíséretében álló személyekkel, többek között az azóta meghalt Manuel *Barbarroja* Piñeiróval, a kubai titkosszolgálat vezetőjével.

A vitathatatlan biológiai hanyatlás szélén, amikor a róla írott irodalmi portrék még világszerte szűnni nem akaró népszerűségnek örvendenek, nos ebben a helyzetben elviselni egy valóságos életrajz megjelenését, Castro részéről azt az igyekezetet sejteti, hogy befolyásolni szeretné az életútjára szegeződő tekinteteket. S ebből a képből nem hiányozhatnak a háttérbe szorított nők. Castro lankadatlanul mesterkedik annak a képnek a kialakításán, amelyet a jövő generációja formál róla, s ez a buzgalma az 1996. november 19-én II. János Pál pápánál a Vatikánban tett látogatása óta tetten érhető, amikor is „a békés úr látszatát sugalló, jól szabott öltönye alatt golyóálló mellényt – made in Peking – viselt", írja róla irodalmi portréjában Manuel Vicent. Ha kizárjuk a balesetet és a történelmi kataklizmát, biztosak lehetünk abban, hogy Castro nem úgy fogja végezni, mint Ceaucescu, hanem inkább mint Mao, a Forradalmi Tanácsban, párnák között, kedvenc karosszékében ülve. Halála után azonban senki sem garantálja a XX. század ikonográfiájába beivódott portré sérthetetlenségét, az őt túlélő hölgyek leránthatják róla a leplet, és megmutathatják valódi arcát. Castro láthatóan tart kortársai későbbi ítéletétől, s ezért egyre beljebb keveredik egy labirintusban. A személyes archívumból már minden bizonnyal eltüntettek minden terhelő nyomot, s ügyeltek arra, hogy a kirakós játék darabjai már előre a helyükre kerüljenek. Gondosan összeválogatták életének azokat az elemeit, amelyeket a történelem elé akarnak tárni. Ebben a jól megtervezett színjátékban azonban a főszerep a nőkre vár. Fidelt nem lehet félreállítani. Ez nyilvánvalóvá vált azon a bizonyos Cotorro-beli délutánon is, amikor pedig megcsapta a halál szele. De egykori szerelmei denevérként köröznek emlékei magányos kastélyában.

Felhasznált irodalom

1. Sebastián Balfour: *Castro*. Biblioteca Nueva, Madrid, 1999.
2. Tomás Borge: *Un grano de maíz*. Oficina de Publicaciones del Consejo de Estado. Havanna, 1992.
3. Jean-Pierre Clerc: *Les quatre saisons de Fidel Castro*. Éditions du Seuil, Párizs, 1996.
4. Alina Fernández: *Alina, memorias de la hija rebelde de Fidel Castro*. Plaza y Janés, Barcelona, 1997.
5. Jean-François Fogel–Bertrand Rosenthal: *Fin de siècle à la Havane*. Seuil, Párizs, 1993.
6. Norberto Fuentes: *Dulces guerreros cubanos*. Seix Barral, Barcelona, 1999.
7. Claudia Furiati: *Fidel Castro. Uma biografia consentida*. I. kötet: Do menino ao guerrilheiro. II. kötet: Do subversivo ao estadista. Editorial Erevan, Río de Janeiro. 2001. november.
8. Jorge Masetti: *La loi des corsaires*. Stock, Párizs, 1993.
10. Andrés Oppenheimer: *La hora final de Castro*. Javier Vergara, Buenos Aires, 1992.
11. Bernd Ruland: *Las compañeras de los dictadores*. Aymá Társaság, kiadó ismeretlen, Barcelona, 1972. január

12. Tad Szulc: *Fidel, a critical portrait.* William Morrow and Company INC, New York, 1986.
13. Jorge Timossi: *Los cuentos de Barbarroja.* Ediciones Libertarias, Madrid, 1999.
14. Manuel Vázquez Montalbán: *Y Dios entró en La Habana.* Ediciones El País S. A., Madrid, 1998.
15. *Juventud Rebelde.* Havanna, 1997. március 23.; *Clarín.* Buenos Aires, 1998. július 19., 2000. január 9., 2001. augusztus 14.; *El País.* Madrid, 1993. december 23–24., 1996. december 22., 1999. október 10., 2001. július 1., július 10., augusztus 12., december 1.; *Brecha,* Montevideo, 1999. december 17., 2001. május 25.; *The Associated Press,* USA, 2000. február 18.; Der Spiegel, Hamburg, 2001. április 16.; *Proceso,* Mexikó, 2001. május 6.; *Obcsayia Gazeta,* Moszkva, 2001. február 22.; *The Miami Herald,* USA, 1999. április 29., 2000. október 8.; *National Geographic,* USA, 1999. június.; *ABC,* Kulturális melléklet, Madrid, 1997. február 21.; *Agencia EFE,* 1997. május 13.; *Playboy,* brazil kiadás, 1995. április; *Insight,* USA, 2000. február 14.; *El Nuevo Herald,* Miami, 2001. július 11–12.; *El Mundo,* Madrid, 2001. augusztus 12.; *U.S. News & World Report,* USA, 1999. augusztus 12.; *Le Monde Diplomatique,* Párizs, 1998. december; *Jboline,* brazil digitális napilap, 2002. január 22.

Augusto Pinochet felesége, Lucía Hiriart

Augusto Pinochet a hivatalos tribünön egy santiagói katonai díszszemlén, mellette a száját rúzsozó felesége, Lucía Hiriart. Lucía jobbján José Toribio Merino, a chilei hadsereg vezérkari főnöke. (Fotó: Javier Bauluz)

1973. SZEPTEMBER 11.

1973-ban, egy júniusi estén Augusto Pinochet tábornok lefekvéshez készült, amikor a felesége, Lucía Hiriart hozzálépett, megfogta a kezét, a gyerekek hálószobájába vezette és így szólt: „Ezek a gyerekei. A maga hibájából a kommunista zsarnokság áldozatai lesznek, mert maga képtelen cselekedni." Pinochet nyugtalanul az asszonyra pillantott, és ezt válaszolta: „Igazán meglep, kedves hölgyem, hogy ennyi éves házasság után ön kételkedik a férjében. Hinni kell, és a dolgok elrendeződnek."

A mély álomba merült, békésen szuszogó Lucía, Augusto, Verónica, Marco Antonio és Jacqueline pedig akaratlanul is részesei voltak az esetnek, amikor az anyjuk megpróbálta cselekvésre ösztönözni katona apjukat, hogy álljon az élére az 1973. szeptember 11-én kitört katonai puccsnak, amely lángba borította Chilét és megbuktatta a szabad választásokon hatalomra került Salvador Allende Gossenst. Pinochet diktatúrája 1990-ig tartott. Bevezette a sajtócenzúrát, ellenőrzése alatt tartotta az oktatást, betiltott mindenfajta politikai és szakszervezeti megmozdulást és elüldözte az országból több mint egymillió honfitársát. Tizenhét esztendő leforgása alatt több mint háromezer ellenlábasával számolt le, meggyilkoltatta vagy a katonai bíróság cirkuszi pereiben rács mögé dugta őket. Százezreket csukatott le, mintegy háromszázezer embert kínoztatott meg, záratott börtönbe vagy házi őrizetbe, lábbal tiporta az emberi jogokat.

Azon az estén Lucía megfogta a tábornok kezét, aki másodikként a katonai hierarchiában, Carlos Prats vezérkari főnök utódának számított. Elődjét, René Schneidert egy szélsőjobbos félkatonai csoport gyilkolta meg, hogy megakadályozza az 1970. szeptember 4-i népszavazáson győztes Allende kormányra kerülését. Ez az összeesküvés a Béke Nobel-díjas Henry Kissinger támogatását is bírta. Pinochet akkoriban altábornagy volt. A fővárosi helyőrségi parancsnokságból 1972-ben vezérkari főnökké nevezték ki, majd az Unidad Popular (Népi Egység) Allende vezetése alatt megalakult koalíciós kormányában belügyminiszteri posztot betöltő Prats katonai helyettese lett. Chile azokban a hónapokban mély politikai válságot élt át. A kereszténydemokrata ellenzék a parlamentben megpróbálta leváltani a megválasztott elnököt, de ehhez hiányzott a kétharmados többsége. Az Egyesült Államok a CIA-n keresztül a fuvarozók és más szakmai testületek sztrájkjának és tüntetéseinek sorozatát pénzelte, a lakosság körében elégedetlenséget szított, megszegve a nemzetközi jog szabályait, valamint Chile szuverenitását. A kereskedők manipulálásával okozott élelmiszerhiány, a termelékenység csökkenése több órás sorban állásra kényszerítette a lakosságot, hogy alapvető ellátáshoz jusson. A koalíciós kormányon belül is, amely többségében szocialistákból és kommunistákból állt – s az 1973-as országgyűlési választáson mindössze szerény 42 százalékos támogatást tudhatott maga mögött – vita tört ki, vajon a szocialista forradalom megvédhető-e törvényes úton, vagy csak a fegyverek segítségével.

Az elnök hajlott rá, hogy egy újabb népszavazás döntsön a politikai helyzet megoldásában. Eközben az ellenzék nem győzte sürgetni a hadsereget, hogy avatkozzon be és távolítsa el Salvador Allende szocialista kormányát. Prats tábornok pedig hajthatatlannak bizonyult és ragaszkodott az alkotmány előírásainak betartásához, márpedig az alaptörvény tiltja az ország törvényes vezetése elleni beavatkozást. S hogy álláspontjának nyomatékot adjon, 1973. augusztus 23-án lemondott, a helyére pedig Pinochet került, akinek így már szabad volt az út a katonai puccshoz.

Az 1974 elején női publikum előtt tartott s a Nemzeti Televízió által is sugárzott beszédében Lucía nyilvánosan megvallotta, mennyi erőfeszítésébe került, amíg rávette a férjét az Allende elleni lépésre. Az a bizonyos esti szóváltás az alvó gyermekeik szobájában, amit a sajtó megfelelően tálalt az olvasóknak, nem egyedüli eset volt, míg aztán a férje végre beadta a derekát. „Többször mondtam neki: »Nézd, Augusto, én nem tudom, a katonaság meddig tűri még ölbe tett kézzel ezt a nyomort? Nem tudod, mit jelent az ellátás hiánya? Nem látod az utcán kígyózó sorokat? Hát férfi vagy te?« Mígnem végre hajlott a szóra."

Erélyes fellépésének mozgatórugója a hatalomvágy volt. Federico Willoughby, aki éveken át volt Pinochet sajtószóvivője, azt állítja, hogy Lucía „már a puccsot megelőzően is mindig az előrelépésre sarkallta a férjét. Ő volt az egyetlen személy, aki befolyással bírt Pinochet felett." Hivatalos életrajzírója, Manuel Araya Villegas Pinochet anyját, Avelinát is ide sorolja, akinek fontossága megnőtt a fia szemében, miután a családfő más asszony kedvéért elhagyta őket. Lucía az országban felbukkanó minden rosszért „a perverz, ateista szélsőségeseket" okolta, s nyilvánosan is felrótta a férjének, hogy nem lép fel erélyesebben velük szemben. Olykor azt is megbánta, hogy „egy bakához" ment feleségül, mert egyébként – az édesapjához hasonlóan – még akár szenátor is lehetett volna belőle.

Luciát bosszantotta későbbi népirtó férje vonakodása. Pinochet nem hűségből, hanem a vereségtől való félelem miatt habozott Allendével szembeszállni. A fegyveres erők felkelésének reggelén késlekedett, hogy a legitim kormány alattvalójának álarcát a könyörtelen antidemokratikus zsarnokéra váltsa. A lázadást a tengerészet indította el, aztán csatlakozott hozzá a hadsereg és a légierő is. Pinochet kivárt az árulással.

Augusto Pinochet Valparaísóban született 1915. november 25-én. Apja, Francisco ugyanabban a városban volt vámtisztviselő. A hat testvér közül ő volt a legidősebb. Rossz magaviselete miatt kicsapták a San Rafael szemináriumból, ahol iskolai tanulmányait kezdte, így került a pénzes szülők gyermekei számára fenntartott ferences intézetbe. Bizonyítványát durvasága és rakoncátlansága miatti bejegyzések csúfítják. Siralmas osztályzatai és a szamárbő-

géshez hasonlatos nevetése miatt osztálytársai „szamárnak" becézték. A beszéde faragatlan és közönséges volt, s ez a modor felnőtt korában jól leplezte kegyetlenségre való hajlamát. Félelmetes jellemvonásainak forrását a pszichológusok az anyjával hozzák összefüggésbe, akivel szemben úgy érezte, hogy törlesztenie kell a gyerekkori megaláztatások miatt. A kiskorában elszenvedett kemény fenyítéseket később követte katolikus nevelőinek és katonai kiképzőinek a fegyelmezése, mindezt megkoronázta felesége fanatikus önkényeskedése, aki minden áron uralkodni akart fölötte. Mindenesetre Pinochet utolsóként csatlakozott a felkelőkhöz, akik közül többen nem bíztak benne, így bizonyítania kellett elszántságát és vakmerőségét.

Középosztálybéli családjának erőfeszítései, hogy Augusto feljebb kússzon a társadalmi ranglétrán, hiábavalóak voltak. A középiskolában is állandóan bukdácsolt, apja azonban nem akart beletörődni, hogy legidősebb fiából – őhozzá hasonlóan – jelentéktelen állami hivatalnokocska váljék. Az egyetlen oltalmat a Katonai Iskola jelentette. Az ötlet az édesanyjától, Avelina Ugartétól származott, aki boldogan elképzelte a fiát uniformisba bújtatva. Két sikertelen kísérlet után 1933-ban felvették. Abban az időben, amikor a képzése elkezdődött, a katonáknak nem volt presztízse, nem is merészkedtek egyenruhában az utcára, mert féltek az emberek megvetésétől. A kadétok ezért civil ruhában távoztak vasárnaponként az iskolából. Az ország éppen kilábalt az 1927 óta a hatalmat bitorló Carlos Ibáñez del Campo hadseregtábornok véres diktatúrájából. Ibáñezt egy népfelkelés fosztotta meg az elnöki széktől, utána azonban elharapózott az anarchia az ország politikai és társadalmi életében. Az tény, hogy csaknem egészen az 1973-as puccsig, a chilei katonák el voltak szigetelve a hatalomtól s egyfajta társadalmi gettóba szorultak. Pinochet a gyalogságot választotta, hagyta magát észrevétlenül sodródni, s később is ezt a taktikát választotta a fölkapaszkodásban a seregnél. Látszólag belesimult a környezetébe, alkalmazkodott a körülményekhez, hogy aztán adott pillanatban könyörtelenül érvényt szerezhessen a hatalmának.

A fiatal tiszt szakított a hagyománnyal és nem katonacsaládba nősült. 1941-ben ismerkedett meg Lucía Hiriarttal, egy művelt, befolyásos, haladó, szabadkőműves és antiimperialista politikus lányával, akinek két jogász fia közül Luciano közjegyző, Alberto pedig bíró és egy vállalat vezetője volt. Lucía apja komoly szerepet játszott Carlos Ibáñez del Campo tábornok diktatúrájának 1931-ben bekövetkezett megdöntése után a chilei demokrácia helyreállításában. Pontosabban Osvaldo Guido Hiriart fogta össze a Civil Juntát, amelynek célkitűzése a katonák kiszorítása volt a politikai életből. Juan Antonio Ríos elnöksége alatt (1941–1945) belügyminiszter, a köztársaság szenátora és a Fejlesztési Testület (Corporación de Fomento – CORFO) ügyésze (ezt a szervezetet a kormány az állam ellenőrzése mellett az erős gazdasági szektor létrehozására alakította). Ilyen előzmények után csöppet sem meglepő, hogy a jövendőbeli após kezdetben ellenezte lánya eljegyzését egy jelentéktelen, műveletlen, politikai elkötelezettségét illetően határozatlan főhadnaggyal. De Lucía meghiúsította a lánya jobb házasságáról szőtt álmait, amikor egy katona oldalán a szürke megszokás unalmát, az előléptetések és lefokozások évenkénti bejelentésekor érzett szorongást választotta. Meggyőzte a szüleit, hogy neki megfelel az az ember, akinek semmi érzéke a gasztronómia iránt, aki sohasem dohányzott, talán alkoholt sem ivott, aki a pontos időbeosztás rabja, a szexuális életét is időzíti, a fegyelem, az engedelmesség és a tekintély, a katonai ranglétra megszállottja, babonás, és rossz alvó, a vallási türelmetlenséget hirdető katolicizmus híve, s aki előfizetett egy Chilében akkortájt megjelenő, *Hadsereg – Tengerészet – Légügy* című nácipárti folyóiratra, amelyet Argentína és Chile fegyveres erőinek tanácsadója, Wilhelm Faupel porosz tábornok szerkesztett.

1924. DECEMBER 10.

Két évvel az esküvő után a házaspár Santiagóból Chile északi részére, Iquiquébe költözött. Lucía azt nyilatkozta, hogy a költözésre 1945-ben került sor, és ő meg volt győződve, hogy új életük csodás lesz. „Eladtam az összes bútorunkat, kiürítettem a házat,

egyébként lehetetlen lett volna a sok cókmókkal költözni. A barátnőim folyton azt kérdezték: »Na, és ha balul sül el a dolog?« Én meg csak annyit válaszoltam: »Nem sülhet el balul.« Mindig bíztam a férjemben. Amikor a jövőről beszélgettünk, azt mondta nekem, hogy egyszer még főparancsnok lesz. Én erre mindig azt feleltem, hogy legalább a védelmi miniszterségig kell vinnie", így szorongatta férjét a saját kapzsiságával és felkapaszkodási vágyával. A magabiztossága pedig abból fakadt, hogy kiskorától fogva a politikai hatalom árnyékában nőtt fel. Chile északi, kopár részén, Antofagastában született 1924. december 10-én. Az édesapjáról később azt mondta, hogy „hamar visszavonult a politikától. Idealista és mindenekelőtt úriember volt, a politika változása aztán csalódással töltötte el."

Megeshet, hogy Lucía mélységes bizalmatlansága a politikai pártokkal és a demokráciával szemben ezekre az időkre vezethető vissza. Ettől függetlenül aláírta a regisztrációs listákat és több alkalommal is részt vett a választásokon. „Mindig arra a személyre adtam a szavazatomat, akiről úgy gondoltam, hogy Chile legjobb elnöke válna belőle, és általában bejött a jelöltem. Aztán néha megbántam a választásomat... de már késő volt." Amikor Lucía 1941-ben megismerte jövendőbelijét, a család a Santiago déli részén található Gran Avenidán lakott. Lucía apja naponta bejárt a CORFO irodájába, amely a városközpontban, körülbelül egy saroknyira volt a La Moneda elnöki palotától. A 16 esztendős dundi lány a közeli településre, San Bernardinóba járt középiskolába, s az ottani helyőrségen szolgált egy 25 éves tiszt, Augusto José Ramón Pinochet Ugarte, becenevén Tito. Találkozásuk színhelye a főtér volt. Lucía a Vöröskereszt szervezésében részt vett egy adománygyűjtésben. Amint megpillantotta az elhaladó férfit, odalépett hozzá és kérte, hogy adakozzon. „A kiállása tetszett meg. Nagyon csinos volt. A Gyalogsági Akadémiáról jött. Egy éven át csak szemeztünk egymással", emlékezett vissza Lucía románcuk kezdetére, aztán Pinochet „végre talált egy közös barátot, aki bemutatott minket egymásnak. Attól a pillanattól fogva érzelmileg összetartoztunk".

És ömlengő stílusban így jellemezte: „kedves, délceg, nem fé-

lénk, inkább higgadt", aki „komolyan vette az élet dolgait, de megőrizte humorát, szerette a gyerekeket, lágyszívű, talpig katona, optimista, igazi nagy ember". Visszaemlékezéseiben a tábornok pontosan megjelöli a kettejük közt hirtelen fellobbant szerelem helyét és a flört alakulását. Eszerint 1941 szeptemberében San Bernardo kormányzójának a házában bemutatták neki „Lucía Hiriart kisasszonyt, akivel ezután délutánonként – ha a szolgálatom megengedte – ki-kijártunk a főtérre", telefonon beszéltek, „ami a tiszttársaimnak nemigen volt tetszésére, folyton nógattak, beszéljek rövidebben, ami persze nehezemre esett". A köztük lévő kilenc év korkülönbség szóbeszéd tárgya lett a kaszárnyában: „A tisztek viccelődtek velem, amikor beléptem a kaszinó ebédlőjébe és azt suttogták: »Vigyázat, ott jön a liliomtipró!« De az élcelődés nem szegte kedvemet, és én kitartóan kísérgettem a líceumból fél egykor kijövő kis hölgyet. Hiriart kisasszonyt kétszer megleste az igazgatónő, akinek nemigen tetszett a jelenlétem. A líceumban tartott egyik jótékonysági ünnepségen megvettem a belépőt, aztán megpróbálták megakadályozni, hogy a kisasszony közelébe menjek. Lucía pedig azt mondta az igazgatónőnek, hogy ha az ő mamája nem tiltja el a társaságomtól, akkor ahhoz másnak sincs joga." Lucía részéről ez egyfajta formális jegyesség volt, de a házassági szándék kinyilvánítása nélkül. „Mindig elkísért valamelyik fivérem. Augusto érdekes volt, de egy kicsit öreg volt hozzám, mert a korkülönbség érezhető volt a mi korunkban: én iskolás lány voltam, ő pedig meglett férfi."

A négy testvér közül Lucía volt a legidősebb, a másik három fiú volt. Hét és nyolc éves kora között egy reumás láz miatt újra kellett járni tanulnia, amiben az édesanyja, Lucía Rodríguez Auda volt a segítségére, „masszírozott, hiszen abban az időben Antofagastában még nem voltak elektromos gépek meg rehabilitációs eszközök. Önfeláldozó anyám volt."

Amikor a család a fővárosba költözött, a kislány 11 éves volt. Az iskolában jól tanult, könnyen ment neki a matematika. A középiskola befejezése után – legalábbis a diktatúra alatt ez volt a hivatalos verzió – Lucía gyermekgondozást és vállalati ügyintézést ta-

nult, amire természetesen nincs bizonyíték. Szerette a táncot, az andalító zenét, egyik-másik operát, a szobrászatot és az iparművészetet. Kedvelte az életrajzi és a régészeti könyveket. Allergiás a parfümillatra és ünnepi alkalmakkor előszeretettel visel rózsaszínű cipőt meg szédületes kalapokat. Mindenesetre a varrónőjének és a fodrászának sikerült jobb ízlésre szoktatnia. Lucía az importcikkek megszállott törzsvásárlója lett, s First Lady korában nem átallotta este kinyittatni az adómentes üzleteket, hogy egyedül szabadjára engedhesse fogyasztói mohóságát.

1943. JANUÁR 29.

1942 nyarán Lucía szülei meghívták lányuk udvarlóját az ország közepe táján, Constituciontól nem messze, a Maule folyó északi partjánál fekvő El Tapiche-i birtokukra. Pinochet igencsak megörült a meghívásnak, s a Hiriart-házban „szívélyesen fogadták". Tíz kellemes napot töltött ott, és jóllehet nem szerette a tejet, „de hogy jövendőbelije kedvében járjon, visszautasította a bort, és reggelire meg vacsorára is inkább egy bögre tejet ivott", „ami természetesen kivívta leendő anyósa és menyasszonya tetszését", akik az Alkoholellenes Liga tagjai voltak.

Pinochet hírhedt tulajdonsága volt az álarcok mögé bújás, olyan tulajdonságairól is meg tudta győzni a külvilágot, amelyekkel valójában nem rendelkezett. A bögre tejhez hasonló eset 1971-ben megismétlődött, s minden bizonnyal Fidel Castróval hozható kapcsolatba. A kubai vezért kísérgette chilei látogatása alkalmával, amikor – igen szívélyes ajánlással – egy geopolitikai kézikönyvvel ajándékozta meg vendégét, amelyet akkoriban írt. Természetesen az alázatos és udvarias gesztus pont az ellenkezőjét takarta, s ezt gyakran be is vetette a Népi Egység (Unidad Popular) három védelmi miniszterével: Carlos Pratsszal, Orlando Letelierrel és José Tohával szemben. Valamennyien jól ismerték aljasságát; az első kettőt Buenos Airesben, illetve Washingtonban meggyilkoltatta, a harmadikat pedig a santiagói Katona Kórházban „öngyilkolták" meg, miután hosszas rabságban szenvedett a Chile lakatlan patagóniai területén fekvő Dawson-sziget börtönében. Ugyancsak ez a sors várt Gustavo Cantuarias Grandón ezredesre is, a Népi Egység szimpatizánsára, az argentin Mendoza tartománnyal határos, Andokbeli Alta Montaña város katonai iskolájának a felelősére – ide menekítette Pinochet a családját a puccs napján. A hely kiválasztása arra szolgált, hogy végső esetben egérutat nyerhessen és kudarc esetén külföldre menekülhessen. Gustavo Cantuarias Grandónt 1973. október 5-én a katonai iskolában letartóztatták és ott helyben megölték. Ugyanilyen fondorlatosan csalta kelepcébe Salvador Allendét is, akivel elhitette, hogy ő „alkotmányos" katona, mire az megbízta a hadsereg irányításával, aztán Pinochet irányt váltott és Allende hátába szúrta a kést. Állítólag az anyja egyszer azt mondta, hogy „olyan félénk ez a Tito, olyan érzékeny, ahhoz, hogy érvényesülhessen, meg kell ölnie az ellenségeit. Soha nem öl eleget. Mindig így volt". Szemrehányásról szó sem volt. Avelina Ugarte halála előtt, csaknem százesztendősen, a fia katonai pályafutásával elégedetten bevallotta, hogy sokszor képzelte el őt az elnöki székben.

1942 nyarán persze mindez még igen messze volt. A fiatalember már másfél éve udvarolt Lucíának. Amikor megkérte a lány kezét, leendő apósa kezdetben hallgatással válaszolt, aztán beletörődni látszott: „Don Osvaldo igen kellemes, jó humorú ember, először tettette a süketet. Nem mondom, zavart egy kicsit, majd megölelt és azt mondta, örül, hogy a lánya engem választott férjéül, ám jól gondoljam meg a dolgot. Ebédnél aztán pezsgőt bontottunk és koccintottunk Lucía és az én egészségemre." A menyasszony úgy vélte, a szülei „nagyra becsülték Augustót, de azt szerették volna, ha még várunk egy kicsit, hiszen én még nagyon fiatal voltam, s azt sem titkolták előttem, hogy a katonának cigányélete van, egyszer erre, másszor arra veti a sors. Én pedig a szerelemtől fűtve azt feleltem, hogy a magam részéről szeretek utazni." Az anyja persze kételkedett ebben, mert mint mondta, a lánya még csomagolni sem tud. A polgári esküvőt 1943. január 29-én tartották, az egyházi szertartásra másnap került sor a főváros központjában lévő alamedai

Szent Szív ferences templomban, annak az iskolának a parókiáján, amelynek padját egykoron Pinochet oly dicstelenül koptatta.

Amikor a vőlegény felhúzta menyasszonya ujjára a gyűrűt, Lucía igen meghatódott: „Semmit nem hallottam. Az egész gyönyörű volt, sok rokon jött el, legalább háromszáz vendég volt, arról álmodtunk, hogy nászútra külföldre utazunk, de minthogy Japánnak hadat üzentek, a katonák nem hagyhatták el a kaszárnyát, a tisztek pedig az országot", így aztán be kellett érniük pár nappal, amelyet a Viña del Mar közelében fekvő Quilpué nevű fürdőhelyen bérelt kis házban, valamint a délen lévő szülői birtokon töltöttek.

A fiatal házaspár meglehetősen csekély jövedelemmel rendelkezett. Eduardo Devés, a Santiago de Chile-i Egyetem történésze által 1989-ben írott, kiadatlan életrajz tanúsága szerint „valamilyen plusz bevételre volt szükségük, ami nem a szülőktől kapott apanázs volt. Ekkor Edgardo Portales, akit Pinochet felvett a Katonai Akadémiára, egy ingatlant a nevükre íratott." Ám Lucía költekezése miatt a pénzük ennek ellenére nem volt elegendő. A kétségbeesett Pinochet azzal a kéréssel fordult feletteseihez, „engedélyezzék számára, hogy alkalmanként munkát vállalhasson az iparban. Ám ez a kaland nem tartott sokáig. Pár hónap leforgásával csalódottan megtért a *sereg fészkébe.*"

Spórolásból a házaspár egy ideig a Santiago elegáns keleti szektorában lévő kölcsönházban lakott, míg végül 1943 júniusában beköltöztek egy szerény, központi fekvésű lakásba, a 18. utca és a Las Heras sarkára. Nemigen jártak táncolni, vendéglőbe vagy moziba. A 17 millió dollárt érő ingatlanvagyonról, amelyre később aztán szert tettek, akkor még álmodni sem mertek.

1973. AUGUSZTUS 23.

Augusto Pinochet 1946-ban tette a fejére a századosi sapkát. Abban az évben kezdődött a radikális Gabriel González Videla elnöksége, ami az 1938-ban radikálisok, szocialisták és kommunisták által alapított Népi Front politikai hegemóniájának az utolsó

szakaszát jelentette. A II. világháborút követően megindult a hidegháború. Az Egyesült Államok a Szovjetunió ellen fordult, s ugyanezt a magatartást várta el a vele szövetséges országoktól is. Világszerte éles kommunista-ellenesség alakult ki, s ez Chilében is éreztette hatását. González Videla sem vonhatta ki magát ez alól. 1948-ban kihirdették az „Átkozott"-nak nevezett, a demokrácia védelmére hozott törvényt, amelyben betiltották a Kommunista Párt működését. A párt tagjait országszerte üldözték és koncentrációs táborba zárták. Az Iquique közeli Pisaguában lévő egyik ilyen tábor Pinochet fennhatósága alá tartozott, ő azonban – Eduardo Devés szerint – „megértést és szolidaritást tanúsított az őrizetbe vett kommunistákkal szemben, ami természetesen nem jelentette szolgálata elhanyagolását. De nem alázta meg a foglyokat, sőt inkább beszédbe elegyedett velük." Ezt látszik alátámasztani Manuel Muñoz Luco néhai százados véleménye is, aki a Katonai Akadémiáról ismerte Pinochetet és így emlékezett rá: „igen tisztelték, visszafogott modora miatt nem mindig ismerték el az érdemeit". Mindez rendkívül ellentmondásos, mert ugyanezt a Santiagótól mintegy kétezer kilométerre az Atacama sivatagban épült tábort maga Pinochet nyitotta meg újból az 1973-as puccsot követően. Úgy látszik, két évtized alatt ennyit változott a jelleme.

Az ötvenes években Pinochet távol tartotta magát a politikától, s katonatársait is arra biztatta, hogy maradjanak ki a különböző politikai mozgalmakból s ne veszélyeztessék a karrierjüket. Ő tartotta is magát ehhez a szabályhoz egészen az Allende elleni összeesküvés pillanatáig. Mérsékeltebb hangnemre intette a szélsőjobb sajtót és megerősítette a fővárosban a katonai járőrszolgálatot, ha egy-egy megmozdulás veszélyeztette a Népi Egység kormányának a stabilitását. Nem vett részt az elnök ellen 1973. június 23-án a Tacna ezred által szervezett első lázadásban, s amikor 1973. augusztus 23-án kinevezték a hadsereg főparancsnokává, vállalta a civil hatalomnak való alárendeltséget. Aztán elérkezettnek látta az időt, hogy szunnyadó ösztöneinek ne szabjon tovább gátat.

Pályája töretlenül ívelt fölfelé, szellemi fejlődésében voltak ugyan döccenők, ez azonban cseppet sem befolyásolta katonai karrierjé-

nek alakulását. 1949-ben beiratkozott a Hadi Akadémiára, 1951-ben a Katonai Iskola tanára, noha az érettségi vizsgát csak 1956-ban, három évvel őrnaggyá történt előreléptetése után teszi le. 1966-ban már megkapta az ezredesi rangot, miután kétszer sikertelenül próbálkozott a jogi tanulmányok elkezdésével. 1969-ben tábornokká nevezték ki, előbb az iquiquei hadosztály élére, majd Santiagóba vezényelték, innen már csak egy lépés kellett a hadsereg-főparancsnokságig, ami aztán fölhatalmazta az egyéni és a közösségi szabadságjogok eltiprására.

Lucía lelkesen ünnepelte hatalomra került férjét. „Az első pillanatban kimondhatatlan örömet éreztem. Végre megszabadultunk az anarchizmus uralmától. Mert országunkban három teljes esztendőn keresztül káosz és rendetlenség uralkodott. Aztán rádöbbentem a rám háruló hatalmas felelősségre, mert soha nem szándékoztam az elnök mellett a reprezentációs feleség szerepét betölteni, hanem aktívan támogatni, segíteni akartam a férjemnek, akire az ország kormányzásának rendkívül nehéz feladata hárult." És sietett hozzátenni, hogy „akár az életemet is feláldoztam volna, csak hogy felszabadítsam Chilét a marxista elnyomás alól". A férj „hazafias elkötelezettsége" tudatában kezdett munkához, még a civil politikai nyelvezetet is egyfajta katonai szektás stílusra változtatta. Ami a feltételezett önfeláldozást illeti, sztoikus beszédmodort alkalmazott, mert a Haza szerencséjének eme kovácsai számára Chilében a hűség, a kötelesség, az alázat és az odaadás a jelszó, vagyis olyan fogalmak, amelyekbe minden belefér. Az egész társadalmat felölelő, egy zászló alatt egyesített közösség letéteményeseinek képzelik magukat, akiknek feladata nem kevesebb, mint a Haza függetlenségének és egységének a védelme. Az ilyesfajta filozófiába nem férnek bele a politikai pártok, a szakszervezeti mozgalmak, mert a demokráciát „civil huncutságnak" tartják csupán.

Pinochet lelkesen látott neki az etnikai tisztogatásnak, könyörtelenül eltiporva a másként gondolkodókat, s felesége durva kirohanásainak messianisztikus ellenpontjaként tűnt fel. „Hiszem, hogy mindannyian valamely küldetéssel jövünk erre a világra. És hiszem, hogy ezt a küldetést jól kell elvégeznünk. Isten ezért teremtett bennünket. És amit feladatul szabott nekünk, azt erőnkhöz mérten el kell végeznünk, bármilyen apróság legyen is az." S minél féktelenebbül, gátlástalanabbul lépett fel az emberi jogok megsértése terén, annál gyakrabban hivatkozott narcisztikus hangú beszédeiben Istenre, földi küldetésére, miszerint hazáját meg kell mentenie a kommunizmustól, s azt sem felejtette soha hozzátenni, hogy őt a sors emelte ebbe a pozícióba, amelyre személy szerint soha nem vágyott. Nem véletlenül viseli a lánya, Lucía Pinochet Hiriart által írt életrajz a *Pinochet, a holnap úttörője* címet.

1985. MÁRCIUS 3.

Lucía Hiriart a rábízott feladat végrehajtására sarkallta urát, mert úgy vélte, „a katonaférjek karrierje felerészben a feleségeknek köszönhető", és ha ezek az asszonyok egy napon eltávolodnak férjüktől, az „felér egy sorscsapással". Így aztán ő a szociológusok által felállított mérce szerint a „klasszikus női szerep" megtestesítője volt. De nem érte be a férjéhez való feltétlen hűséggel, noha soha nem próbált mellette kitűnni vagy versenybe szállni vele. Önteltségében azonban fenntartotta a külön álláspont kialakításának a jogát, ami csak rosszabb lehetett a férjéénél. 1977 szeptemberében ennek hangot is adott, pár napra még az elnöki palotát is elhagyta, amikor Pinochet feloszlatta a chilei titkosszolgálatot (DINA) és leváltotta a főnökét, Manuel Contrerast, ezzel akarván lecsillapítani a nemzetközi tiltakozó hullámot, amelyet a szervezet kegyetlenkedései váltottak ki. Lucía nyíltan ellenezte a férje lépését, s felkereste a Contreras házaspárt és támogatásáról biztosította őket. 1984-ben ugyancsak felháborodott, és a népi tiltakozások megfékezésére a szükségállapot kihirdetését követelte, mondván, ha ő lenne a kormányfő, „sokkal keményebb kézzel fogná a gyeplőt". Kíméletlenségét igazolja az alábbi rémítő eset is, amelynek Mónica Madariaga, Pinochet volt igazságügy-minisztere a szemtanúja volt: „Lucía seprűvel a kezében kergette (Pinochetet) végig az udvaron.

A menekülőt váratlanul megcsípte egy méh, mire ő feljajdult. A nő erre megtorpant, nyugtatgatta a férjét, kiszedte a fullánkot, majd a közjáték végeztével megint felkapta a seprűt és jól odasózogatott vele a férfinak." Kétség sem fér hozzá, hogy Pinochetnek nem volt szabad akarata. Szigorú, gyakorlatias, ám mesterkélt feleségének nem mert ellentmondani például még abban sem, hogy amikor repülőn utaztak és netán bort kért, Lucía rögtön másként rendelkezett: „Nem, hozzon neki egy kis gyümölcslevet vagy vizet." A tábornok alattvalói féltek tőle s ösztönösen megérezték ügyeskedő, rámenős ravaszkodását, amihez habozás nélkül kihasználta a tiszti feleségnek kijáró kiváltságokat. 1973. szeptember 15-én Alberto Labbé Troncoso ezredest nevezték ki Las Condes, Santiago elegáns negyedének a polgármesterévé, aki elcsábította a hivatal titkárnőjét. Lucía rendkívül rossz szemmel nézte a házasságtörést. Az ilyesfajta viselkedés nem volt összeegyeztethető a szűk körben mozgó tisztfeleségek erkölcsi normáival. Pinochetnek végül nem maradt más választása, mint megfosztani Labbét minden funkciójától. Hasonló sorsra jutott az észak-amerikai pap, Gerald Brown is, aki drágán megfizetett azért, hogy felbosszantotta a mosolygós, ám állandóan résen lévő Luciát. Brown 1974 végén állt munkába a Santiago közelében fekvő, középosztálybeli fürdővároska, Santo Domingo parókiája plébánosaként. A *Holy Cross* kongregáció tagjaként felkérték, hogy havonta legalább egy alkalommal misézzen a szomszédos Bucalemu farmon, ahol olykor Pinochet szokott pihenni. A plébános összebarátkozott a tábornokkal és megajándékozta a *Nobody Dared to Call it Conspiration* („Senki nem merte összeesküvésnek nevezni") egy példányával, amely heves kirohanást intézett a multinacionális cégek és a zsidó bankárok ellen, s a világot átfogó kormány megalakításának a veszélyét festette fel. Lucía, aki állhatatosan ellenőrzött mindent, ami a férje keze ügyébe került, nem volt elragadtatva a könyvtől. „Augusto, ez egy nagy marhaság", jegyezte meg csípősen az urának. Ettől kezdve állandósultak a First Lady és Brown közti súrlódások. Az asszonynak az sem tetszett, hogy Brown „túlságosan szereti a whiskyt". 1975 októberében egy alkalommal a pap által celebrált misén megjelent a volt kereszténydemokrata elnök, Eduardo Frei Montalva is. A mise után a plébános udvariasan köszöntötte az egykori politikust. Lucía tudomást szerzett az esetről. Másnap közölték Brownnal, a továbbiakban nem tartanak igényt a szolgálataira a Bucalemu birtokon. Egy évvel később Julio Bravo ezredes előállt azzal az ötlettel, mi lenne, ha feleleveníteték Brownnal a régi szokást, ám Lucía hevesen tiltakozott: „Semmiképpen sem, Augusto! Egy ilyen ingyenélő pap, aki folyton megitta a whiskydet, ráadásul nem átallotta megcsókolni azt a csirkefogó Freit, ebbe a házba többé nem teszi be a lábát." Pinochet csak lehajtotta a fejét, és azt motyogta: „Na, Bravo, hallotta." Nem telt bele három hónap, Brown hazautazott az Egyesült Államokba, és soha többé nem tért vissza Chilébe.

Lucía éles nyelve nem kímélte Henry Kissingert, a Pinochet-rezsim egyik nagy szövetségesének, Richard Nixonnak a tanácsadóját sem. Amikor Kissinger 1976 júniusában – már külügyminiszterként – az Amerikai Államok Szervezetének konferenciájára érkezett Santiagóba, különleges bánásmódban részesítették. Az ünnepi banketten Lucía a maga felületes és szögletes stílusában fitogtatni akarta nagyszerű képességeit. A fogadás közepén egy csapat külföldi tudósítónak sikerült bejutnia abba a terembe, ahol a First Lady éppen Nancy Kissingerrel társalgott, és félretolták Pinochet feleségét, hogy csak Kissinger nejét fotózhassák. Lucía elkomorult, hiszen méltóságában mélyen megsértették. A férje nyomába eredt, karon ragadta, és azt mondta neki parancsolóan: „Gyerünk innen, Augusto, semmi keresnivalónk ilyen udvariatlan bandában!" Nem nehéz elképzelni azt a panaszáradatot, amit az autóban a férjére zúdított, amiért nem kapta meg a szerinte neki kijáró tiszteletet. Egy Lucía Hiriart ilyesmit nem hagy büntetlenül. Másnap, amikor Pinochet fogadta Kissingert, nem engedte, hogy az Egyesült Államok nagykövete, David Popper is jelen legyen, s amikor az emberi jogok felől faggatták a chilei államfőt, a beszélgetés mentegetőzésbe torkollott, majd sürgősen véget vetettek a találkozónak.

Hasonló eset történt 1978-ban is, amikor a britek által kirobbantott szerencsétlen vita kapcsán Chile is kis híján háborúba keveredett Argentínával a távoli Beagle-szorosban fekvő szigetek ha-

tárkérdése miatt. Lucía Hiriart megtudta, hogy az angol nagykövet felesége Rolls Royce-on érkezik egy fogadásra, ahová ő is hivatalos. Rögvest magához kérette a Központi Hírszerzés (titkosrendőrség) egyik tisztjét: „Mosquera kapitány, intézkedjen, hogy ez a nő ne Rolls Royce-szal jöjjön!" A tiszt döbbenten értetlenkedett: „Ezt hogy csináljam, Lucía asszony?" Az elnöknét elfutotta a méreg: „Az már a maga dolga, Mosquera kapitány!" A brit katonai attasé végül – engedve Lucía szeszélyének és hogy megelőzze a készülő vihart – taxiba ültette a főnöke nejét.

1980. március 21-én, pénteken Lucía, a férje, Lucía nevű lánya, valamint Hernán Cubillos külügyminiszter népes küldöttség kíséretében a Fülöp-szigetekre indult. Ferdinand Marcos elnök hivatalos látogatásra hívta Pinochetet. Különleges eseménynek számított az út, mert a chilei államfő és neje korábban egyetlen egy alkalommal hagyta el az amerikai földrészt, amikor 1975 novemberében Franco tábornok temetésére Spanyolországba utaztak. A hosszú utazást több csendes-óceáni leszállás beiktatásával tervezték. De alighogy felszálltak Santiagóból, Pinochetet a látogatás lemondásáról értesítették. Mind a mai napig homály fedi, vajon Marcos az utolsó pillanatban miért nem fogadta chilei alteregóját. Egyes források tudni vélik, hogy az Egyesült Államok elnöke, a demokrata Jimmy Carter gyakorolt nyomást a Fülöp-szigetek kormányára, ő volt az, aki ki akarta kényszeríteni Pinochetnél, hogy vonja felelősségre Manuel Contreras tábornokot és csapatát, amiért az elnök parancsára 1976. szeptember 21-én Washington belvárosában felrobbantották az Allende-kormány volt miniszterét, Orlando Leteliert.

Történt, ami történt, tény azonban, hogy az elnöki delegáció visszafordulása botrányba fulladt. A repülőgépen leírhatatlanul feszült hangulat uralkodott, aztán anya és lánya váratlanul Cubillos külügyminisztert kezdte okolni a szégyenteljes eset miatt. Amikor hajnalban leszálltak a Fidzsi-szigeteken, a repülőtéri alkalmazottak megtagadták a gép üzemanyaggal történő feltöltését és ennivaló felszolgálását. Csak hosszas alkudozást követően engedélyezték, hogy az utasok kiszálljanak a gépből. A Nemzetközi Rendőrség tisztviselői csak fidzsi nyelven voltak hajlandóak megszólalni és a végkimerülésig vizsgálták az utasok poggyászait. Az elnök és az elnökné a Regent Hotelben éjszakázott, az odaúton azonban a tüntetők tojással és paradicsommal dobálták meg őket. Délután négykor aztán engedélyezték Tahiti irányába a felszállást. A First Lady természetesen hangosan szidalmazta a tehetetlen külügyminisztert és az egész diplomáciai szolgálatot. A lányuk pedig már néven nevezte a kudarc okát, mondván: „Az elnököt becsapták. Elhallgattak előle fontos információkat. De ennek vége! A külügyminisztériumban egyesek bizonyosan tudomást szereztek róla, mi van készülőben, de nem akartak szembesülni a tényekkel. Ragaszkodtak a saját elképzeléseikhez, ahelyett hogy hitelt adtak volna bizonyos értesüléseknek és lefújták volna az egész látogatást. Ennek azonban vége!" Anya és lánya elmarasztaló véleménye közrejátszott abban, hogy Cubillos sürgősen távozott a kormányból.

Lucía Hiriart haragja még ennél is nagyobb tisztogatást eredményezett a férje köreiben, miután 1985. március 3-án földrengés sújtotta Chilét. A fővároshoz közeli Melipillában Rafael Morandé polgármestert és a csendőrség tartományi kormányzói rangban álló egyik tisztjét bízták meg a teherautón érkező segélyek fogadásával. Lerakodták, osztályozták és raktárba helyezték a szállítmányt, amikor a First Lady a helyszínre érkezett és ragaszkodott hozzá, hogy a segélyt az ő elnökletével működő CEMA-Chilei egynemzeti önkéntes nőegylet helyi szervezete kezelje és ossza szét. Morandé és a kormányzó nemtetszésüknek adtak hangot. Pinochet végül lezárta az ügyet, intézkedett Osvaldo Hernández Pedrerosnál, a fővárosi hadbiztosnál, aki leváltotta Morandé polgármestert, a csendőrség vezetője, César Mendoza tábornok pedig eltávolította beosztottját, aki vonakodott végrehajtani Lucía akaratát.

1974. JÚNIUS 12.

A CEMA-Chile, az Anyaközpontok Nemzeti Szervezete kiváló szereplési lehetőséget kínált Luciának, hiszen kimondottan az ő személyére szabták. Az 1974. június 12-i dekrétummal Graciela Letelier de Ibáñez Alapítvánnyá alakították át, s ezzel feleleveníttették a Carlos Ibáñez elnök (1952–1958) nejének „A Nép Ruhatára" elnevezésű tervét, egyúttal kiütötték a nyeregből a Pinochet házaspár által igencsak gyűlölt María Ruiz-Taglét és Hortensia Bussit, a két korábbi elnök, Eduardo Frei Montalva (1964–1970) és Salvador Allende feleségét. Lucía a szervezet „nonprofit és a magáncélokat kizáró" jellegét hangoztatva kitalálta az ideológiai köritést, amely egyértelműen tükrözte a katonacsaládra jellemző alárendeltségi viszonyokat, ugyanakkor lehetővé tette számára, hogy a politikai hatalom gyakorlásába magas szinten beleszólhasson.

A családi életre épülő nőiség eszményével a zászlaján, Lucía a CEMA-Chilét a jótékonyság és a könyörületesség felkent intézményeként tüntette fel, ezzel a családi tűzhelyt őrző és mások fájdalma iránt fogékony nőket állítva példaképül. Egyúttal beolvasztotta a Központi Kormányzati Titkársághoz, vagyis közvetlenül a férje fennhatósága alá tartozó Nemzeti Nőszövetséget. Egy sor jóléti tevékenységet kifejtő alszervezetet hívott életre, így egy sereg lelkes és szolgálatkész asszonyt vont az irányítása alá, akik országszerte különféle segélyprogramokban működtek közre, önkénteseket toboroztak, a családi élet szószólói lettek és fennen hirdették a nők anya, feleség, háziasszony szerepét. A humanitárius ürügy mögött természetesen az a szándék bújt meg, hogy a nőket a hagyományos tevékenységi körökbe – mint konyha, varrás, kézművesség, házimunka – szorítsa vissza, és tulajdonképpen eltérítse őket a továbbtanulás gondolatától, valamint a politikai vélemény-nyilvánítástól. A kizárólag „nemzeti és családi" értékek hangsúlyozásával Lucía igyekezett mindenfajta kedvezőtlen politikai színezetet eltüntetni, a korábban működő nőegyleteknek még az írmagját is kiirtotta, valamennyit betiltották, vezetőiket üldözték és letartóztatták. Pinochet alatt a nőket a társadalmi és politikai események puszta szemlélőivé alacsonyították, akik alázatos bárányként segédkeznek a kormány tevékenységéhez, s akiket a rezsimhez hű, színes egyenruhába bújtatott társaik szüntelen megfigyelés alatt tartottak.

Díjak, kinevezések és büntetések egész tárháza állt rendelkezésre a nyáj kordában tartásához. A CEMA-ban tilos volt a politizálás, a nőket kiskorúként kezelték, mintha képtelenek volnának saját sorsuk irányítására. S az ellenőrzés tökéletesítésére Lucía nagyszámú segéderővel vette magát körül. A hadsereg magas rangú tisztjeinek feleségeitől napi kétórás közreműködést várt el, bár ezek a hölgyek sokkal többet vállaltak, amint az a Pinochet titkosszolgálatát megszervező Manuel Contreras tábornok feleségének, María Teresa Valdebenito de Contrerasnak a szavaiból is kiderül: „Én két éven keresztül naponta tetszőleges óraszámban dolgoztam a CEMÁnak, mert tulajdonképpen semmiféle előírás sem volt az időtartamot illetően. Volt úgy, hogy reggel tízkor kezdtem és délután háromkor-négykor fejeztem be a munkát."

A CEMA gyakorlatilag a rezsimhez hű önkéntesek társadalmi szervezete volt, olyan hölgyek egyesülete, akik táplálták a látszat kultuszát, rendszeresen ostromolták a laktanyák kapuit, lábas-fakanál zenére az utcára vagy magas rangú katonatisztek háza elé vonultak és arra buzdították őket, hogy ne engedelmeskedjenek a törvényesen megválasztott civil hatóságoknak. Hadrendbe állította a Pinochet által kinevezett polgármesterek nejeit, a tiszt- és altisztfeleségeket, akiknek nem volt mentség, be kellett vonulniuk Lucía seregébe. A First Lady megkövetelte alattvalóitól, hogy semmiféle kapcsolatot se ápoljanak a Caritasszal, a katolikus egyház szervezetével, a diktatúra ellenlábasával, amely nyilvánosságra hozta a titkosszolgálat pribékjei által elkövetett rémtetteket. 1978-tól Pinochet busás költségvetéssel, a Nemzeti Lottó bevételének 20%-ával jutalmazta a CEMA-t, miközben a tűzoltóság csak 15%-ot, a Vöröskereszt pedig mindössze 2%-ot kapott ugyanebből a forrásból. A szervezet gazdálkodását természetesen át- meg átszőtte a korrupció. Egy parlamenti vizsgálat 2000-ben megállapította, hogy

a mérlegükből teljes mértékben hiányzik a kedvezményezettek feltüntetése, vagyis a pénzeszközöket önkényesen használták fel, s az sem derült ki, vajon az összeget valóban „a szükséget szenvedő kis jövedelmű nők" megsegítésére fordították-e.

1984. MÁRCIUS 8.

Az 1971-es emlékezetes „lábasos felvonulás" emlékére, amely hozzájárult Allende eltávolításához, Pinochet és neje úgy határozott, hogy a későbbiekben a Nemzetközi Nőnapot március 8-áról áthelyezik március 2-ára. A rezsimmel nem szimpatizáló asszonyok természetesen nem fogadták el a változtatást, és 1984. március 8-át a diktátor házaspár elleni mozgósítás jelképes dátumának tekintették. Még el sem ült a Népi Egység demokratikus kormányának stabilitását aláaknázó lábasos felvonulás csatazaja, amikor újabb háztartási eszközök csinnadrattájától lettek hangosak a chilei utcák. A felzúdulás ezúttal a fegyveres erők ellen irányult, amelyek 13 évvel korábban tétlenül nézték a demokrácia elleni hasonló tüntetést. Az igazságtalanság és a kizsákmányolás igája alatt szenvedő nők fellázadtak Chilében, és kialakult egyfajta ellenállás Pinochettel szemben. A katolikus egyház a védőszárnya alá fogadta ezt a formálódó női mozgalmat, amely az ellenzék bizonyos pártjainak a támogatását is elnyerte. Rendre szaporodtak a civil szervezetek, az eltűntek családtagjai társaságokba tömörültek, amelyek tagjai nagyobb részt asszonyok voltak, „hiszen elsősorban a férfiaknak veszett nyoma" – állapítja meg Sonia Montecinos *Anyák és árvák* című kitűnő könyvében. Feleségek, anyák, leányok, élettársak és lánytestvérek lettek sorstársak és vég nélküli meneteket szerveztek, várakoztak a kórházak, a hullaházak, a börtönök és fogolytáborok kapujában, s fáradhatatlanul kérdeztek és számon kértek. Ezek az asszonyok igen távol álltak Lucía Hiriarttól. Talán azóta sem tudták meg, mi is történt valójában a hozzátartozóikkal. Attól sem riadtak vissza, hogy odaláncolják magukat az Igazságügyi Palotához, éhségsztrájkokat kezdeményezzenek, s vállalták a kockázatot, hogy megölik őket, amiért az utcáról elrabolt személyek fotóival tüntettek és szembeszálltak a tankokkal meg a vízágyúkkal.

A lábasokat felváltották a kezek, és a Nemzetközi Nőnap továbbra is március 8-a maradt Chilében. Az asszonyok e nap megünneplésével fejezték ki tiltakozásukat, és megmutatták, hogy nem hajlandók a zsarnok házaspárnak alávetni magukat; magasba emelt kézzel skandálták: „A mi kezünk tiszta." Elfoglalták a belvárost, s egyetlen fegyverük a „tiszta kezük" volt, azzal próbáltak meg szembeszállni az egyenruhások fegyvereivel. Sting zenét szerzett a számukra, s a szám címe jelszó lett: „A nők egyedül táncolnak." Chilében a cueca ütemére énekelték a dalt. Az Eltűnt Letartóztatottak Családtagjainak Csoportosulása számos diktatúraellenes megmozdulást a „Magányos cueca" zenéjével kezdett. Sonia Montecinos úgy véli, hogy ez a dal a házához intézett felhívást és a függetlenségre való emlékezést jelentette. A cueca chilei nemzeti tánc, amelyet szeptemberben táncolnak, és érzéki jellege a nő és férfi közötti csábítást és hódítást jeleníti meg. Vagyis páros táncról van szó. Ha egyedül a nő táncolja, akkor a cuecának van egyfajta harci jellege, „a nő jelenléte és a férfi távolmaradása olyan közösségi szimbólummá vált", amelyet „az anyák, feleségek, leányok, társak és szeretők mozgalma a zászlajára tűzhetett", hiszen kifejezte azt a szándékukat, hogy férfi családtagjaik távollétében azok helyére lépjenek. A nő csak akkor táncol egyedül, ha kifejezésre akarja juttatni, hogy megözvegyült vagy elhagyták, ő mégis hűséges az eltávozotthoz. Lucía Hiriart semmire sem tartotta ezeket a táncoló asszonyokat.

1988. OKTÓBER 5.

A színfalak mögött ugyan, de Lucía Hiriart minden jelentős dátum esetében a nemzeti színjáték központi figurája volt, olyan könyörtelen főszereplő, aki a férjétől függetlenül cselekedett és mindenből személyes hasznot húzott. 1980. szeptember 11-én a chilei diktatúra népszavazást rendezett abból a célból, hogy újra elfogadtassa az 1925-ös nemzeti alkotmányt, és megerősítse neoliberális

és tekintélyelvű filozófiáját, biztosítva ezáltal Pinochet politikai örökségének a továbbélését. A jövendő elnökök nem mozdíthatnák el a fegyveres erők főparancsnokait, akiket a katonai kaszt szabályai szerint választanak; létrejönne a hadsereg, a tengerészet, a légügy és a csendőrség vezetőiből álló Nemzeti Biztonsági Tanács, amelynek vétójoga lenne a demokratikus választásokon győztes elnökjelölt személyével szemben. A jövendő szenátus tagjait a katonák jelölnék ki nyolc évre, a volt elnökök – Pinochettel az élen, amennyiben egyszer távozik az elnöki székből – életük végéig megőriznék képviselői mandátumukat. Lucía a férje oldalán részt vett a referendum melletti kampányban, amelyből kitiltották az ellenzék mindenfajta megnyilvánulását. Nem készültek választói névjegyzékek, a szavazás a Belügyminisztérium ellenőrzése mellett történt, megtiltották a független megfigyelők részvételét. A diktatúra 68%-os győzelmet tudhatott a magáénak, s beiktatták az új alkotmányt. Az eredmény magát Pinochetet is meglepte, mert félt az esetleges vereségtől, s hogy Lucía trónját örökre biztosítsák a CEMA élén, elfogadták azt a változtatást, hogy a szervezet vezetője nem szükségszerűen az elnök, hanem a hadsereg főparancsnokának felesége lehet.

1982 júniusában következett be a diktatúra történetének legsúlyosabb gazdasági válsága. A nemzeti valutát leértékelték, és vállalatok százai húzták le a rolót. A munkanélküliség hirtelen 30% fölé ugrott. A recesszióval egyidejűleg rendszeressé váltak a rezsim elleni tüntetések. Lucíát a férjéhez hasonlóan nemigen rázta meg a chilei középosztályt és a szegényeket érintő katasztrófa. Nem győzött gúnyolódni a külföldi politikusok diagnózisán: „nem átallják azt hirdetni, hogy Chile gazdasági válságban van", de minthogy teljességgel tagadni nem tudta, s érezte, hogy a férje uralma veszélyben forog, az ínségért azokat okolta, akik szenvedő alanyai voltak a kialakult helyzetnek: „A jólét idején, amikor gondtalanul sétafikáltak, elég bőségben volt részük, ékszereket, szép házakat vásároltak... most meg siránkoznak. Szép kis népség. Hát hadd sírjanak. Megérdemlik." Az ő szemében az elkeseredettek és becsapottak felzúdulása „csak arra szolgál, hogy káoszt teremtsenek, táptalajt nyújtsanak a rendetlenségnek, a rombolásnak. Tüntetnek a munkanélküli segélyért, valóban van munkanélküliség, de minden erőnkkel azon vagyunk, hogy úrrá legyünk rajta. Hőbörgéssel, vandalizmussal, fosztogatással nem érünk célt, sőt, tetézzük a bajt." A férje politikája által életre hívott erőszak mögött csak azt látta, hogy „olyanok, mint a veszett kutyák, képesek a saját gazdájukba harapni". Megszállottan szónokolt a marxizmus térhódításáról, amelyet Salvador Allende személyével azonosított, akinek a szellemét néhány hazatért menekült máris feltámasztotta. Az ilyenek szerinte kivétel nélkül „olyan országokból érkeznek, ahol a rendzavarást a törvény szentesíti, a pornográfia a kiskorúak számára is hozzáférhető, s ahol arcátlan irományok jelenhetnek meg".

1983. szeptember 11-én hasonló retorikai fordulatok jegyében emlékeztek meg a katonai puccs tízéves évfordulójáról. A kormány hivatalos napilapjában, a *La Naciónban* Lucía lelkesen bizonygatta a diktatúra létjogosultságát. Úgy vélte, hogy férjével nem vezették félre a népet. Meggyőződésének adott hangot, miszerint elhamarkodott lenne a kormányrudat civilekre bízni, akiket elvakít a hatalom s az ország ügyeit háttérbe szorítják, s akik korábban „éveken át ismételgetett demagóg és arcátlan szavaikkal már megmételyezték a nép lelkét". Lebecsülte a demokráciát, amely szerinte arisztokratikus követelményeknek igyekszik megfelelni s nem oldaná meg a lakosság problémáit, mint például az útburkolat vagy a futballpályák hiányát, sőt, a demokráciában lekezelik a polgárokat, akiket ő viszont még arra sem tartott érettnek, hogy a hazának szabadon válasszanak elnököt és politikai irányvonalat. Ami pedig a menekülteket illeti, azokat egyszerűen csirkefogóknak nevezte. Megerősítette, hogy az ilyen egyéneket elzavarták az országból és említést tett azon személyek listájáról, akik nem térhetnek vissza Chilébe. Visszautasította a menekültek érveit, mert ezek az emberek szerinte önszántukból távoztak, s mivel Chilében szerzett képesítésükkel érvényesültek külföldön, köszönetet kellett volna mondaniuk, mielőtt elhagyták az országot.

Lucía Hiriart két évvel előbbre hozta az utolsó népszavazást, amely 1988. október 5-én véget vetett Pinochet politikai uralmának. Két kérdést intéztek a választókhoz: bizalmat szavaznak-e

1997-ig Pinochetnek (IGEN) vagy általános választásokat írjanak ki (NEM). A kereszténydemokraták, valamint a zöldeket, a szociáldemokratákat, a szocialistákat és a baloldali keresztényeket tömörítő Radikális Párt egyesítették a NEM-re voksolókat, akikkel szemben azonban Lucía bevetette női seregét, hogy útját állja a „marxistáknak". Azt sulykolta, hogy csakúgy, mint 1973-ban, „Chile sorsa a nők kezében van". Fenyegetőzött büntetéssel és katasztrófával, mert a NEM-mel „anarchiába taszítanák az országot, s ez megengedhetetlen". A káoszt így is, úgy is elkerülhetetlennek vélte, mert a NEM-re szövetkezett pártok hajba kapnak majd a „vezető szerepért". Elvakultságukat jövendölte, s úgy gondolta, hogy a pártszövetség nem demokratikus, mert „terroristák és ateista totalitárius eszmékkel megfertőzött egyének" szüremkedtek a soraiba.

A nemzetközileg elszigetelt s az Egyesült Államok politikai támogatását is nélkülözni kénytelen Pinochet épphogy a csodával határos módon megúszta a Manuel Rodríguez Hazafias Front gerillaszervezet balsikerű merényletét, nem kerülhette el viszont a garantáltan tiszta, demokratikus választások kiírását, s kénytelen volt engedélyezni, hogy a különböző politikai, társadalmi és kulturális szereplők a televízióban ismertessék programjukat. A választások hajnalán, a várható eredmények ismeretében nem maradt kétsége a veresége felől, de eredménytelenül fordult a katonai juntához, hogy különleges jogokkal ruházza fel, a kérés teljesítését elutasították. Így hát nem vezényelhette az utcára a katonaságot és nem akadályozhatta meg, hogy 43% ellenében 54,7%-os vereséget szenvedjen.

Lucía „földrengésként" élte meg az eseményt. Képtelen volt beismerni, hogy a balszerencse egyedül az emberi jogok megsértéséért, a szegénység elmélyítéséért felelős zsarnok rezsim ténykedésének tudható be. Valósággal tombolt, és nem győzött burkoltan az Egyesült Államoknak szemrehányást tenni: „egy világhatalom, amelyet nem nevezek meg, de valamennyien tudják, kire célzok, úgy gondolta, hogy elég volt a katonákból, mert ők azok, akik mindig a hátsó udvarban söpörnek". De a katolikus egyházat sem kímélte, amelyet a „vereség közvetlen okozójának" nevezett. Való igaz, hogy Chilében az egyház menedéket nyújtott a diktatúra üldözöttjeinek, támogatta a politikai foglyokat és befogadta az ellenzéket, amikor először megalakította a Pro Paz Bizottságot, majd a legendás Raúl Silva Henríquez bíboros vezetésével a Szolidaritás Helynökséget, amely püspököket, papokat sorakoztatott fel az alapvető szabadság- és személyiségi jogok védelmében.

A Chile rövid történetében hosszan páváskodó diktátorfeleség megduplázta a tétet és előre menekült. A „Pinochet Misszionáriusai", az ideológiai bűnözés megszállottjainak a sejtje ellentámadásba lendült és húszezer aláírást gyűjtött Lucía Hiriart elnökjelöltsége mellett, a referendum értelmében egy évvel később tartandó választásokra. „Ha a nép kéri, el kell fogadnia a jelölést", állította César Retamal, a „misszionáriusok" vezetője. „Volt már rá példa más országban, akkor Chilét miért ne kormányozhatná egy hölgy?", tette hozzá Manuel Palma, e messiások titkára, akikhez csatlakozott Nicolás Díaz nemzeti tanácsos is, mondván: „az embereknek szeretetre és önfeláldozásra van szükségük, és ő (Lucía) megadja ezt nekik". Lucía nem követte híveit a politikai viharfelhők közé, és a chilei ultrajobb fellépése egyfajta folklorisztikus előadássá zsugorodott. Talán megérezte, hogy a nevetséges helyzetből nem lehet többé kikeveredni.

1990. MÁRCIUS 11.

Amikor 1990. március 11-én a kereszténydemokrata Patricio Aylwin mellén keresztülvetették az elnöki szalagot, Pinochet semmi jóra nem számíthatott. A március, a háború római istenének a hónapja, eleddig szerencsét hozott neki. 1933 márciusában kezdte a Katonai Iskolát és 1981 márciusában költözött be elnökként a Moneda-palotába, miután helyreállították az épületet és eltüntették az 1973-as bombázások okozta károkat. Ám most kénytelen volt végignézni az utódául kiszemelt Hernán Büchi volt pénzügyminiszter vereségét, akit a szavazatok 54,7%-át megszerző Aylwin legyőzött. Furcsa ellentmondásnak tűnhet, de Büchit az amerikai kontinensen máguskénk emlegették, aki „csodákra képes" a gazda-

ság területén, ezért a kilencvenes években beutazta a környező országokat, és 2002 januárjában felkérték Eduardo Duhalde argentin elnök tanácsadójának.

A Moneda-palotában történt váltást az 1988. október 5-i népszavazás eredményezte – az ötös szám, amivel Pinochet korábban büszkélkedett: öt gyermeke volt, az ötös számot viselte az a katonai rendelet, amelyben szükségállapotot hirdetett s amely a hatalomba segítette, és volt még egy ötös szám az életében: a sapkája öt centiméterrel nagyobb volt, mint a hadsereg többi tábornokáé. Az 1980-as alkotmánymódosítás után, ami egyedül Pinochet érdekeit szolgálta, kinevezték a hadsereg főparancsnokává, majd 1998 márciusa – újabb március – mérföldkövet jelentett politikai pályáján, ekkor ugyanis – ugyancsak az 1980-as alkotmány értelmében, amely elrendelte a felsőházban egy pad szabadon hagyását a hat évnél hosszabb ideig elnökösködő politikusok számára – a legmagasabb katonai rang ragyogását az örökös szenátori székre cserélte. Ezzel a mágikus trükkel Pinochet minden politikai kockázattól mentesen zárta le 65 esztendős katonai múltját, amiből 25 éven keresztül egyeduralommal rendelkezett.

Patricio Aylwin alapos tisztogatásba kezdett a durva és korrupt titkosszolgálati szerveknél, és a nemzet lelkiismerete elé tárta a Pinochet-klán és alattvalói piszkos ügyeit. Az emberi jogokat védelmező katolikus püspökökhöz közel álló Horacio Toro tábornokot bízta meg az ügyészség átszervezésével és rendbetételével. A hatályban lévő mentelmi jog miatt Marco Antonio Pinochet, a tábornok legkisebb fia került reflektorfénybe.

Marco Antoniót az apja miatt gyűlölet övezte, senki nem mert keresztbe tenni neki, akármit követett is el. 1975-ben Santiagóban volt egy autóbalesete, amelyben meghalt a barátnője, Natalia Ducci Valenzuela. A hírszerzés eltüntette a baleset nyomait, a fiatal lány holttestét pedig a szennyvízcsatornába dobták. 1979-ben Marco Antonio a chilei fővárosban kibérelte az Egyesült Államok nagykövetsége egyik munkatársának, Erika Shaubnak a lakását. Fizetésképtelensége elkendőzésére a chilei bank kezeslevelét mutatta be, amely 25 ezer dollár havi bevételt igazolt számára, a bérleti díj

fejében kitöltött csekkeket azonban fedezet híján nem váltották be, a bérleti szerződésben pedig hamis lakcímet tüntetett fel. A szomszédok nem győztek panaszt emelni a felújítás elviselhetetlen zaja, az éjszakai hangos mulatozások, a részeg férfiak zaklatása és randalírozása miatt. A lakás tulajdonosa a bérlő kitoloncolását kérte, mert a tábornok fia mindezeken felül beépíttetett egy jacuzzit, függönyöket, szőnyegeket és színes mennyezeti lámpákat szereltetett fel, a lakást valóságos diszkóvá alakította át. A botrány elkerülése végett Ramón Castro parancsnok, Pinochet személyi titkára kitöltetett egy 200 ezer dolláros csekket az állami bank egyik számlájának terhére.

Lucía Hiriart azzal kérkedett, hogy a férje megtisztította az országot a kábítószertől. Bizonyára megfeledkezett a Focus Chile Motors cégről, amely közvetített Marco Antonio és a kolumbiai kokainkartellek, valamint Yamal Edgardo Batich között, aki nem más, mint a szír Monzer Al Kassar kábítószer-kereskedő chilei unokafivére, Carlos Menem volt argentin elnök rokona, állandó spanyolországi lakos, akit Genfben elítéltek, mert az ENSZ-embargó ellenére fegyvereket adott el a Balkánra. Lucía kijelentése természetesen arra az elképesztő méretű fegyver- és drogkereskedelemre sem vonatkozott, amelyet a DINA (Hírszerzés) és annak társszervezete, a CNI, Pinochet titkosrendőrsége űzött: a hálózatukba a diktatúra 17 esztendeje alatt nem kevesebb, mint 14 különböző drogkereskedő banda kapcsolódott, az egyik főnöke Álvaro Corbalán, Pinochet legidősebb fiának, Augusto Juniornak a pártfogója, a Pinochet-fiú viszont a chilei Carlos Cardoennel, Latin-Amerika legnagyobb hadianyaggyártójával üzletelt és páncélozott járműveket állított elő. A fiatalabb Augusto az apjához folyamodott, hogy hallgattassa el a hadseregnek eladott fegyverek után bezsebelt hárommillió dolláros jutalékról szárnyra kelt szóbeszédet, valamint vonassa vissza a bírósági vádat, amelyet azért emeltek ellene, mert 1993-ban egymillió dollárt sikkasztott az államkincstárból, amikor közreműködött a hadsereg – ahol mellesleg kapitányi rangot töltött be – egyik cégének az eladásában. Két évvel később Augusto Junior négy jármű vételárával maradt adós, amit hozzá-

adhattak ahhoz a több mint kétmillió dollárhoz, amivel az államnak tartozott. Amikor a *Clarín* című Buenos Aires-i napilap ezeket az ügyeket megszellőztette, Marco Antonio és Augusto váltig tagadtak, és bírósági perekkel fenyegetőztek.

Lucía anyagi javakkal szemben tanúsított állítólagos közömbösségének és a diktátor 1974-es, nem sokkal hatalomra kerülését követően tett 270 ezer pesós vagyonbevallásának ellentmond a család által birtokolt ingatlanok sora Bucalemuban, Viña del Marban, Valparaísóban, Santiagóban és az Andok lejtőin, El Melocotónban, amelyek anyagi fedezete ismeretlen, valószínűleg azonban az állam számlájára írható. Valamennyi rezidenciát a First Lady önkényes vezényletével vásárolták vagy építették, Lucía ugyanis különleges vonzalmat érzett a luxus iránt, és a pénzzel nem bánt fukar kézzel. A Santiagótól több száz kilométerre délkeletre fekvő Maipo-völgy paradicsomi vidékén lévő El Melocotón-i birtokon például azt követelte, hogy a házat ne a földhivatalban bejegyzett telekre építsék. Egymásnak ellentmondó döntései a terveket és a kivitelezést illetően alaposan megdrágították a tervezett költségvetést, és próbára tették az építészeket. A rezidenciát 51 hektár beültetett földterület és erdő övezi, lakóinak pedig szükség esetére egy gépfegyverekkel felszerelt föld alatti bunker szolgál védelmül, s az egész terület biztonságát egy zártkörű televíziós rendszeren keresztül ellenőrzik. A sötét ügylet nyomainak eltüntetésére ismeretlenek kirabolták a *Fortín Mapocho* napilap irodáit, amely nyilvánosságra akarta hozni a palota építésére költött összeg kétes eredetét. A lap igazgatóját, Jorge Lavandero jelenlegi kereszténydemokrata szenátort úgy megverték, hogy napokig kómában feküdt. A dokumentumok azonban előkerültek, és más módon az emberek tudomására jutottak. Ezekből kiderült, hogy az El Melocotón-i földterületet Pinochet a valós érték egyhatodáért vásárolta az államtól. Hasonló ügyletet bonyolított a házaspár 1984-ben is, amikor egy 1978-ban magánszemélyektől vásárolt ingatlant hatszoros áron adott el a hadseregnek. Nem ismeretes annak a vagyonnak a nagysága, amelyet két külföldi bankszámlán – a washingtoni Riggs Bankban és a világ egyik legnagyobb biztosítási csoportjának, a Standard Life

Assurance Companynak a Bermudákon lévő fiókjában – helyeztek el. Ugyancsak felderítésre vár az a manőver, amelyet egy Liechtensteinben bejegyzett „alapítvány" svájci bankokban hajtott végre, s amely mögött vélhetően Augusto Pinochet és Margaret Thatcher áll. Az sem zárható ki, hogy a két Lucía a nyolcvanas években ezen ügyletek lebonyolítása végett utazhatott Svájcba, Brazíliába, Uruguayba és az Egyesült Államokba. Az egyik santiagói bíróságon 12 éve elfekvő irat tanúsága szerint ezen utak során Lucía Hiriart egy María L. H. Rodríguez, a lánya pedig Inés L. P. de Arena névre hivatalosan kiállított hamis diplomata-útlevelet használt.

S a földi javakról való lemondás álszent tirádái mellett, melyekben Lucía örökösen felemlegette az ő és a férje keresztény erkölcsi alapokon nyugvó neveltetését, ugyancsak kétszínűségre vall a válásról folytatott vita, amely azóta sem került nyugvópontra. Chile az egyetlen nyugati ország, amelynek törvényhozása mind a mai napig nem engedélyezi a válást. Igen, de azért mégsem – ez a kétértelműség jellemezte Lucía állásfoglalását, lévén a téma „igen összetett", amelyben „sui generis" törvényt kell alkotni s az előkészítésbe egyházi személyeket is be kell vonni. Lucía és Jacqueline nevű lányai többször is elváltak, nem úgy, mint fia, Augusto, akire a felesége egyszer rálőtt a férjétől elszenvedett zaklatások miatt. Guillermo Martínez chilei diplomata 1979-ben vette feleségül Jacqueline-t, aztán három év múltán elzavarták otthonról és megtiltották neki, hogy látogassa két közös lányukat. Azt hitte, barátságosan megoldhatja a problémát, ezért felkereste Pinochetet, aki pisztollyal a kezében várta. „Takarodjon a lányom közeléből. Soha többé nem akarjuk látni. Nem tartozik többé a családunkhoz. És ehhez tartsa magát, egyébként rossz vége lesz", üvöltötte a zsarnok, közben a pisztollyal az íróasztalát csapkodta. Martínez nem láthatta a gyermekeit, és hogy elébe menjen egy bírósági pernek, amelyet az otthona elhagyása, valamint gyerektartás miatt indítottak volna ellene, holott nem önszántából távozott, külföldről azzal fenyegetőzött, ha nem hagyják békén, felfedi az elnöki család titkait. Lucía egy dologban következetes volt: a gyermekeit tűzön-

vízen át védelmezte, velük szemben „olykor barátnőnek, máskor tanácsadónak, de semmiképpen sem cenzornak” érezte magát.

1998. OKTÓBER 16.

1998. október 16-án pénteken éjfél után Augusto Pinochet büntetlenségről szőtt álma Nagy-Britanniában szertefoszlott. A két Lucía, anya és lánya órákkal azután közölte vele a rossz hírt, hogy a gerincsérvműtétet követő fájdalmak enyhítésére kapott morfininjekciók hatása elmúlt. A két nő magánlátogatás keretében kísérte el Pinochetet, akit hivatalosan hívtak meg a felsőház Védelmi Bizottságának illetékeseként, mivel ott az előző év márciusától, amikor is főparancsnoki posztját átadta Ricardo Izurieta tábornoknak, örökös hely illette meg. Pinochet szeptember 22-től tartózkodott Londonban, fegyvergyárakat látogatott, Napóleonról szóló könyveket vásárolt és Margaret Thatcherrel teázott, ám mivel porckorong-repedése bénulással fenyegetett, október 9-én sürgős sebészi beavatkozásra volt szükség. A lassú lábadozást a spanyol Baltasar Garzón bíró felbukkanása zavarta meg, aki „Argentínában elkövetett terrorizmus és népirtás” vádjával Madridból Pinochet letartóztatását kérte.

A letartóztatási kérelem a magányos cuecát táncoló asszonyok feljelentésén alapult, akik az elfogatáshoz szükséges bizonyítékokat szolgáltatták. 1998. április 26-án a jobbára nőket tömörítő Chilei Eltűntek és Bebörtönzöttek Családtagjainak Egyesülete (AFDD) megbízta Garzónt, emeljen panaszt 94, Argentínában eltűnt chilei ügyében. A Kondor-terv 12 ezer áldozata közül valók lehettek; e terv arra szolgált, hogy Pinochet a diktatúra megtorló intézkedéseit kiterjessze Argentínára, Bolíviára, Paraguayra, Brazíliára és Uruguayra is, és a Cono Sur* speciálisan kiképzett katonáinak egy csoportja tervelte ki és hajtotta végre 1975. november 25. és december 1. között. És minthogy Chilében egyetlen levél sem rezdült „az én tudtom nélkül” vagy „ha én nem rezegtetem”, jelentette ki 1981-ben

* Dél-Amerika Baktérítőtől délre eső része. (A ford.)

Pinochet, a diktátor azt hihette, hogy semmi sem akadályozhatja a népirtásban, a kínvallatásban és a titkos kivégzések végrehajtásában, s nem riadt vissza attól sem, hogy terroristákat vezényeljen az országhatáron túlra is. Meg akart bizonyosodni afelől, hogy külföldön semmi félnivalója sincs, ezért 1997 októberében Madridba küldte a chilei hadbírót, Fernando Torres Silva tábornokot, hogy derítse fel, mi a helyzet az emberi jogok megsértése címén indított bírósági eljárásokkal, amelyeket a spanyol igazságszolgáltatás Argentína és Chile esetében kezdeményezett. A tárgyban hozott nemzetközi megállapodások alapján, miután az 1978-ban és 1979-ben Argentínában és Chilében kihirdetett amnesztiatörvény hatálya lejárt és nem létezett semmilyen helyi vagy nemzetközi büntető törvényszék az ilyesfajta visszaélések szankcionálására, a spanyol bíróságok felvállalták az eljárás megindítását, mert az emberiség elleni bűntettek, így a népirtás vagy a kínvallatás esetében a honi igazságszolgáltatás lehetőséget nyújtott, hogy a nemzeti törvénykezés értelmében járjanak el. A madridi székhelyű Nemzeti Bíróságon Manuel García Castellón bíró Chile, míg Baltasar Garzón bíró Argentína vonatkozásában nyújtott be vádiratot. Torres Silva nem talált közvetlenül arra utaló jelet, hogy a García Castellón-féle eljárásban Pinochetet vádolnák, s nem számolt azzal, hogy Garzón Argentína esetében feltárhat terhelő bizonyítékokat, ezért azt javasolta főnökének, nyugodtan utazzon az Egyesült Királyságba, de tévedett.

A két Lucía felcsapott a diktátor szóvivőjének. Pinochet napokon át hallgatózásba burkolózott. Az előérzete nem csalt, szótlansága megelőlegezte a *New Yorker* újságírójának, John Lee Andersonnak azt a kijelentését, miszerint „a diktátorok soha nem végzik jól”. Ezt azonban nem szívesen vonatkoztatta magára, hiszen néhány nappal azelőtt, hogy a törvény lesújtott volna rá, még a londoni Dorchester Hotelben fényképeztette magát. Öntelt, oldalra sandító tekintetével, érzéketlenséget tükröző arckifejezésével olyan ember benyomását keltette, mint aki már nem is ezen a világon jár, jobb kezével a fehér asztalterítőt markolászta, amelyen négy kristálypohár sorakozott. Felesége és lánya nyújtott vigaszt neki a baljós órákban, felolvasták sajtónyilatkozataikat, amelyekben „mártírnak”,

„nemzeti hősnek", „a nemzetközi kommunista összeesküvés célpontjának" tüntették fel. Váratlan ajándékkal ünnepelte 1998. november 25-én 83. születésnapját: a Lordok Háza nem ismerte el diplomáciai mentességét. Lucía elájult, az egykori hóhér pedig mozdulatlanságba merevedett, tudta, nem állíthatja meg a lavinát, ez csak az első lépés a Spanyolországnak történő kiadatás felé, amely iránt a kérvény 1999. március 24-én meg is érkezett, furcsa módon éppen abban a hónapban, amely korábban annyi szerencsét hozott neki, s amely egybeesett az argentin államcsíny évfordulójával. Garzón bíró egyesítette az argentin és a chilei vádiratokat, s a nyomaték kedvéért az egészet a spanyol Legfelsőbb Bíróság továbbította Angliába.

Luciát víziók gyötörték. A vérnyomása hirtelen felszökött, majd tüdőgyulladás tüneteit mutatta, szünet nélkül sírt, olvasáskor pedig sárga foltokat látott. Depresszióba esett, „rettenetesen rossz idegállapotban" volt, bezárkózott a hálószobába. Számtalan cipőjének a talpát csutakolta a 200 négyzetméteres házban, amely a chilei tömeggyilkos börtöne lett az Egyesült Királyságban. Lucía nem tudta megemészteni, hogy „egy független köztársaság szenátorából, aki a légynek sem ártott, ily módon gúnyt űzzenek". Méltatlannak ítélte a férje ellen folyó eljárást, meggyőződése szerint a chilei diktatúra közel 3000 halálos áldozatának családtagjai feltehetően pénzügyi spekuláció, anyagi kártalanítás érdekében ferdítették el a valóságot. A március hónap végül újfent felcsillantotta a szerencsét a diktátor előtt. 2000 márciusában egészségügyi okokra hivatkozva visszaengedték Chilébe, valószínűleg Tony Blair miniszterelnök és kormánya, valamint Jack Straw belügyminiszter politikai döntésének köszönhetően, aki elutasította a spanyolországi kiadatási kérelmet, noha a döntés ellentétes volt a nemzetközi joggyakorlattal.

2001. NOVEMBER 8.

Londoni tartózkodásának 509 napja alatt száznál is több bírósági keresetet nyújtottak be a diktátor ellen a chilei törvényszékeken. A Moneda-palotának új lakója volt Ricardo Lagos szocialista elnök személyében, akit „Ítéljék el Pinochetet!" felkiáltással tüntetők ezrei ostromoltak. A korábban a diktátor mögött felsorakozott jobboldali ellenzék a szavazatok 48%-át birtokolta, de egyértelműen elhatárolta magát a volt vezértől, elismerte a hadseregnél történt korábbi visszaéléseket, és nem gördített akadályt a rémes múlt feltárását célzó jogi eljárások elé. A Legfelsőbb Bíróság Juan Guzmán bírót bízta meg miniszteri biztosi minőségben az exdiktátor ellen benyújtott vádira-tok tanulmányozásával. Az iratok egyike az úgynevezett Halál-karaván véres nyomát vázolta fel, aminek következtében a santiagói Fellebbviteli Bíróság megvonta Pinochettől a parlamenti képviselőnek járó kiváltságokat, ezzel helybenhagyta az ellene felhozott vádakat és utat nyitott a saját hazájában történő felelősségre vonás előtt. 2001. augusztus 8-án, a nürnbergi bírósági ítélet 55. évfordulóján a Legfelsőbb Bíróság érvényesítette a határozatot. A szóban forgó halálmenet kíséretét Pinochet Sergio Arellano Stark tábornokra bízta, aki más tisztek társaságában országszerte kivégzéseket hajtott végre, és az 1973-as államcsíny után a hadbíróságok által letartóztatott 75 polgári személy eltűnéséért felelős.

Lucía mindezt „igazságtalanságnak és gyávaságnak" minősítette. Miért fordulnak beteg férje ellen, aki a chileiek miatt volt kénytelen Angliában is szenvedni? Miért nem állították rögtön bíróság elé, amikor átadta az elnöki hatalmat? Megvárták, amíg öreg és beteg lesz, és már semmi hatalma sem marad, „ez talán igazság"? A Halál-karaván szörnyűséges rémtettei miatt Guzmán bíró emberrablás, népirtás címén 2000. december 1-jén Pinochetet perbe fogta, a santiagói Fellebbviteli Bíróság azonban bűnpártolásra mérsékelte a vádat, ami bűnösség esetén nem védte volna meg az ítélettől, főleg miután Chilében régi szokásnak megfelelően az ítélethozatalt nem előzi meg szóbeli meghallgatás, a pert írásos formában folytatják le, s ez a némiképp szenilis, nem teljesen beszámítható Pinochet esetében is megvalósítható. Ügyvédei ez esetben is, csakúgy mint Londonban, védencük gyenge egészségi állapotára hivatkozva próbálták megakadályozni az ítélethozatalt. A két Lucía és Jacqueline ismét kampányolni kezdett, s azzal vádolta Guzmán bírót, hogy hozzájárult Pinochet fizikai romlásához. Igyekeztek pá-

nikhangulatot kelteni, mondván: „változtak az idők, minden megtörténhet". Kitalálták, hogy Pinochet halálhírét keltik, és a santiagói Fellebbviteli Bíróság ítélethozatala előtti napon sürgősen kórházba szállították a nyolcvanon túli öregembert. A bíróság tagjai két igen szavazat és egy tartózkodás mellett bekapták a horgot. 2001. július 9-én „aggkori elbutulás" miatt a tárgyalást elnapolták, vagyis olyan indokot találtak, ami az ügy elaltatását készítette elő, hiszen visszafordíthatatlan betegségre hivatkoztak, amelynek elhatalmasodását a vádlott előrehaladott korában már semmilyen gyógyszerrel nem állíthatták meg. Pinochet ismét hazatért, Lucía szerint „a korának megfelelő, stabil állapotban", ezzel meghazudtolva Marco Antoniót, aki úgy vélte, hogy az apja a halál markában van. 1998. január 18-át követően újabb 240 feljelentést tettek hazájában a volt diktátor ellen, valamint Argentínából két kiadatási kérelmet is benyújtottak, az egyiket a Kondor-terv okán, amely más volt tábornokokkal, Jorge Rafael Videlával, az uruguayi Julio Vadorával és a paraguayi Alfredo Stroessnerrel állítja egy sorba, a másikat pedig Prats tábornok Buenos Airesben 1974. szeptember 30-án történt meggyilkoltatása miatt.

2001. május 5-én Lucía Hiriart elnökölt a fanatikus hívei által létrehozott, nyugdíjas tábornokok, vállalkozók és régi munkatársak kis csoportja által vezetett Pinochet Alapítvány ülésén. Kétezer résztvevő jelenlétében 23 kitüntetést adott át azok számára, akik a londoni „via crucis" nehéz napjaiban mellettük álltak. Az eseményen jelen volt Ricardo Izurieta tábornok, a hadsereg főparancsnoka is. „A nagy emberek életében mindig van igazságtalanság és szükség van önfeláldozásra, ami sokszor az ember egészsége, lelki egyensúlya terhére válik. Sajnos örök igazság: a nagy emberek nem kerülhetik el a szenvedést", szónokolt Lucía s hozzátette, reménye szerint „létezik még isteni igazságszolgáltatás". November 8-án ismét ellátogatott az alapítványhoz, hogy a jelenlétében 80 fiatal esküdjön hűséget a férjének. Felhasználta az alkalmat és árulónak minősítette a hadseregnek azt a tíz leváltott tisztjét, akik az 1973-as katonai puccs alkalmával megtagadták az engedelmességet és két nappal korábban jogi úton megtámadták Pinochetet, amiért elbocsátotta őket a hadsereg kötelékéből. „Nem voltak hűségesek, csak az elbocsátásuk miatti bosszú vezérelte őket", s ezért tagadták meg a katonai rezsimmel való együttműködést, mondta Lucía szenvedélyesen.

Kifakadása után két héttel a santiagói Las Condes negyedben lévő rezidenciájukon a férje születésnapját ünnepelték. A fiatalabb Augusto, a hadsereg nyugalmazott őrnagya különleges ajándékkal: „Don Augusto", „Doña Lucía", „Főkapitány" és „Augusto Pinochet" címkével ellátott borral kedveskedett a meghívottaknak, ami arra utalt, hogy az unos-untalan hangoztatott alkoholellenesség dacára a házaspár azért nem vetette meg a szeszesitalt. Az idős úr kedvenc dalát, az Adolf Hitler által imádott *Lili Marlenét* hallgatta, amelyet unokái ez alkalommal német nyelven énekeltek el neki. Kedvenc, rikító színű öltözetében pompázott: dohánybarna vászonöltöny, sárga ing és zöld nyakkendő, rajta nyakkendőtű a szerencsét hozó gyönggyel a közepén. Bal kezén ott csillogott a Nyilas állatövi jegyével díszített, nagy köves aranygyűrű, amelyet a puccs óta szüntelenül viselt. Elhaló hangon, mosolyogva mondott köszönetet, az öregségtől pergamenszerűvé változott keze a görgős szék karfáján nyugodott. Az ablakban talán ez alkalommal is megjelent neki a Szent Szűz, mint annak idején a páncélozott gépkocsi üvegén 1986-ban, azon a szerencsés napon, amikor ép bőrrel megúszta a gerillák támadását. Lucía előtt most egy roskatag vénember ült. Kék szemének acélos csillogása már megkopott. A 86 év terhe alatt a háta meggörbült, a szemöldöke lefittyedt. Hajdan sűrű bajusza megritkult, az arca felpuffadt, ősz haját lesimította a hajzselé. Összességében szerencsétlen ember benyomását keltette. Régen elhangzott mondatok elevenedtek meg Lucía fejében. „A férjemmel túlságosan is megegyeznek a gondolataink és tetteink, azért nem tudom őt kritikával illetni. Augusto egyszerűen csodálatos." Végül is megúszták a bocsánatkérést, mert Lucía azt tartotta, „csak az bánja meg a dolgokat, aki vétkes". S abban egyetértettek, hogy „egyedül Isten ítélkezhet felettünk", Egy pillanatig sem kételkedtek afelől, hogy „Augusto ártatlan", „ő képtelen lett volna bárkit is meggyilkoltatni, hiszen a légynek sem tudna ártani!"

Felhasznált irodalom

1. Manuel Araya Villegas: *Perfiles de honor.* Santiago, 1984.
2. Pablo Azocar: *Pinochet, Epítafo de un Tirano.* Cuarto propio, Santiago de Chile, 1999.
3. Norberto Bermúdez–Juan Gasparini: *El testigo secreto.* Javier Vergara, Buenos Aires, 1999.
4. Rodrigo de Castro–Juan Gasparini: *La delgada línea blanca.* Ediciones B, Buenos Aires, 2000.
5. Ascanio Cavallo és mások: *La historia oculta del régimen militar.* Grijalbo, Chile, 1997.
6. Víctor Farias: *Los nazis en Chile.* Seix Barral, Barcelona, 2000.
7. Mónica González: *La Conjura,* Ediciones B, Chile, 2000.
8. André Jouffé: *Primeras Damas,* Planeta, Santiago, 1999.
9. Sonia Montecinos: *Madres y huachos.* Editorial Cuarto Propio, santiago, 1993.
10. Alfonso Néspolo Cova: *La plítica: un factor de lenguaje militar.* Universidad de Santiago de Chile, 1994.
11. Augusto Pinochet: *Geopolítica.* Andrés Bello, Santiago, 1984.
12. Dauno Tótoro: *La cofradía blindada.* Planeta, Chile, 1998.
13. Teresa Valdés–Marisa Weinstein: *Mujeres que sueñan: Las organizaciones de pobladoeres en Chile (1973–1989).* FLACSO, Santiago, 1989.
14. Patricio Verdugo: *Los zarpazos del puma.* Ediciones Chile-América, Santiago, 1989.
15. Az *El Mercurio, La Época, Las Últimas Noticias, La tercera, La Nación, El Mostrador* (elektronikus) c. napilapok, Santiago; a *La Huella, Ercilla, Punto Final, Hoy y Cosas* c. folyóiratok és a *Megavisión* c. tévéműsor (1999. január 13.), Chile. *Clarín, La Nación, Página 12,* Argentína, *El Universal,* Mexikó, *El País, El Mundo,* Madrid, *Gatopardo,* Kolumbia.
16. *A Ricardo Lagos elnök kínvallatásáról készült első bizottsági jegyzőkönyv.*

Ferdinand Marcos felesége, Imelda Remedios Visitación Romuáldez

Imelda Remedios Visitación Romuáldez férje, Ferdinand Edralín Marcos oldalán a hatalomátvétel pillanatában, amely megnyitotta az utat az 1965-től 1986-ig tartó diktatúra előtt. (C Bettmann/Corbis)

2001. OKTÓBER 16.

„Ez egyszerű, sima támadás", hebegte Imelda Romuáldez, Marcos özvegye, amint ujjlenyomatát adta arra a vádiratra, amelyet a gazdasági bűncselekmények felderítésére létrehozott Fülöp-szigeteki Sandiganbayan – tagál nyelven: korrupcióellenes – bíróság nyújtott be ellene. Cseppet sem volt kedvére az eljárás. 2001. október 16., Manila: a mesterien felvitt kozmetikumok sem tüntették el a szeme körüli karikákat. Rózsaszínre rúzsozott ajka összeszorult a vádak hallatán. A 72 esztendős hölgy rövid, dús, hátrafésült, feltupírozott fekete haját brillel ékített hajtűvel fogta össze, így jól érvényesült kreol bőre és ránctalan nyaka. Az öregkort egyedül a kényszeres evéstől kikerekedett vonalai jelezték, látszott, hogy nem tud úrrá lenni bulímiáján. De egyéb, a koráról árulkodó jelnek nyoma sem volt, ki gondolta volna, hogy szív- és érrendszeri panaszaival gyakran egyesült államokbeli, angliai és szaúdi klinikák visszatérő páciense, vagy hogy egy évvel korábban koponyatörést szenvedett, amikor az otthonában lecsúszott a lépcsőn. A kék-piros-fehér nemzeti színű melltű gomb nélküli neonkék zakója bal hajtókáján díszelgett, alóla kivillant indigószín blúza, amely kidomborította még mindig feszes mellét. A bírósági procedúrához levette a gyűrűit, ujjait csak a vörös, illetve a félholdat meg a körömhegyet borító színtelen lakk díszítette. Rosszul érezte magát a fehér ingkabátos rendőrök gyűrűjében és Narciso Nario bíró társaságában, aki ismertette vele a vádat, amelyet a vele szemben Manilában in-

dított 35 nyomozati eljárás egyike alapján állítottak össze. Eszerint törvénytelen anyagi gyarapodással vádolták. Számon kérték rajta az államkasszából elsikkasztott 600 millió dollárt, ami a férje által fémjelzett, 1965 és 1986 között virágzó diktatúra alatt, az ő lakásügyi minisztersége idején tűnt el.

A vádlott Imelda aznap 2310 dollár óvadék ellenében szabadon távozhatott. Addig még mindig sikerült kibújnia az igazságszolgáltatás alól. 1993-ban például sikerült elérnie, hogy a csalás és pénzösszegek illegális elsajátítása miatt kiszabott 24 éves börtönbüntetését a Fülöp-szigeteki Legfelsőbb Bíróság előbb 12 évre csökkentse, majd elejtse a vádat, s ezzel egyetlen nap elzárás nélkül megúszta az ügyet. Az acélpillangónak vagy húsevő rózsának becézett, makacsul szép és erős természetű asszony, valamint 1989. szeptember 28-án Honoluluban paradicsomi körülmények között elhunyt férje felmérhetetlen mértékű zsákmányra tett szert. Az állam mintegy ötmilliárd dollárt követel a házaspáron, de az elrabolt összegnek csak kevesebb, mint a felét tudták behajtani rajtuk, amit nem csempésztek ki az országból, mert a vagyonuk többségét külföldre menekítették, ám sehol a világon nem hoztak ellenük törvénysértés címén ítéletet. Büntetlenségüket feltehetően mesés gazdagságuknak köszönhették. „Aki pontosan számba tudja venni a vagyonát, az nem is igazán gazdag. Nekem fogalmam sincs róla, mim van. Ettől tehetős ember benyomását keltjük. A férjem fiatalkorában kincsre bukkant", titokzatoskodott Imelda 1998 márciusában, amikor másodszor is megpróbált indulni az elnökválasztáson, hogy az urnák elé járuló választók jóvoltából visszaszerezze a tizenkét esztendeje elvesztett hatalmat. Ez alkalommal azonban lemondott róla, hogy a szavazatszámlálás valós képet adjon népszerűségéről, ugyanis félreállásáért cserébe büntetlenséget ígértek neki a számlájára róható mérhetetlen korrupció vádja alól. Furcsa módon ugyanabban az évben, 1998-ban a svájci Szövetségi Bíróság 570 millió dollárt ítélt meg a Fülöp-szigetek javára – ezt az összeget a Marcos házaspár nevén nyitott bankszámlákon találták –, ám a mai napig bizonytalan a pénz sorsa, amely vagy a nemzeti kincstárat gyarapítja majd, vagy eljárás esetén a diktatúra áldozatainak kártalanítására fordítják. A filippinó főbírók azonban nem tudnak egyezségre jutni a hatalmas svájci járandóság rendeltetéséről, mert amennyiben az elkobzás mellett döntenének, az elkerülhetetlenül a diktatúra két főszereplőjének felelősségre vonását vonná maga után, csakhogy a vádlottak távollétében sokkal könnyebb vádat emelni egy rendszer, mint magánszemélyek ellen. Ezért aztán 9539 kárvallott vár a kivételes pár uralkodása alatt saját maga vagy családtagjai által elszenvedett sérelem miatti kártalanításra. Még az észak-amerikai fennhatóságú Hawaiiról is érkeztek fellebbezések, ahová a zsarnokok 1986 és 1989 között menekültek, s ahol egy bírósági ítélet értelmében kétmillió dollárral tartoznak a kínvallatottak, meggyilkoltak és eltűntek hozzátartozóinak. Imelda megállította a lavinát, megígérte a Svájcban befagyasztott 150 millió dollár feloldását, később azonban meggondolta magát, s az ügy annyiban maradt.

Még idősen is arról álmodik, hogy bosszút áll kiváltságai és a hatalom elvesztése miatt. Mindenesetre legalább olyan, de talán még nagyobb fényűzésben él, mint amilyenben annak idején férje mellett volt része. Pótolta, sőt gyarapította 1220 párból álló elkobzott cipőgyűjteményét, amelyből 219-et a Marcos házaspár pazarlásának bizonyítékául a Malacañán-palotában berendezett elnöki múzeumban kiállítottak. Manila Marikina negyedében, a cipőipar központjában Imelda tavaly megnyitotta az ő méretére gyártott, mintegy háromezer cipős kollekcióból rendezett kiállítást. Csupa 38 és feles, drága és még drágább cipő, magas sarkú, vastag talpú, névtelen gyárból származó, illetve pompás márkás (Chanel, Christian Dior, Oleg Cassini, Ferruccio Ferragamo és Givenchy) darabok, némelyik brillel vagy csillámló dísszel felékítve. „Akik értesültek róla, hogy az összes cipőmet hátra kellett hagynom, amikor Hawaiira menekültünk, azóta is küldenek nekem újabbakat. Most több cipőm van, mint valaha, mert az emberek azt gondolták, nem maradt egy se. És hát hogy néz ki egy First Lady mezítláb?", jelentette ki a kiállítás megnyitóján. Ezek a tárgyak „a szeretetet és az örömet jelképezik. Egy kényelmes cipő maga a gyönyör. A szememre vetik, hogy túlzó vagyok, mert szeretem szép tárgyakkal körülvenni magamat, szeretem a szép ruhákat, ékszereket, de ki szeret szemét közt élni?"

Az effajta bárdolatlanság és arcátlanság a First Lady gyűjtőszenvedélyéről árulkodik: az *imeldás* jelző féktelent, léhát és megszállottat jelent a honi nyelvhasználatban. A nagyzoló asszony ma egy óriási felhőkarcoló tetejéről nézi a lába előtt heverő Manilát. Túlzó a szerelemben, az istenhitben, a szépségben. Rátekint *Életpálya* című, vörös fedelű, arany gerincű könyvére, erre a besorolhatatlan eszmefuttatásra; mögötte némán függ a falon egy Gauguin-csendélet és egy absztrakt Picasso-kép. Nem valószínű, hogy ugyanannyi kincset halmozott volna fel a filippinó főváros legelőkelőbb negyedében épült elegáns Makati-torony 34. emeletén lévő magányos lakosztályában, mint annak idején a Malacañán – Manuel Leguineche neves spanyol újságíró szavával: Ali baba barlangja – 54 lakosztályában. Malacañánnak hívják a 76,5 millió lakosú, 7150 szigetre tagolt, Ázsia gyöngyszemének nevezett ország elnöki palotáját. A spanyol hagyományok a három évszázados gyarmati múltban gyökereznek, az angolszász kultúrát, minden erőszakosságával egyetemben a XX. században bekövetkezett észak-amerikai és japán megszállás honosította meg. A muzulmánok és a keresztények közötti háborúskodás jószerével 1543-ra nyúlik vissza, amikor is Ruy López de Villalobos spanyol felfedező – II. Fülöp tiszteletére – Fülöp-szigeteknek nevezte el a területet. Tagál nyelven Malacañán annyit jelent: „nemesek háza", spanyol helytartók és észak-amerikai kormányzók hajdani lakhelyét jelöli, amelynek szövevényes folyosói hol egy kis lemezszobába vezetnek, hol márvánnyal borított galériákba torkollnak, ahol a mennyezetről ezüst csillárok ereszkednek alá, vagy régi könyveket, képeket rejtő könyvtárszobák közt futnak. A zeneszobákban zongorák és hárfák állnak, a hálókban selyempaplanok és libapehellyel tömött párnák hevernek, a dolgozószobák hangszigeteltek, mellettük étkezők és jadéból faragott asztalokkal és székekkel berendezett szalonok, illetve tölgyfa burkolatú alkóvok szúnyoghálóval védett ágyakkal. Az ódon épület beugróiban Picasso, Degas, Zurbarán, Goya, Rubens, Renoir, Cézanne, az ifjabbik Brueghel, Franz Hals, Grandma Moses és Paul Gobillard festményei pompáznak. A palotát a XIX. században Luis Rocha spanyol nemes építtette, majd 1979-ben átalakították. Amikor a közönség előtt megnyitották kapuit, a látogatók megcsodálhatták Imelda pazar ünneplő ruháit a hozzáillő cipőkkel, golyóálló mellényét, nercstóláit, több száz ruháját, kosztümjét, melltartóit, nadrágjait, kesztyűit, esernyőit, ezerszámra felhalmozott bizsuit és rubin-, zafír-, briliánsékszereit, nyakláncait, fülönfüggőit, brosstűit, karkötőit, óráit és szemüvegeit, valamint a földtől a plafonig csupa tükör öltözőszobát. Az ingóságok között fellelhetők az orosz ortodox templomokból származó ikonok, Siva-szobrok, Steben-kupák, XV. Lajos-tükrök, aubussoni gobelinek, a Ming dinasztia korából való korsók, limoges-i porcelánok, tabrizi szőnyegek, manilai selyemkendők, osztrák kandeláberek, faragott korallok, aranykilincsek, mind a Marcos házaspár gyűjtőszenvedélyéről árulkodó tárgyak. Az irodák egyikében rendezték be a 182 Mercedesből, 42 repülőgépből és helikopterből, 15 hajóból álló elnöki flotta irányítóközpontját. Ezenkívül az övék volt az *Ang Pangulo* nevű 85 méter hosszú, 2700 tonnás, 16 luxuskabinnal és helikopterfelszállóval rendelkező, 200 fős személyzettel ellátott elnöki jacht. A rokokó légkört árasztó palotában Imelda kérésére állandó félhomály uralkodott, hogy elkerülje bőre ráncosodását, és a levegőt ionizátorokkal frissítették. Mindenfelé pihenésre csábító pehelypárnák hevertek. Valamennyi mellékajtót zárva tartották, nehogy a Pasigm folyó felől áradó pára behatoljon, vagy a szomszédos szegényes villákból, illetve a környező szeméthegyekből legyek vagy szúnyogok repüljenek be és megzavarják a pálmaligetek, orchidea- és jázminkertek nyugalmát.

1929. JÚLIUS 2.

Imelda Remedios Visitación Romuáldez a bankszakmában érdekelt földbirtokos család szegény ágából, Vicente Orestes ügyvéd és második felesége, Remedios Trinidad lányaként született Manilában 1929. július 2-án. Anyai dédapja, Francisco López granadai ferences rendi szerzetes misszionáriusként 1838-ban 42 évesen érkezett a Fülöp-szigetekre, ahol összeállt a kínai ősöktől származó mesz-

tic Concepción Crisóstomo Talentínnel, akinek apja szintén pap volt. Imelda Manilában és az ország déli részén, Visyas körzetében fekvő Leyte szigetén nőtt fel, ahol apai nagyapja polgármester, tanító és bíró volt, szegényes körülmények között pálmakunyhóban lakott egy Taclobán nevű településen. Imelda már kisgyermekként megtapasztalta a nincstelenek megaláztatását: a család sokszor nélkülözött, mert apja dologkerülő hírében állt, nem gyakorolta hivatását, inkább két – szintén ügyvéd, de tehetős – bátyján élősködött.

Vicente Orestesnek első feleségétől, Juanita Aceradától öt gyermeke született, a család a manilai Solano ezredes utca 278. alatti saját tulajdonú házban lakott, amikor 1926-ban az apa megözvegyült. 1928. május 21-én feleségül vette a Medynek becézett Remedios Trinidadot, a San Vicente de Paul árvaház fiatal lakóját, aki hat gyermekkel ajándékozta meg, köztük az elsőszülött Imeldával, akit a család csak *Melditá*nak hívott. Apai nagybátyjai: Norberto, a Fülöp-szigeteki Legfelsőbb Bíróság bírája és Miguel, Manila polgármestere fiktív állami állásokat szereztek testvérüknek, Vicente Orestesnek, hogy eltengődjön valahogy, mígnem egy botrány következtében megszűnt a családi gondoskodás és anyagi támogatás. Estela, Miguel lánya volt ugyanis Norberto személyi titkárnője, s történetesen nagybátyja vizsgáztatta a Legfelsőbb Bíróságon a joghallgatókat. Imelda unokahúga pedig titokban megsúgta a vizsgakérdéseket a vőlegényének (más változat szerint egy barátjának pénzért eladta azokat). A hírt felkapták az újságok, a Romuáldez fivéreket pedig lemondásra szólították fel. Norberto és Miguel bezárták manilai ügyvédi irodájukat, megvárták, amíg elül a vihar, pénzük volt elég, de Vicente Orestes nyomorba süllyedt, amint a testvéri apanázs elapadt. A családon úrrá lett a depresszió, s a pénztelenség okán megromlott a viszony a házastársak között. Remedios Trinidad a férje szemére vetette, hogy előző házasságából származó gyermekei nem fogadják el őt mostohájukul, végül az asszony elhagyta a családot, magával vitte Imeldát és Kohoynak becézett Benjamín nevű öccsét. Remedios házról házra vándorolt a két kisgyerekkel. Végül Manduluyong városban egy olcsó szobában kötött ki, maga készítette kolbászfélét árult a kiskereskedőknek, stoppolást és hímzést vállalt. Kis idő elteltével Vicente Orestes könyörögni kezdett az asszonynak, hogy állítsák vissza a házastársi kapcsolatot. Remedios egy kikötéssel volt hajlandó eleget tenni a kérésnek: közös fedél alatt, de külön konyhán élnek. Kezdetben az asszony a garázsban lakott, a férje azonban folyton kicsalta tőle megtakarított pénzét, éjszakánként pedig erőszakoskodott vele. Ezután még négy gyermekük született: Alita (1933. január), Alfredo (1935. július), Armando (1936) és Conchita (1937. december). Az anya egészségi állapota azonban egyre romlott. Elvesztette az önbecsülését, teljesen befelé fordult és melankóliába esett. Hatodik gyermekét, Conchitát a fővárosi Általános Kórház irgalmas szobájában hozta a világra, s valószínűleg a szülésnek betudható fizikai és lelki kimerültségtől tüdőgyulladásos tünetek léptek fel nála, átszállították a manilai Singian klinikára, ahol 1938. április 7-én meghalt. A sírját ellepte a gyom azután is, hogy Imelda az ország First Ladyje lett, mert ahelyett, hogy rendbe hozatta volna az anyja nyughelyét, a látszat kedvéért a kórházzal egy igazolást állíttatott ki, miszerint Conchita az intézmény fizetős részlegében látta meg a napvilágot. Imelda, amióta csak feleszmélt, száműzte Remedios Trinidadot az emlékeiből, talán szerény származása miatt, ám a jól csengő Romuáldez névre felvágott. Az anyjának – hangzatos családfa híján – nem volt helye a szívében, annál inkább büszkélkedett az apjával, akit makulátlannak tüntetett fel.

Imelda még csak kilencesztendős volt, amikor Vicente Orestes mindenét eladta a fővárosban, és a Leyte szigeten fekvő Taclobánba, Norberto bátyja Gran Capitán utcai házába költözött. Tizenegy gyermeke közül a legidősebb, a 27 esztendős Lourdes látta el az anyai teendőket. Orestesék az apai örökségből befolyó csekély jövedelemből küzdelmesen tengődtek, majd az 1941-es japán megszállás elől a család a közeli Guinarona szigeten élő unokatestvérekhez menekült. 1942-ben csillapodott a megszállóktól való rettegés, ezért aztán Romuáldezék visszatértek Taclobánba, a Gran Capitán utcai házukat azonban japán tisztek foglalták el. Vicente Orestes jobb híján egy Real utcai viskóban húzta meg magát a gyerekekkel, ott várták be az észak-amerikaiak partraszállását és a japánok kivonu-

lását. Mivel Vicente Orestes nem kollaborált a megszállókkal (igaz, nem is harcolt ellenük), meg talán a neve miatt, 1944-ben visszakapta a házát a Gran Capitán utcában és a taclobáni Szent Pál középiskola igazgatójává nevezték ki. Így rendszeres havi jövedelemre tett szert és fedezni tudta Imelda nem túlságos lelkesedéssel végzett középiskolai tanulmányait a bencéseknél. Norberto Romuáldez halála után azonban kénytelen volt átadni a Gran Capitán utcai házat a tulajdonos fiának, a fiatalabb Norbertónak, s valamennyien ismét a Real utcában álló kunyhóba szorultak. Imelda torkig volt a nyomorral, s arról álmodott, hogy apácaként kitörhet a környezetéből. A kolostorban azonban „nem nőtt számára virág", „az élet egyhangúsága miatt nem nekem való volt az a világ". A bezártságból és az ínségből kivezető utat vélte felfedezni, amikor a tükörbe pillantott: 1948-ban *Taclobán Rózsájá*nak választották. Tizenkilenc éves korára a teste kívánatos, az arca igen bájos. A helyzet kulcsa tehát a kezében volt, minden adottsággal rendelkezett, hogy természetes szépségét jól hasznosítsa: „híres akarok lenni, bármi áron", nyilatkozta az iskolájában rendezett év végi ünnepségen. „Szegénynek lenni olyan, mintha az ember meztelen lenne. Minden csepp esőt és a legfinomabb szélfuvallatot is a bőrödön érzed. Ha azonban gazdag vagy, van ruhád, kabátod, esernyőd és meleg vized. A szegénység csak fokozza az igazságtalanságot", emlékezett pár év távlatából. Megcélozta a *Miss Manila* címet és híres *singing,* tagal nyelvű énekesnő akart lenni.

1952. FEBRUÁR 14.

A felnőtté váló Imelda nem volt túl kényes ízlésű: énekelt, főzött, moziba és bulikra járt, a *Reader's Digest Válogatást* olvasta. Udvarlók hada zsongta körül az 1 méter 72 centi magas, kreol bőrű, gyönyörű, formás lábú lányt, s a húgaitól megörökölt kényelmes, kissé ódivatú ruhák ellenállhatatlan testet sejtettek. Húszéves korában három komoly udvarló legyeskedett körülötte: Victorio Chan, egy gazdag kínai család sarja, az áramelosztó vállalat tulajdonojának várományosa, Justo Zibala protestáns orvos és Dominador Pacho földbirtokos. Huszonegy évesen Imelda népszerű, nyitott, ravasz, nyugtalan lány, a Szent Pál középiskola Diáktanácsának az elnöke, akit a politika sem hagyott hidegen, mivel Danielín nevű unokafivére a Nacionalista Párt körül forgolódott s Imelda odaadóan hallgatta egy-egy leytei látogatása során. Az udvarlók ostroma elől Imeldát az apja Manilába, Danielín házába küldi, aki addigra már képviselő, nős, három örökbefogadott lány apja. 1952-ben, alig 23 évesen Imelda bekerült az ország közéleti és politikai sodrásába. A lány hamarosan a társaság középpontja lett, s megnyílt előtte az út a felsőbb körök felé. Ügyesen szimpátiát ébresztett mindenkiben, mesterien ápolta kapcsolatait. Fogékony volt a zenére, és némi unszolásra órákat vett a Női Egyetem Konzervatóriumában. Első állásában hangszerek és kották eladását reklámozó feladatokat látott el: hangos énekével vásárlásra csábította a járókelőket. Vicente Orestes helytelenítette, hogy a lánya egy énekes kávéházfélében dolgozzon, s arra kérte Eduardót, Danielín öccsét, aki a *Rehabilita-tion Finance Corporation* elnökségének a tagja volt, hogy kapcsolatai révén helyezze el Imeldát a Központi Bank információs pultjánál. A talán kissé vidékies, közönséges, ódivatú ruhákat viselő, az unokatestvérek vendégeivel szemben olykor túlságosan is figyelmes lányra rákacsintott a szerencse, amikor ezekben a körökben megismerkedett Ángel Andennel, a *Manila Cronicle* vasárnapi mellékletének a kiadójával, és Imelda fotója 1953. február 14-én, Valentin napján az újság címlapjára került. A fénykép és a kísérőszöveg azt sugallta: íme egy fekete szemű, karcsú, harmatos, ártatlan filippínó lány, a tiszta szerelem megtestesítője, a szerelmesek napjának eszményi menyasszonya. Ez a sajtószereplés kiváló ugródeszka volt nagy álmának beteljesüléséhez, a *Miss Manila* cím megszerzéséhez. Sikerült áttörnie a vidéki kislány középszerűségének a sorompóját.

A *Miss Manila* szépségverseny a *Miss Fülöp-szigetek*, majd a *Miss Universe* előfutama volt. A második világháború után először 1953-ban rendezték meg a nemzeti bajnokságot. Számos bizonytalanság merült fel a versennyel kapcsolatban, a polgármester szava azon-

ban döntőnek bizonyult. A család ellenezte Imelda benevezését, a Romuáldez névhez méltatlannak tartották a dolgot. Imelda a Női Egyetemhez folyamodott támogatásért, ahol énekkurzusokra járt, s az intézmény vállalta a lány jelölését, fényképét eljuttatta egyenesen a nagy nőcsábász Arsenio Lacson polgármesterhez, aki évek múlva szívinfarktus következtében halt meg egy bordélyházban, egy kínai prostituált karjaiban. Imelda megszállottan ügyködött a cél érdekében, befolyásos embereket keresett fel személyesen és kérte, segítsék a dobogó meghódításában. Ám a zsűri döntését nem tudta befolyásolni, s a *Miss Manila* címet Norma Jiméneznek, Albert Jiménez államügyész 20 éves lányának ítélték oda. De a makacs Imelda nem adta fel a harcot. Óvást nyújtott be, mondván, a polgármester szavazatát nem számították be, majd zárt ajtók mögött felkereste a férfit, s bevetette minden csáberejét, hogy az eredményt érvényteleníttesse. Sikerült elérnie, hogy Lacson meghatódjon a könnyeitől, és Norma Jiménez helyett az ő jelölését javasolja a *Miss Fülöp-szigetek* versenyre. A Lacson és a zsűritagok közötti huzavona bekerült a női magazinok pletykarovatába, és városszerte suttogni kezdtek a polgármester és a vesztes versenyző titkos liaisonjáról. De akármi történt is, a döntést nem változtatták meg, Imeldának be kellett érnie a külön e célra létrehozott *Manila Múzsája* díjjal, s így– Lacson közbenjárásának köszönhetően – ő is felállhatott a dobogóra, amikor Norma Jiménezt Manila szépének koronázták. Imelda természetesen később már úgy emlékezett vissza az eseményre, hogy ő nyerte meg a versenyt.

A *Manila Cronicle* címlapjának, a szépségverseny körüli kalamajkának, valamint röpke manökeni pályafutásának köszönhetően Imelda meglehetős hírnévre tett szert. A kérők száma pedig egyre szaporodott, egy filmszerepet is ajánlottak neki, amit először elvállalt, ám az első próbafelvétel után apja határozott parancsára vissza kellett adnia a szerepet. Az apa megalázónak ítélte a filmszínészi pályát lánya számára. Arról viszont nem volt hajlandó lemondani, hogy hivatalos eljegyzéssel erősítse meg a Harvardon és Fontainebleau-ben végzett 28 éves fiatal építészhez, Aristón Nakpilhoz fűződő kapcsolatát. Ám a vőlegény nem volt mindenben tökéletes, mert korábban elkövette azt a hibát, hogy egy átmulatott éjszakát követően, hajnalban részegen beesett egy templomba és az oltár előtt házasságot kötött egy hölggyel. Nakpil anyja fiatal korában elnyerte a *Miss Fülöp-szigetek* címet, és hamar megbarátkozott Imeldával. A két nő aztán megtalálta a megoldást: kérvényezik az egyháznál az ittasan kötött házasság felbontását. 1944. április 6-án a 25 esztendős Imelda, a válóperes bíróság döntésére várva, éppen Danielín Romuáldez politikus feleségét, Pazt kísérte egy kongresszusi ülésre, amelyen az unokafivére elnökölt. Ez a nap hallatlan változást hozott a lány életében: összetalálkozott a Liberális Párt Ilocos Norte-i képviselőjével, aki azonnal felismerte őt az újságcímlap alapján. A 36 éves képviselőt pedig Ferdinand Edralín Marcosnak hívták – eredetileg Fernando volt, de ezt angolosra változtatta, annak reményében, hogy sikerül beverekednie magát az 1946. július 4-én az Egyesült Államoktól függetlenné vált Fülöp-szigetek vezetői közé, főleg miután akkortájt arrafelé megint neokolonialista szelek fújtak.

1917. SZEPTEMBER 11.

Ferdinand Marcos személyét hazugságok, színlelések és féligazságok rejtvényszámba menő szövevénye övezi. A politikusi pályáját megelőző vagyonosságára tett célzásokkal azokat a rágalmakat szándékozott cáfolni, miszerint az elnöki szék elfoglalása után vált volna belőle milliomos. Retusált életrajza már 1954-ben, amikor Imeldával találkozott, közismert volt, és 1986-ban bekövetkezett bukását követően is fennmaradt, így késleltetve az őt és a híveit elfedő titkok megfejtését. Életrajza tanúsága szerint Mariano Marcos és Josefa Edralín gyermekeként 1917. szeptember 11-én látta meg a napvilágot a szigetország legnagyobb, Luzón nevű szigetén, az Ilocos Norte tartományban fekvő Sarratban. Tanítónő édesanyja hét évvel volt idősebb Marianónál, aki rendkívül fess és szoknyapecér férfi volt. Azt is rebesgették, hogy Marcosnak nem ő a vér szerinti apja. Mindenesetre Mariano Marcos hajlandó volt feleségül venni Josefát és egy bizonyos pénzösszeg fejében vállalni az

apaságot, amelyet Fernando Chuától, a kisfiú vér szerinti apjától kapott, aki állítólag a családi klán döntése értelmében származási helyükre, Fulkien körzetébe indult, hogy feleséget keressen magának. Valójában Fernando Chua nem feledkezett meg a sarjáról, ő lett a gyermek keresztapja és támogatója, később Ilocos Norte fővárosának, Laoagnak a bírójaként fedezte a fiú jogi tanulmányait. A fiatalember érdeklődést mutatott a politika iránt, figyelemmel kísérte nevelőapja, Mariano bukását, aki 1924–28 között képviselő volt.

A fiú kiválóan bánt a pisztollyal és a karabéllyal. 1935. szeptember 20-án épphogy betöltötte a 18. életévét, amikor egy sértést nem hagyhatott megtorlás nélkül és lelőtte nevelőapja politikai ellenlábasát, Julio Nalundasánt, aki megakadályozta, hogy Marianót az 1930–35-ös ciklusra képviselőként újraválasszák. Az egyik barátja, Calixto Guinaldo az eset színhelyéhez közel tartózkodott, a bűncselekmény elkövetőjeként Ferdinandot nevezte meg és részletes vallomást tett: látta, amint Ferdinand titokban megközelítette az áldozat házát, majd hátulról lelőtte, amikor az lefekvés előtt éppen fogat mosott. A gyilkosságot az egyetemi lövészversenyeken használatos 22-es kaliberű pisztollyal követték el, márpedig a lövészcsapat kapitánya történetesen Ferdinand Marcos volt. A laoagi helyi elsőfokú bíróság 1939. december 1-jén 14 évi börtönre ítélte a tettest. Fernando Chua bíró elérte, hogy a tárgyalás csaknem négy évig elhúzódjon, majd az ítélethirdetést követően kieszközölte a büntetés-végrehajtási intézet vezetőjénél, ahol az elítélt raboskodott, hogy enyhítse a fogva tartás körülményeit, és Ferdinand a börtönből folytathassa jogi tanulmányait és letehesse az utolsó vizsgáit, végül pedig tegye lehetővé, hogy a fiú a Legfelsőbb Bírósághoz folyamodhasson. Marcos formai hiányosságra hivatkozva megfellebbezte az elsőfokú ítéletet, a beadványt a Legfelsőbb Bíróság elnöke, José Laurel visszatartotta, és elutasította Calixto Guinaldo Marcosra nézve terhelő tanúvallomását. 1940-ben történt felmentése megelőzte a háború kitörését; Marcos jó érzékkel tudott alkalmazkodni a japánok 1941-es bevonulásához, megszervezte a *Maharlika* néven emlegetett csoportot, amely erősen kötődött az alvilághoz és a fekete-

piachoz. Tagjai között ott volt Calixto Guinaldo is, a vád egykori koronatanúja. A Ferdinandot ártatlannak minősítő José Laurel a japán megszállás alatt a Fülöp-szigetek elnöke lett, nevelőapját, Marianót pedig az észak-amerikai adminisztráció 1946-os helyreállítását követően kollaboránsként kivégezték. A León María Guerrero ügyész iránti háláját, amiért nem tiltakozott Laurel bíró felmentő ítélete ellen, Ferdinand Marcos akkor rótta le, amikor az elnöki székbe kerülve kinevezte spanyolországi nagykövetté.

Vaskereskedésnek beillő, harminc darabból álló kitüntetés–gyűjtemény hirdette Ferdinand állítólagos háborús érdemeit, amelyeket a japánok ellen harcoló gerillacsapatok élén 1942–1946 között szerzett. Valóságos hős képében tetszelgett, megtoldva a legendát fogságról, kínvallatásról szóló történetekkel is. Kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy valamennyi érdemrendet a szenátus Védelmi Bizottságának a tagjaként szerezte be, ahonnan egyenes út vezetett 1963-ban a felsőház elnöki posztjának a megszerzéséhez. A Fülöp-szigeteknek a japán megszállás alól történő felszabadításában részt vevő észak-amerikai Douglas MacArthur visszaemlékezéseiben kifejti, hogy sem az Egyesült Államok levéltáraiban őrzött dokumentumok, sem a japánok ellen harcoló filippinó gerillák tanúsága szerint nincs nyoma Marcos hősiességének, sem annak, hogy gerillacsapatot vezetett volna vagy kínvallatásnak vetették volna alá. Annak viszont van nyoma, hogy dezertált és *Maharlika* nevű bűnbandáján keresztül, amelynek tagjai között szép számmal akadtak bűnözők és kollaboránsok, illegális valutakereskedelemmel foglalkozott, plecsnikkel kereskedett, amelyeket volt észak-amerikai katonáknak adott el, hogy azok járadékért folyamodhassanak. Természetesen sűrű homály fedi Imeldának azt az unos-untalan ismételgetett kijelentését is, miszerint a férje már 1954-ben, megismerkedésük pillanatában rendkívül gazdag volt, a titokzatos kincsnek köszönhetően. A misztikus Jamasita-aranyról van szó, arról a hadizsákmányról, amit a japánok a II. világháború során Ázsiában összeraboltak és amit soha nem találtak meg. Ezer tonna aranyat emlegettek, amit állítólag Marcos a véletlen szerencse jóvoltából meglelt volna, de részleteket soha nem közöltek és bizonyítékokat

sem tártak a nyilvánosság elé a mese igazolására. Ez a thaiföldi, borneói, burmai, kínai és Fülöp-szigeteki kolostorokból, templomokból és bankokból elrabolt, 14 milliárd dollárra becsült kincs a Fülöp-szigeteken arra várt, hogy Japánba szállítsák. Manilában Yamashita Tomoyuki tábornok és Iwabuchi Sanji admirális gondjaira bízták az őrzését, akik 72 rejtekhelyen elásatták a szállítmányt, a gödröket ásó észak-amerikai foglyokat lelőtték, ők maguk pedig elmenekültek a bevonuló MacArhtur csapatai elől. A japán tisztek a sírba vitték a titkot, de két filippinó tolmácsuk, Leopoldo Jiga és Benjamín Balmores ellopta a helyszínekről készült térképeket. Ezek egy idő után Marcos hadnagyhoz kerültek, aki MacArthur győzelmét követően az észak-amerikai seregbe keveredett, de egy munkaügyi szabály megsértése miatt MacArthur megzsarolta és megszerezte a térképeket tőle, majd megkaparintotta a kincs egy részét is. A fordulatos történet persze nem ellenőrizhető. Azóta sem derült ki az igazság, mindenesetre kiváló alibinek bizonyult, amivel a Marcos házaspár eloszlathatta a mérhetetlen vagyonuk eredetét illetően felmerült gyanút.

1954. MÁJUS 1.

Ferdinand Marcosnak tizenegy nap kellett, hogy villámgyorsan elcsábítsa és feleségül vegye Imeldát. Az olcsó szentimentalizmus és giccses romantika krónikásai természetesen felkapták a történetet és minden bőrt lehúztak róla. A 12 évvel idősebb, a flörtöléshez nem idős, rámenős Ilocos Norte-i képviselő nem tudott ellenállni a fiatal lány természetességének és finom modorának. Természetesen igencsak ínyére volt a dolog, hogy olyan lánnyal kösse össze az életét, akinek a neve országszerte jól cseng és hozza majd a szavazatokat. Mellesleg Imelda szépsége is rögvest elbűvölte, amikor 1954. április 6-án a lány unokafivérének az irodájában megismerkedtek. Imelda szandált viselt, dinnyemagot evett és fagylaltot nyalogatott, csapkodta a szúnyogokat, és láthatóan váratlanul érte a találkozás a liberális képviselővel. Továbbra is Aristón Nakpil menyasszonya volt, mert a házasság felbontása még mindig váratott magára. Marcost szíven találta Ámor nyila: azonnal udvarolni kezdett a lánynak, s két rózsát küldött neki, az egyiket a bimbózó szerelem, a másikat pedig az örökké tartó érzelem jegyében. A következő napokban különféle figyelmességekkel halmozta el az ifjú hölgyet: virágcsokrokat, édességet, csokoládét küldött neki Walt Whitman-, Omar Khajjám- és Shakespeare-versek kíséretében, és számtalanszor felhívta telefonon. A *Manila Times* újságírója, José (Joe) Guevara, aki Marcos barátja és a pár megismerkedésének tanúja volt, rábeszélte Imeldát, hogy a húsvéti parlamenti ülésszak szünetében töltsön velük néhány napot Baguióban, a Manilától háromórás autóútra fekvő, golfpályával és táncteremmel ellátott turistaközpontban. Marcos kedvében akart járni, aki eközben Szent Katalinhoz fohászkodott, hogy ne veszítse el Imeldát, mert „nőbe még nem volt olyan szerelmes".

Imelda az unokafivére jóvoltából a kormányrezidencián szállt meg, Guevara és Marcos pedig a Los Pinos szállodában. A nagyhét gyönyörű és mozgalmas volt. A hármas Marcos fehér Plymouth-án furikázott, amit a kínai kereskedőktől kapott a hamis importengedélyekért cserébe. Marcos nem volt katolikus, de áhítattal kísérte Imeldát a misékre. Kitartóan könyörgött, menjen hozzá feleségül, és Meldita nagypéntek hajnalban lezárta a tépelődést, miután telefonon beszélt Aristón Nakpillal, aki a nő szemére vetette, hogy piszkos játékot űzött vele. „Úgy foglak imádni, mint egy istennőt, boldog leszel velem", fogadkozott Marcos, és közben egyfolytában attól rettegett, nehogy Imelda fülébe jusson a spanyol-filippinó Carmen Ortegával folytatott viszonya, aki 1949-ben elhódította a *Miss Sajtófotó* címet és akitől már volt egy gyermeke is. Gyorsan szerzett egy üres házassági engedélyt és Imelda elé tette, írja alá. Kérkedve viccelődött: „Mit akarsz még, jóképű és gazdag vagyok, nincsenek káros szenvedélyeim, nem iszom, nem dohányzom, egyetlen vétkem van csupán: a politika." Imelda félretette kételyeit és a megfelelő rubrikában aláírta a nyomtatványt.

Nagyszombaton a pár megjelent Francisco Chanco bíró előtt – aki mellesleg Marcos évfolyamtársa volt, valamint ő szerezte a házasságkötési blankettát –, és a vőlegény által felkért tanúk, Guevara

és Eugenio Baltao jelenlétében összeházasodtak. Imelda másnap megtáviratozta a hírt az apjának, majd Manilába visszatérve 1954. május 1-jére kitűzték az egyházi esküvőt és a fogadást. A szertartást a fővárosi Szent Mihály-templomban tartották, Imelda Ramón Valera ruhakölteményét viselte, akinek rövid ideig modellkedett is. A szatén és nylon kombinációjából álló ruhát gyöngyök díszítették, a menyasszony fejét tüllfátyol borította. Katolikus szertartás szerint esküdtek meg Marcosszal, akit az egyház előírásainak megfelelően előző nap sebtében megkereszteltek. A férj ezennel hátat fordított a protestáns vallásnak és felhagyott a jógázással is. A Fülöp-szigeteki elnök, Ramón Magsaysay, aki egy évvel korábban a CIA jóvoltából került az ország élére, tisztelete jeléül, a 3000 fős fogadáshoz rendelkezésükre bocsátotta a Malacañán-palota kertjét. A pompás lakoma végén a parlament épületéről mintázott tortát szolgáltak fel, mintegy előrevetítve a házaspár mohóságát, amellyel ténylegesen bekebelezik majd a legmagasabb rangú állami intézményt. Ferdinand – mátkaságuk tizenegy napjának emlékére – egy tizenegy gyémánttal ékesített karkötővel kedveskedett arájának, a kísérő gyűrűben egy tízkarátos gyémánt fénylett – ezt Imelda azóta is büszkén viseli –, és megtoldotta a nászajándékot még egy gyémánt nyakékkel is. Az esküvőn a menyasszony csak gyöngyöt viselt. Hamarosan négy hónapos világkörüli nászútra indultak. Imelda ekkoriban tett először említést az állítólagos japán kincsekről, amelyeket Marcos megtalált és bankokban őriz. Az ellene indított legutóbbi perek során is erre hivatkozott, így próbálta tisztára mosni az élők sorából eltávozott férjét, aki többé már nem lebbentheti fel a titkot fedő fátylat.

1965. NOVEMBER 9.

Marcos oldalán Imeldára fájdalmas tanulóidő várt, mire beleszokott a hatalom gyakorlásából eredő óriási előnyök kihasználásába. A vidám vidéki lány csak súlyos könnyek árán tudta elfogadni a férje és Carmen Ortega viszonyát, amelyből négy gyermek született, de legalább annyira bosszantotta anyósa, Josefa Edralín támogató megértése, amellyel e kapcsolatot szemlélte. Méltóságában sértetten bezárkózott a szobájába és rádiójátékokat hallgatott, aztán a barátnői tanácsára beletörődött és tudomásul vette férje kettős életét. Marcos a Manila San Juan negyedében lévő Ortega utcában közös otthont is teremtett Carmennel, fittyet hányva Imelda féltékenységére. A New York-i presbiteriánus kórház pszichológusa döntésre biztatta az asszonyt: vagy elválik Marcostól, vagy megalkuszik a helyzettel, főleg miután három gyermekük közül kettő már megszületett. María Imelda (Imee) 1955 novemberében, 1957 szeptemberében pedig ifjabb Ferdinand (Bong Bong). Imelda végül úgy határozott, hogy a férje mellett marad, támogatja politikai karrierjét, és igyekszik minél több hasznot húzni a dologból. Nem úszott felhőtlen boldogságban, de belement a házasság látszatának fenntartásába, amire Marcos egyre feljebb ívelő pályafutása kötelezte. Mellette állt a szenátusi szék újabb tíz évre történő megtartásáért indított 1959-es kampányban. 1960-ban megszületett harmadik, Irene nevű gyermekük. 1963-ban Marcos megszerezte a szenátusi elnökséget, ahonnan már csak egy karnyújtásra volt a Fülöp-szigetek elnöki posztja, amelyet az 1965. november 9-i választásokon sikerült megkaparintania.

Marcos célja érdekében a piszkos kampány során mindent bevetett, hazugságot, ravaszkodást, gátlástalanságot, elfogadta a cigarettacsempész maffia anyagi támogatását, sőt a politikai köpönyegforgatástól sem riadt vissza: a Liberálisból átlépett a Nacionalista Pártba. A Malacañán-palotába olyan ember költözött, akinek uralma alatt 117 politikai gyilkosságot követtek el, s aki belekeveredett a kínai bevándorlók hamis papírokkal történő honosításába, hadieszköz-kereskedelembe, hamis csekkel fizetett, a külföldi cégektől földet csalt el és fegyvert szállított Sukarnónak Indonézia felszabadításáért a hollandok ellen folytatott harcához. Imelda pedig unaloműzőnek vendégeket hívott, vacsorákat adott, valamint szolgák és szobalányok betanításával foglalatoskodott. A férje kettős élete miatti féltékenységből kezdeményezte, hogy az Ortega utca nevét változtassák Marcosra. Elszigeteltsége ellen úgy próbált küzdeni, hogy gyertyát gyújtott Szent Ágostonnak és fényűző proto-

kollba menekült. Falánksággal csillapította levertségét, csüggedtségét, amiért egy olyan emberrel kellett megosztania a hétköznapokat, aki állandóan megcsalta, legjobb formáját pedig a politikában csillogtatta. Dinasztikus vágyai arra sarkallták, hogy politikusi szerepeket vállaljon: alkalmasnak érezte magát a Városfejlesztési és Lakásügyi Minisztérium vezetésére, valamint Manila körzetének kormányzóságára. Talán így akarta palástolni és feledtetni alacsonyabb származása miatt érzett kisebbrendűségi komplexusát, szerény műveltségét. Szomorú múltját hivalkodó pompával ellensúlyozta. Féktelen hiúságában gyerekkori házukat Manilában és Taclobánban lebontatta és újat építtetett a helyére, ahol múzeumot rendezett be, így próbált a jövőképének megfelelő múltat teremteni. Férje szülőföldjén, Ilocos Nortéban a sarrati főutat Marcos sugárútra keresztelte, és megnyitotta a szülői házban berendezett kiállítást az érdeklődők és a turisták előtt. Ott voltak láthatók a diktátor iskolás füzetei, sporteseményeken készült fotói, valamint Ferdinandnak a II. világháborúban szerzett állítólagos érdemeiért kapott kitüntetései. „Csüggedés ellen a legjobb orvosság a tevékenykedés", jegyezte meg a kiváló spanyol újságíró, Manuel Leguineche, amikor azt elemezte, hogyan idomult Imelda a férje stílusához: a *glamourt* ragyogóan hozzáigazította a vesztegetéshez, hízelgéshez, az ölelések, dalok, beszédek mellett jól megfért a sírás és a hajbókolás, az ajándékozást pedig a hatalom-összpontosítás érdekében a jutalmazás és a büntetés eszközévé silányította. Valóságos szavazatgyűjtő géppé vált, s ennek érdekében hallatlan erőfeszítésekre volt képes: rendületlenül talpon volt, maga állította össze a napirendjét, egy nap nyolcszor is átöltözött, hetente számtalan interjút adott és egy egész sereg titkárnőt foglalkoztatott, akik 2500 levélre válaszoltak naponta. Imelda és a férje saját céljukra elsikkasztották a közpénzeket és az éhezők vagy éppenséggel a földrengések áldozatai javára gyűjtött adományokat. Nem riadtak vissza az államnak nyújtott nemzetközi támogatások, a multinacionális szervezetek által folyósított és a kincstár részéről hevenyészetten ellenőrzött kölcsönök megcsapolásától sem. A Marcos házaspár tulajdonában Jane Ryan és William Saunders néven svájci, antillai, panamai, hongkongi, liechtensteini és ausztrál bankokban nyitott számlák, valamint több adóparadicsomban bejegyzett, strómanok által irányított cégek sora állt. A kettős az elnöki pozícióból eredő kiváltságok és tőke felhasználásával termékek, földek és vállalatok adás-vételével foglalkozott, természetesen mindig ügyesen megúszták a piaci áringadozást. Feketén kereskedtek cukornáddal, fokhagymával, banánnal, kókuszdióval, érdekeltségeik voltak a szálloda- és gyógyszeriparban, a nukleáris és az olajiparágban, a sör- és cementgyártásban, 29 Fülöp-szigeteki házból és lakásból álló ingatlanbirodalommal rendelkeztek, kereskedtek a nemzetközi tőzsdén, négy épületet vásároltak New Yorkban (Crown Building, Herald Center, Madison Avenue 200., Wall Street 40.), amelyek értéke elérte a 350 millió dollárt, egy fényűző lakásuk volt Beverly Hillsen, egy házuk Rómában, egy palotájuk New Jerseyben, valamint egy hatalmas lakásuk Londonban, a főúri Kensington negyedben.

A házaspár énekszámaival közönség előtt is bátran fellépett, országszerte jótékonysági körutakat szervezett, naponta sokszor húsz városba is ellátogatott. Engedélyezték a korábban betiltott kakasviadalt, Manilában nemzetközi filmfesztivált rendeztek, amelynek költségeit pornófilmek vetítésével fedezték. Ügyesen eladták a változás és a mosolygós forradalom délibábját. Marcos – pozíciójának megfelelően – rideg, elszánt ember benyomását keltette, vigyázott karcsú, atletikus alakjára, s azzal dicsekedett, hogy csupán havi 5000 dollár fizetést vesz fel. Imeldára az alázatos és tartózkodó asszony szerepe volt kiosztva. Színpadias külsőségek és kozmetikumok tárházának bevetésével hangsúlyozta szépségét, de valós problémáján, a falánkságon és az elhízáson nem sikerült úrrá lennie. Az öregség elleni tabletták mellett állandóan fogyasztó, hashajtó teákat ivott és amfetamint szedett, a szeméremtestén fellépett makacs fertőzést pedig állandóan antibiotikummal kezelték, s mivel kerülte a vízzel való közvetlen érintkezést, csak csettintenie kellett, és az ugrásra készen várakozó szolgák máris vitték neki a nedves törlőkendőket. Könyvek, filmek és újságcikkek garmadája született az eszményi elnöki párról, amit adományokkal és Imelda nagylelkűen osztogatott

csekkjeivel honoráltak. 1966 őszén a Fehér Házba tett látogatásukat követően a Fülöp-szigetek diplomáciai és logisztikai támogatást nyújtott az Egyesült Államoknak a vietnami háborúhoz, aminek köszönhetően az országba csak úgy dőlt a Nemzetközi Valutaalap (IMF), a Világbank és a Pentagon által folyósított hitel, ami segített fenntartani az állandó bőség látszatát. Lyndon Johnson elnök pénzforrásokat szabadított fel a Fülöp-szigetek védelmi rendszerének felújítására, amely 23 légitámaszpontjával elsődleges szerepet kapott a régióban, s beleillett a Béke Nobel-díjas észak-amerikai külügyminiszter, Henry Kissinger geopolitikai koncepciójába. A dominóelv alapján Kissinger egy olyan védelmi vonal kiépítését szorgalmazta, ami a japánok, a dél-koreaiak és a taipei rendszer tetszését is elnyerte, akik valamennyien érdekeltek voltak a Vietnamban, Laoszban és Kambodzsában virágzó, valamelyest Kína és Korea által is támogatott kommunizmus megfékezésében. Az ázsiai kommunizmus rémképével Imelda is gyakran fenyegetőzött az észak-amerikai vezetők előtt. Jimmy Carter kivételével valamennyi elnök, így Lyndon Johnson, Ronald Reagan, Richard Nixon, Gerald Ford, az alelnök George Bush és természetesen Kissinger külügyminiszter is – aki egyébként kezdetben utálta Imeldát, később azonban megenyhült iránta – besétált ebbe a csapdába.

1972. SZEPTEMBER 23.

1972. szeptember 23-án Marcos statáriumot hirdetett ki és az országot katonai ellenőrzés alá vonta. Indokul az a fegyveres felkelés szolgált, amelyet a titkosszolgálat által elkövetett ál-merényletek váltottak ki, a háttérben pedig két leghűségesebb bizalmasa állt: az ügyvéd Juan Ponce Enrile, aki hol a belügyi, hol a védelmi tárcát irányította, valamint Fabián Ver sofőr, személyi titkár, később a fegyveres erők vezérkari főnöke, akit sokan apai ágról Marcos féltestvéreként emlegettek. Az önpuccs fortélyával megvalósíthatták az elnöki dekrétumokkal történő kormányzást. Állandóan lebegtették egy lehetséges összeesküvés veszélyét, amelynek visszaverésére alkalmatlan lenne az intézmények és a politika útvesztőjének alárendelt hadsereg. A gondviselés is az elnöki pár segítségére sietett: 1972. december 7-én a labilis idegzetű, manipulált Carlito Dimahilig le akarta szúrni Imeldát. A merénylőt a testőrök egyetlen lövéssel leterítették. Ferdinandnak kapóra jött a merénylet, hogy a lakosságban táplálja a félelemérzetet és elterelje a figyelmet arról a valós veszélyről, amelyet a törvényhozó testületek feloszlatása, az ellenzéki vezetők bebörtönzése, a politikai pártok feloszlatása, valamint a külföldre távozás megtiltása jelentett. Újra bevezették a halálbüntetést és a sajtócenzúrát, Fernando López alelnök jogkörét korlátozták, eltörölték a személyes szabadságjogokat biztosító *habeas corpus* törvényt. Ekkor vették őrizetbe Benigno Siméon (Ninoy) Aquino szenátort. Az egykori újságíró csak nyolc év múltán nyerte vissza szabadságát és egyesült államokbeli száműzetésében az ellenzék egyik vezetője lett. Röviddel 1983-as hazatérése után a manilai repülőtéren Fabián Ver parancsára egy különítmény meggyilkolta, s ez az esemény a diktatúra végóráját jelentette.

Ehhez azonban arra volt szükség, hogy a Fülöp-szigeteki nép megelégelje a rombolást és fosztogatást. Marcos semmitől sem riadt vissza. Az 1972-ben bevezetett statárium az ő kezében összpontosította a végrehajtó, a törvényhozó és az igazságszolgáltató hatalmat. Valóságos boszorkányüldözést rendezett azokkal a riporterekkel szemben, akik meg merték szellőztetni az amerikai színésznővel, Dovie Beams-szel folytatott flörtjét. Szárnyra keltek a hírek a Malacañán-palotában rendezett pazarló fogadásokról, a pezsgővel feltöltött kerti kutakról, Richard Nixon kampányának pénzeléséről, a megtorlásokról, a katolikus egyház által feltárt rendszeres és módszeres kínvallatásokról, az elnöki palota katakombáiban felállított „fekete kamráról", ahol Rodolfo Aguinaldo kapitány vezetésével Marcos pribékjei elrejtették az ellenzék elrabolt tagjait, és olyan válogatott kínzásoknak vetették alá őket, mint a *zap-zap,* a nemi szerveken alkalmazott áramütés, a *water cure,* a vízzel teli edénybe fojtás, a *telefon,* vagyis a tenyérrel a fülre mért ütések, a *baggy,* a fejre húzott nejlonszatyor, amivel a fogoly fulladását okozták, a letartóztatottakkal gyakran döglött patkányt vagy

macsetével levágott saját fülüket etették meg, és gyakran alkalmaztak szexuális kínzásokat, illetve a lábszárra vagy a gyomorra mért botütéseket. Az elnök és a First Lady rokonainak és barátainak gyors meggazdagodása a nepotizmus bizonyítéka volt és széles körben ellenszenvet ébresztett. A rokonság persze állandóan cserélődött. Az országban hemzsegtek az elnöki pár által távirányított félkatonai csoportok, amelyek egymást is sakkban tartották. Imelda múltjáról is fellebbent a fátyol a Carmen Navarro Pedrosa újságírónő által írt, nem hivatalos életrajz segítségével, amelyből többek között kiderült, hogy a Fülöp-szigetek legtehetősebb asszonya megtagadta a saját anyját szegény származása miatt, és hogy nem szűzen feküdt be a poligám Ferdinand ágyába. A káosz ürügyén Marcos betiltatott 60 újságot és 292 vidéki rádióadót, a fővárosban nem jelent meg néhány angol, spanyol, filippínó és kínai nyelvű napi- és hetilap, bezáratott egy hírügynökséget és hét televíziós csatornát. A statárium általános érvényű rendelkezéseit belefoglalták az új alkotmányba, amely az 1935-öst volt hivatott felváltani, s amelyet 1973. március 31-én a biztonsági szolgálatok megfélemlítő jelenléte mellett megtartott referendum keretében a falugyűlésekkel (barangays) elfogadtattak. A szóban forgó okmány az „alkotmányos tekintélyelvűség" – Ferdinand és Imelda új találmánya – leple alatt az 1973. december 30-án lejáró második cikluson túlmenően meghosszabbította Marcos elnökségét.

Imelda valószínűleg lemaradhatott férje szexuális kicsapongásai mögött, de meglehet, hogy más férfiak és nők kötötték le az érdeklődését, mindenesetre különös szexuális érdektelenségre panaszkodott, a népnyelv szerint „virginitis" gyötörte, mindenesetre hedonizmusát külföldön élte ki. Képtelen volt egy helyben maradni, egyfajta utazási láz tört ki rajta. Számtalan meghatalmazott nagyköveti funkciót töltött be, útjain sokszor négy, élelmiszerrel megrakodott repülőgép, nyolcvan főből álló, különös feladatot ellátó írnoksereg, valamint a „kék hölgyek", a komornák egész csapata kísérte. A maoista és iszlám gerillák elszigetelése céljából gyakori vendég volt Pekingben és Havannában, gazsulált Mao Ce-tungnak, Teng Hsziao Pingnek és Fidel Castrónak, megfordult Tripoliban és Bagdadban, felkereste Moammer Kadhafit és Szaddam Huszeint, s hogy jó színben tűnjön fel a világ szemében, ellátogatott a Vatikánba, letérdelt VI. Pál és II. János Pál pápa lába előtt. A szeszélyes és rámenős Imeldának különös tehetsége volt a színleléshez, egyformán törleszkedett az európai, ázsiai és az arab, perzsa uralkodó körökhöz, rendszeresen megfordult Kurt Waldheim ENSZ-főtitkár irodájában és előszeretettel mutatkozott híres, elsősorban angolszász filmszínészek – többek között George Hamilton, Tony Curtis, Peter O'Toole, Sylvester Stallone, Angie Dickinson, Elisabeth Taylor és Gina Lollobrigida – társaságában. Minden fortélyt bevetett, hogy férjének minél több *honoris causa* doktori cím odaítélését kieszközölje, és azon fáradozott, hogy lányainak, Imeenek és Irenének nemesi származású vőlegényt szerezzen. Ám egyedül a michigani egyetem tüntette ki a filippínó diktátort a dicső címmel, a lányok pedig szürke, helyi férjet találtak maguknak, vagyis nem váltották be anyjuk nagyvilági reményeit. A délceg világfi golfjátékos és kosárlabdaedző, mellesleg négygyermekes Tomás Manotoc, aki a Dominikai Köztársaságban vált el a nem túl sikeres filippínó modelltől, Aurora Pijuántól, a szülők tudta nélkül 1981. december 4-én a virginiai Arlingtonban eljegyezte Imeet. Drágán megfizetett ezért a vakmerőségért: Imelda bérencei elrabolták és 42 napig fogva tartották, s arra kényszerítették, lépjen vissza házassági szándékától. Manotocot végül azért engedték szabadon, mert Imee azzal fenyegetőzött, nyilvánosságra hozza, hol vezetik szülei külföldi bankszámláit. 1983. június 11-én a 22 éves Irene házasságot kötött Gregorio Aranetával, egy műgyűjtő csöppet sem arisztokrata, 35 éves fiával. Az esküvő három napig tartott és tízmillió dollárba került. Az eseményre új arculatot öltött az elnök szülőhelye, Sarrat is. A Kínai-tenger közeli partszakaszán kikötött úszó szállodához kapcsolódóan, ahol a vendégeket elszállásolták, repülőteret építettek az előkelőségek fogadására. A helyszín gyarmati hangulatot öltött a ló vontatta hintókkal és az alkalomra átalakított, középkori katolikus templommal, amelynek díszítésére Honoluluból hozattak virágot.

A diktatúra választási csalásai nem szűntek meg, a bebörtönzött és éhségsztrájkot folytató ellenzéki Benigno Aquino népszerűsége

pedig nőttön nőtt, mind országon belül, mind pedig külföldi sajtókörökben. Az elnyomás pedig egyre erősödött. Mindennapos volt az emberi jogok megsértése, 6000 politikai fogoly állati körülmények között rohadt a tömlöcökben, a filippinó dolgozók 90%-a a létminimumhoz szükségesnél jóval kevesebbet keresett. A perek nélküli kivégzések száma egyre nőtt. A vérengzésnek Marcos egyik személyi orvosa is áldozatul esett, mert illetéktelenek előtt említést tett az elnököt gyötrő fájdalmakról. Imelda és Marcos csillaga azonban leáldozóban volt. A társadalom 5%-a, alig 400 család tartotta ellenőrzése alatt az ország 95%-át. A szülők a túlélés reményében prostitúcióra kényszerítették gyermekeiket. 1981-ben a lakosság száma elérte az 56 milliót, ebből 500 ezer kislány és 40 ezer kisfiú esett a pornográfia, a pedofília és a kerítők áldozatául. A halálozások 40%-át az alultápláltság és az éhezés okozta, az emberek kevesebb kalóriához jutottak, mint 1960-ban. A gyerekek 70%-a alultáplált volt. Manila lakóinak fele nem jutott megfelelő ivóvízhez. Az ország külföldi adóssága elérte a 28 milliárd dollárt, a tőke kimenekítése és a sztrájkok valósággal megbénították az életet. Az emberek sorsa egyre rosszabbra fordult, de ez mit sem érdekelte a Marcos házaspárt. Ők halhatatlannak és minden gyanú fölött állónak képzelték magukat. Az egyik hegyoldalon díszelgő 30 méteres képmásuk eszelős gigantomániájukat hirdette. Ferdinand úgy vélte, a nyakában lógó, mágikus fából készült amulett és a hetes szám bűvös ereje megvédi minden bajtól, természetfeletti hangokat hallott, telepatikus úton eljuttatott üzeneteket kapott, amelyek segítettek elhessegetni a baljós előjeleket. A bukást mégsem kerülhette el. A *lupus eriematosus* betegség felemésztette az energiáit. Ez az ízületi gyulladáshoz hasonlító, gyógyíthatatlan immunbetegség megtámadta a nyirokrendszerét. Hiába vetettek be úgynevezett „lelki sebészi" eljárást, egyfajta kézrátétes gyógymódot, amelyet hajdani falubelije, Juan Labo varázsló végzett. Várhatóan gyorsan bekövetkező halálára számítva elnöki hatáskörrel bízta meg a *sanedrínt* – ez egy 12 főből álló végrehajtó bizottság volt, élén Imeldával, Bong Bonggal, Irenével és Imeevel, s az öröklést volt hivatott ellenőrizni. Egy szívroham után félő volt,

hogy a Fuerte Bonifacio börtönben raboskodó Benigno Aquino a cellájában hal meg. Az amerikai elnöknek, a demokrata Jimmy Carternek, aki az emberi jogok elkötelezett védelmezője volt, sikerült megtörnie Marcosék ellenállását. Aquino családja politikai menedékjogot kapott az Egyesült Államokban, a texasi Baylor Orvosi Központban pedig előkészítették az ellenzéki politikus szívbillentyűműtétét. Az elnöki páros engedett a nemzetközi nyomásnak, és 1980 májusában hozzájárult Aquinóék távozásához. Az elnöki gesztus ékes bizonyítékul szolgált, hogy semmi jogcímük sem volt a gyilkossággal és fegyveres felkeléssel vádolt, halálra ítélt férfi fogva tartására. Az esemény mindenesetre elindította a történelem óráját.

1983. AUGUSZTUS 21.

1981. január 17-én Marcos megszüntette a rendkívüli állapotot. Benigno Aquino annak reményében, hogy a zsarnokságnak vége, a hazatérésére készülődött. 1983 májusában nyilvánvalóvá vált, Aquino mit tervez, ezért Imelda megpróbálta lebeszélni szándékáról. Meghívta Aquinót az egyik New York-i lakásukba, a Waldorf Towerbe, és figyelmeztette, hogy a kormány nem szavatolhatja a biztonságát. Az ellenzéki politikus azonban tántoríthatatlanul ragaszkodott békés hazatéréséhez, mivel a beépített szívritmus-szabályozó ellenére szívbetegsége egyre súlyosbodott, s tudta, nem sok ideje van hátra. „A napjaim meg vannak számlálva, haza akarok menni", hajtogatta. Imelda erre taktikát változtatott és több millió dollárt ajánlott a férfinak, csak hogy álljon el a tervétől. Aquino ekkor egyszerűen másra terelte a szót és kérte, Imelda járjon közbe, hogy visszakaphassa az útlevelét, amit a First Lady, foghegyről ugyan, de megígért. Imeldát aggasztotta a férje rohamosan romló egészségi állapota, s elsősorban az öröklés kérdésével volt elfoglalva, hiszen három gyermekénél is jobban vágyott az elnöki székre. A férje halála esetére palotaforradalmat tervezett, aminek következtében meg lehet tagadni Aquino hazatérését. A Fabián Ver tábornok vasöklének alávetett fegyveres erők támoga-

tásával Imelda Bong Bong régense lett volna, a 28 éves elnöké, aki minden idejét a dzsúdónak, az úszásnak és a lovaglásnak szentelte. Ellenfelei közt tudhatta azonban férje kabinetjének két neves miniszterét, Fidel Ramos és Ponce Enrile tábornokokat, akik készséget mutattak a Marcos-klán és híveinek leverésére, s az Egyesült Államokkal egyetértésben készek voltak utat nyitni a demokratikus átmenet előtt. Marcos tudomást sem vett az eseményekről, hű maradt ahhoz a régi mondásához, miszerint „ha valamit nem tudsz megszerezni, akkor pusztítsd el". Egy 1983. július 31-i dekrétumban ratifikálta Aquino halálos ítéletét. Az ellenzéki politikus megértette, nem várhat tovább, minél előbb haza kell térnie, hogy jelen lehessen a végjátéknál és megakadályozza a vérfürdőt. Emelte hát a tétet, és nyilvánosságra hozta hazatérésének augusztus 21-i időpontját. Az utazáshoz felvett Marcial Bonifacio álnév szimbolikus jelentéssel bírt: a Marcial keresztnév a statáriumra – spanyolul: Ley Marcial – utalt, a vezetéknév pedig megegyezett annak a hírhedt börtönnek a nevével, ahol nyolc évet raboskodott.

Aquino 1983. augusztus 13-án indult New York repülőteréről, leszállt Tokióban, Hong Kongban és Szingapúrban. Feltehetőleg konspirációs okokból Kuala Lumpurban és Taipejben repülőjáratot cserélt. A Nemzeti Kínai fővárosában több újságírónak, köztük sógorának, Ken Kashiwaharának adott interjút. Mielőtt tovább indult volna, telefonon felhívta a feleségét, Corazón (Cory) Aquinót – lánykori nevén Cojuangco –, aki Manilában várt rá, és férjéhez hasonlóan a Fülöp-szigetek legbefolyásosabb 400 családjának a leszármazottja volt. Aquino kíséretében több tudósító is utazott. Egy japán forgatócsoport végigfilmezte a leszállás előkészületeit. Aquino lecsatolta a csuklójáról arany Rolex karóráját és a sógorának ajándékozta, majd felvette a golyóálló mellényt, és 13 óra 5 perckor kilépett a manilai forró párába. Elindult lefelé a Boeing 727-es lépcsőjén három filippínó rendőrségi megbízott kíséretében, akik a védelmére már a kabinban megjelentek, s mintha tervszerűen igyekeztek volna a fotósok és az operatőrök útját elállni és megakadályozni, hogy filmen megörökíthessék mindazt, ami nyolc másodperccel azután történt, hogy mögöttük a gép ajtaja bezárult s ők

Aquinóval megindultak lefelé. A biztonsági kordonon kívül tízezres éljenző tömeg fogadta a hazatérőt, s figyelte, amint az újra hazája földjére lép. Ekkor dördültek el a lövések. Az egyik a tarkóján érte Aquinót, aki azonnal szörnyethalt. Az ismeretlen tettes látszólag a kifutópályán várakozott rá és elvegyült a tömegben, vagy valaki az őrség soraiból lőhetett rá, akinek a vámhoz kellett volna kísérni a politikust, a merénylő azonban minden bizonnyal annak a három kísérőnek valamelyike lehetett, akiknek Aquino testi épsége fölött kellett volna őrködnie. A lövöldözésben életét vesztette az állítólagos merénylő is, egy bizonyos Rolando Galman, akit hidegvérrel elintéztek s rákenték az összeesküvés vádját, s akinek a holtteste is azt a benyomást keltette, hogy az illető nem volt beszámítható, bűnbaknak mindenesetre tökéletesen megfelelt. Azért végezték ki ott a helyszínen, nehogy kiderülhessen az igazság. Ezalatt Marcos feltehetően „egy könyv szerkesztésével" foglalatoskodott, ami alibi volt csupán, hogy elterelje a figyelmet a veseelégtelenségről, ami végzetes betegsége következtében lépett fel: dialízist kellett nála alkalmazni, és a nyugtatók hatása alatt szinte félholtan feküdt az ágyában. Imelda pedig hízelgő udvaroncok társaságában éppen ebédelt a belvárosban az ízlése szerint felépített kulturális központban található *Via Mare* étteremben. Juan Ponce Enrile védelmi miniszter, aki napokkal korábban ellenezte Aquino hazatérését az ellene szőtt összeesküvés miatt, ez időben golfozott. Fabián Ver tábornok a titkosrendőrség Fuerte Bonifacióban lévő laktanyájában tartózkodott. Marcos aznap este rádió- és televíziós beszédet tartott. A kortizonkezeléstől felpuffadt arccal a jól bevált formulát ismételgette és a kommunizmust okolta Aquino mártírhaláláért. A két sikertelen veseátültetés megpróbáltatásaitól fáradt diktátor egykedvűen mentegette a két nyilvánvaló gyanúsítottat: Imeldát és Fabián Ver tábornokot, a fegyveres erők főparancsnokát és a Malacañán-palota főnökét. Mindkettőjüket rajtakapták ugyanis napokkal korábban, amint Aquino halálát tervezték, a First Lady udvartartásához tartozó egyik „kék hölgytől" származó információt a sajtó is közölte. Ver tábornok Marcos teljes bizalmát élvezte: ő látta el Imee védelmét, amikor a lány külföldön

tanult, Bong Bong pedig együtt szórakozott a tábornok Irwin nevű fiával. Az ítéletidő és az eső, valamint a tizenegy órás menetelés ellenére hárommillió filippinó kísérte utolsó útjára Benigno Aquinót. A temetés felért a diktatúra elleni népszavazással. Marcos felkérte Enrique Fernando bírót a gyilkosság körülményeinek a tisztázására, ő azonban visszaadta a megbízatást, mert a kormány nyilvánvalóan az ügy eltussolását akarta elérni. Helyét az Agrava Bizottság vette át, amely 1985. december 2-án tisztázta és minden vád alól felmentette Imeldát és Ver tábornokot, valamint bűntársait, azt az összesen 25 katonát, akiknek közük volt a merénylethez.

1985. FEBRUÁR 26.

A politikai körülmények nyomására Marcos nem kerülhette el a választások kiírását. Ettől mandátuma demokratikusnak álcázott meghosszabbítását remélte. 1986. február 7-ére időzítette az eseményt. Corazón Aquino, az elhunyt Ninoy özvegye a férje helyére lépett. Egyfajta nemzeti alternatívát kínált a diktatúrával szemben, és létrehozta a munkások, a nincstelenek és a kizsákmányoltak, valamint a gazdagok és a középosztály szövetségét, amely a katolikus egyház támogatását is elnyerte, élén Jaime Sin bíborossal, Manila érsekével, aki pártolta a békés mozgalmat. Az Egyesült Államok a Fülöp-szigetekre küldte Paul Laxalt szenátort, hogy győzze meg Marcos elnököt, tartsa be az alkotmányos játékszabályokat és ne csalja el a választásokat. A leépülőben lévő, állandóan maga alá vizelő diktátor hűséges alattvalóját, Arturo Tolentinót bízta meg a kampány levezénylésével, ezzel sikerült borsot törnie Imelda orra alá, aki aspirált volna erre a feladatra. Cory Aquino nem hátrált meg, pedig a szavazóhelyiségeket megszállta a katonaság és megpróbált félelmet kelteni a szavazókban, és a következő napon győztesnek hirdette magát. A kormány azonban megváltoztatta a szavazás eredményét és nem ismerte el az ellenzék jelöltjének győzelmét. A katolikus egyház egyértelműen kiállt Cory Aquino mellett. Marcos február 15-én elnöknek nyilvánította magát, miután a parlamenti kamarákban kétharmados többséget biztosító szavazatot tudhatott magáénak, s ezzel a jogi csavarral igyekezett semlegesíteni a szavazás eredményét.

Országszerte megmozdulásokat szerveztek Cory mellett. A tüntetők sárga zászlót lobogtattak, ami a kampány színe volt, és február 16-ától kezdve ellepték a városok utcáit. Egyértelműen kifejezésre juttatták, hogy elegük van az ördögi, álnok zsarnokságból. Az Egyesült Államokban Richard Lugar szenátort bízták meg az események követésével, így Ronald Reagan elnök folyamatos tájékoztatást kapott az eseményekről. Washingtont nyugtalansággal töltötte el a régión belül kulcsszerepet betöltő országban kialakult bizonytalanság, ezért közvetítőként odaküldte Philip Habibot, hogy vegye rá a szemben álló feleket egy paktum megkötésére, amely lecsillapítaná a kedélyeket és segítené a régi elnök távozását és az új hivatalba lépését. Cory minden kompromisszumot elutasított. Habib jelentése azt eredményezte, hogy az Egyesült Államok szenátusa február 19-én 85 szavazattal 9 ellenében nem támogatta Marcos újbóli hatalomra kerülését. Habib február 21-én megjelent a testület előtt, amely a helyzet megoldására javasolta továbbá Fabián Ver és Juan Ponce Enrile tábornokok elmozdítását, és helyükre az ellenzék által inkább elfogadott Fidel Ramos tábornoknak, a csendőrség vezetőjének a kinevezését. Ponce Enrile elébe ment a dolgoknak és február 24-én, hétfőn hűségnyilatkozatot tett az elnöknek, ezzel sikerült elérnie, hogy azon a héten ne hozzanak semmilyen végzetes lépést.

Szombaton és vasárnap Ver és Imelda azon fáradoztak, hogy meggyőzzék Marcost a statárium bevezetésének és Ramos, valamint Ponce Enrile eltávolításának a szükségességéről. Miután a két célszemély tudomást szerzett a készülő összeesküvésről, telefonon tájékoztatták az Egyesült Államok és Japán nagykövetét, Stephen Boswortot és Kijosi Szumiát – mivel tudták, hogy a vonalukat Ver lehallgattatja, így akarták megakadályozni, hogy letartóztassák őket. Szombaton összeült a kupaktanács. Sin bíboros erkölcsi támogatásáról biztosította Ponce Enrilét és Fidel Ramost, akik délután egy váratlan sajtótájékoztatón benyújtották lemondásukat és feltárták a Marcos által elkövetett vá-

lasztási csalásokat, s a demokrácia helyreállítása érdekében felajánlották együttműködésüket Corazón Aquinónak. A rezsim két meghatározó személyiségének árulásáról szóló hírt Ver és Imelda egyik hű katonájuk fiának az esküvőjén tudta meg, s igyekeztek azt a látszatot kelteni, mintha semmi sem forogna veszélyben. Miközben a Malacañan-palotába siettek, Corazón Aquino arra kereste a választ, vajon mi késztethette a két katonatisztet, hogy szembeforduljanak Marcosszal, mi állhat a döntésük hátterében. Miután beszélt Sin bíborossal, Cory azzal a jelszóval mozgósította az embereket, hogy „Elég volt! Torkig vagyunk! Váltsuk le őket!", ami tagálul így hangzik: *Sobra na! Tama na! Palitan na!*

Imelda magányosan zokogott, Marcos pedig szózatot intézett a néphez. Elismerte, hogy katonai felkelés van készülőben, amelynek élén egy bizonyos Morales kapitány áll, sejtelmes beszédével azonban csak időt akart nyerni, amíg megtalálja a megfelelő megoldást. A tüntető tömeg megbénította a közlekedést, ilyen körülmények között elképzelhetetlen volt a csapatmozgás rettenetes vérfürdő nélkül. Imelda bénultan ordítozott az elnöki palotában. Ponce Enrile megadásra szólította fel Ver tábornokot annak fejében, hogy nem bombázzák a Malacañán-palotát és megkeresik a megfelelő katonai megoldást. Vasárnap hajnalban a First Lady az egyik kezében kereszttel, a másikban egy dollárokkal teli kézitáskával, talpig feketében beszállt egy hatajtós Mercedesbe és Sin bíboroshoz indult, hogy a rezsim megmentéséért könyörögjön neki. A főpap elfogadta a pénzadományt karitatív tevékenységéhez, szótlanul végighallgatta Imeldát, majd az ajtóhoz kísérte és azt tanácsolta neki, hogy imádkozzon.

Vasárnap, 23-án reggel a Fehér Ház Ronald Reagan aláírásával egy közleményt adott ki, amelyben kifejezi Corazón Aquino iránti szimpátiáját, Marcosnak pedig azt a feltételt szabja, hogy bármi történjék is, kerülje el az erőszak alkalmazását. A csata ugyan már elveszett, Ver tábornok mégis három tengerészgyalogos zászlóaljat vetett be Ponce Enrile és Ramos felkelésének a letörésére. A lakosság virágesővel fogadta a katonákat és arra ösztökélte őket, ne engedelmeskedjenek a parancsnak. Ekkor Ver visszavonta a csapatokat

és taktikát változtatott. Terve szerint másnap, 24-én, hétfőn reggel könnygázzal meg kellett volna tisztítani az utcákat a tömegtől, de a vegyi osztag tagjai ellenszegültek, tömegesen dezertáltak és az egész világ tévétársaságainak kamerái előtt fehér zászlót lengettek. Marcos a légierőt parancsolta ki az „árulók" megbüntetésére, a gépek azonban nem szálltak fel, visszagurultak a támaszpontokra.

Ugyanazon a hétfő délután fél háromkor Imelda, a gyerekei és az unokái társaságában Marcos sajtókonferenciát tartott. „Ura vagyok a helyzetnek, az országban hamarosan helyreáll a rend", nyilatkozta. Mintha csak Ronald Reagan elnöknek válaszolna, aki azt tanácsolta neki, hogy a hírügynökségeken keresztül jelentse be lemondását. Aztán nem sokkal később Marcos újra a tévékamerák elé állt, ezúttal egyedül, és kijelentette: „Az utolsó leheletemig, az utolsó csepp véremig fogom védeni a palotát és a kormányt. A feleségem mellettem áll és ő sem akarja, hogy távozzunk. Nincs szándékunkban külföldre menekülni." Paul Laxalt amerikai szenátor 25-én, kedden hajnali ötkor felhívta Marcost, arra kérte, távozzon méltósággal, és felajánlotta, hogy az Egyesült Államok kész befogadni őket. „Csalódtam, már Reagan is elfordult tőlem", hangzott a rövid válasz, azzal Marcos letette a kagylót, felemelte a tekintetét és látta, Imelda sír.

A hatalomban keletkezett űr szakadékként tátongott. Corazón Aquinót február 25-én délelőtt fél tizenegykor, szerény ünnepség keretében a főváros egyik *country club*jában beiktatták az elnöki hivatalba. Marcos viszont meghívta a diplomáciai testület tagjait a saját beiktatására, amelyet egy órával későbbre tűztek ki, de senki nem jelent meg a Malacañán-palotában. A házaspár kilépett az erkélyre, üdvözölték az ott összegyűlt híveik maroknyi csoportját, majd elénekelték a *Dahil sa Iyo* (Miattad) című kedvenc dalukat. A kétségbeesett Marcos ravasz cselhez folyamodott. Negyed nyolckor tett egy oldallépést, hogy elkerülje a végleges meghátrálást. Bejelentette a személyzetnek és a híveinek, hogy három napra visszavonulnak Ilocos Nortéba, hogy kipihenjék az elmúlt órák megrázkódtatásait. Nyilvánvalóan időt akart nyerni, hogy rendezhesse sorait, és aztán újult erővel ellencsapást mérhessen az ellenségre.

A házaspár személyes holmiját 32 bőröndbe csomagolta be, beleértve valamennyi terhelő dokumentumot és tízmillió dollár készpénzt, amit még sebtében bedugtak az egyik táskába. Este kilenckor Marcos megbeszélést folytatott Ted Allen tábornokkal, a Fülöp-szigeteken állomásozó amerikai csapatok parancsnokával, egyeztették az útitervet és megegyeztek a kíséretben, amely Marcosékkal tart Laoagba, az Ilocos Norte-i fővárosba. Abban a szent meggyőződésben, hogy senki sem húzhatja keresztül a számításukat, s az Egyesült Államok garantálja, hogy a Marcos-klán sértetlenül a Fülöp-szigeteken maradhasson, Ferdinand, Imelda, három gyermekük, Ver tábornok és a testőreik az egyik közeli golfpályáról felszálló helikopteren távoztak, majd néhány perc múlva megpihentek a Manilához közeli, a Pinatubo vulkán oldalában fekvő Clark légitámaszponton. A repülőgép, amely továbbszállította őket, órákat késett. Végül 1986. február 26-án hajnali öt óra tizenkét perckor felszállt velük és 23 hűséges alattvalójukkal a gép. Utóbbiak elmondása szerint rászedték őket, mert az USA Force Starlifere ahelyett, hogy Ilocos Norte felé vette volna az irányt, az Egyesült Államok fennhatósága alá tartozó Hawaii egyik szigetén, a Guam-szigeten szállt le. Marcosék sorsa ezzel megpecsételődött.

1986. MÁRCIUS 24.

Marcos és Imelda kórusban panaszolták – nem teljesen alaptalanul –, hogy az amerikaiak becsapták őket. Az a tény, hogy a poggyászukban ott lapultak a bűnösségüket bizonyító iratok, arra enged következtetni, hogy valóban nem szándékoztak elhagyni a Fülöp-szigeteket, hiszen nem valószínű, hogy kockáztatták volna, hogy valamely külföldi hatóság elkapja őket a határátkelésnél. Mellesleg az amerikai vámhatóságok Honoluluban lefoglalták a hallatlan rablást tanúsító dokumentumokat, amelyek kivonata a Fehér Ház ovális irodájában kötött ki és nem kis diplomáciai bonyodalmat okozott. Reagan elnök véleménye szerint a legmegfelelőbb anyagi segítség Corazón Aquino új kormányának a Marcos által elsikkasztott javak felkutatása és visszaszolgáltatása. Az FBI elküldte a dokumentumok másolatát Corynak. Washington nyomást gyakorolt a svájci Szövetségi Tanácsra, a Helvét Szövetség hét tagjának közös kormányára, s az eredmény napokon belül meg is született, hiszen Fernando és Imelda vagyonának java svájci bankokban bújt meg. Az egyetlen akadályt az jelentette, hogy a végrehajtó hatalom nem rendelkezett törvényi felhatalmazással, hogy a bankszférába beavatkozhasson. A banktitok sérthetetlen, kivételt képeznek azok az esetek, amikor nemzeti vagy nemzetközi bűnügyi nyomozást indítanak, ebben az esetben azonban erről nem volt szó. A sajtóban nyilvánosságra hozott információk botránnyal fenyegettek, mert az egész világ előtt kiderült, mire bukkantak a bukott diktátor poggyászában, ráadásul a hegemonisztikus hatalomra törő Egyesült Államok szerette megoldani a világon a regionális problémákat, így tehát, engedve a nyomásnak, a hét miniszter 1986. március 24-én hozott döntése értelmében a Szövetségi Tanács kivételt tett. Az ülést sebtében tartották a berni Városháza egyik különtermében, pár perccel azután, hogy felálltak a finn elnök, Mauno Koivisto tiszteletére adott díszvacsora asztalától.

A hivatalban lévő svájci elnök, Alphonse Egli konzultált az azonos hatáskörrel rendelkező társaival, lévén hogy az elnöki tisztségnek csupán protokolláris jelentősége van Svájcban, és a kormány tagjai évente váltják egymást az elnöki székben. A fogadás kellős közepén az elnök egyik beosztottja eljuttatta hozzá a külügyminisztérium jogi osztályának állásfoglalását, amelyet a tárca vezetője, Pierre Aubert is elfogadott. A hét politikusnak (két radikális, két demokrata, egy a Közép Demokratikus Uniójából és két szocialista) láthatóan meg volt kötve a keze. Nem volt semmiféle jogi apropó a beavatkozásra. A Marcos házaspár ellen nem indult sem Svájcban, sem külföldön büntető eljárás. Kézről kézre adták a szövetségi alkotmányt, a megoldás végül mégis kezdett körvonalazódni. A két nappal korábban kiötlött határozatot 26-án reggel rövid, száraz közleményben hozták nyilvánosságra. Az alkotmány preambuluma 102. cikkelyének 8. sora megadta a felhatalmazást. Eszerint a Szövetségi Tanács köteles őrködni a területén kívüli bármely

nemzet érdekei fölött, „figyelemmel kell kísérni nemzetközi kapcsolatait" és „külkapcsolatait támogatni" – mondja ki az 1848-ban elfogadott és 26 kantonban jóváhagyott szöveg. Ennek alapján a kormány – igen vakmerően – elővigyázatosságból zároltatta Marcosék valamennyi bankszámláját. Voltak, akik úgy értékelték ezt a lépést, hogy a politikai hatalom megsértette a magángazdaság és a törvényszékek hatáskörét; mások üdvözölték az intézkedést, amely a menekülő tőke és a piszkos pénzek szentélyének tartott bankok és a svájci bankoligarchia mindenhatóságának a megtörését célozta. A sietség sem volt véletlen, a döntést még éjjel meg kellett hozni, nem várhattak a rendes szerdai kormányülésig. A magyarázat pedig az volt, hogy 24-én hétfőn délután Miguel Guzmán, a Fülöp-szigetek hadseregének kapitánya – Marcosék strómanja, akit egy héttel korábban Ferdinand és Imelda akkori tartózkodási helyükön, a hawaii Hickam katonai támaszponton hatalmazott meg – betoppant Ernest Scheller irodájába, aki a *Crédit Suisse*-nél Marcosék számláit vezette. A találkozót 22-én egy honolului nyilvános fülkéből telefonon Bong Bong beszélte meg, s azonosító jelként Guzmán jogosítványának a számát adta meg. A megbízott döbbenten tapasztalta, hogy a banknak a zürichi Paradeplatzon lévő központi irodájában halogatták a számlatulajdonosok írásos utasításának a teljesítését, aminek értelmében a számla teljes összegét át kellett volna utalni az ausztriai *Export-Finanzierung Bank*ba, míg végül éjjel megszületett a Szövetségi Tanács határozata. Sikertelenül végződött tehát a Honolulu-Los Angeles-Frankfurt-Bécs-Zürich útvonalon megtett hosszú utazás, Marcosnak nem sikerült kimenekítenie hatalmas vagyonát; a kormány talán azért sietett a döntéshozatallal, mert a bank értesítette Marcos szándékáról. Ezennel megtették a 13 évig elhúzódó politikai és jogi csatározás első lépését.

A poggyászokban meglelt és Honoluluban lefoglalt iratokat amerikai vámszakértők nagyító alá vették: 1500 dokumentum 2300 oldaláról volt szó. Marcosék kedvenc svájci bankjának a *Crédit Suisse* bizonyult, az ország második legnagyobb intézménye, amelynek egyik igazgatója a Fülöp-szigetek zürichi tiszteletbeli konzulja volt Ferdinand és Imelda uralkodása idején. A sorban a következő a *Société de Banque Suisse*, amely mára összeolvadt az *Union de Banque Suisse*-szel (UBS), valamint négy másik pénzintézet. Harminc számlájuk közül azoknál, amelyeknek számsorában szerepelt a hetes számjegy – Marcos bűvös száma –, a William Saunders és a Jane Ryan álnevet használták. A többi számlát Liechtensteinben bejegyzett alapítványok, illetve panamai fantomcégek (Sandy, Charis, Rubric, Aurora, Avertina, Palmy, Rosaly, Wintrop, Vibur, Lazano, Carmelo stb.) nevén vezették, hála a találékony ügyvédeknek és a névkölcsönzőknek (mint például a szaúdi fegyverkereskedő Adnan Khashoggi és jó néhány Fülöp-szigeteki társa: a cukormágnás Roberto Benedicto, a kókuszültetvényes Eduardo Cojuangco, a nagyiparos Enrique Zobel). A kettős kompenzáció és a pénzmosás szövevényes tranzakcióiban, amelyeket a svájci megbízott Fides, a *Crédit Suisse* alkalmazottja irányított, forgatták Marcos Manilából pumpált tőkéjét, amelyből végül is 1998-ban megítélték 570 millió dollár visszajuttatását a Fülöp-szigeteknek. Az amerikai és filippínó szakértők felgöngyölítették a szálakat és feltárták a számlákra befolyó összegek eredetét: megállapítást nyert, hogy a titkosszolgálat fejlesztését szolgáló alap egy részéből, hét japán multinacionális cég vesztegetési pénzéből, Japán háborús kártérítéséből, illetve az Egyesült Államok katonai célú hiteleiből, az amerikai *Westinghouse Electric* által a Fülöp-szigeteken épített atomerőmű építése után fizetett illegális jutalékból, az 1972-es statárium kihirdetése után 215 Fülöp-szigeteki vállalat törvénytelen kisajátításából, valamint a Világbank által a Fülöp-szigeteknek az éhínség csillapítására folyósított támogatásából származott az elsikkasztott vagyon. Mindemellett a Fülöp-szigetek bruttó hazai összterméke (GDP) 677 dollár/fő volt, és az ország a 143. helyen szerepelt a világgazdasági listán.

Cory Aquino megbízta Guy Fontanet-t (genfi kereszténydemokrata), Moritz Leuenbergert (zürichi szocialista) és Sergio Salvionit (ticinói radikális), hogy vívjanak meg Marcosék ügyvédeivel, akik nem kevesebb, mint 43 beadványt nyújtottak be a svájci Szövetségi Bíróságon, hogy megakadályozzák a zárolt pénzösszegek és a csatolt banki dokumentáció vissza-, illetve kiadását, amelyek felfe-

dik a 215 vétkes vagy vesztegető Fülöp-szigeteki cég kilétét. A svájci bíróknak valóságos törvénytárat kellett összeállítaniuk, mire elérték az 570 millió dollár visszaszolgáltatásának a megítélését, ugyanis az európai jogsegélyegyezmény értelmében, amelyet Svájc is ratifikált, szükség lenne a gazdasági bűncselekmény elkövetésének színhelyén – jelen esetben a Fülöp-szigeteken – hozott bírósági ítéletre ahhoz, hogy a svájci bankszámlákon megtalált javakat elkobozhassák és visszaadhassák. S minthogy a Fülöp-szigeteki bíróságok azóta sem hoztak hasonló ítéletet, a svájci bírók 1998. április 6-i és 10-i határozatukban elrendelték az összegnek a manilai Legfelsőbb Bíróság számlájára történő átutalását, a pénz felhasználását azonban már a Fülöp-szigeteki bíróságra bízták, amelynek meg kellene állapítania „a pénz bűnös eredetét", s az erről szóló bizonyítékok „kétséget kizáró" voltát. Felhívták azonban a Fülöp-szigeteki hatóságok figyelmét, hogy fenti ítéletet tartoznak megküldeni Svájcba, valamint az eljárás lefolytatása során tiszteletben kell tartani a védekezéshez való jogot és figyelembe kell venni Marcosék hitelezőinek esetleges igényét, akik már Svájcban is jelentkeztek, valamint a diktatúra idején elkövetett jogsértések áldozatait, akiket kárpótlás illet az elszenvedett sérelmekért.

1991. NOVEMBER 4.

1987-ben a New York-i bíróság rendkívül nagy érdeklődés mellett közvagyon, ingatlanok, hitelek és műkincsek eltulajdonítása és csalás vádjával eljárást indított Marcos ellen, ugyanakkor a szaúdi Adnan Khashoggit azzal vádolta, hogy közreműködött Cézanne, El Greco, Renoir, Picasso, Gauguin, Magritte műveinek és más értékes festményeknek az elrejtésében, valamint fedőcégek (a Holland Antillákon bejegyzett Lastura Corporation, a panamai Benefico Investment) Marcosék rendelkezésére bocsátásában, amely cégek nem a valódi tulajdonosai a 350 millió dollár értékű amerikai, elsősorban a New York-i Manhattanben lévő ingatlanoknak. Ferdinand Marcos 1989-ben bekövetkezett halála némi zűrzavart okozott a jogi procedúrában, amely végül 1990. július 2-án lezárult, a bíróság a Fülöp-szigeteki államnak ítélte a Marcosék tulajdonát képező ingatlanok, ékszerek, festmények egész sorát, összesen 60 millió dollárra becsült értékben. Adnan Khashoggival és Imeldával szemben bizonyíték hiányában megszüntették az eljárást. Imelda afeletti örömében, hogy a büntetés kiváltható pénzbírsággal, fogadalmához híven térdre borult a New York-i Szent Patrik-templom oszlopcsarnokában. Huszonegy gyertyát gyújtott a Szent Szűznek és a 61. születésnapját New Yorkban, a *Manila* étteremben két felvonásos pazar ünnepség keretében ünnepelte meg, az eseményről készült felvételt az unalomig ismételték az amerikai tévécsatornákon.

1991. július 31-én Cory Aquino elnök engedélyezte Marcos özvegyének a hazatérését. Másnap 56 ügyben indítottak eljárást Imelda ellen Francisco Chávez vizsgálóbíró és a Jó Kormányzat Elnöki Bizottságának (PCGG) nyomozása alapján, amelynek az volt a célja, hogy felmérje Marcos vagyonát. Imelda november 4-én érkezett a Fülöp-szigetekre, azonnal megbízott egy csapat ügyvédet, hogy lássák el a védelmét a korrupció és anyagi javak kimenekítése vádjával szemben, valamint elfogadta a jelölést az 1992. május 11-ére kitűzött elnökválasztásra, arról azonban teljesen megfeledkezett, hogy engedélyeztesse Ferdinand földi maradványainak elhelyezését szülőföldjén, Ilocos Nortéban. Óvadék ellenében szabadon engedték, 1992. január 29-én azonban elrendelték az őrizetbe vételét, s amikor kilépett a manilai Plaza Hotelből, ahol megszállt, letartóztatták és 6000 dollár óvadék megfizetésére kötelezték. Írásban vállalta, hogy egyik külföldi bankszámlájáról lehívja az összeget, és pár nap múlva már újra teljes erővel belevetette magát a választási kampányba. A férje által alapított párt, az Új Társadalomért Mozgalom (KBL) listavezetője volt. Cory nem jelöltette magát, de támogatta Fidel Ramos tábornokot, aki az Imelda által elért 3%-os eredménnyel szemben a szavazatok 25,3%-ával megnyerte a választást. Marcos özvegyének tehát nem sikerült feltámasztania a régi populista rezsimet. Némi gyógyírt jelentett viszont számára, hogy Bong Bongot megválasztották Ilocos Norte képvise-

lőjének. Ramost június 30-án iktatták be az elnöki hivatalba, és 1993 januárjában befejezte az egyeztető tárgyalásokat Imeldával és gyermekeivel, amelynek értelmében a két fél megegyezett: Ferdinand Marcos múmiája hazahozatalának fejében hazaviszik a vagyonukat is.

A Pinatubo vulkán kitörése és a szigetországon végigsöprő tájfun késleltette Imelda egének beborulását. Imelda megfigyelőként jelen volt, amikor Joseph Estrada váltotta Fidel Ramost az elnöki székben. Ravasz módon nem siette el a visszavonulást a politikából, egyfolytában jogi büntetlenségének megerősítésén mesterkedett. 1998 és 2001 között Estrada 80 millió dollárt sikkasztott az államkasszából, ezért leváltották és 2001. április 25-én börtönbe zárták. S mintha a történelem ismételné önmagát: a korrupt Marcos elnök után Aquino felesége tett rendet, Estradát is egy női elnök követte Gloria Macapagal Arroyo személyében. Őrá hárult tehát a Fülöp-szigetek talpra állítása, ami azóta is folyamatban van. Imeldáról pedig leperegni látszik mindaz a szörnyűség, amit élete során megért, a manilai Makati-toronyban, kedvenc foteljében üldögél és a családi fotóalbumot lapozgatja, s nem vesz róla tudomást, hogy amit ott lát, az már a múlté, s lassan elmossa a feledés. A Svájcban felhalmozott vagyon pedig 1998 óta a Fülöp-szigeteki törvényszék széfjében pihen, amely tehetetlennek érzi magát, mert bármilyen döntést hozna, sértené a Marcos cselszövéseibe belekeveredett személyek érdekeit. Ferdinand eközben örök álmát alussza a hűtött üvegszarkofágban. S az elmerengő Imelda minden fotó alá odaképzeli jól ismert jelszavát: „A szavazatok isteni felelősséggel ruháztak fel engem. Az anya felelősségével." „Én ennek az országnak az anyja voltam s az is maradok mindörökre." Elhunyt férjéről – akit a hazáján kívül temettek el és Honoluluban balzsamoztak be – Imelda csak úgy emlékezik meg, mint „romantikus, idealista, vérbeli demokrata" politikusról. Csak mosolyog maga elé és felsóhajt: „Én Isten, a szépség és a szerelem menyasszonya vagyok. Nincsenek politikai ambícióim. Egyedül csak a népemet akarom szolgálni." A Fülöp-szigetektől, a világ egyik legszegényebb országától mindig meghatódik. „Az embereket nagyjából egyformán szeretem, a szegényeket persze sokkal jobban." S erre „a logika és az értelem sem ad választ, ez egyszerűen csak így van". Napjait magányban tölti, egyre ezeket az összefüggéstelen frázisokat ismételve. Majd' belefullad a törvénytelenül összeharácsolt gazdagságba, de igazából önmagán kívül senki sem érdekli.

Felhasznált irodalom

1. Michel Harper: *Imelda Marcos la rose carnivore*. Édition 1, Párizs, 1990.
2. Manuel Leguineche: *Filipinas es mi jardín*. Ediciones B, Barcelona, 1989. december.
3. Philippe Madelin: *L'or des dictatures*. Fayard, Párizs, 1993.
4. Jean Ziegler: *La Suisse lave plus blanc*. Seuil, Párizs, 1990. február.
5. José Luis Vila San-Juan, *Época*, 1993. augusztus 2.; Soledad Alameda, *El País*, 1992. február 22.; Juan Ramón Iborra, *El Periódico de Catalunya*, Barcelona, 1996. június 9.; Alfonso Palomares, *Tiempo*, Madrid, 1998. június 15.; Juan Jesús Aznáres, *El País*, Madrid, 1991. november 10.; Frederic Porta, *Panorama*, Madrid, 1990. április 2.; Lluís Amiguet, *La Vanguardia*, Barcelona, 1991. november 5.; Jean-Loup Reverdier, *Le Point*, Párizs, 1991. április 8.; Denis Masmejan, *Le Nouveau Quotidien*, Genf, 1998. január 16.; Henri Roth, *Tribune de Genéve*, Genf, 1998. június 22.; Juan Gasparini, *Interviu*, Madrid, 1987. február 28.; *Página 12*, Buenos Aires, 1987. június 30.; *Tiempo*, Madrid, 1991. május 20.; *El Periódico de Catalunya*, 1991. november 11.; az EFE (Spanyolország), AFP (Franciaország) és az ATS (Svájc) hírügynökségek jelentései.

Alberto Fujimori felesége,

Susana Higuchi

Susana Higuchi 2000 márciusában, a választási kampány kezdetén, melynek eredményeképpen a férjével, Alberto Fujimorival szembenálló ellenzék parlamenti képviselője lesz. Fujimori Peru diktátora volt a múlt század utolsó évtizedében. (Mariana Bazo, Reuters.)

2000. JÚLIUS 24.

„Igen, esküszöm!" – visszhangozták a kijelentést a perui Kongresszus épületének falai. 2000. július 24-én Susana Higuchi, Alberto Fujimori elnök volt felesége újra visszatért a politikához, de ezúttal a választópolgárok akaratából, és négy gyermeke apjának ellenzékét képviselve. Az április 9-én megtartott választásokon több mint egymillió szavazatot gyűjtött, így a köztársaság parlamenti képviselője lett. A választások eredményeképpen megújított törvényhozó és végrehajtó testület pedig határozatával utat nyitott Fujimorinak vitatott harmadszori elnökjelöltsége előtt. A viharos körülmények között elvált házaspár mindkét tagjának magas állami funkciókra történő jelölése tovább szította a színfalak mögött zajló politikai és érzelmi háborúskodást a férfi és a nő között, akik mindketten a XX. század elején Peruba érkező japán bevándorlók leszármazottai voltak. A gátlásos és visszahúzódó elnök és a nála jóval intelligensebb és előkelőbb First Lady között folyó házastársi csatározások végül szaftos botránnyá dagadtak abban az alkotmányos diktatúrában, amely működésének 10 éve és 10 hónapja alatt kifosztotta az országot, lejáratta saját ellenzékét, és felelős volt 5000 ember haláláért.

2000. július 24-én Susana Higuchi forrongó politikai légkört tapasztalhatott. Volt férje harmadszor került a perui államelnöki székbe, egy súlyos csalásokkal terhelt választási procedúrát követően: jelöltlistákat hamisítottak meg, és eddig még soha nem tapasztalt médiapropaganda folyt. A sajtó zömét lefizették a közvélemény

befolyásolása érdekében. Ezek az orgánumok főként a kormánynak a nyomor enyhítésére indított segélyprogramjait népszerűsítették és a demokratikus ellenzék képviselőinek lejáratására törekedtek. Az 1993-as alkotmány értelmében, amelyet Fujimori első elnökségének idején fogadtak el, az államelnököt csak egyszer lehet újraválasztani, vagyis összesen 10 évig – tehát két elnöki ciklusban – maradhat hatalmon. Ugyanakkor 1997-ben, vagyis még a második mandátum lejárta előtt, Fujimori, kihasználva a Kongresszusban meglévő nagy többségét, keresztülvitte a választási törvény újraértelmezését. Ennek értelmében a 2000-ben esedékes választás még csak a második jelöltség lesz, mivel az új alkotmány érvényessége visszamenőleg – az 1990–1995 közötti periódusra vonatkozóan – nem értelmezhető az 1992-es „önpuccs" miatt, amikor is Fujimori felfüggesztette az alkotmányos garanciákat, feloszlatta a parlamentet és elhallgattatta az igazságszolgáltatást.

Mialatt a többi küldött eskütételét hallgatta, Susana Higuchi visszaidézte gondolatban az eseményeket. Körbejártatta tekintetét a patinás teremben, szemügyre vette a méltóságteljes kupolát, melyet gránittal és márvánnyal borított, kvadrigákkal, kariatidákkal és oszlopfőkkel díszített falak öveztek. Gondolatai elidőztek 1992. április 5-énél, amikor pontosan két év telt el azóta, hogy férjét első alkalommal választották meg Peru elnökévé. A hadsereg nagy többségének támogatását élvezve azon a napon Fujimori azzal a szándékkal küldte utcára a tankokat, hogy a demokrácia csökevényeit kiirtsa és megfékezze a hiperinflációt. Bezáratta a törvényhozást, a Legfelsőbb Bíróságot, az Igazságügyi Minisztériumot, elhallgattatta a sajtót. Leleplezett egy feltételezett, az Amerikai Népi Forradalmi Szövetség (APRA) képviselői által szőtt államellenes összeesküvést. A párt elnöke egyébként az a Venezuelába menekült Alan García Pérez volt, aki éppen Fujimori előtt töltötte be a köztársasági elnöki tisztséget. Fujimori azt állította, hogy a bírók és az ügyészek korrumpálódtak, és gyávának bélyegezte őket, mert nem mertek szembeszállni a Fényes Ösvény és a Tupac Amaru Forradalmi Mozgalom (MRTA) terrorista fenyegetéseivel.

Az 1992-es államcsíny meghozta a várt eredményeket. A politikai elitet sikerült lepénzelni, és 1995-ben történt újraválasztásával Fujimori normalizálni tudta a viszonyokat. 2000-ben azonban, amikor harmadszorra is indult az elnökválasztáson, túllőtt a célon: az elkövetett törvénytelenségek sokasága a rendszer szétesését és Fujimori kényszerű menekülését (Japánba szökött) eredményezte. A feszült helyzetben Susana Higuchi egyike lett a kulcsfiguráknak. Volt férje ellen folytatott kampánya sikeresnek bizonyult, és 2000. április 9-én a Független Erkölcsi Front (FIM) parlamenti képviselőjévé választották.

Fujimori Alejandro Toledóval szállt harcba az elnöki székért, aki az El Cholo becenevet kapta és a *Perú Posible* szervezet vezetője volt. Toledo az egykori inka uralkodó, Pachacutec alakját idézve feltámadást ígért Perunak. Ez az elképzelés sok rokon vonást mutat Fujimori 1990-es Sutmani-féle analógiájával, amely lehetővé tette, hogy az indiánok nagy többsége rá szavazzon, és ezzel meggátolja Mario Vargas Llosát abban, hogy a limai elnöki palota, a Casa de Pizarro lakója legyen. Április 9-én a szavazás lezárultával, a közvélemény-kutatások előrejelzései alapján mindenki Toledo fölényes győzelmét várta, de váratlanul mégis vereséget szenvedett. Háromnapos általános tiltakozó mozgalom robbant ki, mert nyilvánvalóvá vált, hogy Fujimori csak látványos csalásokkal tudta a maga javára fordítani az eredményt. Az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) küldöttei vállalták magukra a közvetítői szerepet a két jelölt között, és végül sor került a második forduló kiírására. Fujimori megbízható informatikai rendszert ígért, amely kizárja a csalás és manipulálás lehetőségét. A *Peru 2000* élén Fujimori imázsjavító kampányba kezdett, duplájára emelte a reklám- és propagandakiadásokra szánt összeget, választási nagygyűlésein zenés-táncos műsorral próbálta lelkesíteni hallgatóságát, de hiába: kifütyülték és kővel, paradicsommal dobálták meg. Néhány nappal a második szavazás előtt az OASváratlanul visszarendelte megfigyelőit, mert megbizonyosodott afelől, hogy a választások eredményeit rögzítő szoftver nem biztonságos és újabb visszaélésekre adhat lehetőséget. Toledo meghirdette a *Los cuatro suyos* elnevezésű programját, utalván a régi inka birodalomban alkalmazott négy égtáj

szerinti adminisztratív közigazgatási felosztásra, de később, nemzetközi támogatás hiányában, visszakozott. Fujimori egyedül indult a második fordulóban és meg is nyerte azt, de a népharagot már nem tudta megállítani: 2000. november 16-án elmenekült az országból és Japánba távozott.

Három hónappal korábban Susana Higuchi számára még szokatlan volt az a felfordulás, ami együtt jár a képviselők beiktatási ceremóniájával. Az övét nem árnyékolta be az a megvesztegetési akció, amelyet Fujimori kezdeményezett, hogy többséget biztosítson magának a 120 fős parlamentben, ahol csak 52 helyet szerzett meg a választások során. A pénzért megvásárolt 11 képviselői szavazat közül, amely 63-ra emelte az elnök támogatóinak számát a képviselőházban, hiányzott ezé a törékeny asszonyé, aki kezét a Biblián tartva megesküdött, hogy betartja a férje által oly sokszor megszegett alkotmányos törvényeket. Az újdonsült képviselő asszony felindulva várta, hogy férje kormányának korrupciós ügyletei végre nyilvánosságra kerüljenek. Két fia, Hiro Alberto és Kenyo Gerardo nem akartak részt venni az ünnepélyes ceremónián, de lányai, Keiko Sofía és Sachi Marcela, talán női szolidaritásból is, ott álltak a karzaton, és hallgatták, ahogy anyjuk esküt tett, mint az ország törvényesen megválasztott képviselője. A lányok elérzékenyülve viszonozták anyjuk pillantását, amit még a vörös bársonnyal borított imazsámolyon térdepelve küldött feléjük, és lelkesen tapsoltak.

„Nagy elégtétel számomra, hogy a lányaim itt voltak velem, és remélem, hogy nem okozok majd nekik csalódást, mivel ők is ugyanúgy tagjai a 25 milliós perui lakosságnak, mint bárki más, hiszen a szegénység, a nélkülözés, az oktatás politikától mentesen mindenkit érint, és én minden peruiért fogok dolgozni" – nyilatkozta Higuchi, amikor kilépett a Kongresszus épületéből. Fujimori is szemtanúja kellett, hogy legyen az eseményeknek a Katonai Hírszerzésnél (SIE) rendelkezésére álló bunkerében, ahol televízión keresztül követte az eseményeket. Ez az 500 négyzetméteres terület lett a búvóhelye ebben a kiélezett és feszült helyzetben. Fujimori telefonokkal és tévékészülékekkel vetette magát körbe, és persze nem

hiányozhatott a szürke eminenciás, Vladimiro Montesinos, a titkosszolgálatok főnöke sem, aki elválaszthatatlan kísérője lett azóta, hogy Susana Higuchit száműzték az elnök közvetlen környezetéből, miután több feljelentést is tett a rendszer ellen. Fujimori és Montesinos a „kéz kezet mos" elve alapján társultak. Az elnök szemet hunyt Montesinos szinte semmiből keletkezett hatalmas vagyona, a kábítószer- és fegyverkereskedelemben meglévő kapcsolatai, sikkasztásai, az elkövetett gyilkosságok és kínzások felett, cserébe azért, hogy a jobbkezének tartott ember minden segítséget és támogatást megadjon számára hatalmának fenntartásához és az állam kizsákmányolásához. Montesinos idején a perui titkosszolgálat a diktatúra sötét politizálásának a helyszíne lett: korrumpálta a rendszerrel szemben álló politikai erőket és cenzúrázta a sajtót. Az elnök politikai hatalmának zálogát látta Montesinosban, ezért védte őt és jutalmazta szolgálatait több mint 200 millió dolláros, svájci bankszámlákon elhelyezett összeggel. Amikor azonban már kényelmetlenné vált számára az a harácsolás, amit kémfőnöke véghez vitt, Fujimori jobbnak látta lerombolni a montesinosi bástyát. Árulással vádolta meg egykori mindenesét, így bosszulva meg azt, hogy hatalma megtartása érdekében alá kellett vetnie magát Montesinosnak; Fujimori ugyanúgy viselkedett, mint amikor házassága válságának megoldása volt a tét.

1938. JÚLIUS 28.

A spanyol keresztnevű, de japán vezetéknevű Susana Shizuco Higuchi 1950. április 26-án született. A spanyol keresztnév felvétele 1934 óta szokás volt a japán származású bevándorlók leszármazottai között, amikor is a perui kormány több törvényben is megtiltotta, hogy kereskedelmi tevékenységet folytassanak, illetve hogy örököljenek. Susana volt a Higuchi Miyagawa család négy gyermeke közül a legkisebb, egy nyugtalan természetű „Shizuco", akinek viselkedése alaposan ellentmondott nevének, amely annyit tesz, hogy „nyugalom". Anyja ápolónő volt. Apja, Koshio Higuchi az 1899-

ben kezdődő japán bevándorlási hullámmal érkezett Peruba. A bevándorlókat cukorültetvényeken kínált szerződésekkel csábították (dekasegri), vagy pedig ún. rokoni és baráti „felhívásokkal" (yobiyose), ami tulajdonképpen perui férfi japán nővel való házasságkötését jelentette: ebben az esetben fénykép alapján történt meg a jövendőbeli kiválasztása.

Koshio Higuchi, aki eredetileg fukuokai kereskedő volt, Peruban Tomásra változtatta a keresztnevét. Limában anyagi helyzetét az egyik népszerű kerületben, La Victoriában létrehozott El Sol nevű gumicéghálózattal stabilizálta: autógumikat futóztak újra. Susana az üzletben nőtt fel: „egészen kicsi koromtól kezdve a gumiabroncsok világában dolgoztam és segítettem a szüleimnek". Már a középiskolában kitűnt jó tanulmányi eredményeivel, 15 évesen végzett a Nagyboldogasszony Iskolaközponthoz tartozó, Mercedes Cabello de Carbonera nevét viselő állami iskolában. Öt évvel később a Műszaki Egyetemen vízügyi mérnökként szerzett diplomát. A családi vállalkozásból továbbra is kivette a részét, emellett angolt és informatikát tanult.

1974-ben, mindössze négy hónapos jegyesség után, 24 évesen kötött házasságot Alberto Kenyo Fujimorival – nevének jelentése: Okos Nap –, egy nála 12 évvel idősebb, szerény agrármérnökkel. A perui japán közösséggel kapcsolatot nem tartó, félénk férfi matematikát tanított, és ez a tudomány segítette őt abban, hogy közelebb kerüljön Susanához: együtt oldottak meg számrejtvényeket. Fujimori hasonlított a nő kedvenc öccséhez, aki 1972-ben váratlanul meghalt. Ő volt Susana „tanácsadója" és „bizalmasa", és Albertóhoz hasonlóan nem ivott és nem dohányzott.

Fujimori azt állította, hogy 1938. július 28-án született – ez a Függetlenség Napja Peruban –, de soha nem sikerült fellelni az ezt igazoló születési anyakönyvi kivonatot, mivel ismeretlen volt a hely, ahol meglátta a napvilágot. Szülei kumamotói szegényparasztok voltak; a hely nem messze található attól a Fukuokától, ahonnan a jómódú kereskedők, a Higuchik származtak. Az elnök apja, Naoichi Minami 1919-ben került Peruba. Egy Kintaro Fujimori nevű férfi fogadta örökbe, ezért megváltoztatta a vezetéknevét. A szabómesterséggel foglalkozó apa 1943-ban visszatért Japánba, hogy feleséget válasszon magának. Matsue Inomotót vette el, együtt utaztak vissza Peruba és négy gyermekük született: a legidősebb lányt Rosának nevezték; majd következett a feleség egyik testvére iránti tiszteletből Alberto Kenyónak elnevezett fiú, s őt követte két kisöccse, Santiago és Pedro. Az apa egy ideig újra szabóként dolgozott Limában, de az üzlet nem ment, ezért inkább gyapottermesztéssel kezdett foglalkozni egy közeli bérelt farmon. Később virágüzletet nyitott, sőt a gumis szakmában is próbálkozott. Így kerültek kapcsolatba a Higuchikkal, akik az iparág ismert szereplői voltak 1950 körül.

Fujimori és Higuchi házasságát a lány szülei nem nézték jó szemmel, mivel a fiú szegény volt, és alsóbbrendű kérőnek számított a keleti kasztrendszer hagyományai szerint. Ennek ellenére a házaspár csaknem 20 évig élt együtt. „Alberto és én soha nem veszekedtünk", bizonygatta Susana, aki vagy egy tucat gyereket szeretett volna. Végül négy született. A szokásokkal ellentétben, a gyerekeknek a vezetékneve lett spanyol, a keresztneve pedig japán. Házasságuk kezdeti időszakában Susana volt a családfenntartó, és még bankszámlát is ő nyitott a férjének, hogy az a személyes kiadásait fedezhesse. Mérnökként többet keresett, mint matematikatanár férje. Fujimori Lima agráregyetemére került oktatónak, ezenkívül kétéves kiegészítő tanulmányokat is folytatott az Egyesült Államokban, a wisconsini egyetemen.

Susana a Fuji Construcciones nevű céget irányította, amelyet nem sokkal 1974-es házasságkötésük után alapított. A vállalat családi házakat épített eladásra. Ez a törékeny asszony hajnalban kelt, farmert, csizmát húzott és ment a munkásokat irányítani. Földeket vett, eladásra szánt lakásokat tervezett és kivitelezett. A cég alapításának évében történt perui földrengés utáni újjáépítésből a vállalat is profitált. Albertónak kellett felügyelnie az egyetemen az előre gyártott elemekből készített előadótermek rekonstrukcióját, Susana pedig az idő tájt készítette el az ilyen típusú építkezésekről szóló értekezését, és ennek nyomán felkérést is kapott terveinek kimunkálására. Ugyanezzel a lendülettel vetette magát bele a há-

zaspár az oktatás pénzügyi finanszírozásába. Létrehozták a Wisconsin nevet viselő Akadémiát, ahol egyetemi előkészítő tanfolyamokat tartottak olyanoknak, akik középiskolai tanulmányaikat csak nehézségek árán tudták befejezni, de szerettek volna egyetemen tanulni. Susana számára azok az évek a teljes egyetértés és a közös munka időszakát jelentették, „Alberto nagyon gyöngéd volt, mintaférj, kedves és engedékeny, bár túlságosan féltékeny. Akkoriban mindenen osztoztunk, még a vizsgalapokat is együtt javítottuk az ágyban hajnali háromig."

1990. JÚNIUS 10.

A családi vállalkozások mellett Alberto Fujimori folytatta a tanítást a La Molina nevű Agrártudományi Egyetemen, és 1984. május 12-én az intézmény rektorának választották. Már 1977-ben is jelöltette magát, de eredménytelenül. Fujimori érdeklődni kezdett a politika iránt is, főként azért, hogy agrárkérdésekben bővítse ismereteit és tágítsa látókörét. 1985-ben meghívta az akkori elnököt, Alan Garcíát, hogy látogasson el az egyetemre, majd az elnök javaslatára a mezőgazdasági témákkal foglalkozó *Concertando* című tévéműsort vezette. Mivel ezt a műsort állami csatorna sugározta, két év alatt országos ismertségre tett szert. 1987-ben Fujimorit már nem elégítette ki a rektorság, hamarosan az Egyetemek Rektori Tanácsának az elnöke lett. 1989-ben gondolt arra először, hogy indul az elnökválasztáson, hogy „véget vessen a korrupciónak a közigazgatásban, a gazdasági válságnak és a politikai manipulációknak"; ezek mind olyan jelenségek voltak, amelyek tízéves elnöksége idején sem szűntek meg, sőt még inkább elharapóztak. Ezek ellen emelte fel a szavát Susana is, aki azért választotta a politikai pályát, hogy szembeszállhasson a férjével.

Észrevehető volt, hogy Susana nem nézte jó szemmel Alberto egyre szélesedő politikai kapcsolatait, és ez talán az egyik oka lehetett annak, hogy a házaspár viszonya 1989-re megromlott. A házastársak nem tagadták, hogy a japán *Ketanai-ricon* szokás szerint élnek, amely nem jelent mást, mint érzelmi elhidegülést a közös háztartás és gyereknevelés meghagyása mellett. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy Susana már kész tényként értesül férje indulásáról az elnökválasztásokon, illetve Máximo San Román – Fujimori későbbi alelnöke – révén a *Cambio 90* elnevezésű párt megalakításáról, amely a következő évben hatalomra is került.

Noha a házaspár viszonya nem volt felhőtlen, és Susana féltette a férjét az egyre szövevényesebbnek bizonyuló politikától, mégis támogatta őt. Ez nagyban volt köszönhető egy jósnőnek, akit Susana gyakran felkeresett. Higuchi hitt a természetfeletti erőkben és arra is volt példa, hogy a jósnő mágikus erejű szavakkal állította el az asszony egyik gyermekének szűnni nem akaró, vigasztalan sírását. Egyik látogatása alkalmával a jósnő azt mondta Susanának, hogy a férje hamarosan egy jelentős székbe fog kerülni. Kezdetben az asszony úgy vélte, hogy a rektorságról van szó, amit Alberto nem sokkal később meg is kapott. Amikor visszament, hogy köszönetet mondjon a jósnőnek, az közölte vele, hogy még nagyobb széket lát. Susana úgy gondolta, hogy a jóslat a Rektori Tanács elnöki tisztségére vonatkozhat, de igazán akkor lepődött meg, amikor kiderült, hogy a férjére az államelnöki szék vár.

A kampány alatt Fujimori „keleti bölcsességgel" használta ki felesége közelségét, azt a látszatot keltve, hogy egy harmonikus életet élő házaspárról van szó, akik a háztartás minden ügyes-bajos dolgát megosztják. A magát függetlennek és önállónak tartó feleség mintaférjnek állította be Fujimorit. Azt sugallta, hogy férje egy egyszerű perui polgár, aki amellett, hogy megtartotta saját értékeit, ugyanolyan, mint bárki más. Szétoszlatta azt a tévhitet, hogy a keleti férfi uralkodik az asszonya felett, és azt bizonygatta, hogy a politikában hidegnek és elérhetetlennek tűnő professzor valójában megértő családapa, aki mind a játékban, mind pedig a leckeírásban tevékenyen részt vállal. Susana és Fujimori között a választási csatározások folyamán szoros szövetség jött létre. Az asszony mindenhová elkísérte a férjét, sőt az is előfordult, hogy egyedül vett részt a sajtótájékoztatókon, amikor férjének ehhez nem volt kedve. Egy anekdota szerint az egyik ilyen alkalommal Susana az alábbiakkal intézte el az elnökjelölt távollétét firtató kérdése-

ket: „A férjem halat evett és ételmérgezést kapott." Idővel Fujimori az egész Higuchi családot a szolgálatába állította. Susana és az apja mintegy 1,2 millió dollárral támogatták a választási kampányt. Fujimori feljegyzést készített a kölcsönről, az aláírását ezeken a szerződéseken ujjlenyomatával is megerősítette, de a visszafizetésre nem került sor. Mindent letagadott, arra hivatkozott, hogy valaki aláhamisította a nevét a szóban forgó papírokra és mindent elkövetett azért, hogy a panasz ne kerüljön a bíróság elé. Amikor azután kormánya megbukott, ő maga pedig Japánba menekült, a bíróság Susanának adott igazat, de a jogos igényt az elnök távozása miatt már nem lehetett érvényesíteni.

Fujimori bizonytalan anyagi és szellemi háttérrel maga mögött, de végtelen elszántsággal, teljes nyugalmat és biztonságot árasztva hozott létre egy ismeretlenekből álló csapatot. A protestáns lelkipásztorok is országszerte Fujimori mellett prédikáltak, aki minden reggel rádión keresztül „üzent" az indián közösségeknek. Az egész országban *El Chino* néven emlegették, ez még akkor ragadt rá, amikor a perui mezőgazdaság problémáiról készített tévéműsort vezette az akkori elnök, Alan García közbenjárására. Hirtelen nőtt ki a semmiből, „nevetséges, de ugyanakkor elragadó", állapította meg róla a perui politológus, Hernando de Soto. Beszédeiben Fujimori nem említette vetélytársait, kiváltképpen hallgatott a fő riválisának bizonyuló Mario Vargas Llosáról, sokkal inkább azt hangsúlyozta, hogy ő jelenti az igazi alternatívát, mert más, mint a többiek, akik csupán a már jól ismert dolgokat ismétlik. A választások kezdete előtt 15 nappal tette csak közzé kormányprogramját, amelyben „egy, az állam által irányított szabadkereskedelmi gazdaságpolitika" mellett foglalt állást, így adva értésre, hogy Japán jelentős szerepet vállalhat ebben a vonatkozásban. Általánosságban azt hangsúlyozta, hogy az ország sikerének a záloga az oktatás. Egy „Fujimovil" nevű vontatón járta az országot és tartott beszédeket. Kihasználta, hogy könnyen tudott kapcsolatot teremteni a néppel, főképpen Mario Vargas Llosa ellenében, aki az irodalmi körök elefántcsonttornyába zárkózott, és elutasította a néppel való közvetlen érintkezést. Fujimori ügyesen használta ki a vetélytársai közötti rivalizálást, így például a leköszönő elnök, Alan García és Mario Vargas Llosa közötti gyűlölködést. Bevallotta, hogy úgy érzi magát, mintha „egy sakkjátszma részese lenne". Fujimori előnyben részesítette a szakmai dolgokat a politikaiakkal szemben, megnyilvánulásaiban is erre törekedett, és eszerint választotta ki munkatársait is. Maga építette fel „imázsát": higgadtnak és komolynak mutatkozott, amikor a választásokról volt szó, kedélyesnek és közvetlennek az utca emberével. Azt próbálta elhitetni, hogy a korrupt és kaotikus Peru számára ő jelenti a jövőt, a „tisztesség, technológia és munka" szlogenjével hatást gyakorolni és a köztudatba sulykolni, hogy csak az ő személye jelent igazi alternatívát. 1990. április 8-án, a választások első fordulójában Mario Vargas Llosa a szavazatok 27,6%-át szerezte meg, szemben Fujimori 24,5% -ával. A második fordulóra Vargas Llosa Demokratikus Frontja (FREDEMO) „piszkos háborút" indított: Fujimori múltjáról tártak fel nem éppen hízelgő részleteket. Ekkor lépett színre a „szürke eminenciás", Vladimiro Montesinos személyében, aki segített Fujimorinak kikeveredni szorult helyzetéből. 1990. június 10-én Fujimori legyőzte Vargas Llosát. Hatalomra kerülése a *nikkei* üzenetét hordozta: meggyőzte a fehér oligarchiát, hogy támogassa a japán csodát, mint a technológiai és pénzügyi segítség jövendő forrását. Elnökké választása Japán politikai és gazdasági érdekeinek előtérbe kerülését jelenthette Latin-Amerikában. A jóslat beteljesedett: Fujimori beleülhetett az államelnöki székbe.

1990. JÚLIUS 28.

Susana Higuchi elegáns kosztümjében (amit egyébként First Ladyként ő hozott divatba), nagykeretes szemüvege mögé bújva, gondolataiba merülve figyelte, hogyan kapja meg az elnöki szalagot az ő Albertója, és hogyan teszi le hivatali esküjét, megfogadva, hogy felelősséggel viseli majd az ország első közjogi méltóságának tisztét. Azon a július 28-i napon, amely Peruban a Függetlenség ünnepe és egyben Fujimori születésnapja is, Susana elkísérte férjét a perui Kongresszus pompás, régi épületébe. A VIP-páholyból kissé

riadtan szemlélte, ahogy az addig ismeretlen Vladimiro Montesinos az emelvényről irányítja a beiktatási ceremóniát.

Susana visszaemlékezett a győzelem előtti napokra. Felidézte, hogyan került hozzájuk Montesinos. Hogy a dolgok a helyükre kerüljenek, még visszább kellett mennie az időben, egészen az első forduló előtti időszakra, amikor is Vargas Llosa különböző dolgokkal vádolta meg ellenfelét. Ezek szerint Fujimori már rektorként megerőszakolt egy egyetemista lányt, állami földekre tette rá a kezét egy nincstelen paraszt segítségét igénybe véve, illetve nem fizetett adót az ingatlanügyletei után. Egyik tanácsadója, Francisco Loayza Fujimori figyelmébe ajánlott egy Vladimiro Montesinos nevű ügyvédet, mint olyasvalakit, aki képes őt a vádak alól tisztázni. Az illető a legfőbb ügyész, Hugo Denegri egyik bizalmasa volt. Az Arequipában 1945. május 20-án született Montesinos zavaros és csöppet sem makulátlan múltját háttérbe szorította rátermettsége: rövid idő alatt leszerelte a Fujimori elleni vádaskodásokat. „Fogadd csak fel, ő soha nem veszít" – ezekkel a szavakkal kommendálta Loayza Fujimorinak Montesinost. Susana szintén jelen volt az első találkozáson, az első választási forduló éjszakáján. Miután Montesinos elemezte a helyzetet, táskájából bizalmas dokumentumokat szedett elő – senki nem tudta, hogy jutott hozzájuk – és ismertette a lehetőségeket, ő a férje fülébe súgta: „a legintelligensebb ember, akit valaha is ismertem".

Vladimiro Montesinos a perui hadsereg százados volt, egészen addig, amíg 1976-ban ki nem tették a szűrét, mivel hamis papírokkal utazott az Egyesült Államokba, és a feletteseit erről elfelejtette értesíteni. Az utazás során katonai titkokat adott át a CIA-nak, amelyek az akkori perui elnök szovjet fegyvervásárlási akciójáról szóltak. Állomáshelyének elhagyása és a hamis engedély kiállítása miatt Montesinost egy évre börtönbe zárták és elbocsátották a hadsereg kötelékéből. Amikor kiszabadult, ügyvédnek tanult és unokatestvére, Sergio Cardenal Montesinos ügyvédi irodájában dolgozott. Perui kábítószer-kereskedők és bűnpártoló rendőrök védelmére specializálódott, de azt is sikerült elérnie, hogy az emberi jogok súlyos megsértésével vádolt katonákat mindig felmentsék a

bíróságok. Ennek következtében hamarosan újra feléleszthette régi kapcsolatait a hadsereg köreivel, ápolta a jó viszonyt a Legfőbb Ügyészséggel és belefolyt a belső kémelhárítás ügyeibe. Kalandos úton azután eljutott a CIA-hoz és nekik kémkedett. Mindezt maga Madeleine Albright, az akkori amerikai kormány külügyminisztere is igazolta. Végül fondorlatos módon megszerezte unokatestvére irodáját, elszerette annak feleségét, és baráti viszonyba került a perui adóhivatal elnökével, Jorge Torres Aciegóval. Ezeknek a kapcsolatoknak a segítségével sikerült eltussolnia a Vargas Llosa által Fujimori ellen benyújtott bírósági keresetet. Torres Aciego szolgálatai jutalmaként azután megkapta a Védelmi Minisztérium irányítását.

A két forduló közötti időszakban Fujimori és Montesinos minden este személyesen találkoztak, hogy megbeszéljék azt a követendő taktikát, ami nyerőnek bizonyulhat. Szinte elválaszthatatlan lett Fujimoritól, hogy azután a győzelem estéjén már felkeltse a bizonytalanság és a tőle való függőség gondolatát a többiekben: sikerült rávennie Fujimorit, hogy mondja le a „győzelmi vacsorán" való részvételt azzal az indokkal, hogy meg akarják mérgezni. Montesinos ügyködéseinek eredményeként az elnök azonnal a Katonai Klub épületének egyik szárnyába költözött, mert nyugtalanította testőrségének feltételezett hűtlensége. Úgy tartotta, hogy kémek épültek be közéjük, akik az életére törnek. Montesinos eddigi munkája jutalmaként megkapta a titkosszolgálatok vezetését. Afféle tárca nélküli miniszterként tevékenykedhetett, akin semmit nem lehetett számon kérni, hiszen formálisan semmilyen tisztséget nem viselt, csupán Fujimori rossz szelleme volt. Hatalma és befolyása az elnök környezetében szinte ijesztő volt. Természetesen helyet csinált annak a Loayzának is, aki megnyitotta számára a Casa de Pizarro kapuját. Nem kis szerepe volt abban, hogy Peru a neoliberális gazdaságpolitikát választotta, elszegényítve ezzel a lakosságot, eltávolította Susanát a férje környezetéből, és ezzel párhuzamosan meggyőzte Fujimorit, hogy küldje a gyerekeit az Egyesült Államokba tanulni, mert így nem lehetnek a terroristák céltáblái. Susana nem kis szomorúsággal állapíthatta meg, hogy

Montesinos a férje „jellemét nagymértékben megváltoztatta, az idő, amit együtt tölthettünk, egyre rövidebb lett, és már nem törődtünk egymással".

1992. ÁPRILIS 5.

1992 márciusában Susana Higuchi szakított a férjével, és feljelentette az elnök két testvérét, valamint sógornőjét. Azzal vádolta őket, hogy a Japánból érkezett és a perui nincsteleneknek szánt ruhacsomagokkal üzleteltek. Azt állította, hogy rokonai eladták ezeket a holmikat: „csupán a legócskábbakat juttatták el a szegényeknek, míg a jobbakat üzletekben árusították". Sajnálatát fejezte ki, hogy semmit nem tudott tenni ez ellen, „lévén csupán az elnök felesége, akinek nincs beleszólása a dolgokba". Fujimori látszólag szigorú nyomozást rendelt el az ügyben, ez azonban csak szemfényvesztés volt. Az elnök ugyan újra hangsúlyozta az ország erkölcsi megújulásának fontosságát, de azonnal elutazott Japánba, első hivatalos látogatására felesége nélkül. Mindezzel azt sugallta, hogy neheztel Susanára vádaskodásai miatt. Fujimori távollétében az ügyészség lezárta az aktát, Susana pedig azonnal visszavonta egyes állításait. Azt mondta, hogy újságokból szerezte az információit, és hogy a ruha osztásával megbízott Apenkai nevű segélyszervezet minden gyanú felett áll. Később kiderült, hogy a szervezetet a Susana által megvádolt Fujimorik irányították. Az információkat egyébként a titkosszolgálat egyik munkatársa, Leonor La Rosa adta át Susanának, mert mélységesen felháborították a történtek. Mindketten a diktatúra áldozatai lettek. Két különböző időpontban hurcolták őket a Hadsereg Titkosszolgálatának (SIE) a „Pincéjébe", hogy kínzások közepette kényszerítsék őket véleményük és vallomásuk megváltoztatására. Susanát több esetben sikerült rávenni feljelentései visszavonására. Elnöki körökben ellenséges szemmel nézték a viselkedését, és jótékonysági munkájától is megvonták a támogatást. Korábban mintegy 35 alkalommal utazott vidékre, ahol mind mérnökként, mind pedig az ország első

asszonyaként tevékeny részt vállalt a vízhálózat kiépítésében, segített a Peru Gyermekeiért nevű alapítványnak és sikerült anyagi forrást találnia 27 falu elhagyott kiskorúinak az ellátására. Leonort annyira megkínozták, hogy lebénult, titokban kórházba szállították, mialatt Mariella Barretót, aki szintén a titkosszolgálat alkalmazásában állt, és Leonorhoz hasonlóan nem tudott szemet hunyni a visszaélések felett, meggyilkolták, feldarabolt holttestét pedig egy elhagyatott területen hagyták. Amikor Leonor állapotáról egy tévériporter felvételeket készített, azzal vádolták meg, hogy államtitkokat akar kiszolgáltatni. Az asszonynak nem maradt más lehetősége, mint az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának a menlevelével – így sikerült megvédeni Montesinostól – Svédországba menni. Fujimori ugyan próbálta lebeszélni Leonort az ország elhagyásáról, pénzt ajánlva fel neki, de nem járt sikerrel. Végül a következő elnök, Alejandro Toledo volt az, aki jóvátételt állapított meg a nőnek. 2002. február 18-án Leonor La Rosának 120 ezer dollár kárpótlást fizettek, és életjáradékot biztosítottak neki. Jelen pillanatban Leonor La Rosa az egyetlen ember, aki bizonyítani tudja, hogy Susana Higuchit megkínozták és fogva tartották a „Pincében". Leonor vitt neki ennivalót a cellájába, ahol az asszony sötétben, meztelenül feküdt Montesinos parancsára és Fujimori hozzájárulásával. Ez utóbbi egyébként mindent tagad, és azt állítja, hogy a Susana fejbőrén található, elektromos megbélyegzésre utaló nyomok egy dohányzásról leszoktató keleti gyógymód következményei, mely abban áll, hogy a test különböző részeire izzó gyógyfüveket helyeznek.

1992. április 5-én Fujimori „önpuccsot" hajtott végre: felszámolta a demokratikus intézményrendszert és elhallgattatta az ellenzéket. Susanát, aki hivatalosan még Fujimori felesége volt, meglepte a hír. Azon az estén a férje maga hívta, hogy jöjjön tévét nézni. A képernyőn hamarosan feltűnt az elnök férj, aki ünnepélyesen bejelentette, hogy felfüggesztette a hatályos alkotmányt és megalakította a „Nemzeti Újjáépítés Szükségkormányát". Amikor „megkérdezte, hogy mit szólok hozzá, azt válaszoltam neki, hogy egyáltalán nem értek vele egyet, mert ilyet diktatúrák-

ban szokás tenni". A büntetés most sem maradt el. Fujimori attól való félelmében, hogy az asszony nyíltan ellene fordul, preventív célzattal ismét a „Pincébe" vitette. Évekkel később, amikor már küszöbön volt Fujimori bukása, Susana elszánta magát, hogy elmondja, mi is történt vele ott: „elhallgattattak, hogy nem emeltem szót az április 5-én történtek miatt, az azért volt, mert nem volt rá módom, mivel a titkosszolgálat ismét börtönbe zárt és megkínzott". Végül szabadon engedték, de a lelkében valami megszakadt. Május 8-án elutasította a négy hónappal korábban számára felajánlott limai főpolgármesteri jelöltséget. Május 23-án irattárba kerültek a japán ruhaszállítmányok ügyével foglalkozó akták. A rá következő nap Susana felolvasott egy kommünikét, amelyben elismeri a puccs szükségességét, mint „történelmi választ arra, hogy Peru a továbbiakban a jó irányban haladjon", és olyan intézkedésnek ítélte, „amelyet férjemnek nagyon nehéz volt meghoznia, de élnie kellett ezzel az eszközzel, hogy legyőzze azt a lehetetlen demokráciát, amelyben az ország élt".

1994. JÚLIUS 20.

1993-ban Susana közszereplései átlagban havi 4-5 alkalomra csökkentek és gyakorlatilag a Peru Gyermekeiért nevű alapítvány feladataira korlátozódtak. Lassan eltűnt a médiából. A sajtóban a házassági válság első tapintható jele 1993. december 14-én látott napvilágot. Azon a napon férj és feleség aláírták a vagyonmegosztási nyilatkozatot. Vladimiro Montesinos parancsára az asszonyt kora hajnalban felébresztették, és közölték vele, hogy az elnök a dolgozószobájában várja. „Amikor pizsamában lementem, Vladimiro Montesinosszal találkoztam, aki közölte, hogy szükség lenne néhány dokumentum aláírására." A vita egész nap tartott. Következő este Fujimori írásban ismerte el felesége tulajdonjogát négy ingatlanra, az egyik a San Borja negyedben volt, kettő a La Victoriában és egy a Limától északra fekvő Huachóban, ez utóbbi egy földbirtok. Szintén feljegyzésre került az az 1,2 millió dolláros kölcsön, amelyet Susana és apja biztosítottak Fujimorinak az elnökválasztási kampány idején. Az aláírás pillanatában Susana észrevette, hogy a férje másfajta szignót használt, mint egyébként, és ezért kérte, hogy ujjlenyomatával is lássa el az iratot, valamint hogy Montesinoson kívül egyik titkárnője is legyen jelen tanúként. Fujimori beleegyezett, mindez azonban nem akadályozta meg abban, hogy évekkel később ne állítsa, hogy az aláírás hamis volt. Felesége bírósági keresetével pedig egészen a bukásáig nem foglalkoztak érdemben. Az elnök úgy gondolta, ha anyagiakban megadja a feleségének azt, ami egyébként is jogosan járt neki – ezt legalább elismerte –, akkor politikailag sikerül elhallgattatnia. Ebben azonban nagyot tévedett.

Mintha egy előre megírt forgatókönyv szerint zajlottak volna az események: a vagyonmegosztáshoz hasonlóan a válást is Fujimori kezdeményezte, és néhány napon belül, 1994 elején az újságok öles betűkkel hirdették az eseményt. Susana nem egyezett bele a válásba, keresztény hitére hivatkozott, kész volt kibékülni a férjével és fenntartani a protokolláris látszatot: kedvesnek és szívélyesnek mutatkozott, kézen fogta, sőt még arcon is csókolta a férjét. Susana válaszlépése lassan érlelődött. Úgy döntött, hogy politikai pályára lép, és Fujimori elnökségével szemben lép fel, ezért létrehozta az *Armonía Siglo XXI* (Harmónia a XXI. Századért) nevű szervezetet. Nyilvánosan kijelentette, hogy nem kíván a továbbiakban First Ladyként közszereplést vállalni, még akkor sem, ha a következő évben rendezendő választásokat ismét Fujimori nyerné meg, mert ezen a poszton egy dinamikusabb emberre van szükség. Parancsuralminak nevezte az elnök módszereit, bár leszögezte, hogy mindez a „családi életen kívüli" területre érvényes.

Susana lázadásai ugyan nem voltak rendszeresek, de mindig jól irányzottak. Nem nevezte meg, hogy ki is gördített akadályt az útjába, de közölte, hogy a kormány nem teljesítette azt a kötelezettség-vállalását, amelyet az asszony által vezetett alapítvány számára tett, sőt Fujimori a bevételi forrásaikat is leszűkítette azáltal, hogy a támogatóktól megvonta az adókedvezményt. Ezzel egyidejűleg az elnök, hogy Susana növekvő népszerűségét ellensúlyozza, országjáró körutat kezdett és humanitárius segélyeket osztogatott,

mint valami jótevő. Fujimori egyébiránt nagy elismertségnek örvendett azáltal, hogy lecsukatta a *Fényes Ösvény* nevű terrorszervezet vezetőjét, Abimael Guzmánt, megfékezte az inflációt, a beindított gazdasági terv pedig a nemzetközi hitelintézetek részéről is pozitív visszhangot váltott ki.

Miután az asszony humanitárius tevékenysége a Montesinos által irányított elnöki apparátus támogatásának hiányában megakadt, 1994. augusztus 13-án elhatározta, hogy szembeszáll férje terveivel, amelyek az ő megfélemlítésére irányulnak. Azon a napon a titkosszolgálat, miután minden lépését követte, azt állapíthatta meg, hogy Susana felkeresett egy Raúl Ferrero nevű jogászt, hogy tanácsot kérjen tőle. Egyrészt afelől érdeklődött, hogyan jelenthetné fel férje kormányának tagjait. A miniszterelnök, Efraín Goldenberg bizonyos mikrofilmügyekben volt sáros, mivel állami szerveket vett rá arra, hogy saját cégének, a COMSA-nak adjanak megrendeléseket, az igazságügyi miniszterhelyettes asszony, Miriam Schenone a duplájára értékeltette fel a házát, hogy így jusson jóval nagyobb jelzálogkölcsönhöz, amiből azután átépíttette azt. Raúl Víttor Alfaro, az Elnöki Hivatal vezetője, a lakásügyi miniszter tudtával és beleegyezésével rátette a kezét arra a pénzügyi keretre, amelyet eredetileg a Pachacutec lakóépület-komplexumra szántak, amely 50 ezer családnak biztosított volna lakást. A pénz Fujimori egyik titkos kasszájába vándorolt, és ebből fedezték az új híveket toborzó kampányokat, fizették a kenőpénzeket és ajándékokat, amelyeket az elnök azután az egész országban osztogatott. Súlyosbító körülmény az ügyben, hogy kiderült: az egész Pachacutec-terv szemfényvesztésnek bizonyult csupán. Az eredeti elképzelésekből semmi nem valósult meg, viszont csődök tömegét idézte elő. A terület ugyanakkor ma is puszta homokos föld, ahol még ivóvíz sincs. Másfelől Susana Higuchi azért is konzultált Ferreróval, hogy megtudakolja, van-e olyan nemzetközi bíróság, ahol panaszt emelhetne az 1994. július 20-án kihirdetett törvény ellen, amely megtiltotta az elnök rokonainak és házastársának, hogy azok bármilyen politikai tisztséget betöltsenek. Ebben az ügyben napokkal korábban már próbálkozott a helyi bíróságoknál, de nem járt sikerrel.

Susanának sürgősen szabaddá kellett tennie az utat pártja számára és kidolgoznia elnöki programját a következő évi elnökválasztásra. Amikor azon a késő éjszakai órán, a Ferreróval folytatott beszélgetést követően, hazafelé tartott a palotába, a kapuban feltartóztatták, és nem engedték, hogy a kocsijával behajtson. Az őr közölte vele, hogy Fujimori parancsot adott arra, „hogy az autó Lima utcáin körözzön". Susana ellenállt. Leült a rács melletti díszlépcsőre és hívta az újságírókat. Amikor ezek kamerákkal és mikrofonokkal megérkeztek, a kapu mégis kinyílt, bár közölték az asszonnyal, hogy csak a hivatalába mehet be, a magánlakosztályába nem. Dühében Susana azzal fenyegetőzött, hogy ismét kimegy az utcára. De ezt sem hagyták. Akkor felhívta az egyik még kinn tartózkodó újságírót, és az őt körülvevő tisztek füle hallatára közölte, hogy „fogva tartanak, az irodámban vagyok, és nem hagyják, hogy kimenjek magukhoz". Segélykiáltásai válasz nélkül maradtak. A dolgozószobájából továbbra sem mozdulhatott ki, ott kellett aludnia a fotelben. Amikor felébredt, felhívta az *El Comercio* című napilap szerkesztőségét és közölte, hogy a férje fogva tartja őt, gyerekeit pedig elrabolták és a titkosszolgálathoz (SIN) hurcolták.

1994. AUGUSZTUS 23.

Susana az átélt feszültségektől kimerülten, „az érzelem és az értelem között dúló benső harctól" összetörten, de elszánva arra, hogy tiszteletben tartassa „Peruban az emberi jogokat", értesítette a férjét és a gyermekeit, hogy barátnőjéhez, René Odríához költözik, mert „szüksége van levegőváltozásra". Arra hivatkozott, hogy el kell „gondolkodnom a jövőmről, de hamarosan visszatérek a palotába". Attól való félelmében, hogy a nő kicsúszik az irányítása alól, és hűen ahhoz a keleti szokáshoz, hogy az asszonyokat a férfi akaratának kell alávetni, Fujimori két lányával, Keikóval és Sachival elutazott, hogy részt vegyen Arequipában egy út felavatásán, ahol is a tévékamerák előtt kérte a feleségét, hogy térjen vissza a családjához és hivatali teendőihez. Néhány nappal később pedig egy

nőknek szóló műsorban arról beszélt, hogy a közelgő hivatalos kolumbiai látogatásra magával viszi négy gyerekét, mert nem hagyhatja őket egyedül, az anyjuk nélkül. Az ármánykodások és a rágalmazások egymást érték, Susanának még saját sofőrje – aki csupán Montesinos parancsait hajtotta végre – zaklatásával és ellenségeskedésével is szembe kellett szállnia, mert az nem akarta oda vinni, ahová az asszony akarta. A palota személyzete is hasonló magatartást tanúsított, mivel utasították őket, hogy nem kell tiszteletben tartaniuk az asszony kéréseit. Fujimori munkatársai állandóan hangoztatták, hogy Susana Higuchi „problémás személyiség", hogy kisebbségi komplexusa van, mert családjukban ő volt a legfiatalabb, és csak azért jelent fel mindenkit, hogy nagyobb népszerűségre tegyen szert. Az asszony nem hátrált meg és közölte, hogy csak azért akarják bolondnak és mániás depressziósnak beállítani, hogy hatalmukba keríthessék.

Fujimori sajátos módon oldotta meg a helyzetet. 1994. augusztus 24-én „feloldozta" Higuchit. A nemzethez intézett rövid televíziós közleményben tudatta, hogy megvonta feleségétől a First Ladyt megillető funkciókat. Az intézkedését azzal magyarázta, „hogy bizonyos, az asszonyhoz közel álló körök kihasználva feleségem illojalitását, személyem lejáratására és megtévesztésére irányuló kampányon" ügyködnek, amelynek célja, hogy a háta mögött „botrányokat szítsanak". Méltatlannak nevezte a Susana által felemlegetett korrupciós ügyeket, feleségét „határozatlannak és befolyásolhatónak" jellemezte, és azt állította, hogy zsarolni próbálta őt. Higuchi kissé megkésve reagált. Kijelentette, biztos abban, hogy nem akar többé First Lady lenni, mert munkája során megtévesztették: a kormány nem biztosította a megfelelő feltételeket ahhoz, hogy az éhezést és a nyomort megfékezzék. Tagadta Fujimori állítását, hogy mások befolyása alatt állna, mivel nem voltak munkatársai, a szóban forgó korrupciós ügyekről pedig elsőként a férjét tájékoztatta, de mivel ő nem reagált, így a nyilvánossághoz fordult. Susana azt is kifejtette, hogy ha nem válnak el, és ha az elnök feleségének lenni nem politikai funkció, akkor Fujimori nem tudja őt egyetlen televíziós kommünikével lemondatni.

A nyilatkozat hallatán Fujimori dühbe gurult, és Susana ezután gyakorlatilag bezárva, állandó megfigyelés alatt élt a palotában. A gyerekeit a hadsereg főhadiszállására költöztették. A képviselő- és a miniszterfeleségek, akik korábban minden kedd délután elkísérték rózsafüzért imádkozni, elmaradoztak. Barátnője, René Odría, akinél a házastársi civódások idején lakott, nem látogathatta meg, mint ahogy testvére, Celsa és unokatestvérei, Rosario és Cecilia sem. Még az ügyvédje előtt is zárva maradtak a palota kapui. Az elszigeteltség sem törte azonban meg az asszonyt. A hadsereg személyzete lezárta a palota Pescadería utca felőli kapuit, ahol Susana látogatói máskor beléptek, de ő nem csüggedt. Kiment az egyik utcára nyíló *patió*ra, és a hatalmas lakatokkal lezárt rácsok mögül üdvözölte azokat az asszonyokat, akik egybegyűltek, hogy szolidaritásukat fejezzék ki, és akik egy csokor virággal köszöntötték. Fujimori azzal próbálta cáfolni a felesége fogságáról szárnyra kapó híreket, hogy az egyik őt támogató tévétársasággal titokban felvételeket készíttetett a feleségéről, amint az éppen a palota folyosóin sétál, miközben a legkisebb gyereke, Kenyi az egyik bejárati lépcsőnél van, azt a látszatot keltve, mintha a fiú is az elnöki rezidencián élne, pedig valójában a Katonai Parancsnokságon lakott. Az elnök nyilvánosságra hozta legidősebb lányának, Keikónak a nyilatkozatát is, amelyben az apját „ideális embernek" nevezi. Fujimori az asszony háttérbe szorítása érdekében még tovább ment. Azzal állt elő, hogy felesége kétségbeesése mögött nincs egyéb, mint az, hogy tudomására jutott: férje szeretőt tart, akitől gyereke is született. A hölgy és a gyerek neve természetesen titokban maradt, nehogy ellenőrizni lehessen az állítások valódiságát. Susana nem változtatott a taktikáján. A Fujimorival meglévő véleménykülönbségek csak „az elvekre vonatkoznak és politikai természetűek, és egyéb vitákba semmiképpen nem megyek bele. Nem akarom, hogy az embereket megzavarják a szóbeszédek, amikor a fő szempont a korrupció elleni harc". Több emberjogi szervezet is támogatta az asszonyt a *habeas corpus*ra hivatkozva. Az Igazságügyi Minisztérium ezeknek a kérelmeknek nem adott helyt, mint ahogy azokkal a korrupciós ügyeket tartalmazó beadványokkal sem akar

foglakozni, melyeket Susana a sajtóban közzétett. A polgári ügyekkel foglalkozó bírónő, Natividad Lucas pedig még csak nem is vizsgálta annak az öt ügyvédnőnek a keresetét, amelyben azt kérik, hogy a családon belüli erőszakra vonatkozó törvények értelmében szólítsák fel Fujimorit, hogy hagyjon fel a felesége ellen irányuló pszichikai hadviseléssel.

1994. SZEPTEMBER 11.

1994. szeptember 11-e vasárnapján Susana Higuchi olyan lépésre szánta el magát, amelyet korábban még elvetett. Ha meg akarja őrizni személyes fizikai biztonságát és indulni kíván az elnökválasztáson, akkor el kell válnia. A palotában aznap történtek lökést adtak neki a váltáshoz. Hajnalban a Susana hálószobája melletti szobában felrobbant egy lámpa, és elektromos tüzet okozott. Az elnöki rezidencia egész nyugati szárnya sötétségbe borult. Susana felvett egy plüsspongyolát és segítségért ment. A gondnok gyorsan előkerített egy villanyszerelőt, aki megállapította, hogy a szobák között víz gyűlt fel, és ez idézte elő a rövidzárlatot. Nagy volt a veszélye egy valódi tűznek, és erre Susanát figyelmeztették is. A reggeli újságokban közzétett közvélemény-kutatások 35%-os támogatottságot jósoltak az asszonynak, ha jelölteti magát a következő évi elnökválasztáson. Susana összepakolta a holmiját, és jelentkezett a legközelebbi rendőrőrsön. Bejelentette, hogy elhagyja a közös családi otthont, új lakóhelye címeként pedig a korábban férjével együtt életre hívott egyetemi előkészítő központot jelölte meg. Susana ekkor alig volt 35 kiló. A rendőrségi aktába belevetette, hogy magával akarta vinni a gyermekeit is, de nem tudta, mert nem a palotában laktak, és azon a napon apjukkal éppen Brazíliában tartózkodtak „az engedélyem és hozzájárulásom nélkül". Montesinos és a titkosszolgálat megakadályozták, hogy kapcsolatba léphessen velük és Fujimorival. Az asszony elhatározta, hogy szembeszáll Fujimorival az önkényeskedések és a túlkapások ügyében is, amelyeket a terrorizmus elleni harcra hivatkozva követtek el. Higuchi nem habozott szolidaritást vállalni a „halálbrigádok" áldozataival. Ezek az osztagok Vladimiro Montesinos parancsait követve megszégyenítették és pusztasággá változtatták az országot. Susana megnevezte azokat a Fujimori által kitüntetett katonákat, akik a brigádokban tevékenykedtek, és akiket felelősség terhelt a gyilkosságokért. Fujimori később amnesztiát hirdetett, hogy tisztára mossa ezeket a csoportokat, akik mintegy 5000 emberrel végeztek Peruban azokban az években. Évekkel később, amikor a rendszer megbukott, az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága is foglalkozott az üggyel.

1995. ÁPRILIS 9.

„Üdvözlöm az Elnök Urat és sok sikert kívánok neki a tisztség betöltéséhez, mert az ő sikerétől függ a többi perui emberé is", ezeket a szavakat hebegte Susana egy rádióállomásnak, miután a férje másodszor is megnyerte az elnökválasztást. Az az 1995. április 9-i vasárnap Susana politikai pályájának egyik legszomorúbb napja volt. Csalódottnak és vesztesnek látszott a televízióban, hiába erőltetett egy halvány mosolyt beesett és az elvesztett ütközet keserűségétől ráncos arcára: nem harcolhatott férje ellenében az elnöki székért. A szavazóhelyiség kijáratánál, magányosan és gyerekei nélkül, akik apjukat kísérték el a szavazásra, Susana valamennyire visszanyerte energiáját és bírálta a kormányt, s ezzel némi reményt csillantott fel. „Az általam és más jelöltek által is megkérdőjelezett választási procedúra ellenére hiszek a demokráciában, és azzal a reménnyel jöttem el szavazni, hogy a peruiak lesznek a győztesek, és hogy a különböző politikai erők képviselői meghozzák a kellő áldozatot azért, hogy megbízható eredmény szülessen" –mondta, mielőtt szavazócéduláját bedobta az urnába. Férje alaposan közbenjárt annak érdekében, hogy az asszony ne lehessen az ellenfele. Engedelmességre kényszerítette a perui igazságszolgáltatást és nem vett tudomást az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottságáról (CIDH), arról a kontinentális szervezetről, amely illetékes volt eljárni az ügyben, és amely szervezet a felesége mellett

érvelt. Fujimori büntetlensége, gőgje és önkényeskedése ismert dolgok voltak, amelyeket már megszoktak az ország politikai erői.

„Tipikus Oroszlán, nem tűr ellentmondást", magyarázta Susana egy nappal azután, hogy elhagyta a palotát és bejelentette, hogy indul a köztársasági elnöki posztért. A Casa de Pizarro fényűző lakosztálya helyett az egyetemi előkészítő intézet nyomorúságos szobája lett az otthona. 1994. szeptember 12-én a sajtó képviselői, akiket azért hívott egybe, hogy tájékoztassa őket jelöltségének hátteréről, új lakóhelyén találkozhattak vele. A férjével folytatott közös munka éveinek emlékét felidéző intézmény falai csupaszak voltak. Susana szobájában egy műanyag ruhásszekrény volt, az ágy két oldalán egy-egy éjjeliszekrény Szent Mihály arkangyal és a Kegyelmes Szűzanya egy-egy képével, egy olvasólámpával és a perui alkotmány egy példányával. A toalettasztal szerepét egy korábban számítógépasztalként funkcionáló bútordarab töltötte be. Az egész teret a Szeplőtelen Szűznek a csupasz falra helyezett képe uralta. Az ágy előtt szőnyeg volt. Az ablak szemöldökfájának egy üregében Susana egy kis oltárt rendezett be Szűz Mária és a kis Jézus képmásával. A szoba egyik sarkában egy elektromos tűzhely árulkodott arról, hogy ebben a szobában főzni és ételt melegíteni is szoktak. Ilyen háttér előtt sorolta az asszony számtalan beadványát: a Japánból segélyként érkező ruhaneműk árusításának az ügyét, lehallgatott telefonjait, a hivatalában történt lopást, amikor is fontos iratok tűntek el, a Pachacutec-építkezés költségvetéséből elpárolgott 4 millió dollárt, amelyből férje kiadásait fedezték, a miniszterelnök, Efraín Goldenberg cégének juttatott állami megbízatásokat a mikrofilm-felszerelések kapcsán. Ugyanilyen kedvezményben részesültek a kormány barátai is. Ott volt még Montesinos csöppet sem makulátlan múltja: kábítószer-kereskedőknek nyújtott segítséget, mielőbbi szabadulásuk érdekében meghamisították a születési dátumokat és kiskorúnak tüntették fel őket, így egy csapásra kikerültek az igazságszolgáltatás hatóköréből. Az ezekkel az ügyekkel foglalkozó, aktualizált iratokat Susana Higuchi aznap küldte meg az elnöki hivatalnak és a Parlament illetékes bizottságának. Mindez azelőtt történt, hogy elfogadták volna a legfőbb közjogi méltóságra történő jelölését. Ez utóbbival kapcsolatban azt jósolta, hogy Fujimori gutaütést fog kapni, ha értesül róla.

Susana nem tévedett férje reakcióját illetően. „Ostoba", jelentette ki róla Fujimori, majd kifejtette, hogy a felesége májbetegsége miatt néha felelőtlenül cselekszik, anélkül, hogy számolna a következményekkel. Nyilvánvaló volt, hogy Fujimori hazudik. Az igaz, hogy felesége pajzsmirigytúltengésben szenvedett, ami súlyvesztéssel és nagy fizikai aktivitással társult, a mája viszont teljesen egészséges volt. Fujimori számára világossá vált, hogy törvényes eszközökkel nem tudja feleségét eltéríteni az elhatározásától. Mérgében egyfajta száműzetésbe vonult. Ha külföldre utazott, elmaradtak a sajtótájékoztatók, az országon belüli látogatásai során pedig cenzúrázták az újságírók Higuchira vonatkozó kérdéseit. Az asszony folyamatosan és kíméletlenül ostorozta: támadásainak kereszttüzében a korrupció állt. „Azt ígérte, hogy kérlelhetetlen lesz, ám a dolgok nem ezt bizonyítják", hangzott Susana provokatív megjegyzése.

Az asszony szeptember 24-én kezdte meg kampányát, miközben a választási bizottság a jelölését tanulmányozta. Fujimori ugyanis új törvényt fogadtatott el, amelyik kimondta, hogy az elnök vér szerinti rokonai, valamint a mindenkori felesége nem tölthetnek be közfunkciót. Susana számolt azzal a lehetőséggel, hogy a helyi bíróságok nem adnak neki igazat, s ezért benyújtott egy keresetet az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottságához (CIDH), amelyben arra hivatkozott, hogy a törvény alkotmányellenes. A Bizottság döntései kötelező érvényűek voltak az Amerikai Államok Szervezetének tagországaira. A CIDH néhány gyors megelőző intézkedést követően felszólította a perui kormányt, hogy ne akadályozza Higuchi jelölését. A közvélemény-kutatások az asszony népszerűségének növekedését mutatták. A harmadik helyet foglalta el a népszerűségi listán: méltó vetélytársnak bizonyult Fujimorival és Javier Pérez de Cuellarral, a volt ENSZ-főtitkárral szemben, aki szülőhazájában kapcsolódott be újra a politikába.

1994. október 18-án a Választási Bíróság sajátos módon foglalt állást az ügyben. Határozatában nem a CIDH és a Susana által kifogásolt törvénnyel foglalkozott, hanem megállapította, hogy az

asszony jelöltségét támogató 133 927 aláírás közül – az alkotmányos norma szerint minimum 100 ezer kopogtatócédulát kellett összegyűjtenie a jelölteknek – csupán 11 851 volt érvényes. „Peruban megkezdődött a választási csalás", replikázott Susana. Montesinost azzal vádolta, hogy manipulálta az aláírásokat tartalmazó lemezt, és szándékosan csináltatott áramszünetet Limában, hogy így ki tudja törölni az adatokat az ellenőrző programból, valamint kihúzatta azoknak az asszonyoknak a nevét a listáról, akik férjük vezetéknevét használták az aláíráskor.

„Elvi különbségek vannak köztünk, és nem olyanok, amelyek a házastársi kapcsolatunkat érintenék", erősítette meg Susana. Fujimori bejelentette, hogy az első asszonyi feladatokat ezentúl legidősebb lánya, a 19 éves Keiko Sofía fogja ellátni, aki akkoriban éppen az Egyesült Államokban tanult. Higuchi a hír hallatán nem szította tovább a gyűlölködést. Nem feszegette a válás kérdését, sőt, újra felvetette a házastársi békülés gondolatát, bár ezt csupán 1995. július 28-a után tartotta lehetségesnek. Akkorra ugyanis már beiktatták hivatalába az új elnököt, aki lehetett Fujimori vagy éppenséggel valaki más is. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a nyughatatlan asszony lemondott volna a választási harcról. Szövetségre lépett a Katonai Rendőrségi Fronttal (Frente Militar Policial), amelyet azok a nyugdíjas katonák és rendőrök hoztak létre, akik nem értettek egyet a Montesinos által a biztonsági erőknek kijelölt irányvonallal. Susana visszautasította saját pártjának, az *Armonía Siglo XXI*-nak a javaslatát, hogy parlamenti küldöttként induljon a következő választásokon, ha már elnökjelöltként nem tud. A szövetséget *Armonía-Frempol*nak hívták. A választási bizottság ismét elutasította a kandidatúrát, most arra hivatkozva, hogy a szövetség listája nem tartalmazta az Alkotmány szerint szükséges 120 képviselőjelölt nevét. Higuchiék fellebbeztek és öt nap haladékot kértek a lista kiegészítésére. A fellebbezést elutasították. Tiltakozásul az asszony éhségsztrájkba kezdett.

1995. január 17-én a Választási Bíróság kapujánál Susanát feltartóztatták, és nem engedték bemenni. A zöldbe – a remény színébe – öltözött asszony kijelentette, hogy akkor nem vesz magához élelmet. A kitartóan szitáló limai esőben Susana nem tett lakatot a szájára a média előtt. „Megmutatom nekik, hogy a férjem mekkora tolvaj", jelentette ki. Leszállt az est és egy ponchót adtak rá, hogy ne fázzon. A vérnyomása leesett és ájulás környékezte. Az orvosok odarohantak hozzá, és azt javasolták, hogy menjen kórházba, de ő nemet mondott. A szabad ég alatt, saját magát átölelve, végtelen szomorúsággal gondolt a diszkriminatív határozatra. Aláírt egy papírt, amelyben kijelentette: nem engedi, hogy kórházba szállítsák, és minden felelősséget magára vállal az egészségi állapotában bekövetkező esetleges változások miatt. Egy napon át bírta a megpróbáltatásokat, amikor azonban hivatalos döntés született az *Armonía-Frempol* kizárásáról, dührohamot kapott. Vérnyomása felszökött, szédült, heves szívdobogás fogta el és kiszáradás fenyegette. Végül is tüdőgyulladásra hivatkozva sürgősséggel szállították be egy klinikára. Férje még ebből a szerencsétlen helyzetből is előnyt próbált kovácsolni. Sietve jelentette ki: ő küldött mentőt a helyszínre, hogy Susanát elláthassák. A kórházban az asszonyt megfigyelés alatt tartották. Testén megmaradtak a korábbi műtéti hegek, 1992 előtt egyik melléből csomót távolítottak el, bal kezét és torkát is operálták, majd 1994-ben egy vérző fekély miatt kellett kés alá feküdnie. Az orvosok hiába próbálták rávenni, hogy egyen, ő ezt továbbra is megtagadta. Az Egyesült Államokban tanuló két gyerekét, Keikót és Hirót is a betegágya mellé hívták, hátha ennek hatására hajlandó lesz legalább egy csésze erőlevest vagy egy pohár gyümölcslevet fogyasztani. Eközben Fujimori népszerűsége látványosan csökkent, ezért rávette Keikót, hogy kapcsolódjon be a kampányba, mialatt a médiában rendkívüli propagandát indított annak bizonyítására, hogy az asszony gyógyulásában milyen fontos szerepe van családja szeretetének. Amikor Susana felépült és elhagyhatta a kórházat, talányos kijelentésével nem késlekedett újra kiásni a csatabárdot. „Vannak még súlyosabb dolgok is az elnök ellen, amelyekről még nem számoltam be, és amelyeket majd csak a kellő pillanatban tárok fel." Férje, akinek politikai féltékenysége nem ismert határt, a nemzetközi sajtónak úgy tálalta a történteket, hogy ő volt az, akinek ki kellett raknia a palotából a feleségét, pe-

dig, mint tudjuk, valójában Susana hagyta el őt. Fujimori dühében a gyerekeit villámhárítónak használta: „Ha arra kíváncsiak, hogy melyikünk viselkedése helyes, elég, ha megkérdezik: a gyerekek miért velem vannak és miért nem az anyjukkal". Higuchi keserűen ismerte be, hogy a férje meg akarta őt ölni, bár részletekkel nem szolgált. „Már nem szeretem a férjemet, közömbös számomra, de szenvedek, mert nem tudtam megkérdezni a gyerekeimet, hogy miért akartak inkább az apjukkal maradni. Nem engedtek a közelükbe." Nehéz szívvel ismerte el – akkor először –, hogy a válás elkerülhetetlennek látszik: „nem akarok tovább házasságban élni a korrupcióval", közölte. A CIDH próbált közbenjárni annak érdekében, hogy parlamenti jelöltlistáját elfogadják, de a kérvényt a Választási Bíróság féltucatnyi hibára hivatkozva elutasította. 1995. március 1-jén a Választási Bíróság ítéletét véglegesnek és megmásíthatatlannak nyilvánította. Susana nem tudott mit tenni, visszavonulót fújt, de gondoskodott róla, hogy férjének az 1995. április 3-án megszerzett győzelem feletti öröme ne legyen felhőtlen: kilátásba helyezte, hogy újra ringbe száll az év végi helyhatósági választásokon. Egy határvita ügyében – a Cordillera del Cóndor hovatartozásáról volt szó – Ecuadorral kirobbant háború miatt Susana Higuchi „hallgatási fogadalmat" tett, nem akarta a beiktatási ceremóniát megzavarni egy olyan konfliktus közepén, amelynek a nemzeti szuverenitás volt a tétje.

1995. JÚNIUS 14.

1995. június 14-én Susana politikai ambíciói és Fujimorival folyó érzelmi csatározásai jogi útra terelődtek. Az asszony akkor szembesült a férje által benyújtott bírósági keresettel, amelyben indítékként „súlyos becsületsértés" szerepel. Az elnök dokumentumokat és videófelvételeket csatolt bizonyítékként, és kérte, hogy a négy közös gyermek, akik akkor éppen különböző helyeken tartózkodtak, az ő felügyelete alá kerülhessenek. A legkisebb fiú, Kenyi az apjával élt a palotában, Hiro az Egyesült Államokban tanult, míg a két lány, Keiko és Sachi az anyjukat ápolták, mivel annak egészségi állapota megromlott. Susana nem egyezett bele a polgári válásba. Jobban szeretett volna egyházi válást, de a limai érsek, Augusto Vargas Alzamora bíboros nehéz feltételeket támasztott, előrebocsátva, hogy „az asszonynak bizonyítania kell, hogy a házassága elejétől fogva semmis volt, és ez nem könnyű feladat".

Susana az akadémia épületének csupasz falai közé zárva egész nap imádkozott. Így telt el az a 15 nap, amit a bíróság adott neki a válás megindításához. Július 26-án, két nappal Fujimori második elnöki ciklusának megkezdése előtt, Susana beleegyezett a válásba „anélkül, hogy ezzel elismerné a keresetben leírtak és a jogi indítékok valóságát", és hangsúlyozta, hogy amit tett, azt az elnökkel szemben tette és nem a férjével szemben. Éppen ezért csupán a közös megegyezéssel történő válást tekintette elfogadhatónak, és elutasította a Fujimori-féle „súlyos becsületsértést". Válaszában Susana említést tett az 1993-ban kötött vagyonmegosztási szerződésről, amely öt ingatlanról és egy mezőgazdasági birtokról rendelkezett, és kérte a kijelölt bírót, Germán Aguirre Salinast, hogy azonnali hatállyal rendelje el „a házastársi kötelezettségek felfüggesztését". Miután két gyermeke, Hiro és Keiko már nagykorúak voltak, arra kérte a bírót, hogy mielőtt dönt a két kisebb, Sachi és Kenyi odaítéléséről, hallgassa meg a gyerekek véleményét is. A tartásdíjjal kapcsolatban Susana azt javasolta, hogy azt a házastársak jövedelme szerint állapítsák meg.

Mivel Hiro és Keiko az Egyesült Államokban tanultak, kínálkozott egy átmeneti, de salamoni döntés. Kenyi az apjával marad, Sachi pedig az anyjával. A per a vagyoni kérdés megoldatlansága miatt nem zárult le, mivel a bíró Fujimori felé billentette a mérleg nyelvét Higuchi kárára. Szeptember 4-én Susana fellebbezett, aminek a bíróság helyt adott. A bíró megsemmisítette az előző gyámsági ítéletet, Susanát pedig arra ösztökélte, hogy egy újabb beadványt nyújtson be. Az asszony a helyhatósági választási kampánya során még egyszer békejobbot nyújtott az elnöknek. Október 24-én a városi piacokon tett látogatása során a Csodatévő Úr – Peru egyik legfontosabb szentje – piacán összegyűlt emberek előtt, kissé ravaszul, azt mondta, azért ment most oda, hogy lássa, kap-e az

égből segítséget a házastársak közötti közeledéshez. A mély katolicizmus, a harag és az ősi japán hagyomány elvei harcoltak a lelkében. Az ősi szokások szerint ugyanis a kapcsolatnak akkor is fenn kell maradnia, ha a szerelem már kiveszett belőle.

Az isteneknek és Fujimorinak azonban más volt a véleménye. Nem hallgatták meg Susana imáit. Az elsőfokú bíróság 1995. november 16-án az elnök beadványának szellemében hozott ítéletet. Súlyos becsületsértés indokával mondta ki a válást. Az asszony teljesen összeomlott. Bekatéterezve, oxigénmaszkkal a száján, mély depresszióba merülve, mint aki kómába esett – ezt tükrözi a limai Loayza kórház intenzív osztályán készült fotó, amely 1995. december 1-jén a perui újságok címlapjára került. Susana személyesen jelent meg, hogy eloszlassa a kételyeket. „Nem vagyok beteg, csak a pajzsmirigyem miatti szokásos rutinellenőrzésen voltam a kórházban." 1995. december 28-án Susana újabb politikai csatát vesztett. Beleegyezett, hogy a Peru Gyermekeiért Alapítvány irányítását lánya, Keiko vegye át, aki egyébként is betöltötte az első asszonyi funkciókat. Higuchi egészségi állapota tovább romlott. Az év végi ünnepeket kórházban kellett tölteni erős mellkasi fájdalmai miatt, miközben fiai apjukkal voltak, lányai pedig a betegágyánál, de erős elnöki testőrséggel körülvéve. Miután rendbe jött, a januárt és a februárt annak szentelte, hogy megírja fellebbezését a Legfelsőbb Bírósághoz a súlyos becsületsértés miatt kimondott válás ellen. 1996. február 28-án kérte az ítélet megsemmisítését, és azt, „hogy a peres eljárás során elkövetett hibákat orvosolják attól fogva, hogy beleegyeztem a válásba, és szülessen olyan törvényes ítélet, amely anélkül mondja ki a válásunkat, hogy a jogállamiság legalapvetőbb elveit megsértené". Három hónap múlva a perui Legfelsőbb Bíróság négy az egy arányban helybenhagyta a korábbi ítéletet – tehát a válást súlyos becsületsértés miatt mondták ki –, és Susana Higuchit a perköltségek megtérítésére kötelezte.

1997. MÁJUS 17.

A válási vereséget követően Susana a politikai színtéren is visszavonulót fújt, és mégsem jelöltette magát a limai polgármesteri tisztségre. Továbbra is szembefordult az elnök intézkedéseivel, de már korántsem olyan intenzitással, mint korábban. Az 1996-os évből még hátralévő heteket kétkötetesre tervezett emlékiratai megírásával töltötte. Az első kötetben ígéretet tett, hogy részletesen beszámol az 1990-es elnökválasztási kampányról, arról, hogyan kerültek a Casa de Pizarróba, valamint hogy új adalékokkal szolgál a japán segélyszállítmányokkal kapcsolatban, kiegészítve egy, a hatalom zegzugos ösvényein eltűnt 180 ezer dolláros tétellel, és az elnök testvérének, Rosa Fujimorinak – aki Japán perui nagykövetének felesége volt – az ügyével kapcsolatban. A házastársi problémákkal mindkét kötetben foglalkozik. A második kötet Susana sikertelen választási ambícióinak (államelnöki pozíció, illetve főpolgármesteri cím) az ismertetésével zárul.

Ez az elfoglaltsága azonban nem akadályozta meg abban, hogy tiltakozzon az újonnan felállított, hangzatos nevű Az Emberi Fejlődés és a Nők Támogatásának Minisztériuma ellen, amely szerinte nem volt egyéb, mint Fujimori újabb propagandafogása, hogy híveket szerezzen magának a legszegényebb nők között. Akkor is hallatta a hangját, amikor 1996. december 17-én a Tupac Amarú Forradalmi Mozgalom (MRTA) hatalmába kerítette a japán nagykövetség épületét. A megszállás négy hónapig tartott és 1997. április 22-én csak vérfürdő árán sikerült véget vetni neki. Higuchi elítélte az akciót és élesen bírálta Montesinost, akit némileg váratlanul ért a támadás híre, noha voltak figyelmeztető jelek. December 17-e Akihito japán császár születésnapja, nemzeti ünnep Japánban, és ugyanolyan fontos dátum az ezeréves Yamato ház számára, mint október 12-e a hispán világban. Akkoriban Susana Higuchi többször felemlegette, hogy a kormánypalotában nyoma veszett az elnöki testőrség tagjaira vonatkozó aktáknak. Azokban rögzítették ugyanis a nemzetbiztonsági szervek munkatársai által végrehajtott akciókat. Szintén abban az időszakban vállalta fel

Susana a Gyermekjóléti Intézet igazgatója, Ana Kanashiro nyilvános védelmét. A nőt elbocsátották állásából, bebörtönözték, mert állítólag sikkasztott és ezzel megkárosította az államot. Bebizonyosodott azonban, hogy ezek koholt vádak voltak, s a hírt akkora felháborodás fogadta, hogy végül Fujimori kénytelen volt Kanashirót elnöki kegyelemben részesíteni, hogy még a gyanúja se merüljön fel egy a testvérei és Montesinos közötti leszámolásnak.

1997. május 17-én Susana újra a fotósok kereszttüzébe került, ezúttal a bostoni egyetem kertjében, az Egyesült Államokban. A lánya akkor fejezte be üzleti tanulmányait. Az anya boldog volt, és szemrebbenés nélkül hallgatta, ahogy a lánya hazudik. A diploma kézhezvételekor mondott rövid beszédében Keiko köszönetet mondott anyai nagyapjának, amiért az finanszírozta tanulmányait. Mindketten tudták, hogy ez nem igaz, de ezzel a kegyes hazugsággal védték Fujimorit, akinek jóval kevesebb mint ezer dollár havi fizetéséből nem tellett volna gyerekei külföldi taníttatására. A tandíjakra Montesinos utalta át a pénzt egy titkos panamai számláról; mindez azonban csak három év múlva, nem sokkal a rendszer bukását követően derült ki.

1998 áprilisában az önéletrajz publikálása még váratott magára. Susana kihasználva ezt a bizonytalanságot, azzal fenyegetőzött, hogy miután újra bekapcsolódott a politikába, másodszor is indul a főpolgármesteri posztért. A választási hatóságok azonban ismét semmibe vették, és újból kifogásokat emeltek az *Armonía XXI* jelöltlistájával szemben. Susanának az újbóli jelölésre a 2000. évi választásokig kellett várnia, amikor a diktatúra a csőd szélére került, rá pedig mint elvált asszonyra, nem vonatkozott az a törvény, amely megtiltotta a családtagoknak és az elnök feleségének a jelöltséget. A Választási Bíróság akkor fogadott el először olyan választási listát, amelyen Susana neve is szerepelt.

2000. NOVEMBER 19.

Fujimori hatalmának végóráiban Susana Higuchi 2000. július 24-én parlamenti képviselő lett. Egy olyan törvénytervezeten kezdett el dolgozni, amely a szegényebb peruiak számára is lehetővé tenné, hogy saját házról álmodjanak. Ugyanúgy tovább foglalkozott a korrupciós ügyekkel is, és nepotizmussal vádolta az elnököt, miután az adómentességet biztosított a használt autók behozatalára. A legnagyobb haszonélvezője ennek a rendelkezésnek az elnök testvére, Santiago volt, mint az ország legnagyobb autóimportőre. Susana támogatta az ellenzék elnökjelöltjét, Alejandro Toledót, aki ellen a férje és annak rossz szelleme, Montesinos valóságos irtó- hadjáratot folytattak. Keiko, aki apja akaratából látta el a First Lady feladatait, anyja védelmében fellépett Montesinos ellen és nyilvánosan kérte apját, hogy bocsássa el. Ezzel egy időben Susana először vállalkozott arra, hogy a sajtó nyilvánossága előtt beszéljen azokról a kínzásokról, amelyeknek korábban alávetették, hogy eltérítsék a politikai szándékaitól. Mintegy 500 ilyen alkalomról számolt be az idők során. Amit elmondott, fájdalmas volt és szívszorító. Elektromos árammal végzett kínzások, ütlegelések, elektrosokk alkalmazása heteken keresztül, sokszor egészen addig, míg kómába nem esett: erről lehetett olvasni az újságok címlapjain. „Nem tudom, hogy a bántalmazásomra vonatkozó parancs magától Fujimoritól származott-e, de az biztos, hogy mindig el akartak hallgattatni. Sokszor személyesen Vladimiro Montesinos fenyegetett meg, mert sok olyan dologról tudtam, ami csak mostanában kerül napvilágra."

Sokadszorra említette a japán ruhasegélyek ügyét, Fujimori rokonságának gyakori külföldi luxusútjait, az 1992-es önpuccsot, amelynek az volt a legfőbb célja, hogy Fujimori meghosszabbíthassa hatalmát, a törvénytelen elnyomatást, a kábítószer-kereskedelmet és a titkos fegyvervásárlásokat. Ugyanakkor nem feledkezhetett meg házassági kapcsolatának megromlásáról, családja széthullásáról, és arról, hogy a gyerekeit sokszor arra használták, hogy nyomást gyakoroljanak rá. Ez utóbbi olyan dolog volt, ami Susana

szerint csak Montesinos ötlete lehetett. „Montesinos nem csupán válásom okozója volt, hanem szétdúlta a családomat, attól kezdve, hogy betette a lábát hozzánk, mindent kritizált. Nem tudom, hogyan csapta be volt férjemet; mindannyiunkat, akik korábban Fujimori munkatársai voltunk, önmagával helyettesített, azután ellenem fordult és addig ügyeskedett, amíg a kapocs, amely korábban összekötött bennünket a férjemmel, el nem szakadt, sőt még a gyerekeimmel is szembefordított, ami nagyon fájt. Most aggaszt Keiko biztonsága, azt hiszem, az élete veszélyben van. Mondtam neki, hogy hagyja el az országot, de ő nem akar elmenni."

Fujimori attól a pillanattól kezdve magának követelte a gyerekeket, hogy hatalmat és pénzt szerzett. Befolyásolta a bíróságokat, hogy saját érdekei szerint válhasson el, ezzel megtörte a feleségét. Olyan intézkedést fogadtatott el a törvényhozással, amellyel ellehetetlenítette az asszony politikai pályáját. Így akart bosszút állni Susana felsőbbrendűsége miatt, amely mind anyagi, mind pedig szellemi vonatkozásban nyilvánvaló volt. Házasságuk kezdetén az asszonynak voltak ötletei és pénze, s ez a helyzet elviselhetetlen volt Fujimori számára, mert nem tudta betölteni az őt megillető helyet a társadalomban, sem a keleti, sem a nyugati normák szerint. Zaklatta a feleségét, kihasználta és mindenéből kiforgatta, majd Montesinosszal helyettesítette: ő biztosította számára a hatalmat és a pénzt, és őmellette nem kellett megalázkodnia, mert férfi volt és társ, de Montesinost szintén kihasználta, kifacsarta, és amikor már nem volt rá szüksége, akkor kidobta és bosszút állt rajta. Mert valószínűleg Fujimori volt az, aki eljuttatta az egyik tévétársaságnak 2000. szeptember 14-én az első *vladi-videót*, amelyen az egyik ellenzéki képviselő, Alberto Kouri látható, amint éppen alkut köt Montesinossal, és átvesz tőle 15 ezer dollárt.

Miután ez nyilvánvalóvá lett, 2000. szeptember 23-án Montesinos Panamába menekült. Pontosan egy hónapra rá visszatért Peruba, és megpróbálta az akkor még elnök Fujimorit megzsarolni, hogy megválthassa büntetlenségét, de nem járt eredménnyel. Végül hajóval menekült a venezuelai partok felé, de október 29-én nyoma veszett. November 16-án Fujimorinak is menekülnie kellett. Politikai menedékjogot kapott Japánban, ahonnan három nappal később egy e-mailben jelentette be lemondását. 2000. december 10-én este perui állampolgárként tért aludni a tokiói New Otani szállodában, és másnap japánként ébredt. Néhány héttel később egy közeli kényelmes apartmanba költözött, az Okasaka negyedben található Garden Tower egyik harmincemeletes épületébe, ahol mostanában, 63 évesen, gyakran fogad egy karcsú, ismeretlen, fehér asszonyt. Fujimorit a japán politikai életet uraló Liberális Demokrata Párthoz kötődő, a szélsőjobboldali eszmék iránt nosztalgiát érző személyek támogatják, így nincs miért aggódnia. A jószerencse rámosolyog. Rokonlelkek óvják az újdonsült ázsiai polgárt. Politikai kapcsolatrendszerük jól működik. A japán ultranacionalista eszméket valló Ayako Sono írónő, férje, Shumon Miura, az egyetemi tanár Kazuo Ijiri, a japán expanziós politika híve, Tokió polgármestere, az ázsiai neokolonializmust támogató Shintaro Ishihara, és egy kis párt, a Liberális Szövetség parlamenti képviselője, Torao Tokuda gondoskodtak arról, hogy Fujimorinak legyen miből fedeznie napi kiadásait és interneteznie. A világháló segítségével ismét részt vehet a perui politikai életben, és bizonyára mérlegeli, hogy van-e visszatérési lehetősége. Egy önéletrajzi könyvet kíván megjelentetni, amelynek középpontjában a terrorizmus ellen folytatott harca áll, amely olyan nagyon divatba jött az Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadást követően. Fujimori jelenlegi védelmezői között találjuk a japán miniszterelnököt, Junichiro Koizumit, a Külügyminisztériumot, az igazságügyi-minisztert, Masahiko Koumurát, aki azon túlmenően, hogy megadta Fujimorinak a japán állampolgárságot, amikor Peru elnökeként fogadta – a Parlament és a császár jóváhagyásával –, villámgyorsan intézkedett Peru volt tokiói nagykövetének, Victor Aritominak – aki mellesleg az exelnök sógora – a japán állampolgárságáról is. Aritomi ellen Susana Higuchi tett feljelentést az ominózus ruha-segélyszállítmányok ügyében.

2001. június 23-án Montesinost Caracasban letartóztatták és kiadták Perunak. Montesinos ellen több mint 30 ezer, a Kouri-féle szavazatvásárlási esethez hasonló terhelő videófelvételt találtak, megvádolták továbbá kábítószer-kereskedelemmel, jogtalan haszonszer-

zéssel, illegális fegyverkereskedelemmel, hivatali hatalommal való visszaéléssel, adócsalással, kínzások elkövetésével, gyilkosságokkal. Mindezek miatt vizsgálati fogságban van. A SIN rejtett kamerái rögzítették, hogyan keveredtek korrupciós ügyekbe a hivatali apparátus tagjai, kormánypárti és ellenzéki politikusok, művészek és újságírók, magas rangú tisztviselők, hogyan folyt tíz éven át az anyagi fosztogatás és a lelki terror. Montesinos azt vallotta, hogy mindenben Fujimori parancsait követte, és keményen bírálta Keikót, hogy ellopta azt a videókazettát, amelyet a Susana által vezetett politikai mozgalom Fernando Olivera képviselő segítségével juttatott el a perui tévécsatornákhoz 2000. szeptember 14-én, végső csapást mérve ezzel a diktatúrára. Montesinos ellen 160 per van folyamatban, ehhez jön még 52 már megindított nyomozati eljárás, amelyek során mintegy 500 személy érintettségére, valamint jogtalan haszonszerzésből származó, svájci bankszámlákra elhelyezett, több mint 270 millió dollárt kitevő vagyon létére derült fény. Mindez Montesinos szeretőjét, Jaqueline Beltránt is rács mögé juttatta. Az Emberi Jogok Nemzeti Biztosa (CONADEH) – a szervezetnek több mint 30 tagállama van – is feljelentést tett népirtással, kínzással, terrorizmussal, súlyos testi sértéssel és minősített emberöléssel vádolva meg az 56 éves férfit, akiről nem nehéz megjósolni, hogy életének hátralevő részét börtönben fogja tölteni.

A Japánba szökött Fujimori kilátásai jóval kedvezőbbek: megkapta az állampolgárságot és Japán nem hajlandó őt kiadni. Diego García Sayán a Fujimorit követő, Valentín Paniagua vezetésével megalakult ideiglenes kormány igazságügy-minisztere volt, jelenleg a 2001. június 7-én lezajlott tiszta és demokratikus választások nyertesének, Alejandro Toledónak a külügyminisztere. García Sayán perui jogász, aki az ENSZ emberi jogokkal foglalkozó szervezetében tölt be különböző tisztségeket, így nem idegen tőle a Fujimori kiadatására vonatkozó kérvény, amely a volt elnöknek az emberiség ellen elkövetett bűntetteire hivatkozik. A vád, amelyet az Interpol nemzetközi elfogatóparancsa előzött meg, a kínzással és a népirtással szemben megfogalmazott nemzetközi megállapodásokon alapszik és a Személyek Erőszakos Elhurcolása elleni Amerika-közi Konvención nyugszik. A kérvény egy, a Parlament által megszavazott alkotmányos javaslatból indul ki. A felállított vizsgálóbizottság megállapította, hogy a Fujimori-érában mintegy 5000 személy tűnt el, és egy másik bizottságot is kinevezett, amelynek a múlt történéseinek a feltárása volt a feladata, kinyilvánítva „Fujimori folyamatos morális alkalmatlanságát". Az exelnököt azzal gyanúsítják, hogy az egyik értelmi szerzője volt az egyetemisták és a lakosság körében végrehajtott gyilkosságoknak, ahol embereket terroristacselekményekben való részvétel hamis vádjával mészároltak le. Fujimorit tartják felelősnek a félkatonai brigádok véres cselekedeteiért, mivel ő jelölte ki Vladimiro Montesinost ezeknek az alakulatoknak az irányítására. Az egyik ilyen szörnyű videófelvételen Montesinos a rejtett kamera felé fordulva pisztolyát éppen egy fotel fejtámlájára irányítja, és azt mondja, „minden onnan indul ki" – majd Fujimori néhány perc múlva belép a különlegesen felszerelt terembe és leül a fotelbe. 2001 augusztusában a perui Legfelsőbb Bíróság távollé-tében bűnösnek mondta ki Fujimorit, e-mailen keresztül történő lemondását elutasították, és mindez megerősítette az elnöki posztjának önkényes elhagyása és hivatali kötelességeinek elmulasztása miatt ellene folyó büntetőeljárást. 2000. július 24-én, amikor a képviselői esküjét letette, Susana Higuchi még nem sejthette a végkifejletet. Családja nevében a peruiakra, az igazságra, a gyerekekre és az öregekre esküdött fel. Még tartozik a történelemnek a beígért önéletrajzzal, és tisztáznia kell, hogy politikai pályája – most, hogy Fujimori mint ellenség már nincs jelen – a korábbiaktól eltérő dimenzióban fog-e mozogni.

Felhasznált irodalom

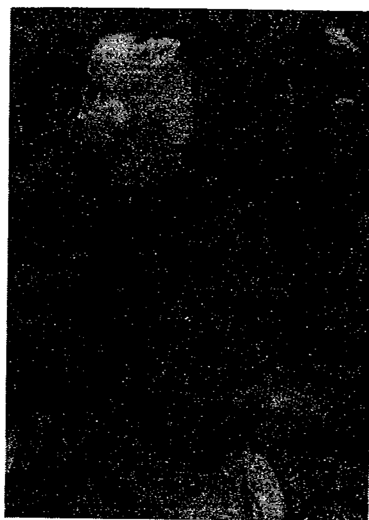
1. Sally Bowen: *El expediente Fujimori.* Perú Monitor, Lima, 2000.
2. Napilapok: *El Comercio, La República, Liberación, Síntesis, Tiempos del Mundo* y *Expreso*, Lima; *Caretas*, Peru; Leonor Pérez feljegyzései, *Milenio*, Mexikó; *Clarín*, Buenos Aires; *El Periódico de Catalunya*, Barcelona; *El País*, Madrid; az EFE spanyol hírügynökség jelentései.

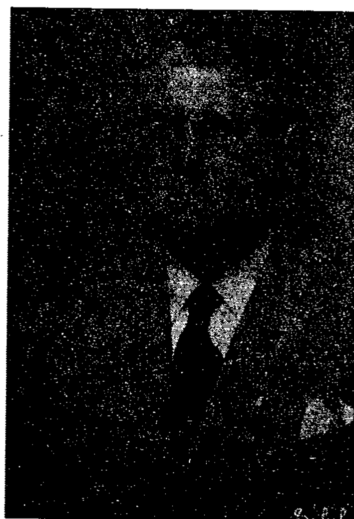
Jorge Rafael Videla felesége,

Alicia Raquel Hartridge

Fenn jobbra, Alicia Raquel Hartridge, mögötte férje, Jorge Rafael Videla az 1976. március 24-i államcsíny bejelentését követően. Lenn balra, Lyda Lombardi, Videla ezredes szeretője, jobbra, Samuel Hartridge, Alicia apja, az Argentínába utaztatott nácik ügyébe keveredett diplomata. (A szerző archívumából származó felvételek.)

1976. MÁRCIUS 24.

„Szó sem lehet költözésről, amíg annak a nőnek a holttestét el nem távolítják onnan." A ház úrnőjének hangja kihallatszott a zsivajból. Már eltelt néhány hónap azóta, hogy 1976. március 24-én Argentínában megbuktatták Isabel Perón alkotmányos kormányát, de Jorge Rafael Videla diktátor még mindig nem költözött át az ország legjelentősebb, a Campo de Mayón található katonai helyőrségéből az olivosi elnöki rezidenciára. Mindkét hely Buenos Aires környékén, bár a környék két különböző pontján található. A késlekedés Videla feleségének, Alicia Raquel Hartridge-nek volt köszönhető. Az asszony az államcsínyt követően egy délután meghívta a rokonságot és a barátokat unokája – a legidősebb lánya, María Cristina fia – születésnapi köszöntésére. Videlának és Aliciának egyébként hét gyermeke született.

A meghívottak között többségben voltak a nők és a gyerekek, akik a fotelek és asztalok között szaladgáltak. A háziasszony elragadtatással nézte őket. A vendégeket teával, aprósüteménnyel és szendvicsekkel kínálták. Egy szelíd, csendes, 14 éves lány szolgálta ki őket. Fehérbőrű, felcicomázott emberek körül egy szegényesen öltözött, fiatal kreol lány tüstënkedik – ez a szégyenteljes koreográfia hozzátartozott a hadsereg kormányának díszleteihez Argentína legszigorúbban őrzött helyőrségében. María Cristina egyébként az ország északi részén található Tucumánból érkezett fiával erre az alkalomra, amelyen a volt iskolatársai mindannyian részt vettek.

A megvető kijelentés Eva Duarte de Perón földi maradványaira vonatkozott, Evitára, aki fiatal színésznőcskéből lett, a Buenos Aires környéki szegénynegyedekből indulva, az argentin politikában 40 évig vezető szerepet betöltő ezredes mítoszokkal körülvett felesége. Evita 33 évesen, 1952. július 26-án hunyt el rákban. Bebalzsamozott holttestének Perón 1955-ös bukását követően hányattatások sorát kellett elszenvednie. Egy olasz temető névtelen kriptájából exhumálták és került vissza 1971-ben férjéhez, aki akkor épp madridi száműzetésben élt, majd 1973-ban, amikor Perón újra hatalomra jutott, feleségének földi maradványai is visszakerültek Argentínába. Azon az 1976-os délutánon az olivosi elnöki rezidencia kápolnájában nyugodott Perón ezredes mellett, aki 1974. július 1-jén halt meg.

Alicia Raquel Hartridge Evita iránt táplált gyűlölete nem az egyetlen dolog volt, ami meglepte az uzsonnára egybegyűlteket. A szolgálólány figyelmessége, ahogy kicsikkel és nagyokkal egyaránt viselkedett, érdeklődést keltett, és végül valaki megkérdezte, hogy ki ő. Alicia vele kapcsolatban is könyörtelen vágyait fogalmazta meg: „Imádnivaló, magamhoz akarom venni, és azon vagyok, hogy az anyja mondjon le róla a javamra. De hiába győzködtem, nem akar kötélnek állni. Nem értem az okát. Ennek a lánynak ott, ahol él, nincs semmilyen lehetősége, én pedig taníttatnám, és ezzel jót tennék valakivel." Valaki közbeszólt és azt merte mondani, hogy a kislány édesanyjának igaza volt, mert a szegénység nem lehet indok arra, hogy valaki lemondjon a gyerekéről. Alicia Raquel nem csüggedt. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy nincs abban semmi természetellenes, ha valaki odaadja másnak a gyerekét, ha ezzel jobb sorsot és lehetőséget biztosíthat számára az életben.

Az évek múlásával az egyik meghívott megértette, hogy kiváltságos helyzetben volt, amikor tanúja lehetett, ahogy az uralkodó katonai juntát alkotó triumvirátus egyik tagjának felesége nyíltan kifejezést adott kegyetlen filozófiájának. Sértően beszélni Evita kálváriájáról – azéról az asszonyéról, akit számos argentin nemzedék tisztelt, és akinek földi maradványai csaknem 20 éven keresztül különböző indíttatású bosszúk, fenyegetőzések, megtorlások közévé váltak – megerősítette azt a gyakorlatot, amelyet Eva Perónnal együtt a korábbi katonai diktatúrák is folytattak, s amelynek lényege a politikai ellenfél testének birtokba vétele volt, csak ezt most súlyosbította az eltűnt személyek tragédiája, amely Argentína lakosságának széles körét sújtotta Videla uralma alatt. Amikor a zsarnok felesége ott és akkor közölte, hogyan is próbálta megszerezni magának az ünnepségen felszolgáló kislányt, mély megvetését fejezte ki az anya nem megfelelő személye miatt. Ez, az akkori diktatúrában uralkodó felfogás is igazolta azt a tényt, hogy a rezsim saját honfitársain, az ún. „feketéken" – ahogy az argentin uralkodó osztályok megszégyenítően és lenézően emlegették őket – állt bosszút a fajok keveredéséért.

A két történetben az a közös, hogy Evita és a Viceláéknál szolgáló fiatal lány is szegény sorból származott. Mindkét eset úgy végződött, hogy valaki másnak a tulajdonába került egy olyan személy, aki egy másik, gyengébbnek vagy alacsonyabb rendűnek tartott politikai vagy társadalmi osztályból származott, egy olyan osztályból, amely létszámánál fogva képes volt megkérdőjelezni annak az uralkodó elitnek a hatalmát, amelyhez Alicia Raquel Hartridge és barátnői is tartoztak. A történteket azonban beárnyékolta a halál, hiszen csupán néhány méterre voltak az egyik illegális gyűjtőfogháztól. A Campo de Mayo területén hozták létre az egyik legfontosabb koncentrációs tábort, ahol a fegyveres erők szisztematikus terv szerint tették rá a kezüket az eltűntek mintegy 500 gyermekére.

A Buenos Airestől kb. 30 kilométerre fekvő Campo de Mayón összpontosult a hadsereg legnépesebb osztaga. A Videla altábornagy irányította diktatúra idején ezen a területen alakították ki az 1976 és 1983 között működő 340 illegális gyűjtőfogház egyikét: *El Campito* néven vált hírhedtté, „a foglyok gyülekezési helyeként". Szomszédságában voltak az olyan vallató- és kínzókamrák, mint például a *La Casita*. Ugyanott működött a 602-es Közkórház, amely ma Dr. Juan Madera nevét viseli. Ott szültek a letartóztatott nők, akiknek gyerekeit vagy a fegyveres erők tagjai, vagy hozzájuk közel álló, megbízható személyek adoptálták titokban, nehogy fény

derüljön a valódi szülők kilétére. Eddig 182 ilyen esetet tártak fel, és 71 akkori csecsemő vissza is került vér szerinti családjához. Ők ahhoz a 15 ezer eltűnt személyhez tartoznak, akiknek sorsát az állam a csaknem két évtizede visszaállított demokrácia idején kiderítette. Összesen 30ezerre tehető azoknak a száma, akiknek hasonló tragikus sors jutott.

Most, 26 évvel azoknak az atrocitásoknak a kezdete után, amelyekre felesége is utalást tett, a 70. évét betöltő Jorge Rafael Videla házi őrizetben van. Bírósági ügyei nagy port vertek föl. 1985-ben a Buenos Aires-i Szövetségi Kamara, amely 66 rendbeli árulással súlyosbított emberölésben, a szabadságtól való jogtalan megfosztás 306, fenyegetéssel és erőszakkal súlyosbított esetében, 93 kínvallatásban való részvételben, melyek közül 4 halállal végződött, valamint 26 rendbeli lopásban mondta ki bűnösnek, életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte. Az Argentin Legfelsőbb Bíróság 1986-ban jóváhagyta az ítéletet és Videla egy komfortos katonai börtönbe került egészen addig, amíg az akkor hivatalban lévő köztársasági elnök, Carlos Menem kegyelemben nem részesítette 1990. december 30-án. A szabadságot csak 1998. június 10-ig élvezhette, amikor is azzal vádolták meg, hogy kb. egy tucat eltűntnek nyilvánított személy kiskorú gyerekének személyi adatait hamisította meg éppen a Campo de Mayo katonai objektumaiban.

Bár a fogságban született kisbabák kisajátítása és személyi adatainak önkényes megváltoztatása a nemzetközi jogban el nem évülő bűntetteknek számítanak, mégsem kerültek be abba az ítéletbe, amelyben 1985-ben életfogytiglani börtönre ítélték Videlát és elvbarátait. Hasonlóképpen kimaradtak mind az 1987-es közkegyelmi rendeletből, mind pedig az 1990-es elnöki kegyelemből. Az újonnan felmerülő vádak is az elnöki hatalommal való visszaélést állították a középpontba. Az 1985-ös ítélet és végső soron a Menem elnök által gyakorolt kegyelem is Videla szerepét mint a hadsereg volt parancsnokáét vizsgálta.

Ezen túlmenően, 2001. július 10-én Videlát azért fogták perbe, mert szövetségre lépett a Cono Sur országainak katonai kormányaival, hogy a Kondorkeselyű-hadművelet keretében kiterjesszék uralmukat az egész kontinensre. Konkrét vádként az fogalmazódott meg, hogy Paraguay, Chile, Uruguay, Bolívia, Brazília mellett Argentína is tevékeny részt vállalt a 70-es években a diktatórikus rendszerek ellenzékének fizikai megsemmisítésében. A Rodolfo Canicoba Corral bíró által a Buenos Aires-i Szövetségi Bíróságon tárgyalt ügyben érintettek még Paraguay és Chile volt diktátorai, Alfredo Stroessner és Augusto Pinochet, valamint több uruguayi katonatiszt (Julio Vadora, Guillermo Ramírez, José Nino Gavazzo, Manuel Cordero, Jorge Silveira, Enrique Martínez és Hugo Campos Hermida), chileiek (Pedro Espinoza és Manuel Contreras), paraguayiak (Francisco Brites, Pastor Milcíades Coronel és Benito Guames), valamint argentinok (Eduardo Albano Hardindeguy és Carlos Guillermo Suárez Mason). Videlát olasz, német és spanyol bírók is perbe fogták, egyrészt mert a diktatúra áldozatai között ezen országok állampolgárai is szerepeltek, másrészt mert a népirtás és a kínzás, amely szintén a vádpontok között szerepelt, a nemzetközi jog hatáskörébe tartozik.

Jorge Videla mostani elszigeteltsége teljesnek mondható. A Cabildo sugárút 639. szám alatt található ötemeletes ház egyik lakásában él Buenos Airesben. Felesége, Alicia Raquel megy el minden hónapban a bankba felvenni a nyugdíját, amelyet mint a hadsereg elbocsátott tisztje kap kézhez. Az összeg ugyanannyi, mint az özvegyi nyugdíj. Nem jár neki a volt államelnököket egyébként megillető illetmény. A bíróság ezt megvonta tőle, mert megsértette az alkotmányos rendet és megválasztása nem a törvényben foglaltak szerint zajlott. Argentína történelmének egyik legszörnyűbb időszakát követően egyetlen alkalommal jelent meg a nyilvánosság előtt, 1993-ban. Egy bajtársi vacsorán vett részt, amelyet a Fegyveres Erők Szolidaritási Szervezetének székházában rendeztek. Kifogásolta, hogy a társadalom „bűnbakként" használja őt, hogy „feltételezett bűneit így válthassa meg". Azzal érvelt társai előtt, hogy azoknak, akik az elnyomásban részt vettek, nemhogy fizetniük nem kellene az államnak, „hanem még jutalmat is érdemelnének". Ez egyben üzenet is volt annak a mintegy 30 tüntetőnek, akik az utcára vonultak, hogy köszöntsék őt a katonai diktatúra évfordulójá-

nak alkalmából 2001. március 24-én. Két tévésorozatokban szereplő színész, Fernando Siro és Elena Cruz (a Szövetség a Köztársaságért párt képviselőjelöltje, melyet a jelenlegi argentin gazdasági válság fő felelőse, a volt gazdasági miniszter, Domingo Cavallo alapított) szervezte a demonstrációt. Videla kilépett az erkélyre, hogy köszöntse híveit. Jobbján, mint mindig, ott volt felesége, Alicia Raquel Hartridge, az utókornak szánt mosollyal az arcán.

1948. ÁPRILIS 7.

A most 77 éves Jorge Videla fiatalságának és katonai pályájának kezdetétől egészen házi őrizetéig a legélesebb társadalmi kritika céltáblája lett, s ezt akkor sem tudta elkerülni, amikor szabad volt és kártérítést követelt korábbi fogva tartásáért. Mindig mellette állt az az asszony, akinek álságos jósága valójában cinizmust és könyörtelenséget takart, és aki az első asszony volt Videla életében. Húszéves korában, a katonai iskola befejezését követően ismerkedtek össze 1944-ben.

Alicia Raquel Hartridge Lacoste akkor ismerte meg Videla hadnagyot, amikor tanítóképzőbe járt. A fiatal lány korán elvesztette anyját, tízéves volt, amikor az rákban meghalt. Angol származású konzervatív politikus gyermekeként született Buenos Aires tartományban, Morónban, 1927. szeptember 28-án. 1946 nyarán apját, akire hamarosan egy zűrös diplomáciai küldetést bíznak, elkísérte az ország északkeleti részén fekvő San Luis tartomány egyik pici falujába, a festői szépségű El Trapichébe, amely sajátos klímájáról is nevezetes volt.

Samuel Hartridge-et és két nagykorú lányát, María Isabelt és Alicia Raquelt a tartományi konzervatív párt vezére, Reynaldo Pastor hívta meg egy pár napos nyaralásra. A házigazda húsz évvel később Portugáliában lett argentin nagykövet Juan Carlos Onganía tábornok diktatúrája idején, aki 1966-ban Arturo Illia elnök hatalmát döntötte meg. Videla hadnagy is ebben a faluban töltötte a nyári vakációját, ahová katonai állomáshelyéről, az északnyugati Salta tartományból érkezett. Apjának 1940 óta volt nyaralója a faluban. A Pastor és a Videla család baráti kapcsolatokat ápolt egymással, a helyi pártvezér fia, Carlos Washington Pastor ugyanolyan idős volt, mint Videla, és a Légierőtől tért haza nyári szabadságra. Később a Pastor fiú Jorge Rafael diktatúrája alatt a külügy- és kultuszminiszteri funkciókat töltötte be.

A két fiatalember várakozással nézett a vendégek érkezése elé, és egy, a meghívottak tiszteletére a tartomány fővárosában rendezett partin hamarosan közelebbről is megismerkedtek egymással. A vakáció alatt zajló titkos találkákon a repülőtiszt meghódította María szívét, a hadnagy pedig Aliciának udvarolt kitartóan.

A két pár összeházasodott. Jorge és Alicia esküvőjére 1948. április 7-én került sor egyéves jegyességet követően, ami alatt a fiatalember rendszeresen felkereste jegyesét Morónban, Buenos Aires egyik külvárosi negyedében, és sétálni vitte a nagybácsi, Raúl Calcagno engedélyével, aki feleségével, Alicia Raquel fiatalon elhunyt anyjának a testvérével gyámkodott a lány felett, mivel apja gyakran utazott külföldre. A lány nagynénje szerint Jorge Rafael nagyon csúnya, sovány, nagyorrú férfi volt, és nem igazán hitte, hogy Alicia egy ilyen jelentéktelen embert választ férjének. Minden családi jóslat ellenére a Törökországba akkor kinevezett nagykövet lánya 19 évesen házasságot kötött egy konzervatív katonai család leszármazottjával.

Jorge Rafael Videla 1925. augusztus 2-án született a Buenos Aires tartományban található Mercedesben, és az 1923-ban kanyaróban meghalt ikertestvérei nevét örökölte. Szülei, Rafael Eugenio, a hadsereg századosa és María Olga Redondo, háztartásbeli, alaposan beleneveltték azt a fajta aszketikus magatartást, amellyel később kétes hírnévre tett szert, és amely valójában vérszomjas természetét – az Argentínát sújtó dráma okozóját – álcázta. Katolikus szellemű neveltetése, fagyos tekintete, „másokat kerülő és homályos" viselkedése mögött ott rejtőzött ősei barbársága, akik mint pampai állattenyésztők és hű katonák aktívan részt vettek az ország leggazdagabb részén élő indián őslakosok kiirtásában.

Videla hadnagy tehát nem egy szegény sorból származó katona-

ember volt, aki véletlenül került a legvadabb latin-amerikai diktatúra középpontjába, hanem a legmaradibb eszméket valló inkvizíciós keresztények leszármazottja, akik állandó veszélyt jelentettek Argentínára és időnként destabilizálták az országot. Tényleges elnökként 1976. március 24. és 1981. március 29. között, hivatalosan is csatlakozott a Latin-Amerikai Antikommunista Szövetséghez. Mindig is a fegyelem és a szabályzatok embere volt, velejéig katona, aki nem államférfiúi erényei, hanem az általa elindított katasztrófa-sorozat révén lett híres. A hadseregtől kapott hatalommal felruházva a későbbiekben sem bánt meg semmit. Nincs tisztában az igazság-szolgáltatással: hiába ítélték el és utasították el 1987 júniusában azt a beadványát, hogy az őrizetesek részt vehessenek anyjuk temetésén. Öregségében, valamiféle hajótöröttként, Buenos Aires-i apartmanjába bezárva is az állandó jelenben él.

AZ 1947-ES EURÓPAI NYÁR

A két argentin újságíró, María Seoane és Vicente Muleiro által írt életrajzban Videla hangsúlyozza, hogy nem érzett elhivatottságot a politika iránt és ilyen jellegű tanulmányokat sem folytatott. A nem-politizálás iránti ideológiai hajlam lehetősége mellett érvel, amely valójában végzetes és konkrét hatalomvágyat jelent: ez nyilvánul meg, amikor katonai pályájának a csúcsára ér. A Videla-féle doktrínák kialakításában nagy szerepe volt a szüleitől kapott neveltetésnek, de Reynaldo Pastor és Alicia apja is hatást gyakoroltak rá. Ez utóbbi élete végéig sulykolta lányába a legvadabb antiperónista eszméket. Ebben a vonatkozásban fontos felidézni Samuel Alejandro Hartridge életének néhány fontos momentumát. Az első angol tengeri kereskedők egyikének unokája volt, ősei a XIX. század második felében azért jöttek Argentínába, hogy megszerezzék a Tengerészeti Minisztérium által kiadott első hajózási engedélyek egyikét. Samuel anyai nagyapja angol mérnök volt, aki a tengerészetnél szolgált. Később az argentin hadsereget is megjárta, ahol ezredessé léptették elő a pampa meghódítására indított expedíciót követően, amikor is kiirtották az indiánokat és véglegessé vált a spanyol hódítás az argentin őslakosok felett. Samuel olyan családban nevelkedett, amelyet mindig is konzervativizmus, hősiesség illetve angol hidegvér jellemzett, és ő is hamar kapcsolatba került azzal a földbirtokos oligarchiával, amely megdöntötte a néppárti elnök, Hipólito Irigoyen hatalmát 1930. szeptember 6-án. Ennek az államcsínynek az volt a célja, hogy konzerválja az ország agrárexportőr jellegét, amely még a XIX. században alakult ki, s amely kiszolgáltatta az országot a brit érdekeknek.

1932-től 1946-ig Alicia apja fizika-kémia szakos tanári diplomával a zsebében a közigazgatás különböző területein dolgozott, abban a „sötét évtizedben”, amely beárnyékolta Argentína történelmét Irigoyen 1930-ban bekövetkező bukását követően. Azután Edelmiro J. Farrel ezredes 1943-ban hatalomra került katonai kormánya néhány év elteltével San Franciscóba delegálta küldöttként az ENSZ-Konferenciára. Bár nagyon rövid ideig vett részt a frissen alakult világszervezet munkájában, az ott szerzett tapasztalatai révén közelebb kerülhetett a mindig is áhított külügyi pályához.

Annak ellenére, hogy született konzervatív volt, ami lehetővé tette számára, hogy egy időre a Központi Bank igazgatóságába is bekerüljön, a perónizmus hatalomra kerülése nem gátolta karrierje további fejlődését. Maga Perón elnök és Juan Atilio Bramuglia külügyminiszter nevezte ki 1946. december 10-én első osztályú rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté. A Szenátus jóváhagyta a kinevezést, és 1947. április 2-ától kezdve Hartridge Argentína törökországi nagykövete lett.

Isztambultól 200 kilométerre, Ankarában volt a követség, ahonnan az újdonsült nagykövet főként a Közel-Kelet gazdasági és politikai helyzetéről küldött jelentéseket Buenos Airesbe. A követség munkatársai 15 naponként megvizsgálták a kommunista országok geopolitikai mozgásait és részletes jelentést készítettek a keleti blokk lehetséges Amerika-ellenes összeesküvéseiről. A két év folyamán készült összes feljegyzés közül azonban egyiken sincs ott Alicia apjának az aláírása, és a személyes iratai között csupán csak betegség, illetve egyéb okok miatt benyújtott áthelyezési kérelmek talál-

hatók. Hartridge sokszor került konfliktusba beosztottaival, és ezekről az esetekről jelentéseket küldött a Külügyminisztériumnak.

A nézetkülönbségek minden oldalról jelentkeztek, az egyik legfájóbb talán az až elutasító válasz volt, amit az 1947. június 27-én küldött kérelmére kapott. A külügyminiszternek címzett beadványban Hartridge felhatalmazást kért arra, hogy Olaszországba utazhasson, „kizárólag abból a célból, hogy köszönthessem a Nagyméltóságú Elnök Úr feleségét, Eva Duarte de Perón asszonyt, a pápai és az olasz kormánynál tett látogatása alkalmából, és amennyiben ez lehetséges, csatlakozhassam a kíséretéhez". A hamarosan megérkező választávirat száraz stílusban tudatta a kérvényezővel, hogy csatlakozása a First Lady kíséretéhez teljességgel szükségtelen. 1947 júniusa és augusztusa között Evita repülővel és vonattal beutazta Spanyolországot, Olaszországot, a Vatikánt, Portugáliát, Franciaországot és Svájcot. Az Európában állomásozó argentin diplomaták egy része csatlakozott ahhoz a küldöttséghez, amelynek Samuel Hartridge nem lehetett a tagja.

Az a közömbösség, ahogy Buenos Airesben kezdetben a ténykedését fogadták, kíváncsisággá változott, amikor állandósultak a kritikák a munkatársaival kapcsolatban, és sorra érkeztek a beosztottak felmentési kérelmei. Egyikük, Jorge Escalante Posse, felhívta Buenos Aires figyelmét Hartridge megromlott egészségi állapotára: „valószínűleg a város magaslati klímája, valamint talán családi kapcsolatai, életkora, a gyerekei hiánya miatt állandóan és mindennel elégedetlen". Mindebből azt a következtetést vonta le, hogy ez lehet a magyarázata „agresszív magatartásának, és ezért van rossz véleménnyel a beosztottjairól a Méltóságodnak küldött jelentésekben, ami azonban egyáltalán nem fedi a valóságot".

Az isztambuli főkonzul, Carlos Rafael Pineyro, amikor rövid időre visszatért Buenos Airesbe, hosszasan beszélt „azokról a szokatlan állapotokról", amelyek a Hartridge vezette követségen uralkodtak. 1948 novemberének közepén készített egy konzuli jelentést abbéli minőségében is, mint az 1955-ben létrejövő Titkosszolgálat elődjének, az elnöki Tájékoztatási Osztálynak az alkalmazottja. Nem egészen egy évvel azelőtt érkezett Isztambulba, azt követően, hogy

Perón elnök egy „diszkrét küldetés" végrehajtásával bízta meg Dániában: Koppenhágából németeket kellett Argentínába juttatnia. A nemzetközi sajtó azonban megszellőztette az ügyet, Perón pedig áthelyezte őt Törökországba, ahol Pineyro hamarosan folytatta a Buenos Airesben megkezdett nyomozását és Hartridge-et is belekeverte az ügybe.

Az történt, hogy Alejandro Mathus Hoyos mendozai szenátor és a volt bejrúti konzul feljelentését követően a Nemzeti Bevándorlási Igazgatóság nyomozást indított korrupció, a bevándoroltak számának jogtalan növelése és hűtlen kezelés gyanúja miatt a háború utáni válság elől Európából Argentínába érkezők ügyében. A nagykövetségek egyik felügyelőjének segítségével a szenátor leleplezte a perónista kormány antiszemita bevándorlási politikáját, és feltárta azokat az eseteket, amikor az elnöki hivatal közbenjárt annak érdekében, hogy német állampolgárok, köztük SS-tisztek kaphassanak letelepedési engedélyt.

Pineyro Buenos Aires-i utazását követően, 1948 végén, akkoriban, amikor a Bevándorlási Igazgatóság is megkezdte a nyomozást, a Külügyminisztérium vizsgálatot indított Törökországban. Hartridge-et is kihallgatták Ankarában, majd a vizsgálatok lezárultával 1949. április 6-án menesztették, vissza kellett térnie Argentínába. Hiábavalónak bizonyult Reynaldo Pastor közbenjárása is. A külügyminisztérium egyik 1951. áprilisban kelt titkos memoranduma megjegyzi, hogy minden a Hartridge-et kikérdező felügyelő „súlyos megállapításokat tartalmazó jelentéseinek alapján" történt, de részleteket nem közöl. A felügyelő jelentése bizonyára Washington Pastor külügyminisztersége idején tűnt el a levéltárakból azért, hogy Alicia Raquel Hartridge apjának múltját makulátlanra fessék, hiszen minden kétséget kizáróan köze volt a II. világháborút követően Argentínába bevándorolt nácikhoz. Jelenleg csupán két semmitmondó jelentés olvasható 1949. januári dátummal, amelyekben Hartridge figyelmezteti egyik beosztottját hiányos francia nyelvtudása miatt, bár szankciónak nyoma sincs, van ellenben néhány, Hartridge által írt dicsérő sor.

A diplomata lánya épp akkoriban kötött házasságot Videlával.

Apja eltávolításáról nincsenek iratok az argentin állami levéltárakban. Alicia Raquel Hartridge állítása pedig, miszerint apja az Egyesült Királyságban volt argentin nagykövet, szemenszedett hazugság. Több mint ötven év távlatából már nem lehet a történteket rekonstruálni. Vannak ugyanakkor olyan jelek, amelyek lehetővé tesznek bizonyos feltevéseket. A felügyelő, aki Ankarában kihallgatta Hartridge-et, nem volt más, mint Carlos Mejía, a légierő egyik dandártábornoka, közeli barátja Mendoza tartomány szenátorának, Alberto Mathus Hoyosnak. Ne feledjük, ez utóbbi tett feljelentést a bevándorlás ügyében, miután a bejrúti argentin konzulátusról kapott egy jelentést, amelynek tartalma sajnos nem ismert. Azt lehet sejteni, hogy azt a korrupciós aktát, amely Hartridge érintettségét vizsgálta az ügyben, és valószínűleg terhelő bizonyítékokat tartalmaz, Juan Atilio Bramugli, Perón külügyminisztere 1945 és 1955 között zárta le. A többi a feledés homályába merült.

Miután Evita nem óhajtotta kíséretében látni Hartridge-et, a feljelentések miatt pedig elbocsátották a külügytől, 1949. április végén visszatért Buenos Airesbe. Alicia Raquel jó hírrel fogadta. Három hónappal korábban, 1949. február 5-én megszületett a házaspár első gyereke, María Cristina. Jorge Rafael Videla Buenos Aires kikötőjében fogadta apósát, majd visszament tiszttársai közé a Katonai Iskolába, ahonnan két év múlva már mint százados tért vissza.

1951. OKTÓBER 7.

Videla katonai előmenetele érdekében a második gyermek, Jorge Horacio születését (1950. május 16.) követően a család a Katonai Iskolához és a Campo de Mayóhoz közel eső egyik Buenos Aires-i elővárosba, Hurlinghamba költözött. Annak ellenére, hogy a ház barátságtalan volt, és figyelembe kellett venni egy katonai középvezető behatárolt anyagi lehetőségeit, Alicia Raquel belevetette magát a háziasszonyi teendőkbe. Úgy festett, hogy népes család lesznek.

Az újonnan érkezett család az egyházon keresztül kapcsolódott be a negyed közösségi életébe. Mint buzgó, vallásukat gyakorló katolikusok, minden társadalmi elvárásnak magasan meg akartak felelni, hogy a szomszédjaik számára követendő példát jelenthessenek. Abban az időszakban alakul ki Alicia Raquelről az a kép, hogy igazi háziasszonyként sürög-forog a szigorú katonatiszt körül. A szomszédok úgy emlékeznek rá, mint közvetlen, energikus asszonyra, aki a családjának, gyermekei nevelésének és férje kívánságai teljesítésének szentelte magát.

Az egymást követő terhességek miatt az asszony abbahagyta a tanulmányait és csak a családjának élt. A hurlinghami tartózkodás első évei mindkettőjük számára szolgáltak nehézségekkel. 1951 januárjának végén, hét hónappal második gyereke születése után az asszony újból terhes lett, és ezúttal is fiúmagzatot hordott a szíve alatt. Videla életrajzírói szerint terhessége idején Alicia Raquelt sérv miatt operálni kellett. Abban az időben a műtétek során az altatáshoz különböző gázokat használtak és ezek nagy valószínűséggel károsíthatták a magzat agyi fejlődését. Ez történhetett Alicia Raquel 1951. október 7-én született harmadik gyermekével, Alejandróval is. A csecsemő tehát agyi károsodással született, amit a család kitartóan próbált tagadni és takargatni egész életében.

Alicia Raquel egyik legjobb barátnője 1951-ben költözött a negyedbe, három saroknyira Videláék házától. Josefina Silveyra egy fiatal zenésszel kötött házasságot, aki ugyanabban a betegségben szenvedett, mint a híres argentin író, Jorge Luis Borges, és ennek következtében fokozatosan elvesztette a látását. Josefina és férje, Carlos, alias Pampa, jól kijöttek a családdal, főleg Alicia Raquellel, mivel Videla jóval tartózkodóbban viselkedett.

Mivel mindkét házaspár gyerekei iskolások voltak, hol az egyik család, hol a másik kísérte őket el az iskolába. Silveyráéknak feltűnt Videláék katolikus hitbuzgalma. A térség lakói már 1955-ben szervezkedni kezdtek, hogy a negyednek legyen önálló temploma. Alicia Raquel közvetlenségének és jó kapcsolatteremtő képességének köszönhetően a templomépítés céljából létrehozott lakossági szervezet pénztárosa lett, miközben Josefina és a férje felajánlották az otthonukat az összejövetelek lebonyolításához, hogy a szer-

vezet minél több bevételre tehessen szert. Carlos Pampa Silveyra akkorra már teljesen megvakult, így nem tudta egyedül lebonyolítani az adományok gyűjtését. Ezért Viceláék beültették saját autójukba, és együtt járták a negyedet, hogy összeszedjék azokat a hozzájárulásokat, amelyekből megkezdődhetett a templom építése. Az akkor már századosi rangban lévő Videla volt a sofőr. Annak ellenére, hogy a feladat teljesítése több éven át megfeszített munkát követelt, Josefina emlékszik, hogy Alicia Raquelnek mégis mindenre maradt ideje, még Jorge Rafael – aki egyébként nem állt nagyevő hírében – kedvenc édességeinek elkészítésére is.

A két család közötti kapcsolat elmélyült. Videla pártfogásába vette Silveyraék legnagyobb fiát, amikor az a katonai iskolába kezdett járni, Josefina pedig eljárt a Campo de Mayóra, hogy vigasztalgassa Alicia Raquelt, akinek a sok terhesség következtében deformálódott a lába és a csípője. 1980-ban, amikor 57 évesen, Carlos Silveyra megszerezte pszichológusi diplomáját, Alicia, aki akkor már First Lady volt, személyesen kereste fel az iskolát, ahol Carlos dolgozott, és a titkárságon hagyott számára egy speciális, a vakok által használt órát egy rövid üdvözlet kíséretében (amelybe egyébként becsúszott egy helyesírási hiba is): Pampa, hogy világítson a csuklóján. A férfiak bizalmas értesüléseiket osztották meg egymással. Pampa Silveyra megkérte Jorge Rafaelt és el is érte nála mint elnöknél, hogy az változtassa meg a vak tanárokkal kapcsolatos normákat és biztosítson számukra fizetés-kiegészítést. Az asszonyok az elnyomásról terjedő hírekről suttogtak. Alicia Raquel attól tartott, hogy férjét esetleg manipulálják. Azt mondta, „félek, hogy Jorgét csak azért választották meg elnöknek, hogy kihasználják, ettől félek valójában, hogy csupán kihasználják", kizártnak tartotta, hogy a rendszer embereket tegyen el láb alól: „ne hidd el, igazából külföldre mentek". Amikor Josefina egy konkrét ügyben kereste meg Alicia Raquelt levél útján, az asszony úgy tett, mintha nem tudná, miről van szó. Josefina egyik barátnője, Mercedes Calvo de Ricci fia érdekében próbált közbenjárni, aki egyébként Chaco tartomány északi részén, Margarita Belénben volt hitoktató, és akit

minden ok és bírósági határozat nélkül letartóztattak és elhurcolták. Az elnök felesége válaszra sem méltatta.

Ami legjobban megmaradt Silveyraék emlékezetében, azok a vallási emlékek. Azt mondják, miután megépült Hurlinghamban a templom, a Videla házaspár még inkább belefolyt a vallási dolgokba, sőt a későbbi diktátor ministránsként és a hétvégeken misét celebráló pap segítőjeként tevékenykedett. A katona olyan zsoltárokat olvasott fel, amelyeket nem feltétlenül a papnak kellett elmondania. A szomszédok a házaspár keresztényi bűnbánatát azzal a fájdalommal magyarázzák, amit Alejandro sorsa okozott nekik. Alejandro állapota fokozatosan romlott, és ezért szinte állandóan elzárták a külvilágtól. Josefina, aki később is beszélő viszonyban maradt Aliciával, azon kevesek közé tartozik, akik láthatták a gyereket, és azt meséli, hogy „nagyon szép arcú, szőke kisfiú volt, de csak vegetált". A gyerek, ahogy nőtt, úgy lett egyre agresszívabb, és ez problémát okozott. Alicia szorongva és kétségbeesve mondta, hogy bizonyos helyzetekben nem tudja kezelni. Az asszony és Jorge az egész dolgot isteni próbatételként fogták fel, amivel bármi áron szembe kell nézniük.

1977

Nem Alicia Raquel volt az egyetlen, aki a beteg fiút ellátta. Segített a Külföldi Missziós Nővérek Gyülekezete, amely Videláék házától csupán pár saroknyira működött. Néhány nővér egy 30 fős, szellemi fogyatékosokból álló csoportot szervezett. A csoport tevékenységét Alicia egyik unokatestvére, Ismael Calcagno pap koordinálta, aki a Morón Hitoktató Házat vezette és Jorge Rafael gyóntatója is volt. Két francia apáca, Leonie Duquet és Alice Domon segítették a papot karitatív tevékenységében.

A program részeként táborokat szerveztek értelmi fogyatékosok részére. Az egyik ilyenbe Alejandrót is elküldték a szülei, akik még reménykedtek abban, hogy a gyerek állapota idővel javul, vagy találnak valamilyen homeopátiás készítményt a betegségére. Mindenesetre a fiúnál diagnosztizált oligofreniát gyógyíthatatlannak

tartották. A táborban a gyerekeket olvasni tanították, ezenkívül körömreszelőket készítettek, amelyeket később eladtak. Az első bevételekből egy ünnepséget rendeztek, ahová a szülőket is meghívták.

Az Alejandróval való foglalkozás mellett az a csapat, amelynek Duquet és Domon is tagja volt, Videla egyik unokatestvérét, a nagyon fiatalon megözvegyült Juliát is támogatta. Az asszony férje tuberkulózisban halt meg, és miután Julia nagyon keveset keresett, nem tudta eltartani a négy gyermekét. A gyerekek reggelenként az apácákhoz mentek, náluk reggeliztek, ebédeltek és uzsonnáztak, majd fürdés után hazamentek.

Hurlingham lakói azt mesélik, hogy Alicia Raquelnek nagy könnyebbséget jelentett az apácák segítsége, sok terhet levettek ezzel a válláról, és az asszony nagyon hálás is volt mindezért. Éppen ezért azok az emberek, akik ismerték Videláékat, nagyon elcsodálkoztak, amikor híre ment, hogy 1977. december 8. és 10. között két francia apácát fogtak el másik hét emberi jogi aktivistával, köztük egy Plaza de Mayó-i anyával*. Mindenki tisztában volt vele, hogy arról a két nőről van szó, akik a hatvanas években Hurlinghamban tevékenykedtek. Emlékeztek arra, hogyan gondoskodtak a későbbi államelnök beteg gyerekéről, és arra számítottak, hogy Videla, valamint felesége, Alicia Raquel tenni fognak valamit a megmentésük érdekében. Alice Domont és Leonie Duquet a főváros egyik templomában tartóztatta le az a kommandó, amelynek a későbbiekben tagja lett az ismert százados, Alfredo Astiz is. Az apácákat előbb megkínozták, majd a Tengerészeti Műszaki Technikum (ESMA) koncentrációs táborában meggyilkolták. Az akció részét képezte a Jorge Rafael Videla főparancsnoksága alatt álló Első Hadoszlop elhárító tevékenységének.

Hurlingham Videláékat ismerő lakosai megdöbbenten vették tudomásul, hogy az altábornagy és a felesége semmifajta szolidaritást nem mutatott a két francia apáca iránt, akiknek a holtteste egyébként soha nem került elő. Ennek az érzéketlenségnek voltak előzményei, amelyeket María Lidia Sostres író- és újságírónő vallomásából ismerhetünk meg. Ő az apja, Victoriano Sostres révén került kapcsolatba Videláékkal. Elbeszélésében úgy írja le Videlát, „mint csontsovány embert, aki pajzsmirigy-betegsége miatt világéletében szikárnak és idegesnek mutatkozott, ellentétben feleségével, akinek a felsőteste szép volt, de deréktól lefelé nagyon meghízott és olyan benyomást keltett, mintha elefántlábakon járna. A középiskolában ismertem meg őket. Ahogy az egy katolikus családban illik, Alicia a spanyol apácák iskolájában tanult."

* Madres de la Plaza de Mayo: a katonai diktatúra során eltűnt személyek hozzátartozóinak mozgalma, a Buenos Aires-i Plaza de Mayón tartják tüntetéseiket.

Később a vallási elhivatottság az, ami összeköti őket, jelenti ki María Lidia. „Videláék a hét gyerekükkel, akik közül csak hatot ismertem, mert Alejandrót szellemi fogyatékossága miatt bezárva tartották, megszerveztek egy fiatalokból álló csoportot, amelynek tagjai havonta egyszer összejöttek, hogy megvitassák az őket foglalkoztató dolgokat." Alicia Raquel elnökölt ezeken a találkozókon, és a fiatalok úgy írták le őt, mint a legmegátalkodottabb vallási nézeteket képviselő asszonyt. Olyan kérdéseket vetett fel nekik, mint a halál, az igazság, a jegyesség, és akik ott voltak, csak azért hallgatták végig, mert az összejövetel jó apropót szolgáltatott számukra ahhoz, hogy utána elmehessenek táncolni.

María Lidia szülei akkor kötöttek barátságot Videláékkal, amikor közösen tevékenykedtek a Keresztény Családi Mozgalomban (MFC). „A férjet apám csak Videlitának nevezte. Ugyanazt a dzsesszt és fox-trottot hallgatták, ugyanarra a zenére táncoltak, egyforma elveket vallottak a gyereknevelésről, főleg a lányok vonatkozásában, és láthatóan büszkék voltak társadalmi helyzetükre, amely lehetőséget nyújtott számukra a szakmai és társadalmi előmenetelre." A felnőttek összejártak, és hozzájuk csapódott Horacio Palma, aki könyvelő volt, valamint felesége, Hebe (Pupé) Palma.

Az írónő meséli, hogy „Horacio Palma néhány mendozai földbirtoknak volt az intézője és könyvelője, határozott, lázadó katolikus ember, aki nem titkolta baloldali beállítottságát. Abban hasonlított apámra, hogy ő sem tartotta sokra a társadalmi elemzéseket, de

azt sem palástolta, hogy a katonákat is megveti, és emiatt állandóan vitába keveredett Videlával, aki az egyetlen egyenruhás volt a csoportban. Ugyanakkor szavai soha nem irányultak valaki ellen és nem is sértettek senkit, mert általánosságokban beszélt. Apám egyenes volt és szenvedélyesen tudott érvelni valami mellett vagy ellen, művész volt és művelt, aki kíváncsian olvasta a politikai, gazdasági és filozófiai műveket. Olyan általános rálátása volt a dolgokra, ami hiányzott Videlából, de megvolt Palmában is, aki a katonától eltérően nem volt militáns katolikus, soha nem láttam áldozni, bár néha eljött a misére. Az egyházzal való kapcsolata mindig bonyolultnak és szövevényesnek bizonyult. Mindig is hinni akart, és a hitben próbált megkapaszkodni életének utolsó napjáig, hogy át tudja lépni saját halála árnyékát."

Ezzel szemben „Videla és a felesége mindent megoldottnak látott, a világ két részre oszlott, gonoszokra és jókra, fehérekre és feketékre, hívőkre és ateistákra. Saját önbecsülésük miatt, azért, hogy nyugodtan aludhassanak, és békében tudjanak élni saját magukkal, minden vasárnap áldoztak. A zárkózottnak tűnő, imakönyvét a hóna alatt hordó Videla mindig mértékletes volt, és látszólag mindennel és mindenkivel megértő. Minden gyanú felett állt, hiszen nézetei egyszerűek és egyenesek voltak. Palma megjegyezte, hogy feleségével együtt próbálja az ország belsejéből érkező vidékiekbe beleplántálni a munka méltóságát, hiszen ezek az emberek egyébként csak a nyomornegyedeket duzzasztanák."

Horacio Palmát 1977. január 11-én, hajnalban vitték el, ugyanazok az ESMA-bérencek, akik 11 hónappal később a francia apácákkal is végeztek. A lánya, Mónica, nem felejti el, hogy apjának, miután fogságba került, kétszer megengedték, hogy hazatelefonáljon. A család azonban hiába várta a harmadik hívást: az a Horacio, aki azelőtt gyakran vendégeskedett a Videla-házban, és Alicia Raquel ételkülönlegességeit is szívesen fogyasztotta, nem került elő többé élve. Pedig amikor Hebe (Pupé) Palma tanulni kezdett, Videláék legidősebb lánya, Cristina vigyázott Mónicára és testvéreire, amit maga Alicia Raquel ajánlott fel, az a köztiszteletben álló asszony, akit mindenki szeretett a negyedben.

Horacio eltűnése előtt Palmáék egyszer már keserű tapasztalatot szereztek Videláék viselkedésével kapcsolatban. Mónica, Horacio és Hebe lányának elmondása szerint, 1975 végén apja belépett a Palomari Keresztény Családi Mozgalomba „és ott ismerkedett meg Francisco (Tito) Palaciosszal, aki a Katolikus Munkás Ifjak (JOC) küldötte volt, és aki 1975. december 11-én vagy 12-én eltűnt. Katolikus volt és peronista. Amikor a foglyul ejtői a lakására mentek, hogy elkapják, épp nem tartózkodott otthon, ezért az ott lévő családtagokat addig tartották fogva, amíg a fiatalember órák múlva haza nem tért. Akkor azután elvitték. Hebe (Pupé) Palma és Victoriano Sostres felkeresték Videlát, aki azt mondta nekik, hogy minden bizonnyal a szélsőjobboldali Argentin Antikommunista Szövetség (AAA) hurcolta el Horaciót, ő nem tehet semmit, és otthagyta őket, mert misére kellett sietnie."

A gyászos 1977. január 11-ét követően Victoriano Sostres megpróbált közbenjárni az elnöknél, ezúttal barátja, Horacio Palma érdekében. María Lidia így meséli el a történteket: „Apám volt az, aki elment Videlához, hogy beszéljen vele Palmáról. Amikor visszatért, tett egy bosszús mozdulatot. Végtelen szomorúság töltötte el. Soha nem képzelte, hogy Videla azt mondja neki: »De kérlek, egy kommunista érdekében kérsz szívességet.« Papa felháborodva válaszolta, hogy »engem nem érdekel, hogy kommunista vagy nem, a társunk volt, te is voltál az otthonukban, ő is járt nálatok«. Videla ránézett és csak annyit mondott: »szegény Pupé«."

María Lidia még hozzáteszi: „Videla nem hazudott neki, soha nem tette, hiszen ő egy keresztes lovag volt, vagyis az igazság bajnoka. Közölte vele, hogy ha a félkatonai szervezetek tették, akkor ő nem tehet semmit, mert nem hozzá tartoznak, de egyébként sem volna értelme, mert Horacio kommunista." 1983 után mindannyian megtudták, hogy Horaciót látták az ESMA fogolytáborában, ahová azért hurcolták, hogy rávegyék: írja alá a Chilével határos Mendoza tartományban található Chacras de Coria-i földek tulajdonjogáról szóló papírokat. A szóban forgó földek mintegy 20 millió dollárt értek, s egy hamis és kikényszerített eladás révén kerültek a Videla vezette katonai junta egyik tagjának, Eduardo Emilio

Massera admirálisnak a tulajdonába. Ahogy azt az 1985-ös ítélet is megerősítette, amely Videlát életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte, valamint két életrajzírója, Seoane és Muleiro szintén bebizonyították, nem létezett semmifajta olyan fegyveres erő, félkatonai sem, amely ne tartozott volna a főparancsnok fennhatósága alá a diktatúra éveiben. Az altábornagy egy hazug gyilkológéppé vált. Azt vallotta, hogy a hatalom „nem volt nehéz számomra, és nem volt semmiféle ellenőrizetlenség. Én mindenről tudtam."

1956. JANUÁR 1.

Videláék mindenhová elzarándokoltak, hogy meggyógyítsák Alejandrót. 1956 beköszöntével a család elhagyta Hurlinghamot. Miután Jorge Rafaelt őrnaggyá léptették elő, a Washingtonban működő Amerika-közi Védelmi Testület argentin küldöttségében lett tanácsadó. Az amerikai fővárosban megerősítették, hogy nincs ellenszer a fiú betegségére. Megállapították, hogy a gyerek agya nem fejlődött megfelelően a terhesség ideje alatt, és már nem is fog. A károsodás visszafordíthatatlan. Az amerikai orvosok azt javasolták, hogy helyezzék el egy erre szakosodott intézményben, hogy enyhítsék és lassítsák állapotának további romlását.

Alicia Raquel Washingtonban negyedik gyermekével, az 1953. május 6-án született Rafael Patricióval szállt partra, aki jelenleg a hadsereg tisztje. Nyelvismeret nélkül, a gyógyíthatatlan Alejandro okozta súlyos teherrel a vállán egy számára teljesen ismeretlen országban találta magát. Ott fogant meg ötödik gyermeke. María Isabel 1958. január 25-én született és anyai nagyanyja nevét kapta, azét, aki oly fiatalon halt meg rákban. Két hónapra rá Jorge Rafael washingtoni küldetése befejeződött, és a család visszatért Argentínába. Videla vezérkari tisztként a Hadügyi Államtitkárságra került.

A család újra beköltözött a hurlinghami házba és felelevenítette a régi kapcsolatokat. A családi élet ugyanabban a mederben folyt tovább, mint az Egyesült Államokba való utazásuk előtt. Újra találkoztak a Keresztény Családi Mozgalomban résztvevő barátaikkal, Silveyráékkal, és Alicia Raquel beíratta Alejandrót annak a két francia apácának a foglalkozásaira, akik két évtizeddel később éppen a férje diktatúrájának esnek áldozatául. A házaspár többi gyereke is Hurlinghamban született. 1961. február 7-én jött a világra a hatodik, Fernando Gabriel, majd öt évvel később, némileg váratlanul bekövetkezett a hetedik terhesség. A legkisebb, Pedro Ignacio, aki legjobban hasonlított Videlára, 1966. március 24-én született, pontosan tíz évvel azelőtt, hogy apja végrehajtotta volna Argentína XX. századi történelmének utolsó államcsínyét. Testvéreitől eltérően, Pedro Ignaciónak már nem volt lehetősége együtt élni Alejandróval és végigkísérni állapotának rosszabbodását. Csaknem két évvel az utolsó Videla testvér születése előtt, 1964. március 28-án Alicia Alejandróval beült a régi Renault 4 L-be, és Jorge Rafaellel együtt elvitte a Buenos Airestől mintegy 100 kilométerre fekvő Montes de Ocába. Ott egy nincstelen szellemi fogyatékosoknak és magukra hagyott embereknek fenntartott kórházban helyezték el.

A megkérdezett szomszédok és barátok úgy emlékeznek, hogy amíg Videláék Hurlinghamban laktak, rendszeresen látogatták 15 év körüli fiukat. Bár senki nem merte szóba hozni a dolgot, sok éven keresztül mégsem tudtak semmit a fiúról. „Miután elvitték a kórházba – mondja az egyik szomszéd, aki inkább neve elhallgatását kéri –, többé nem beszéltek róla, mintha eltűnt volna, senki nem hozta szóba, én még csak a létezéséről sem tudtam Videla elnöksége idején, mert ugyan mindig hét gyerekről beszéltek, de csak hatot lehetett látni, és őt meg sem említették, később megértettem, hogy miért", töpreng az asszony és látszik rajta, hogy hatással volt rá, amit évekkel később megtudott.

1968. OKTÓBER 18.

1966. január 17-én Jorge Rafael Videlát ezredessé léptették elő, és még ugyanazon év decemberében a hadsereg vezérkari parancsnokságára került. 1968. október 18-án érkezett meg egységével

Tucumánba, mint az V. gyalogsági dandár parancsnokhelyettese. Egész családja, Alejandrót kivéve, aki élete végéig Montes de Ocában maradt, vele tartott a tartományi székhelyre, San Miguel de Tucumánba, ahol a hadtest is állomásozott.

Alicia Raquel szolidan rendezte be azt a szolgálati lakást, amely Jorge Rafaelt mint ezredest megillette. A család otthona közel esett a parancsnokság irodáihoz, ahol a férfi rögtön munkához is látott. Míg Videla a tucumáni katonai helyőrségek irányításával foglalatoskodott, addig felesége azoknak a társasági kapcsolatoknak a kiépítésén munkálkodott, amelyeket férje beosztása megkövetelt. A dandárparancsnok felesége Tucumánban közéleti személyiségnek számított, akinek részt kellett vállalnia a város társadalmi életében, ugyanúgy, mint a kormányzó feleségének, szoros kapcsolatot kellett kiépítenie mind a város régi, patinás famíliáival, mind pedig a gazdag cukornád-ültetvényesek családjaival. A kapcsolatteremtést nagyban megkönnyítette az asszony kedvessége és barátságos megnyilvánulásai. A házaspár végre élvezni akarta azt a társadalmi pozíciót, amelyre oly régóta áhítozott.

Alicia automatikusan tagja lett néhány jótékonysági szervezetnek, köztük a Rákellenes Argentin Ligának (LALCEC). A karitatív tevékenységen túlmenően, az ezekhez a szervezetekhez való tartozás egyfajta társadalmi presztízst is kifejez. Éppen ezért a tucumáni asszonyokkal való kapcsolattartás mindig folyamatos volt, az összejövetelek pedig lelkes légkörben zajlottak. A nők közül kitűnt egy, a kanasztában és más kártyajátékokban igen aktív özvegyasszony, akinek volt egy egyetemista fia.

A Videla érkezését követő évben ez a fiú éppen befejezte tanulmányait a Tucumáni Nemzeti Egyetem jogi fakultásán és ügyvédi diplomát szerzett. Részt vett azoknak a sejteknek a létrehozásában, amelyből később megalakult az a Forradalmi Fegyveres Erők (FAR) nevű szervezet, amely a négyfajta perónista gerillamozgalom közül a guevarista irányzatot képviselte. A négy mozgalom 1973-ban a montoneróban* egyesült. Ez az illegális harcos, aki fiatalkorában hozzászokott a névtelenséghez, és ezt a szokását most sem akarja feladni, harminc év távlatából így emlékszik vissza első találkozására Alicia Raquellel: „Anyám megszállott kártyajátékos volt, otthon állandóan kanasztabajnokságot rendeztek, amelyben mintegy húsz asszony vett részt. Egyik közülük Alicia Raquel Hartridge volt. Kedves asszony benyomását tette rám, olyan tipikus középosztálybeli, katolikus katonafeleség volt, aki nagy gondot fordított gyerekei neveltetésére, ugyanakkor reakciós nézeteket vallott. Nagyon széles csípője volt és megnyerő arca. Tele volt aggodalommal a Buenos Airesben hagyott beteg fia iránt. Az ő sorsa a beszélgetések egyik állandó témája lett."

* Innen a perónista gerillamozgalom, a „montoneros" közkeletű elnevezése.

1969-ben a Juan Carlos Onganía ezredes által három éve bevezetett katonai diktatúra a tetőpontjához érkezett. Felszámolta a perónizmust, amelynek vezetői immár 14 éve éltek száműzetésben. Ugyanakkor vidéki és városi földalatti gerillamozgalmak szerveződtek, amelyek a latin-amerikai fegyveres harc kitörését vetítették előre. Az elképzelések szerint az argentin marxista gerillamozgalomnak egyesítenie kellett a trockista szárnyat, a Népi Forradalmi Hadsereget (ERP) és a perónista montonerókat. A kubai szocializmus tapasztalata alapján egy világméretű mozgalom kiépítését tervezték, amely megszüntetné a különböző baloldali mozgalmak közötti elméleti vitákat. Azzal, hogy Onganía és közvetlen környezete beavatkozott az egyetemek életébe, önkéntelenül is olyan folyamatot indított el, amely meggyorsította az egyetemisták tömeges politikai szerepvállalását. Azokban az években az egyetemi hallgatók közössége országszerte meghatározó társadalmi tényezőnek számított, amely ideológiájában és politikailag is a munkásosztályhoz közelített.

A kanasztapartikat szervező asszony fia is részese volt annak a folyamatnak, amely Ernesto Guevara révén egyesítette a keresztény és a kommunista, a független és a perónista fiatalokat. A félig politikai, félig katonai Forradalmi Fegyveres Erők (FAR) szervezetének kiépítésében is részt vett titokban; ez a szervezet előbb Tucumánban hozott létre egységfrontot, majd a következő évben már kilépett az illegalitásból, és az egész ország területén működött.

Akkoriban számolták fel a környező hegyekben az uturuncosi

vidéki gerillák csoportját. A tőlük elszakadó kommandó a későbbi ERP embereivel kiegészülve, támadást intézett a tucumáni Kereskedelmi Bank (Banco Comercial del Norte) ellen, de a rablás kitervelőit elfogták. Szárnyra kapott a hír, miszerint a letartóztatottak egyike a kínzások hatására azt vallotta, hogy a FAR szintén akciókra készül a tartományban, és feltehetően néhány nevet is említett. A FAR bizonyosságot akart szerezni arról, hogy a hatalom milyen információkkal rendelkezik róluk, ezért azt tanácsolták a fiatal ügyvédnek és zöldfülű gerillának, hogy közvetett módon próbáljon információkat szerezni Videlától ezzel kapcsolatban. A társadalmi kapcsolatokban oly aktív Alicia Raquel maga mutatta be a fiút férjének, mint egy köztiszteletben álló család gyermekét, aki szeretne vele beszélni. Az ifjú ügyvéd beszámolt tanulmányairól az ezredesnek: „ kifejtettem neki, hogy néhány vetélytársam le akar járatni, és azt terjeszti rólam, hogy veszélyes, baloldali eszméket valló ember vagyok. Én úgy mutatkoztam be, mint jól tanuló fiatal, aki nem politizál. Hangsúlyoztam, hogy aggódom a jövőm miatt. Videla megértő volt, és megígérte, hogy jelentést kér az esetről."

Néhány nappal később az ezredes „részleteket olvasott fel abból az aktából, amelyet az ügy kapcsán összeállítottak a számára. Azt mondta, hogy kitűnő tanuló vagyok, politikailag semleges, és hogy szinte jogi zseninek számítok. Az ideológiai nézeteim valamennyire közelítenek a perónizmushoz, de a demokrácia keretein belül maradnak. Konzervatív katolikusnak tüntettek fel, aki a politikai stabilitás híve és betartja a törvényeket", de a bankrablással kapcsolatban fogva tartottakról nem volt információ.

Az Alicia Raquel által szervezett találkozónak köszönhetően a FAR tagja nem csupán saját személyes aktáját ismerhette meg, hanem afelől is megbizonyosodott, hogy Videla milyen mértékben támaszkodott a besúgókra, ami már előrevetítette az ekkor még csak csírájában meglévő állami terrort. A Videláról a sajtóban kialakult képpel szemben – szigorú „rendmániás", etikai korlátokkal – ez az eset rávilágított, hogy a tucumáni dandárparancsnokot szoros kapcsolatok fűzték azokhoz a katonai szervezetekhez, amelyek a társadalmi rendet voltak hivatottak fenntartani. De ez még nem volt minden.

„Azt követően még kétszer találkoztam Videlával, mert a dolgozószobájában, ahol fogadott, szép számmal láttam ellenforradalommal foglalkozó könyveket. Gazdag könyvtára volt. Elhatároztam, hogy szóba hozom ezt. Videla, látva élénk érdeklődésemet könyvei iránt, tőle meglehetősen szokatlan módon felélénkült: »Milyen nagy örömet szerez nekem ezzel, ez egy fontos téma, évek óta próbálom megértetni az emberekkel, hogy mekkora veszély leselkedik ránk. Boldog vagyok, hogy egy olyan fiatalember, mint maga, érdeklődik a dolog iránt.«"

E beszélgetés következtében a gerilla engedélyt kapott Videlától a könyvtár használatára. Azzal állt elő, hogy doktori értekezést szeretne készíteni a gerillaharc témaköréből. Az ezredest ez még inkább lelkesedéssel töltötte el, és a Katonai Klub könyvtárába is szabad bejárást biztosított neki. Így az ügyvéd olyan fontos információkhoz juthatott a hadsereg egyik vezérkari tisztjétől a gerillamozgalmak felszámolására irányuló akciók kellős közepén, amelyek más fegyveres csoport számára elképzelhetetlenek lett volna. Miután befejezte az anyaggyűjtést, még egyszer találkozott Videlával, és újra szóba kerültek a téma elméleti vonatkozásai. „Akkor olyan kijelentés tett, amellyel teljesen meglepett: »A forradalmi mozgalmak ellen lépünk fel, de az igazi problémát nem a baloldal jelenti, mert az nem rendelkezik számottevő erővel, és ezért soha nem fog számunkra kezelhetetlen vagy megoldhatatlan problémát jelenteni; a problémát a feketék jelentik, és mindenképpen meg kell akadályozni, hogy ez a két erő szövetségre lépjen. Mert ha ez bekövetkezik, akkor olyan helyzet állhat elő, amit nem biztos, hogy uralni tudunk.«"

Az ügyvéd azon lepődött meg, hogy a FAR akkoriban a perónistákat – akiket feketéknek nevezett kijelentésében az ezredes – marxista megközelítésben tekintette történelmi szövetségesnek. E gerillamozgalom nézetei szerint a hagyományos baloldal nem volt olyan helyzetben, hogy egyedül meg tudja szerezni a hatalmat, de ha a fegyveres erők összefognának ezzel a történelmi szövetsé-

gessel, az erőviszonyok drasztikusan megváltoznának. A tucumáni egyetemista számára világossá vált a képlet: „Észrevettem, hogy a FAR ideológiáját hangoztatja, csak éppen a másik oldalról nézve. Ezzel alátámasztotta állításaim helyességét."

Amikor a FAR tagjai tájékoztatást kaptak, jócskán elcsodálkoztak, és abban reménykedtek, hogy nem egészen így áll a dolog, mivel Videla megnyilatkozásai olyan intellektuális megalapozottságról tanúskodtak, amit nem feltételezett róla ez idáig senki sem, mivel „mindig is nyers és középszerű embernek tartották". A FAR-nál befejezettnek tekintették a Videlával kapcsolatos akciót, és az ügyvéd így eltávolodott tőle. A csodálkozás még több mint harminc év távlatából sem csökken, főleg ha felidézzük a tisztről akkor készült feljegyzést: „ez az ember már 1970-ben, Pedro Eugenio Aramburu tábornok meggyilkolását – ő volt az, aki 1955-ben elkergette Perónt – és a montonerók megjelenését megelőző napokban érzékelte, hogy az igazi problémát a perónizmus széles rétegeivel szövetségre lépő gerillaharc jelenti. El lehet rajta gondolkodni tehát, hogy Videla nem ezért lett-e kiválasztva a feladatra. Érdekes pályát futott be, dolgozott az Amerika-közi Védelmi Testületben, és ennek révén az egész észak-amerikai apparátussal kapcsolatba került. Nem hiszem, hogy az argentin hadsereg egy jelentéktelen embert küldene erre a stratégiailag fontos helyre, és azt sem hiszem, hogy ez a tiszt véletlenül lett volna főparancsnok, mert amikor az az ember elhagyja Tucumánt, ahol a gerillamozgalom szünet nélkül és nagyon gyorsan szerveződött, már azzal a meggyőződéssel távozik, hogy a veszélyt valójában a marxistákkal szövetkezett feketék jelentik. Az ellenük folytatott harc majd a – hat évvel később Videlát hatalomra juttató – fegyveres erők diktatúrájának a lényege lesz. Az összes katonai megfigyelő azt gondolta, hogy a vidéki gerillamozgalom fő támadási helyei északon lesznek, ahol Videla is állomásozott. Tucumánt követően Videla a Katonai Iskola igazgatója, és bár ez a tény önmagában nem mond semmit, de a legtöbb főparancsnok a poszt megszerzése előtt szintén betöltötte ezt a tisztséget, tehát mindenképpen a ranglétrán való feljebb jutást jelentette a vezérkari parancsnokság felé. Személyes tulajdon-

ságai ellenére nem zárható ki, hogy Washington őt választotta bizalmi emberének." Amikor ennek a történetnek a szereplőjét 1971-ben egy rosarioi bank ellen intézett támadás kapcsán letartóztatták, a tucumáni kártyaasztal mellett az egyik asszony azt mesélte, hogy Alicia Raquel alig akarta elhinni a történteket. Videla állítólag azt mondta: „Ezt a fiút valószínűleg kábítószerrel vették rá, hogy részt vegyen a gerillamozgalomban."

1976. MÁRCIUS 29.

Videla öt évvel később visszatért Tucumánba, de már mint a hadsereg főparancsnoka. 1975 karácsonyán meglátogatta azokat a csapatokat, amelyek a tartomány őserdejében állomásoztak a Függetlenség Hadművelet keretében, amelyet a gyenge Isabel Perón vezette alkotmányos kormány kezdeményezett a „felforgató tevékenység felszámolására". Isabel Perón a férje, Juan Domingo Perón ezredes – akit éppen néhány hónappal korábban választottak újra elnökké – halálát követően került hatalomra 1974 júniusában. Az államhatalom szédületes gyorsaságú széthullása miatti állandó kritikák hatására végül kénytelen volt engedni a hadsereg nyomásának, az pedig a gerillamozgalmon töltötte ki a dühét, ami egyébként is Videla egyik vesszőparipájának számított. Jóváhagyásával 1975 karácsonyán a hadsereg felállította első 14 kínzó- és kivégzőközpontját, amelyek Antonio Domingo Bussi irányítása alatt működtek.

Akkoriban Videla már Isabel Perón eltávolításán ügyködött, és ebben a dologban Alicia Raquel is segítette férjét: mint Júdás, végig ott sürgölődött az elnökasszony betegágyánál, mialatt Jorge Rafael az utolsó tőrdöfést készült megadni az alkotmányos rendnek. Egy vérző fekély miatt Isabel Perón egészségi állapota megromlott és ezért 1975 szeptemberétől október 15-ig betegszabadságra vonult vissza az ország belsejében, Córdoba tartomány hegyvidékén található Ascochingába. A hadsereg szárazföldi, tengeri és légi vezérkari főnökeinek a feleségei tartottak vele kíséret gyanánt.

A három asszony közül az álszent Alicia férkőzött legközelebb Isabel Perónhoz, annak ellenére, hogy ugyanúgy megvetette őt, mint a többiek. A három férj ezalatt arra készült, hogy megfossza Isabelt a hatalmától és börtönbe zárja. A színfalak mögött zajló színjátékból semmi nem szivárgott ki, bár a személyzet némileg bizalmatlannak mutatkozott „a vastag lábú szőke nővel szemben", aki mindig az elnökasszony mellett volt, és állandóan Buenos Airesbe telefonált, ahol férje az államcsíny nyitányát komponálta éppen. Mialatt Isabel Perón a córdobai erdőkben lábadozott, Jorge Rafael Videla az ideiglenes elnökre, Italo Luderre próbált nyomást gyakorolni. Elérte, hogy kiszélesítsék a még Perón asszony által aláírt 261. számú dekrétumot, és ennek eredményeképpen Luder ki is hirdesse azt. A 261. és a 2772. számú rendelkezések lehetővé tették a felforgatásnak minősülő tevékenységek könyörtelen elnyomását.

Alicia Raquel átesett egy fogyókúrán annak érdekében, hogy alakja jobban összhangban legyen az új, elnök asszonyi feladataival. A premier 1976. március 29-én este 6 órakor vette kezdetét. 19 unokája egyikével, Horacio Lucasszal a karjában, meghatottan könnyezett a média kamerái és fényképezőgépei előtt az elnöki palota, a Casa Rosada Fehér Szalonjában, amikor Jorge Rafael Videla megkapta az elnöki szalagot. A ceremónián Alicia Raquel mellett Alejandro kivételével, aki akkorra már elhunyt, ott állt valamennyi gyereke. Angol divat szerint öltözött, szoknyája takarta a térdét, rövid frizurát viselt és nagykeretes szemüveget, ami némileg túlzónak hatott sovány arca és éles vonásai mellett. Élvezte a protokollfeladatokat és gyorsan kapcsolatba került az elnökhöz hű emberek feleségeivel. Nem volt rá jellemző, hogy semmitmondó társalgásokat folytatott volna: pontosan tisztában volt az adott hatalmi helyzettel és sokszor közvetített olyan üzeneteket, amelyeket a férje nem akart vagy nem tudott elmondani.

Amikor elérte, hogy Eva Perón földi maradványait eltávolítsák az olivosi palotából, Alicia Raquel berendezkedett az elnöki rezidencián. A külvilág felé harmóniát és szilárdságot mutatott. Hagyta, hogy a rendszer propagandafotósai tegyék a dolgukat: megörökítsék őt és unokáit a kertben játszadozva, vagy amikor délutánonként teázik a barátnőivel, vagy amikor éppen vendégül látja Elvira Bulrichot, a gazdasági miniszter, Alfredo Martínez Hoz feleségét (a házaspár mindkét tagja neves, az argentin oligarchiához tartozó családból származott). Beleegyezett, hogy férje a szülővárosában, Mercedesben ünnepelje születésnapját, miközben ő az anyósával sétálgatott a városka utcáin. Együtt nyitotta meg az állatvásárt a Mezőgazdasági Minisztérium államtitkárával, Jorge Zorreguietával, aki a jelenlegi holland trónörökös, Vilmos feleségének, Máxima Zorreguietának az apja. A diktatúra demagógiájának megfelelően úgy osztogatta az ígéreteket Mercedes város lakóinak, mintha cukorkáról lenne szó. Egyetlen ilyen fotó sem maradt meg az elnöki irattárakban, mert mielőtt távozni kényszerültek a hatalomból, a katonai precizitással tüntettek el minden lényeges dokumentumot. A pillanatok csak az akkori heti- és napilapok oldalain maradtak fenn az utókor számára. Annak sem maradt nyoma, hogy találkozott volna Argentína venezuelai nagykövetének, Héctor Hidalgo Solának a feleségével. A férfit, aki a Radikális Polgári Unió Párt tagja volt, Videla belügyminiszternek szánta. Alicia Raquel a találkozó alkalmával a következőket susogta a másik asszony fülébe: „Mondd meg a férjednek, hogy legyen nagyon óvatos Masserával, mert veszélyes ember és nagy bajt tud okozni." Eduardo Emilio Massera volt a légierő parancsnoka, és versengett Videlával az elnöki jogkörért. Az egyik Buenos Aires-i látogatásakor, 1977. szeptember 18-án Hidalgo Solá nagykövetet Massera testőrségének tagjai elrabolták és meggyilkolták. Videla rezzenéstelen arccal vette tudomásul a történteket. A felesége vagy tudta, vagy megsejtette az események végkifejletét, ugyanúgy, mint Isabel Perón bukásakor vagy az eltűnt barátok, Horacio Palma és a két francia apáca esetében is.

Alicia Raquel ugyanazzal a kannibalizmussal hagyta figyelmen kívül az eltűntek ügyében hozzá érkezett kérvényeket, mint ahogy a diktatúra nyelte el a szövetségeseket és az ellenzékieket egyaránt. 1976. május 24-én táviratot kapott Olivosban, amelyben közbenjárását kérik, „hogy tegyen meg mindent azért, hogy Héctor Gutiérrez Ruiz, az uruguayi Képviselőház elnöke visszatérhessen a

feleségéhez és öt gyerekéhez, bízván abban, hogy a méltán híres argentin vendégszeretet megóvja őt a politikai csatározásoktól. A táviratot kérem, kezeljék bizalmasan. Isten akaratából egész életünkben hálásak leszünk azért, amit értünk tesz. Nagyon köszönöm. Matilde Rodríguez Larreta de Gutiérrez Ruiz."

A távirat elküldését hosszú kálvária előzte meg. Gutiérrez Ruizt és Zelmar Michelinit, aki szintén képviselő volt, hat nappal korábban rabolták el feleségeik és gyerekeik szeme láttára Buenos Aires-i tartózkodási helyükről, ahová az 1973-as uruguayi katonai puccs elől menekültek. A két feleség feljelentést akart tenni a rendőrségen, de elutasították őket, mivel a razzia hivatalos közeg jelenlétében történt. Miután a személyazonossági okmányokat az elrablók magukkal vitték, Matildének be kellett szereznie egy igazolást azok „eltűnéséről", hogy elküldhesse a táviratot Alicia Raquel Hartridge de Videlának, aki azután megtagadta a segítségnyújtást.

Az uruguayi Fehér Párt nacionalista vezére, Wilson Ferreira Aldunate azzal a tragikus hírrel várta otthonában Matildét, hogy előkerült a férje holtteste. A nő megpróbáltatásairól az alatt a hat nap alatt, amíg a férjét kereste, és próbálta megakadályozni, hogy végezzenek vele, részletesen beszámol az a levél, amelyet ugyanazon a májusi szombaton Ferreira Aldunate küldött Videlának. Ebben leírja, hogy „Gutiérrez Ruiz asszony hazaérkezése előtt két órával már minden rádióban beolvasták a rendőrség közleményét a holttestek megtalálásáról. Ön nem tartotta szükségesnek, hogy reagáljon az Önhöz érkezett üzenetek bármelyikére is. Sem a hatóságok, sem pedig a kormány nem fejezte ki sajnálatát a történtek miatt és részvétet sem nyilvánított a családtagoknak az Argentin Köztársaság tiszteletre méltó vendégeinek elhunyta alkalmából, akiket aljas módon gyilkoltak meg az ön államában. Sőt, még arra sem vették a fáradságot, hogy a családtagokat valamilyen formában értesítsék a történtekről, hogy ne az utcán vagy a rádióból kelljen megtudniuk a szomorú hírt. Az egyetlen megnyilvánulás az Ön részéről, Elnök Úr, az az értesítés volt, melyben közölték, hogy a táviratot kézbesítették 24-én, és hogy a felesége megtagadta az abban foglaltak teljesítését."

A híres uruguayi politikusnak tisztában kellett lennie azzal, hogy Argentínából is el kell menekülnie, hiszen az áldozatokat, Gutiérrez Ruizt és Michelinit is állandóan követték. A továbbiakban kitér azokra a megaláztatásokra, amelyeket el kellett szenvedniük azért, hogy honfitársaik holttestét kiadják, és a diktatúrát kiszolgáló polgári peres bírák részéről tapasztalt bánásmódra. Az országtól való búcsúzásképpen Ferreira Aldunate azt írja Videlának: „majd ha Önnek is hasonlóképpen kell menekülnie az országából, és Uruguaytól kér menedéket akkor, amikor az ország sorsa újra saját népe kezében lesz, közömbösen fogadjuk Önt, de gondoskodunk a védelméről, amit Ön viszont nem tett meg szeretett halottaink érdekében".

Ám ezek a jóslatok nem váltak valóra még akkor sem, amikor Raúl Alfonsín 1983. december 10-én, az Emberi Jogok Világnapján átvette a hatalmat. Videla öt nappal később sem szándékozott elhagyni az országot, amikor is a 158. számú rendelet intézkedett a diktatúra vezetőinek perbe fogásáról. Alicia Raquelt valószínűleg fokozódó nyugtalansággal töltötte el a meginduló argentin demokratizálódási folyamat, mégis azon a napon az alábbiakat nyilatkozta az egyik újságírónak: „Magának is azt mondhatom, amit másoknak már mondtam. A férjem nagyon jól van és nagyon nyugodt. Nem akarjuk elhagyni az országot."

Wilson Ferreira Aldunate nem bizonyult jó jósnak. Sokkal nagyobb volt azonban Videla tévedése. Bizonyára azt hitte, hogy végül nem fogják elítélni azért a rengeteg bűntényért, amelyek miatt letartóztatták és perbe fogták. A Cono Sur diktatúráinak együttes akcióiból is, amelyeket 25 évvel később egyébként Videla számlájára írtak, kiemelkedett a két uruguayi, Michelini és Gutiérrez Ruiz meggyilkolása. A Kondorkeselyű-tervet Pinochet és Videla 1976 novemberében írta alá a chilei Viña del Marban. Ez volt az egyetlen alkalom, hogy Alicia Raquel és Pinochet felesége, Lucía Hiriart személyesen találkoztak. A két First Lady a „programozott halál kontinentális szerződésének" békés és kedélyes arculatot adott. A sajtó megörökítette azokat a pillanatokat, amikor a Csendes-óceán

partján található fürdővárosban sétálgattak, és testőrök gyűrűjében integettek az őket üdvözlő embereknek.

1998. JÚNIUS 21.

A diktatúra bukását követően Alicia Raquel kezdte meggyűlölni az újságokat. Amikor 1985-ben a katonai junták elleni per lezárult és a férjét életfogytiglani börtönre ítélték, azt mondta: „Jól van, lehetett volna rosszabb is. Halálra is ítélhették volna. Tudom, hogy nem létezik halálbüntetés, de be is vezethették volna. Annyi mindent kitalálnak!" Ezt követően nem nyilatkozott egészen 1996-ig, amikor egy spanyol újságírónő, Carmen de Carlos interjút tudott vele készíteni; ez volt a mai napig az egyetlen nyilatkozata azóta, hogy férjét megfosztották a hatalomtól.

Carmen, aki az *ABC* című madridi napilap tudósítójaként érkezett Argentínába, ott tartózkodásának negyedik hónapjában megpróbált találkozni Jorge Rafael Videlával. 1996 elején felhívta, a telefont „az asszony vette fel, és amikor Videla ezredes felől érdeklődtem, előbb akadékoskodni kezdett, majd amikor a parancsnokot kerestem, ő a következőt válaszolta: »nem, nem, itt nincs semmiféle parancsnok és tábornok sem«. Bemutatkoztam, elmondtam, hogy az *ABC* tudósítója vagyok, és interjút szeretnék készíteni a férjével. Akkor azt mondta: »netán Jorge Rafael Videla úrral akar beszélni?« Rendben, ahogy szeretné, Ön a felesége? »Igen, az vagyok«, felelte ingerülten."

Az újságírónő tovább kérlelte, hadd készíthessen interjút a férjével. Alicia Raquel előre kijelentette, hogy ez nem lehetséges. Viszont tovább beszélgetett vele anélkül, hogy tudatosult volna benne, hogy két évtizede ez az első interjú, amit ad: „Mindenféléről kérdezgettem, hogy rájöjjek, milyen ember. Kezdetben elég agresszívan válaszolt, később azonban megváltozott. Észre lehetett venni, hogy okos, erős jellemű asszony, aki nem kér engedélyt a cselekedeteihez, sokat és gyorsan beszél. Látszott, hogy ő az úr a háznál,

hogy népes családja van, a gyerekeit rövid pórázon tartja, olyan őrmester típus."

Carmen de Carlos ügyesen érintette a kényesebb témákat: „Amikor az eltűntek dolgáról kérdeztem, akkor sokat emlegette a vallást, hangsúlyozta, hogy mélyen katolikus és szerinte minden egyes eltűnt személy felforgató volt, akiket ő megvetett. A fogságban született és a fegyveres erők által titokban örökbe adott babák ügyével kapcsolatban azt mondta, hogy ezt nem hiszi, és lehet, hogy előfordult egy-két ilyen eset, de a vér szerinti szülei úgyis terroristának vagy gerillának nevelték volna." A beszélgetés során Alicia Raquel képes volt azt hazudni, hogy „elvesztette az egyik gyerekét, amit olyan színben tüntetett fel, mintha megölték volna. Az anyákat tette felelőssé a fegyveres erők által elfogott fiúk haláláért, mert ha ezek az asszonyok megfelelően nevelték volna gyermekeiket, akkor azoknak sem siklott volna ki az élete. Mindenesetre hangsúlyozta, hogy van egy barátnője az eltűntek rokonai között, és együtt imádkoznak. Állandóan a hitre hivatkozott."

Alicia Raquel Hartridge nem vesztette el gyerekeit a diktatúra alatt, nem mintha nem lettek volna a gerillák célpontjai, a férje pedig „szigorú ember, akivel igen kevés pénzből éltek, csak a nyugdíj volt, ami még az újrakezdéshez is kevésnek bizonyult". Azzal érvelt, hogy soha nem áhítozott a gazdagság és fényűzés után, mégis, amit kaptak, „abból csak nyomorogtak", és hogy az emberek nem szóltak semmit, amikor találkozott velük az utcán. Azt a napot, amikor Jorge Rafael Videlát elnöknek nevezték ki, élete legszomorúbb napjaként emlegette.

Carmen de Carlos benyomásai szerint Alicia Raquel olyan asszony volt, aki a vallással takarózott, és vaknak tettette magát a diktatúra által elkövetett rémségekkel szemben, tagadta, hogy ilyenek lettek volna, és azzal védekezett, „hogy más módszerek nem álltak rendelkezésre". Amikor a férjéről beszélt, úgy festette le, mint aki el tudta hitetni másokkal, „hogy ő az, aki parancsol"; ezenkívül Alicia „gyors felfogású, intelligens, könyörtelen, ugyanakkor nagyon vallásos" teremtés volt. Megrendülten várta azt az eljövendő pillanatot, amikor elismerik férje „jelentőségét és áldozatkészsé-

gét", „mártírként" fogják majd számon tartani, aki kivezette az országot a „szakadékból", majd azzal fejezte be, hogy meg kellett szenvedniük azért, „hogy a mennybe kerülhessünk". Ugyanakkor Carment nagyon megviselte, amikor nem sokkal a hosszú telefonbeszélgetést követően rájött, hogy Alicia Raquel nagyot hazudott neki. A fiáról azt állította ugyanis, hogy meggyilkolták, holott valójában a szülei voltak azok, akik haláláig magára hagyták; a fiúra Hurlingham lakói még ma is úgy emlékeznek, bár nem tudják pontosan, mi is történt vele, mint aki „úgy ment, mint egy kis állat".

1998. június 21-én, apák napján, Miguel Bonassó újságíró a *Página 12* című napilapban riportot közölt az ismeretlen helyen nyugvó, agyi károsodott Alejandro Videla szomorú sorsáról. A cikkből az egész ország megtudhatta, hogy a fiút a Montes de Oca-i pszichiátriai intézetbe vitték, ahol a szülei embertelen körülmények között hagyták és élete utolsó szakaszában már nem is látogatták. Alejandro Videla az intézetben halt meg 1971. június 1-jén, légzési elégtelenség következtében fellépő súlyos tüdőödémában. Egyes feltételezések szerint a Videla család Mercedes városában található családi kriptájában temették el, de a sírt semmilyen tábla nem jelöli. Nem lehet tudni, hogy a feltételezett Videla-birtokon – Mercedes környékén, El Trapichében vagy San Luisban – fenntartottak-e neki egy sírhelyet. Annyi biztosnak tűnik, hogy azon a napon Videla elhagyta Tucumánt, hogy Córdobában átvegye a III. gyalogosdandár irányítását, mielőtt kinevezték a Katonai Kollégium igazgatójává. Kínozta a lelkiismerete a sorsára hagyott fia miatt. Alejandro halálhírét eltitkolták, ugyanúgy, mint a diktatúra alatt eltűntekét, és csupán a szűk család, ő maga, a felesége és a gyerekei tudják, hol a sírja.

1977. ÁPRILIS 15.

A Videlának szánt apák napi ajándéknak azonban ezzel még nem volt vége. A *Página 12* tovább piszkálta a múltat, és arról is hírt adott, hogy egy katona, aki abban az intézményben dolgozott, ahol Alejandro meghalt, ismerte őt és élete utolsó éveinek történéseit.

Santiago Sabino Canas éveken át, egészen 1977. április 15-ig őrizte a titkot, amikor is elrabolták húszéves lányát, María Angelicát La Platában. Miután az apja hiába kereste minden lehetséges helyen, úgy döntött, hogy levelet ír Videlának, amelyben a segítségét kéri lánya felkutatásához, és emlékeztette: „Ezredesem, számítok keresztényi és emberi könyörületére, és Montes de Ocában élt fia emlékére kérem, közölje velem, hol találhatom meg a lányomat, Angelicát." Videla nem fogadta és válaszra sem méltatta a tisztet.

Az elnyomás tovább sújtotta a Canas családot. 1977 augusztusában a másik gyerek, a 26 éves Santiago Enrique is eltűnt. A hadsereg egyik csoportja megállt a tiszt első feleségének, María Angelica Blanca de Canasnak háza előtt és lövöldözni kezdett. A házban a 62 éves asszony, az Autentikus Perónista Párt (amely a montoneróktól szakadt el) aktivistája tartózkodott, lányával, a 23 éves María del Carmen Canasszal, aki három hónapos terhes volt és María Angelica két unokaöccsével, akik kétévesek voltak. Az asszony kiabálni kezdett, és sikerült elérnie, hogy a lövöldözést abbahagyják, majd miután átadta a két kisgyereket, őt és a lányát is szitává lőtték. Canas ekkor írt egy második levelet is Videlának.

Canas, aki a vérengzés miatt – amelyet az újságok egyébként szélsőséges elemekkel való leszámolásként aposztrofáltak – szinte önkívületi állapotba került, találkozót kért Videlától. Még egy harmadik levélre is szükség volt ahhoz, hogy 1975. június 15-én Videla végre fogadja. A találkozón Canas sírva mondta el kálváriáját. Videla szintén könnyezett. Mindketten a gyerekeiket siratták, azzal a különbséggel, hogy Alejandro Videlát senki nem rabolta el, hanem a saját szülei rejtették el és hagyták magára egészen haláláig. Videla, miután vigasztalni próbálta a másik férfit, előállt a már ismert verzióval, miszerint ő nem tehet semmit az ügyben.

Videla még egyszer sírt, méghozzá a Buenos Aires-i Caseros börtönben lévő zárkájában 1998. apák napján, miután a *Página 12* című napilapban elolvasta az Alejandro sorsáról készített riportot. Teljesen összetört a cikk miatt, és elmerült a bánatban fogságának 15. napján. Újrakezdődött a jogi eljárás az eltűnt személyek fogságban született gyermekei ügyében, akiket a katonák döntése er-

telmében illegálisan adtak örökbe. Videlát azzal vádolták, hogy közvetett módon ő is részt vett ebben az ügyben, s ezért hatályon kívül helyezték az 1990-es elnöki kegyelmi határozatot. A történelem megint utolérte. Ugyanabban a napilapban olvashatta Videla a Fiúk Csoportjának kiáltványát. E szervezet az eltűntek gyerekeit tömörítette. Apák napja alkalmából emlékeztették a tagjaikat arra, hogy „a gyilkosok, akik eltüntették és meggyilkolták, elrabolták és bebörtönözték a szüleinket vagy száműzetésbe kényszerítették őket, soha nem lehetnek büszkék arra, hogy az ezeknek a szülőknek a gyermekei. Soha nem érezhetik azt a hatalmas szeretetet, amely nemzedékről nemzedékre száll, és amely arra ösztönöz bennünket, hogy tovább folytassuk a harcot az igazságtalanságokkal, a törvénytelenségekkel, a hallgatással, a feledéssel és a büntetlenséggel szemben. Soha nem érhetik el, hogy elfelejtsük a történteket, és nem nyerhetik el bocsánatunkat. Nem felejtünk, nem bocsátunk meg és nem békülünk. Életfogytiglant Videlának, minden gyilkosnak és tettestársaiknak! Adják vissza hasonló sorsú testvéreinknek valódi személyazonosságukat! Folytatjuk szüleink és sorstársaik harcát egy igazságosabb társadalomért. Forró üdvözlet minden fiúnak, aki már apa és minden apának, akik folytatják a harcot, hogy gyerekeik gyilkosai megkapják méltó büntetésüket. A személyazonosságért és az igazságért a feledés és a hallgatás ellen."

Azokban a napokban a sírás sokszor felülkerekedett Jorge Rafael Videlán. Két héttel korábban a férfi, aki Argentínában egykoron élet és halál ura volt, úgy érezte, hogy megnyílik alatta a föld, amikor a bíróságon közölték vele letartóztatásának tényét, majd átszállították a börtönbe, ahol végül is elérte, hogy életkorára való tekintettel házi őrizetbe kerülhessen. Alicia Raquel nem volt mellette a rabkocsiban, hogy fogja a kezét. A mozgó rácsok, amelyektől elszédült, egy kétségbeesett ember arcát engedték látni. A tévékamerák addig ostromolták az Argentin Szövetségi Rendőrség (PFA) rabszállító autóját, míg nem sikerült lencsevégre kapniuk a történteket. Videla teljesen kiszolgáltatott helyzetben nyögdécselt, az autót emberi jogi aktivisták vették körül, megakadályozva ezzel a jármű elindulását. Ezenkívül tojásokkal bombázták a kocsi belsejét. Az öreg gyilkos magánkívül volt, sírt és remegett, mialatt a teleobjektívek továbbra is ráirányultak. A jelenet, amely az ország minden csatornáján látható volt, megrendítette a feleségét, aki idegrohamot kapott tisztként szolgáló fiai és a fegyveres erők tehetetlensége miatt. Azon a napon a sajtó magához tért a Videla-korszakra jellemző hallgatásából. Az összetört gyilkos könnyezve hagyta el a bíróság épületét, és megvetéstől övezve lépett be a zárkájába: a kérlelhetetlen tábornoknak ez volt élete legnagyobb veresége. Idáig szenvtelenül tűrte a társadalom feléje áradó haragját, de azon a napon nem tudott az érzelmei felett uralkodni, és végül megtört.

Felesége kicsit később omlott össze. Feldúltan vette tudomásul férje újbóli letartóztatását, és az ismételt börtönlátogatások próbára tették. A fájdalom és megaláztatás mellett megint hozzá kellett szoknia a látogatások szigorú menetrendjéhez. Amikor apák napján készült felkeresni a férjét, kinyitotta az újságot és beteg fiának fényképe láttán tekintete elhomályosult. Hosszan zokogott. Következő nap kétszer is dühösen fakadt ki a sajtónak. Először telefonon keresztül cáfolta, hogy Montes de Ocában élt volna gyereke, másodszor pedig magából kikelve, üvöltve válaszolt az újságíróknak a kaputelefonon keresztül: „Hét gyereket szültem, de ők nem az enyémek, hanem Istené. Istentől kaptam őket, és akkor veszi el tőlem, amikor csak kedve van. Hozott egyet, egy beteget, nekem ajándékozott 19 évet és küldött érte egy angyalt a házunkba. Ez az újság (a *Página 12*) szét akarja dúlni a családunkat, de ez nem fog neki sikerülni." Az újságírónő tovább folytatta a kérdezősködést, mert bizonyosságot akart szerezni a beteg fiú létezéséről. Alicia Raquel most már hisztérikus hangon válaszolt: „Az Isten szerelmére, nem volt agykárosult, 19 évesen meghalt, ma 46 lenne. A férjemmel együtt neveltük. Nem fognak tönkretenni minket. Neeem!"

Március 23-i számában a *Página 12* tovább folytatta az eset taglalását. Az újság címlapján az asszony volt látható. Életében először fordult vele elő, hogy egy olyan tudósítás középpontjába kerüljön, amely a házaspár kapcsolatának egyik, eddig ismeretlen vonatkozásáról szólt. A *Kilóg a lóláb* című fotón a Videla házaspár látható,

amint éppen misére megy. A fénykép a távoli múltat idézte, hiszen ekkor a családfő több, korrupcióval vádolt társával együtt börtönben ült, s Alicia Raquel – a csendes és szinte észrevétlen asszony, Videla hűséges társa – került reflektorfénybe: ebben a helyzetben kiszolgáltatottnak és teljesen tehetetlennek bizonyult. Attól a pillanattól kezdve már nem az exelnök háttérben maradó felesége volt, hanem az az anya, aki hagyta, hogy a beteg fia egy elhagyott pszichiátriai klinikán pusztuljon el. A köztudatban úgy maradt meg, mint akinek magában véve is tragikus sorsa volt, túl azon, hogy az eltűntek ezrei miatt a férje a történelem ítélőszéke elé került.

1976. FEBRUÁR 15.

Alicia Raquel vidám és nyugodt életét, amelyben First Ladyként 1976 és 1980 között része volt, csak két momentum zavarta meg: mind a két esetben gerillák akarták a férjét megölni. Az első merénylet 1976. október 18-án történt. A Campo de Mayón Videla éppen a díszpáholyból tekintette meg a hadsereg csapatainak felvonulását, de a montonerók rosszul számították ki a bomba robbantásának az idejét, s így Videla már elhagyta az esemény helyszínét, amikor a robbanás bekövetkezett, amelynek erejére jellemző, hogy egy 50 méter átmérőjű tölcsért hagyott maga után. A második 1977. február 18-án következett be a Buenos Aires-i katonai repülőtéren. Az ERP hajtotta végre az akciót, de a felszállópálya végén elhelyezett 104 kg trotilnak csak a felét sikerült felrobbantani. A detonációnak csak a szele érintette meg a repülőt, amelyen az elnök éppen Patagóniába utazott gazdasági miniszterével, Alfredo Martínez de Hozzal együtt.

Alicia Raquel előbb bepánikolt, majd lassan megnyugodott. Talán másképp reagált volna, ha a harmadik kísérletre is sor kerül 1976 nyarán, nem sokkal az államcsínyt megelőzően. Az egyik montonero, a ma eltűntként nyilvántartott Norberto Habegger akkoriban egy, a szakszervezethez közel álló sejtet irányított, és társaival együtt véletlenül felfigyelt arra, hogy Videla hetente többször is, valami megmagyarázhatatlan okból, a nappali órákban bement egy Buenos Aires kellős közepén álló és az Egyesült Államok nagykövetségétől csupán 100 méterre található épületbe, és csak órák múlva jött ki. A sejt egyetlen túlélője, aki nevének elhallgatását kérte, 25 év múltán azt állítja, hogy sikerült bejutnia az említett épületbe, és egyik barátja 5. emeleti lakásából szemtanúja lehetett annak, hogy Videla egy asszonyhoz ment, aki minden bizonnyal a földszinten lakott, mivel a testőreit kinn hagyta a *patió*ban. Videla fényes nappal órákat töltött el a lakásban, majd titokzatos képpel távozott. 1976. február 15-én a montonero parancsnok kidolgozott egy tervet Videla likvidálására, de a megvalósításra nem került sor, mert kevés volt az esély arra, hogy a merénylők élve el tudnának menekülni a szigorúan őrzött környékről, és Videlát is bajos lett volna megölni nagyszámú testőrsége gyűrűjében.

Ki volt ez a rejtélyes asszony, aki annyira vonzotta Videla tábornokot? A legkülönbözőbb források is egyetértenek abban, hogy egy szeretőről volt szó, akit Lyda Lombardinak hívtak. A Buenos Aires-i tartományban található Albertiben, 1917. július 16-án egy maradi gondolkodású paraszti család lányaként látta meg a napvilágot. Lyda falusi tanítóként dolgozott, majd 50 éves korában nyugdíjba ment. Buenos Aires San Telmo negyedében telepedett le, a nyugdíjából élt, verseket írt és papírvirágokat készített, amelyeket ő maga árult a kézműves vásáron a Dorrego tér ciszternája mellett, közel a lakásához. A Konzervatív Párt tagjaként rendszeresen részt vett az argentin jobboldal gyűlésein. Videlát, aki akkor ezredesi rangot viselt, 1968. szeptember 16-án ismerte meg a hadsereg egyik rendezvényén, ahol az 1955-ben Perón hatalmának véget vető Felszabadító Forradalom 13. évfordulóját ünnepelték éppen. Lyda hajadon maradt, de Videlával való kapcsolata „volt a legfontosabb", annak ellenére, hogy „nem vetélkedett Videla feleségével, nem is akart, beérte azzal, amit kapott, és nem vitázott ezen", mondta az egyik rokona. Titokban a Casa Rosadában is találkoztak Videla elnöksége idején, ahol Lyda felkereste, és levelezésben álltak, amikor a férfi életfogytiglani börtönbüntetését töltötte egészen 1990-

ig, amíg Carlos Menem elnöki kegyelemben nem részesítette. Úgy tűnt, mintha Alicia Raquel barátnője és elveinek csodálója lett volna. Alicia tisztában volt azzal, hogy a nő a férje szeretője, de a dologról soha nem beszéltek. Lyda ugyanabban az évben kiszállt a kapcsolatból, és ez feloldotta az alól a titoktartás alól is, amely kijárt szeretőjének, „az ország egyik legfontosabb emberének". A szakítás célja az volt, „hogy megvédje, ami az övé", állítják egybehangzóan a közeli hozzátartozók. Az energikus, erős jellemű Lyda Lombardi nem sajnálta különösebben, hogy nem lehettek egy pár, és nem születhetett gyerekük. Soha nem panaszkodott. Mindig csak dicsőítette Videlát lovagiasságáért és patriotizmusáért. Lakását a férfi fotóival díszítette. Az éjjeliszekrényhez közeli komódon elhelyezett fénykép virrasztott mellette, amikor 2001. január 2-án meghalt. Videla tudott az asszony haláláról, de ezúttal nem kérvényezte a bírónál, hogy részt vehessen a temetésen, és részvétet sem nyilvánított. Lydát elhamvasztották, és földi maradványait egy öreg fa alatt szórták szét a Dorrego tér ciszternája oldalán. Videlával folytatott levelezését még nem dolgozták fel. Alicia Raquelnek nehéz volt elfogadnia ezt a szerelmi históriát, hiszen a férje istenfélő embernek mutatta magát, ízig-vérig katolikusnak, és minden vasárnap áldozott. Alicia tudta, hogy a férfi képtelen hazudni neki, mégis a házasságtörés bűnébe esett és a háta mögött paráználkodott.

Felhasznált irodalom

1. Norberto Bermúdez–Juan Gasparini: *El testigo secreto.* Javier Vergara, Buenos Aires, 1999.
2. Rodrigo de Castro–Juan Gasparini: *La delgada línea blanca.* Ediciones B, Buenos Aires, 2000.
3. Juan Gasparini: *Montoneros final de cuentas.* Ediciones de la Campana, La Plata, Argentina, 1999; *La pista suiza*, Legasa, Argentina, 1986.
4. Beatriz Gurevich: *Proyecto testimonio (revelaciones de los archivos argentinos sobre la política oficial en la era nazi-fascista).* Editorial Planeta y DAIA (Centro de Estudios Sociales), Buenos Aires, Argentina, I. kötet, II. rész, 1998.
5. Tomás Eloy Martínez: *Santa Evita.* Planeta, Buenos Aires, 1995. (magyarul: Evita. JLX, 1997.)
5. Tomás Eloy Martínez: *Santa Evita.* Planeta, Buenos Aires, 1995. (magyarul: Evita. JLX, 1997.)
6. Alfredo Sayus–Fabián Domínguez: *Apuntes del Horror. Los años setenta en Hurlingham y su influencia en la vida nacional.* Ediciones del Pilar, 2001. május.
7. María Seoane–Vicente Muleiro: *El dictador.* Sudamericana, Buenos Aires, 2001.
8. Jean Ziegler: *Oro Nazi.* Planeta, Buenos Aires, 1995.
9. Az EFE spanyol hírügynökség jelentései; a Jogi és Társadalmi Tanulmányok Központjának (CELS) közleménye, Argentína, 2001. július 11.
10. Carmen de Carlos, *ABC*, Madrid, Spanyolország, 1996. március 24., Carlos Ares, *El País*, Madrid, 2001. március 4.; Tomás Eloy Martínez, *El País*, Madrid, 2001. március 24.; María Seoane, *El Mundo*, Madrid, 2001. július 15.; Miguel Bonasso, *Página 12*, Buenos Aires, 1998. június 21., 22., 23.; *Las Bases*, Montevideo, Uruguay, 1985. május 19.
11. Interjú María Lidia Sostresszel (2001. augusztus 27.), Carlos Silveyrával (2001. október 10.), Josefina Silveyrával (2001. október 10.), a FAR egyik alapítójával (2001. június 23.), Carmen de Carlosszal (2001. augusztus 28.), azzal az egykori montoneróval, aki a Videla meggyilkolását tervező operatív csapatot vezette (2002. június és 2002. január) és Lyda Lombardi egyik közeli hozzátartozójával (2002. március 6.).
12. Az argentin Külügy- és Kultuszminisztérium archívumának Samuel Hartridge-re vonatkozó iratai: személyi dosszié; törökországi iratok, 1946; az ankarai argentin nagykövetség iratai, 8/1946. sz. doboz; a Bevándorlási Főigazgatóság adminisztratív összefoglalója, 295342. sz. dosszié, Buenos Aires, Argentína.

Szlobodan Milosevics felesége,

Mirjana Markovics

Fenn, Mirjana Markovics férjétől, Szlobodan Milosevicstől balra Belgrádban, 1997 júliusában. Mögöttük két gyerekük, Marija és Marko. (Petar Kujundzic, Reuters.) Lenn, a szerb diktátor 1993-ban Genfben, a jugoszláv konfliktus rendezését célzó tárgyalásokon (Beatrix Stampfli felvétele).

2001. JÚLIUS 19.

Ez alkalommal nem várták sem virágcsokrokkal, sem pedig államfőnek kijáró tisztelettel. Hollandiába magáncélból utazott. Három napra érvényes beutazó vízuma volt. A Benelux államok illetékes hatóságainak az Európai Unió többi tagállamának jóváhagyását kellett kérniük az ügyben, mert a neve a tiltott személyek listáján szerepelt. Belgrádból menetrend szerinti járattal érkezett, majd az amszterdami repülőtérről sötétített üvegű rendőrségi autó vitte a börtönbe. Az utazás bosszúsággal töltötte el Mirjana Markovicsot: elkülönítve a sajtótól, heves politikai kirohanásainak szócsövétől, utazásának körülményeit gyatrának kellett, hogy minősítse. Különösebb izgalom nélkül telt az út a scheveningeni börtönig. Először látogatta meg a férjét, akit az ENSZ Biztonsági Tanácsa által 1993-ban létrehozott és a régi Jugoszlávia ügyeivel foglalkozó Nemzetközi Törvényszék (TPIY) letartóztatott. Ez a szervezet volt hivatott büntetést kiszabni a balkáni háborúban történt atrocitásokért.

Szlobodan Milosevics feleségének kálváriája 2001. június 28-án kezdődött: azon a napon adta ki a szerb kormány a volt diktátort a nemzetközi bíróságnak, miután azzal vádolták meg, hogy emberiség elleni bűncselekményeket követett el a Horvátországtól Bosznia-Hercegovinán át Koszovóig nyúló, 1991 és 1999 között zajló három háborúban. Mirjana most kérvényezhette a látogatást. Mind a három napon kilenc órát tölthetett a férjével, de nem négyszem-

közt. Egy speciálisan erre a célra felszerelt szobában találkoztak, ahol minden mozdulatukat zárt tévéláncon keresztül kísérték figyelemmel. Ezenkívül állandóan a teremben tartózkodott egy szerb-horvátul beszélő személy is, nehogy a házaspár öngyilkossági terveket szőjön, amint a volt elnök szülei tették, de Mirjana anyja halálának sem tisztázottak a körülményei.

A vigyázó szemek sokaságától kísérve nem ölelték meg egymást olyan eufórikusan, mint a pártkongresszusokon. A beszélgetés során nem esett szó arról, milyen eszközökkel kellene híveket szerezni ahhoz, hogy az asszonyt jelöljék az Európai Integrációs Alapítvány elnöki posztjára. Mirjana mindenféle fényűzést nélkülözve lépett be a börtön kapuján délelőtt 11 órakor úgy, hogy a bejáratnál őrséget álló riporterek nem vették észre, és délután ötkor indult vissza ugyanazzal a sötétített üvegű rendőrautóval, amely ideszállította. A másnapi újságokban nem szerepel majd az a fotó, amelyen a sminkjét igazítja, hogy ne látszódjanak a sírás nyomai.

Gyorsan elhalad majd annak a 39 fogolynak a cellája mellett, akiket azzal vádolnak, hogy a legsúlyosabb bűncselekményeket követték el abban a háborúban, amely Jugoszlávia felbomlásához vezetett. A zárkák minden kényelemmel felszereltek, saját fürdőszobával, számítógéppel, műholdas tévével, kávéautomatával rendelkeznek, a fogva tartottak kézhez kapják a nemzetközi sajtót, pszichológus foglalkozik velük, van nyilvános telefon, és naponta kétszer egy órát sétálhatnak az udvaron. Mirjana havonta egyszer látogatja meg a férjét, ellenőrzi a szív- és keringési problémákkal küzdő Milosevics egészségi állapotát, elhozza a védelem számára szükséges dokumentumokat, jelenlétével és tanácsaival bátorítja, valamint beszámol az ellene és menye, Milica Gajics ellen Belgrádban folyó büntetőeljárás állásáról.

Mirjana már érkezése előtt tisztában volt azzal, hogy az első találkozás nehéz lesz. Szlobo rajta töltötte ki a mérgét, egy sorba állítva őt az országgal és a párttal. Semmi meglepő nincs abban, hogy az asszony számára a kilenc óra túl soknak bizonyult ahhoz, hogy elviselje férje dührohamait, aki nem volt hajlandó megérteni, milyen nehézségeken megy át ő is. Mirjana általában szürke vagy fekete ruhát viselt, kicsit hanyagul öltözöttnek tűnt a bő ruhákban, amelyekkel a kövérségét akarta leplezni. A végtelenségig makacs volt. Sápadtnak tűnt, szeme karikás, sötét haja a homlokába lógott. 59 éves kora ellenére egyetlen ősz hajszála sem volt, valószínűleg mert festette; a hajára egyébként nagyon büszke volt és rendszeresen órákig fésülködött. Néhány pszichológus szerint a haja iránt érzett túlzott tisztelet személyiségzavarokról árulkodik. Kutatóan tekint a tükrébe, amelyet válltáskájában hord, és bár érződik a félhomály jótékony hatása, vonásai eléggé meggyötörtek. Nem lehet felfedezni annak a plasztikai műtétnek a nyomait, amit 1996 a belgrádi Katonaorvosi Akadémián hajtottak rajta végre neves olasz sebészek, akiket a vatikáni szerb nagykövet, Djcilo Maszlovarics teljes titoktartás mellett szerződtetett. Akárcsak Szlobo, Mirjana is őrjöngött azokkal, akik pojácának tartották, akit bármivel sértegetni lehet .

Milyen távolinak tűnhetett 1989. június 28-a, amikor férjével ők ketten jelentették a reménységet a szerb nacionalizmus választási győzelmét követően. Ugyanazon év november 20-ától kezdve pedig már ők ketten osztoztak Belgrádban az irányításon. A kétközpontú hatalom, az eszmei szimbiózis a szerepek végzetes felosztásával járt. Szlobodan a múlt század utolsó évtizedének politikai szörnyetege lett, Mirjana pedig egy küldetéstudattal rendelkező kormányzat hatékony tagja. Osztoztak azon diktátorok sorsában, akik a proletariátus és a parasztság feltételezett érdekeire hivatkoztak, de már túl későn kerültek hatalomra.

1989. június 28-án a körülötte álló kétmillió szerb éljenzése közepette Milosevics azt ígérte népének, hogy többé nem fognak velük rosszul bánni. Nagy-Szerbia egyik legelszántabb hívének szavai előrevetítették az elkövetkező tizenkét év tragikus történéseit. Az asszonynak helyesbítenie kellett volna férjét, aki szerint a szerbek mindig nyertek a háborúkban és vesztettek békeidőben. Mára már bizonyára rájött, hogy tévedett, de lehet, hogy ezt már akkor megsejtette, amikor kimondta e szavakat. Az illúziók ködös homálya mindenesetre elnyelte Milosevics szavait, a sokaság pedig él-

tette új vezérét és Jugoszlávia teljhatalmú urává tette: az állami és a pártfunkciók hamarosan egymásba fonódtak.

Mirjana figyelmét azonban elkerülte, hogy az a mondat akár végzetes is lehet, hiszen két olyan történelmi esemény is kapcsolódott június 28-ához, amely országa számára vereséggel végződött vagy katasztrófába torkollott. Az első még elég régen történt, 1389-ben, amikor a török hadsereg legyőzte a szerb uralkodó, Lazar Hrebeljanovics és szövetségesei csapatait. A rigómezei csatában aratott győzelemmel a törökök ötszáz évre berendezkedtek a Balkánon. A másik, időben jóval közelebb eső, 1914-ben Szarajevóban történt. A fiatal boszniai szerb Gavrilo Princip meggyilkolta Ferenc Ferdinándot, az Osztrák-Magyar Monarchia főhercegét, s e merénylet lett az I. világháború közvetlen kirobbantója. Így egy szerbet terhel a felelősség, hogy elindított egy olyan világégést, amely az európai birodalmak felbomlásához, Afrika gyarmatosításához, a kommunizmus és a fasizmus felvirágzásához vezetett és a II. világháborúba torkollott.

Koszovó és Szarajevó jelentik annak a szimbolikus tengelynek a két végét, amely helyen és időn túl kijelöli Szlobodan Milosevics politikai sírját. További súlyosbító tényezőként ott vannak még a Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban lezajlott muzulmán etnikai konfliktusok, amelyeket párhuzamba szoktak állítani az afganisztáni eseményekkel. A szovjetek Afganisztán elleni háborúja ugyanúgy hozzájárult a Szovjetunió bukásához, mint a fenti konfliktusok Jugoszlávia széteséséhez. A június 28-i dátum tehát semmi jót nem ígért a szerbeknek. 1989 győztes napja, amely biztosította Milosevics számára egészen az államelnökségig és a – később azután „szocialistává" átalakított – Kommunista Párt vezetéséig történő felemelkedést, már magában hordta egy ugyanolyan súlyos bukás lehetőségét, mint amilyen a két említett történelmi esemény volt. Ez 12 év múlva be is következett, amikor a Nemzetközi Törvényszék javaslatára bebörtönözték. Bíróság elé állítása hosszú és szerencsétlen uralmának következménye volt.

Időközben Mirjana mégis csak kénytelen volt észrevenni, hogy június 28-a rossz előjel lehetett. Feltételeznie kellett, hogy a babonát elvető dialektikus materializmustól függetlenül, a csillagok megőriztek néhány olyan titkot, amelyek megfejtése még a tudományra vár. Mirjana titkos és rendszeres találkozói varázslókkal és asztrológusokkal valószínűleg rést ütöttek ideológiai meggyőződésének páncélzatán. Visszaidézve a történelmi példákat és a politikához annyira kötődő házasságuk személyes élményeit, inkább a hallgatást választotta. Nem nyitotta meg szívét a félelmetes Szlobodan Milosevics előtt, aki minden haragját az asszonyra zúdította, és folyamatosan sértegette, amiért felesége nem tudta elérni, hogy elevenen megőrizze az emlékét a nép, amely egykor oly nagy tisztelettel nézett fel rá. Mirjana csendben tűrte, hogy megalázó módon csak arra használják, hogy híreket és pletykákat hordjon, pedig ő saját párttal rendelkezett és szabadlábon volt. Ennek ellenére meg kellett hallgatnia férjének az erkölcsi győzelemről szóló érvelését, amikor pedig az egész világ balkáni gyilkosként emlegette Milosevicset.

A 2001. július 20-i látogatás sem sikerült jobban. Mirjanának egy felvételt kellett elkészítenie, amelyen Szlobo árulónak kiáltotta ki a Szerbiai Szocialista Párt vezetőségében tevékenykedő elvbarátait; jobbkezét, Braniszlav Ivkovicsot, a főtitkárt, Zoran Adjekovicsot és Zivadin Jovanovicsot, aki a párt belső elnöke volt. Ezek a személyek Milosevics szerint nem tettek semmit, hogy megakadályozzák a nemzetközi bíróságnak történő kiadatását. Kétségkívül, ahhoz már késő volt, hogy a párt megszabaduljon ezektől az emberektől, akiket egyébként az asszony sem szívelt, de a férfi mindenáron ragaszkodott hozzá, hogy legalább nyilvánosan meg kell szégyeníteni őket. Elgondolása szerint a kizárt First Ladyre vár a feladat, hogy leleplezze azokat, akik a „kényelmes részrehajlás" politikáját választották a szerb ügy „erkölcsi győztesével" szemben. Az asszony elgondolkodott a hallottakon, s az a gyanúja támadt, hogy a férje nincs tisztában a helyzet súlyosságával. Zavarta a viselkedése. Nem akarta újra eljátszani a bosszúálló hősnő szerepét. A történelem ennél nagyobb kárpótlást szánt neki, és ő nem akárki volt. Előkelő kommunista származása az európai uralkodó dinasztiákkal rokonította. Akadémikusi és írói mivolta nem szűnik

meg a férje miatt, szögezte le magában, és nyíltan mutatja függetlenségét, amelyet országa előkelőségei nagyra értékeltek.

Gondolatainak szörnyű magányában Mirjana elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy felülkerekedjen a nehézségeken. Tovább folytatni a közszerepléseket a szocialista tábor ódon és elcsépelt stílusában, herkulesi feladatnak tűnt. Elszánta magát. Mint a maffiává lett kommunista bürokrácia tipikus termékének, nem is volt más választása. Soha nem adja meg magát. Idillikus házasságának romantikus légkörében mindig hangsúlyozta a nyugati és a szocialista First Ladyk közötti különbséget. Az előbbiek főleg jótékonykodással foglalkoznak. Mirjana a kelet-európai rezsimek egyik sztereotípiájának a kifejezője volt: ezek az asszonyok hősi bajtársai voltak férjeiknek, akiket a harcban ismertek meg, és kiemelkedő elméleti megállapításaikkal maguk is hozzájárultak a szocializmus sikeréhez.

Homlokát ráncolva sorolta a bizonyítékokat. Saját teóriái, amelyekkel hozzájárult a balkáni marxista-leninista eszmékhez, egyáltalán nem voltak lebecsülendőek: a Belgrádi Egyetem filozófiai karán szociológia szakot végzett, majd doktori címet is szerzett ezen a területen. Két tanulmánykötetben fejtette ki nézeteit a társadalomtudományokról, amelyeket tanítványai az említett egyetem matematikai karán szó szerint is tudnak idézni.

Körömszakadtáig ragaszkodott lánykori nevéhez, és nem szerette, ha az elnök feleségének nevezték, mint ahogy ő sem férjeként emlegette Milosevicset. Az elnök egy dolog volt, ő egy másik, a házasság pedig kívül esett a politikán. A 90-es években a Jelcin köréhez tartozók által támogatott oroszországi látogatásai egy sajátos „internacionalista" ortodoxiát jelentettek. Egy Amerika-ellenes blokk kialakításán fáradozott, amelyet Oroszországgal, Belorussziával, Indiával és Kínával kívánt létrehozni. „Világpártinak és bürokrataellenesnek" aposztrofálta magát. Független, kissé naiv, törékeny és félénk asszony, aki sokszor nem tudta a mondanivalóját kontrollálni. Meglepően könnyen sírva fakadt, akár bánatában, akár örömében, nyugtatókon élt és depresszióval küszködött, főként amikor a dolgok saját politikai vágyaitól eltérően kezdtek alakulni. Kezeléseket is kapott. Markovics asszony az ukrajnai egyetem tiszteletbeli doktora, valamint az orosz akadémia levelező tagja lett, és egyéb tisztségeket is betöltött abban a nemzetközi kutatóközpontban, amely a szláv országok társadalompolitikájára szakosodott. A moszkvai Lomonoszov Egyetemen is tevékenykedett, ahol, akadémiai támogatással, orosz-jugoszláv kiadványok felett bábáskodott. A mélyben, távol a közszereplések fényétől azonban zavaros üzleti ügyek húzódtak, fényűzés, korrupció, befolyással való üzérkedés, megalománia és népirtásban való aljas bűnrészesség.

2001. ÁPRILIS 1.

A majdnem 60 éves, 162 cm magas, megöregedett, szokása szerint félig gyászba öltözött asszony másodszor látogatta meg fogva tartott férjét, ez alkalommal az ENSZ által fenntartott hollandiai börtönben. Az első látogatásra 110 nappal korábban, 2001 egyik fagyos áprilisi délutánján került sor a jól őrzött belgrádi Gyűjtőfogházban. Hajából akkor hiányoztak a sárga díszek, hogy ne hozzanak szerencsétlenséget. Mivel hitt a tárgyak erejében, magával vitte a találkozóra a holdköves gyűrűjét, mivel „a Hold olyan bolygó, amelyik megvéd". Egy őr kísérte, aki segített neki a legszükségesebb dolgokat tartalmazó súlyos kerekes bőrönd cipelésében: a csomagban ruha, pizsama, orvosságok, fogkefe és egyéb olyan tárgyak voltak, amelyek akkor szükségesek, ha valaki távol van az otthonától. Bárki azt gondolhatta volna tehát, hogy csak egy úticsomagról van szó. A bőröndöt olyasvalakinek vitték, aki akkor már több mint 24 órát töltött rács mögött. Természetesen azon a különösen hideg tavaszi napon lezajló látogatásnak nem lett volna jelentősége, ha a fogoly nem éppen Szlobodan Milosevics, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság volt elnöke, első látogatója pedig nem az ex First Lady, Mirjana Markovics. Mit mutathatott a horoszkóp ennek az asszonynak abban a szorult helyzetben, hitt-e a csillagokban, hitte-e, hogy képesek lesznek megoldani azt, amire egy kormány vagy egy miniszter nem volt képes?

Milosevicset 2001. április első napjának hajnalán tartóztatták le hűtlen kezelés, hatalommal való visszaélés és hatósággal való szembeszegülés bűntettének gyanúja miatt. A történelem új fejezetet nyitott a Balkán közepén, abban a 9 milliós országban, amelynek Milosevics és családja, többek között gyerekei, Marija és Marko is állampolgárai voltak. Ők egyébként szintén besározódtak a tisztességtelenség mezején. Miután a kormányzás évei is viszontagságosak voltak, válságok, összeesküvések, támadások követték egymást, a végső bukást borítékolni lehetett. Milosevics nagy nehézségek árán még meg tudta hosszabbítani elnöki mandátumát, de az összeomlást már nem kerülhette el. Majdnem három hónapot töltött a belgrádi Gyűjtőfogházban anélkül, hogy sikerült volna elérnie a feltételes szabadon bocsátást. Semmi garancia nem volt ugyanis arra, hogy nem kísérel meg szökést és nem próbálja meg elhagyni az országot. Ekkor avatkozott be a nemzetközi bíróság, és elérte, hogy kiadják Hágának. Egy szerb helikopteren szállították a bosznia-hercegovinai Tuzlába, onnan egy brit katonai repülő vitte tovább Hollandiába, ahová 2001. június 29-én, egy pénteki nap hajnalán érkezett meg.

A pár bukása véglegesnek bizonyult. Mindenekelőtt a választási vereség miatt, ugyanis Szlobo és Mirjana pártjainak koalíciója (a szocialisták és az új kommunisták) vereséget szenvedett a 2000. szeptember 24-én lezajlott voksoláson. A győztes a DOS lett, amely a Vuk Draskovics-féle SPO-t, a Zoran Djindjics vezette DS-t, a Veszna Pesics irányította GSS-t és Vojiszlav Kostunica pártját, a PDS-t tömörítette.* Milosevics megpróbálta megváltoztatni a szavazás eredményét azzal, hogy egy második forduló lebonyolítását kezdeményezte október 5-ére. A népi mozgalom azonban megakadályozta ennek megvalósítását, mivel október 5-én elfoglalta a Parlament épületét, és ezzel másnap lemondásra kényszerítette Milosevicset, aki ezt rövid tévébeszédben jelentette be. Leszerepelt pártjának elnöki tisztjét sikerült megtartania, miután 2000 decemberében rendkívüli pártkongresszust tartottak. A nemzetközi bíróság nyomásának azonban már nem tudott ellenállni, s így került sor a letartóztatására 2001. április 1-jén. Belgrádi elfogatása nyilvánvalóvá tette, hogy elállt attól a szándékától, miszerint inkább végez magával, semmint hogy börtönbe zárják. A határozat, melynek értelmében három hónap múlva kiadták Hágának, tükrözte azt a nyomást, amely az emberi jogok durva megsértése miatt Miloseviccsel kapcsolatban a jugoszláv hatóságokra nehezedett. A jugoszláv Alkotmánybíróság korábbi határozatát, amelyben nem járultak hozzá a volt elnök kiadatásához, a Zoran Djindjics vezette szerb kormány felülbírálta – a 23 miniszter közül 21 támogatta a kiadatási kérelem teljesítését –, annak ellenére, hogy a kormányfő nem tárgyalt az ügyről Vojiszlav Kostunica államelnökkel. Így vált lehetővé, hogy Milosevicset az ENSZ égisze alatt működő nemzetközi bíróság elé állítsák.

* DOS: Szerbiai Demokratikus Ellenzék, SPO: Szerb Megújulási Mozgalom, DS: Demokrata Párt, GSS: Szerb Polgári Szövetség, PDS: Szerbia Demokratikus Pártja

Carla del Ponténak, a Hágai Nemzetközi Törvényszék főügyészének aktáiban azoknak az akcióknak a „megtervezése, végrehajtása és elősegítése, továbbá az ezekre való felbujtás" szerepel vádként, melyek során 1991 és 1999 között súlyosan megsértették a koszovói albánok, a horvátok és a boszniai muzulmánok emberi jogait. Mirjanát nem zavarja, hogy a férje, abbéli igyekezetében, hogy Nagy-Szerbiát létrehozhassa, értelmi szerzője volt „egy kollektív bűnügyi vállalkozásnak" és feltételezett felelőse mintegy 500 ezer ember meggyilkolásának, akik között ezrével voltak idősek és gyerekek. Áldozatainak száma tovább bővül a deportáltak ezreivel, akiket megkínoztak, majd kivégeztek, több tízezer megerőszakolt asszonnyal és számos lerombolt műemlékkel. A várható ítélet így nem is lehet más, mint a kiszabható maximum: életfogytiglan.

1944. SZEPTEMBER 7.

Mirjana Markovics 1942. július 10-én született a Szerbia középső részén fekvő Pozsarevac környékén. Ugyanebben a városkában látta meg a napvilágot Szlobodan Milosevics is 1941. augusztus 29-én. Ott is ismerkedtek össze, amikor a lány 16 éves volt, és a sors egészen addig összekötötte őket, míg Milosevicset börtönbe

nem zárták. A szerb történelem leghatalmasabb asszonyának arcképét, amelyet a gazdagság, a látszólagos boldogság és az irodalmi törekvések határoztak meg, máig rejtélyek övezik. Saját maga is hozzájárult ezeknek a kontrasztoknak az elterjedéséhez, attól kezdve, hogy a 80-as és 90-es évek fordulóján felbukkant a politikai és egyetemi közegben. Az ismerősei által csak „Bacá"-nak (ez a Mirjana becézett alakjának felel meg szerbül) hívott asszonyt korábban úgy emlegették: „Alice Csodaországban", mivel az őt felnevelő anyai nagyszülők túlzottan óvták és féltették. Dicsérték a *Nappal és éjszaka* (Danyi i Nocsi) című művét, amely naplójegyzeteit tartalmazza, és először a *Duga* (Szivárvány) szerb hetilapban jelent meg folytatásokban. A könyv 1994-ben bestseller lett. Az irományokból egy feminista nő képe rajzolódik ki, aki családpárti, lelkes aktivista, és akit mindig férfiak vesznek körül. A fotókon aggódó a pillantása, és a hajában rendszerint egy feltűnő fehér virág látható. A vezető asszony mindig is ügyesen álcázta a szerb nacionalizmust a nemzetköziség és az amerika-ellenesség ideológiájával, új hidat ácsolva a volt Szovjetunió felé, amelytől a régi jugoszláv államelnök, Josip Broz Tito éppen 1948. június 28-án olyannyira eltávolodott.

A hivatalos legenda szerint Mirjana állandó búskomorságban szenved. Még politikai hatalma csúcspontján is olyan volt az arca és a tekintete, mintha valami mély fájdalom hatná át. Ez a „lepel", amely ellen hiába küzdöttek a pszichológusok, akiket az asszony rendszeresen felkeresett, sőt egy ideig idegklinikán is kezelték, nem választható el zűrzavaros politikai életétől. Tragikus körülmények között született, majd szenvedésektől sem mentes gyerekkora volt az anyai nagyszülők házában. Egész életében az anyját övező rejtélyt akarta megfejteni, hiszen a fiatal nő a szülés után két évvel furcsa körülmények között meghalt. A Mirjana-féle változat némi fényt derít a pozsarevaci rejtélyre, de a családi titkokat továbbra is homály fedi. Az asszony harcos kommunista rokonai még nem tették lehetővé, hogy az igazság kiderüljön. Ebből a sokszínű közegből származott Mirjana törvényes apja, Moma Markovics, aki csatlakozott a partizánokhoz, ezért azután a háborút követően nemzeti hőst faragtak belőle és a *Borba* című híres belgrádi napilap vezérigazgatója és főszerkesztője lett egy személyben. Őt támogatta a nagybátyja, Drazsa Markovics, aki elkötelezett kommunista volt a háború előtt és után is. A körhöz tartozott még Vera Miletics, Mirjana anyja, aki a pozsarevaci partizánok között harcolt és távoli nagynénje, Davorjanka Paunovics, alias Zdenka, aki Vera anyjának volt az unokatestvére. Dragomir Miletics, Vera apja és Mirjana nagyapja annak a Bisenijának volt a testvére, akinek a lánya, Davorjanka a háború alatt Tito személyi titkárnőjeként dolgozott és korai haláláig szeretője maradt a későbbi elnöknek.

A náci megszállás ellen illegalitásban harcoló kommunista partizán szülők és rokonok történetével vetekszik Mirjana születésének históriája is, bár ennek még nem minden részlete ismert. Az anyja francia irodalmat és nyelveket hallgatott az egyetemen, amikor Mirjanát világra hozta. A háborúban használt fedőneve „Mira" volt, ami a Mirjana becézett formája. A szülés a Pozsarevac melletti erdőben zajlott le egy orvostanhallgató, bizonyos Moma Markovics segítségével. Őt tartották a gyermek apjának. A babát elválasztották az anyjától, nem lehet pontosan tudni, ki gondoskodott róla hónapokon keresztül, de néhány hónap elteltével az anyai nagyszülőkhöz került. 1943 augusztusában Vera a Kommunista Párt főtitkárságára került Belgrádba, de egy évvel és négy hónappal a szülés után, 1943. október 5-én a Gestapo elhurcolta. A belgrádi Jajinci koncentrációs táborban megkínozták, majd 1944. szeptember 7-én agyonlőtték. Már csak egy hónap hiányzott, hogy a szovjet csapatok bevonuljanak a jugoszláv fővárosba. Vera alig múlt 24 éves.

Moma Markovics 10 évvel később hivatalosan is elismerte az apaságot, de soha nem erősítette meg, hogy jelen lett volna a szülésnél, így azután az igazi apa személye mégis megkérdőjeleződött. A rejtélyt tovább fokozza az a tény, hogy Mirjana nem vett részt 1992 augusztusában Moma temetési szertartásán. Feltételezett apja soha nem vette védelmébe Verát, amikor olyan hírek kaptak lábra vele kapcsolatban, hogy miután a Gestapo letartóztatta és megkínozta, együttműködött a nácikkal. Az sem vált világossá,

hogy kiragadhatták-e a németek karmai közül a partizánok, akik megtagadták a segítségnyújtást feltételezett árulása miatt. Van egy másik bökkenő is. Nem tudni, hogy Mirjanának miért nem sikerült normális viszonyt kialakítania négy mostohatestvérével, akik közül három lány volt, egy pedig fiú, Branko. A négy gyerek Markovics későbbi házasságaiból született, és ezek a kapcsolatok tovább mélyítették a szakadékot Mirjana és feltételezett apja között.

Ezek a családi viszontagságok azt a gyanút erősítik, hogy Markovics csak az igazi apa, valószínűsíthetően Josip Broz Tito strómanjaként vett részt az egész históriában. Legalábbis ezt állítja Vidoszlav Sztevanovics a Szlobodan Milosevicsről írt politikai életrajzában. A könyv szerint a szoknyavadász Tito, Davorjanka Paunovics szeretője, ejtette teherbe az asszony fiatal rokonát, Vera Mileticset. Az újdonsült anya egyrészt a valódi apa magas tisztségei miatt adott más vezetéknevet a lányának, másrészt azért, mert a jugoszláv elnök és Davorjanka férj-feleségként éltek együtt, noha gyermekük nem született. Davorjanka 1946-ban meghalt, Tito belgrádi hivatali rezidenciája, a Beli Dvor parkjában temették el. Ez a dedinjei negyedben lévő hely korábban a Szerb–Horvát–Szlovén Egyesült Királyság uralkodóinak a palotája volt. Sztevanovics szerint Mirjana a Jajinci koncentrációs táborban született, ahol a fogságban lévő anyát az egyik őr elcsábította, és együtt szöktek Németországba, ahol más néven új életet kezdtek. Ez a verzió is megerősíti, hogy a kislányt átadták az anyai nagyszülőknek. Mirjana neve azt jelenti: „aki békét szeretne". Vera hagyott neki egy levelet, amelyet 1944 júliusában írt, és amelyben az alábbiakat mondja: „remélem, hogy a lányom él... szeretném, ha rám emlékezve virágot tűzne a hajába... Mindig úgy gondoltam, hogy a virág kapocs lehet kettőnk között, egy közös gondolat..."

1958. DECEMBER

Mirjana nyomtatásban megjelent önéletrajzi feljegyzéseiben az 1958-as év végi ünnepeket említi, mint azt a dátumot, amikor a közte és Szlobodan Milosevics között kibontakozó románc kezdetét vette a pozsarevaci líceumban. Mint ahogy a romantikus regényekben is történik, a szél és a hó elzárta a települést a külvilágtól. A lány éppen nyolcasra felelt történelemből, amikor találkozott Szlobóval – a név „szabadság"-ot jelent –, aki nyakig ült az év végi rendezvények szervezésében. Mirjana a könyvtárba tartott, hogy kikölcsönözze az Antigonét, a fiú pedig elkísérte a hideg folyosókon. A lányt már akkor rabul ejtette iskolatársának „tiszta és egyszerű szomorúsága", szerette volna örökre megvigasztalni. Két olyan ember találkozott, akik „tökéletesen harmonizáltak és kiegészítették egymást". Együtt mentek Belgrádba, mindketten állami ösztöndíjjal, ahol Szlobodan jogot tanult, Mirjana pedig szociológiát. Pozsarevacban a szomszédok „Rómeó és Júliaként" emlegették őket. Mirjana, aki korábban színházi és filmrendező szeretett volna lenni, elállt eredeti szándékától és inkább követte férjét a politika ösvényein.

Szlobodan családja Montenegróból származott, és a II. világháború végén költözött a szerbiai Pozsarevacba. Az anya, Sztaniszlava Koljensics tanítónőként dolgozott. Az apa, Szvetozar Milosevics, teológiát, szerb és orosz nyelvet tanított. Otthon sokat vitatkoztak a kommunizmusról. Az asszony, lelkes aktivista lévén, védte a balos eszméket. A férfi viszont gyűlölte, ami összefüggésben állt azzal a ténnyel, hogy ezt a fanatikus hittel megáldott ortodox papot a II. világháborút követően kiközösítették, mert feladta kollégáit az új hatóságoknak. A házaspár válására akkor került sor, amikor a két gyerek – Szlobo és a bátyja, Boriszlav – még kamasz volt. Az apa visszatért Lijeva Rijekába, abba a montenegrói faluba, ahonnan elszármazott. Az ötvenes évek végén öngyilkos lett: egy elhagyatott helyen, ahová azért járt, hogy misézhessen (a képzeletbeli szertartásokon a hívőket emberi formára emlékeztető kövek helyettesítették), golyót eresztett a fejébe. Az anya Szvetozárban maradt, és a helyi líceum igazgatója lett. Távol a gyerekeitől, akik Belgrádba mentek, hogy egyetemen tanuljanak, magányosan és reményvesztetten élt. A hatvanas évek végén felakasztotta magát, anélkül, hogy búcsúlevelet vagy szóbeli üzenetet hagyott volna hátra. Nem érte meg Szlobodan hatalomra kerülését, nem láthatta sem Boriszlavot algé-

riai nagykövetként Tito szolgálatában dolgozni, sem testvérét titkos ügynökként és diplomataként tevékenykedni Oroszországban.

A lány, Mirjana tehát nehéz gyerekkort hagyott maga mögött. Anyai nagyszülei, Dragomir és Jelizaveta Miletics Pozsarevacban örökbe fogadták őt, miután lányuk, Vera és fiuk, Mihalo Mika is meghalt a háborúban. Az unokatestvér Davorjanka – Tito szeretője – halála ismét gyászba öltöztette a családot 1946-ban. Egyesek szerint tbc vitte el. Mások azt állítják, hogy a jugoszláv kémelhárítás keze volt a dologban, ugyanis ki akarták ragadni Titót abból a teljes függőségből, amelyben az asszony tartotta kapcsolatuk idején. A nagyszülők és a kislány között nagyon erős érzelmi kötődés alakult ki, amikor a csetnikek, akik éppúgy szembefordultak a kommunistákkal, mint a náci megszállókkal, megrohamozták a házukat, az anyát és az újszülöttet keresve. Az anekdota szerint az akció vezetője, Vojvoda Nikola Kalabics egy ládán ült, amelyben, úgy tűnt, csupán a tűzifát tárolták. Mialatt nagyapját kihallgatták, a két hónapos csecsemő a tűzifa közé rejtve aludt, a láda belsejében. Ha a zajra felébred, sírása mindannyiuk halálát jelentette volna, mivel a nagyszülők tagadták, hogy bármit is tudnának a lányukról és az unokájukról. A Dragomir és Jelizaveta által 1938-ban vásárolt, és később jelképpé vált házat a csetnikek végig megfigyelésük alatt tartották a háború alatt, de a megszálló németek bombái sem kerülték el. Több évig tartott, míg aknamentessé tették a környéket, miután 1945-ben a harci cselekmények befejeződtek.

A nagyszülők, akik nagyon ragaszkodtak a kislányhoz, ellenezték, hogy Mirjana bizonyos időt az apjával töltsön, aki közben Belgrádba költözött. Naplójában Mirjana azt írja, hogy az apjával, Momával és mostohatestvéreivel, közülük is különösen Ljubicával és Brankóval töltött nyári vakációk lidércesek voltak. Ljubica a Tanjug hírügynökség újságírójaként dolgozott később, majd a független Beta sajtóügynökség igazgatója lett. Branko Markovics közgazdászként tevékenykedett. Kapcsolatuk akkor romlott meg igazán, amikor a politika beavatkozott a családi életbe. Mirjana nagybátyja, Drazsa nem nézte jó szemmel, hogy Szlobodan Milosevics lett 1986-ban a szerb Kommunisták Ligájának a főtitkára. Az sem tetszett neki, hogy

a kommunisták szocialistákká vedlettek át, és az új párt elnökének Milosevicset választották meg 1990. július 16-án. Mirjana apját kérte fel döntőbírónak az ügyben, aki Brankónak adott igazat Szlobodan ellenében. Ez a sértés megbocsáthatatlannak bizonyult az asszony szemében. Amikor 1992. augusztus 7-én Moma Markovics meghalt, Mirjana csak tessék-lássék emlékezett meg az apjáról a hamvasztást megelőzően, a temetési szertartáson pedig részt sem vett. Három évvel később, amikor mostohatestvére, Branko is meghalt szívrohamban, Mirjana senkinek sem nyilvánított részvétet. Miután életét anyja emlékének és férjének szentelte, az apjával való konfrontáció élesnek és helyrehozhatatlannak bizonyult: a férfi anélkül halt meg, hogy tisztázta volna Verát a németekkel való kollaborálás vádja alól, és ami még ennél is rosszabbnak bizonyult, nem értett egyet azzal, hogy Szlobodan megszerezze a legfőbb politikai posztot, ami azután a hatalomba röpíti Szerbiában, Jugoszlávia romjain.

1968 ŐSZE

Mirjana és Szlobodan először 1968 egyik őszi délutánján kezdtek politikai álmokat szőni. Milosevics eltávozást kapott az Adriai-tenger partján fekvő Zadar helyőrségében, és Mirjanával sétálgatott, kirakatokat nézegetett. 1965. március 14-én házasodtak össze. A férfi 1964-ben ügyvédi diplomát kapott, s ekkor éppen kötelező katonai szolgálatát teljesítette. Az asszony szociológiát végzett, és azért jött Belgrádból, hogy meglátogassa a férjét. Az időszakos elválás aggodalommal töltötte el mindkettőjüket, ahogyan azt a házaspár iratai között fennmaradt nagy köteg levél is bizonyítja. Az egyenruhás Milosevics, feleségét átkarolva, egyszer csak megállt az utcán, mert Mirjana az egyik kirakatban egy Tito-plakátot kezdett nézegetni. Az asszony állítja, hogy akkor az alábbi kijelentést tette a férjének: „Egy napon Szlobodan képe lesz itt úgy, ahogy most Titóé van."

A Mirjana anyai nagyszüleitől örökölt pozsarevaci ház lett a házaspár otthona, ahol a gyerekeiket, Mariját és Markót is nevelték. A

ház pihenésre is nagyon ideálisnak bizonyult és Belgrádhoz is közel feküdt. Szlobodan naponta innen járt be fővárosi munkahelyére 1968 és 1978 között, amikor a Technogas, az állami olajipari cég igazgatója volt, illetve az ezt követő négy évben, amikor a Beobank (Belgrádi Egyesült Bank) igazgatótanácsát irányította. Mint a Kommunisták Ligájának elnökségi tagja, 1984-ben a párt belgrádi szervezetének az elnöke lesz. 1985. július 17-én jelölteti magát a kommunisták elnökének, és a következő évben meg is választják erre a tisztségre. Ezek a lépések már mutatják, hogyan kezd politikai karrierje egyre magasabbra ívelni, míg végül Ivan Sztambolics lemondását követően szerbiai kormányfő nem lesz belőle 1987. december 1-jén.

A pozsarevaci házban Mirjana odaadó szeretettel neveli a gyerekeket és roppant büszke rájuk, „mert igen bátrak és nagyon erős bennük a hazafias érzés". Személyes naplójában csodálattal említette gyermekeinek tehetségét és kvalitásait. Markóról azt írta, hogy „érzelemvilága gazdag és jó üzleti érzéke van". Teljesen meghatódott, amikor a fia felhívta az autójából, csak azért, hogy megmondja, mennyire szereti, és elnézően beszélt Marko azon szokásáról, hogy napjában négyszer szokott zuhanyozni. Marijával kapcsolatban az volt a véleménye, hogy a lány, amellett, hogy elbűvölő egyéniség, intelligens és lelkiismeretes is. Úgy mutatja be, mint olyan valakit, aki nemcsak az öltözködésben roppant elszánt és határozott, hanem politikai és ideológiai meggyőződését illetően is. Arra a következtetésre jutott, hogy „mindig is tudtam, mennyire szép és értékes lányom van", és elismerte, hogy a II. világháború legendás szerb hősnőjének, Marija Bursacsnak, a bátorság és tettrekészség példaképének a tiszteletére kapta a lánya ezt a keresztnevet. Annyi bizonyos, hogy Marko sohasem szeretett tanulni. Nagy nehézségek árán tudott csak diplomát szerezni egy magánegyetemen, amelynek tulajdonosa, Bagoljub Karics, a család barátja és Mirjana könyveinek külföldi mecénása volt, valamint az ő közbenjárására választották az asszonyt több orosz egyetem díszdoktorává.

„Modern európai család vagyunk", mondta Mirjana. Szülők és gyerekek ugyanazt a szórakoztató tévéműsort kedvelték, és a szarajevói bosnyák *Bjelo Dugme* (Fehér Rügy), a *Novi Folsili* (Új Kövületek), valamint a horvát *Magazin* nevű rockzenekarokat favorizálták. Marko imádta a száguldást, de nem vetette meg a fegyvereket és az üzletelést sem. A jugoszláv határon működő vámmentes üzlethálózatából hatalmas jövedelemre tett szert: a jugoszláv sajtó számításai szerint havonta tízmillió német márkát keresett. Főleg luxuscikkeket és cigarettát importált. Több butikkal rendelkezett, ezen kívül Pozsarevacban egy mesés villa, egy bár, egy rádiókészülékekkel foglalkozó üzlet és egy pékség volt a tulajdonában, valamint a Balkán legnagyobb diszkója, amelyet Madonnáról nevezett el, és amelynek a bejáratát hatalmas vörös csillag díszítette. 19 autóbalesete éppúgy már-már legendába illő, mint ötmillió német márkát érő görög jachtja.

Marija sem titkolta a tanulás iránti utálatát, ennek következtében többször is iskolaváltásra kényszerült. Egy idegenforgalmi iskolában végzett, majd nagyon fiatalon férjhez ment egy nála 13 évvel idősebb diplomatához, akitől gyorsan el is vált. Újságíró lett, de ezen a területen sem sikerült maradandót alkotnia. A *Politika* című napilapban publikált írásai észrevétlenek maradtak, éppúgy, mint annak vasárnapi mellékletében, a *Politika Illustré*ben közreadott cikkei. Ezeket az állásokat egyébként is szeretőjének, az anyja közbenjárására kinevezett főszerkesztőnek, Hadzsi Dragan Anticsnak köszönhette. Antics később szert tett a *Kossava* nevű rádió- és tévécsatornára, amelyet az a Bagoljub Karics alapított, akinek magánegyetemén Markónak végül sikerült diplomát szereznie, és aki Mirjana könyveinek külföldi megjelentetésében és a díszdoktori címeinek adományozásában is jelentős szerepet vállalt. Marija, anyja tanácsára, nem használ sárga fésűket, hogy ne érje szerencsétlenség. Érzelmi labilitását szeretők sokaságával ellensúlyozta, akik nemcsak az ágyát próbálhatták ki, de a hatalom édességét is megízlelhették. A lány viharos magánéletével állandó témát szolgáltatott a pletykalapoknak: „Nem megyek férjhez, és nem vagyok terhes", jelentette ki többször is provokatívan. Amikor apját letartóztatták, hogy a hágai Nemzetközi Törvényszékre vigyék, Marija lövöldözésével kisebbfajta felfordulást rendezett. Az elnöki ház udvaráról egy üveg brandy és nagy mennyiségű nyugtató hatása alatt

öt lövést adott le a levegőbe egy 38-as Smith and Wessonból, így nyilvánítva ki nemtetszését a történtek miatt. Testvéréhez hasonlóan hatalmas vagyonra tett szert strómanok révén, svájci, brit, ciprusi és ausztráliai érdekeltségeivel. Markót és Mariját széttéphetetlen szálak kötik össze, egyformán arrogánsak és mindketten odaadóan védelmezik szüleiket. Mindketten sírtak, miután megnézték Emir Kusturica díjnyertes *Underground* című filmjét. Mirjana és Szlobo egy fennkölt pár alakjában kelhetett életre, akik az idők végezetéig ártatlanokat tartanak fogságban egy sötét pincében. Akár Marija szájából is elhangozhattak volna azok a válaszok, amelyeket testvére a *NIN* magazinnak adott: „Apámmal vagy nélküle, még mindig fiatal, szép és bátor vagyok. Fiatal értelmiségiként semmilyen okát nem látom, miért kellene magyarázkodnom viselkedésem miatt azoknak, akik a társadalom hanyatló politikai és erkölcsi rétegét képviselik." A két gyerek abban is egyetértett, hogy a szüleik ellen felhozott, politikai tevékenységükre irányuló vádak csupán féltékenységből születtek.

A pozsarevaci ház hétpecsétes titokként őrzi a család négy nemzedékének, Mirjana utódainak és felmenőinek történetét. Attól kezdve, hogy Milosevicset utolérte a végzete, a ház lakatlan. A kapuk zárva vannak, a spaletták behajtva, és Marko, aki korábban kíséretével többször is tartózkodott itt, mialatt szülei Belgrádban a politikai csatározásokkal voltak elfoglalva, 2001. október 6-a óta ismeretlen helyen tartózkodik. Feltehetőleg azon két ország – Kína és Oroszország – egyikében bújt meg, ahová a családi „befektetések" is koncentrálódtak. Mindenesetre Pozsarevacba már nem térhet vissza. Ismert ingatlanjait kifosztották. Hat másik társa mellett őt is megvádolták, hogy halálosan megfenyegette apja politikai ellenzékének egyik tagját, ami miatt 6 év börtönbüntetésre ítélték. Ugyanakkor Szerbia legjelentősebb gazdasági potentátjának számít, aki a család piszkos ügyeit bonyolította a háttérben és jelentős vagyont halmozott fel svájci bankokban. Az új szerb vezetők az összeget mintegy 4000 millió dollárra becsülik. Mirjana mindent tagad, de a nyomozati eljárásban, amelyet Szlobodan Milosevics félbehagyott Belgrádban, szerepel többek között két ingatlan jogtalan kisajátítása, az

állami javak eltulajdonítása, hűtlen kezelése és a tőke külföldre menekítése. Minden pénzmosási akció ellenére, a pozsarevaci ház kertjében továbbra is nőnek a fehér liliomok, Vera kedvenc virágai, amelyekből Mirjana egyet-egyet a hajába tűz, anyja emlékére.

1990. NOVEMBER 19.

Mirjana Markovics 1990. november 19-én ért politikai karrierjének csúcsára, amikor a belgrádi konferencia-központban megalapította a Jugoszláviáért Kommunista Unió Mozgalmát (SK-Porkrte za Jugoslaviju). Azon a napon ötezer ortodox kommunista, a hadsereg tisztjei és azok a vezetők, akik kiszorultak a férje által vezetett párt irányításából, vezetőjének és fő ideológusának választotta az asszonyt. Szlobodan nem ellenezte az új politikai formáció létrejöttét, mintha a szervezet, amely azokat a szerb baloldaliakat próbálta tömöríteni, akiket az általa vezetett PSS nem tudott megszólítani, szintén saját érdekeit szolgálná, hiszen felesége ragyogó tervéről volt szó. Mirjana kezdetben nem hirdette harsányan törekvéseit, de mozgalma jelentős politikai visszhangot keltett: arra törekedett, hogy minden, Milosevics pártján kívül maradt baloldalit egységfrontba tömörítsen. Ezt végül is 1994. július 23-án éri el, a színhely ismét a belgrádi konferencia-központ, ahol is megalakul a JUL (Jugoslovenska Levica – Jugoszláv Baloldal), a „jugoszláv baloldal szövetsége", a szerb új kommunista mozgalom 23 pártjának egyesülése révén. Milosevics is jelen volt a nyitó rendezvényen. A szerb hatalmi struktúrák egyik alappillérének tekintett fegyveres erők is támogatták a JUL létrejöttét. A társadalom többi rétegét is sikerült megszólítania, vállalkozókat, állami funkcionáriusokat, üzletembereket és azokat, akik nosztalgiával gondoltak a sztálinizmusra. Őket később azok is követték, akik valamilyen hasznot húztak abból a háborúból, amelybe Milosevics vezette Szerbiát.

Paradox módon, néhány hónappal a berlini fal lerombolását és a volt Szovjetunió régi kommunista pártjainak felbomlását követően Szerbiában egy új kommunista mozgalom jött létre, amelynek

talán az egyetlen alkalom, amikor egy hivatalos aktuson, a világ tévékameráitól kísérve, az egész család részt vett.

1997. JÚLIUS 23.

A Milosevics család beköltözése a dedinjei elnöki palotába egy fényűző, de titkos intrikákkal terhes korszakot indított el. A palota régen királyi rezidencia volt, a náci megszállás idején Alexander Ler német marsall bunkerré alakíttatta, majd később Tito lakhelye lett. Kezdetben szeretőjével, Davorjankával, Mirjana távoli rokonával osztotta meg, aki azonban 1946-ban meghalt. Amikor 1952-ben házasságot kötött Jovanka Budisavljeviccsel, az új asszonyt is ebbe a palotába vitte, és itt éltek egészen Tito 1980. május 4-én bekövetkezett haláláig. Egy évvel a Milosevics család 1997. július 23-i beköltözése előtt az épületeket teljesen felújították. A komplexumban több villa található, amelyeket zöld területek vesznek körbe. A parkok között található a Tito maradványait őrző mauzóleum, Davorjanka sírja, egy vendégház, egy Szlovénia által adományozott vadászpavilon és különböző lakóépületek. Ezek közül Milosevicsék hármat vettek igénybe.

A dedinjei testőrség elegáns kék egyenruhában fogadta az 1996. november 17-én szavazás útján megválasztott jugoszláv elnököt. Mirjana valósággá változtatta a zadari kirakatnál szövögetett álmot, amikor is azt jósolta, hogy férje egyszer még államelnök lesz. A protokoll visszahozta az aranysujtást. Tito egykori hatajtós Mercedese újra Belgrád utcáit járta, de egy másik utassal, aki nem mert sem kiszállni, sem pedig elvegyülni a sokaságban, mert attól tartott, hogy megölik. Mirjana és Szlobodan gyerekei megünnepelték a költözést. Marija egy belgrádi klubban csapott nagy bulit. Marko platinaszőkére festett hajjal saját pozsarevaci diszkójában mulatozott féktelenül, ahová egyébként azon az estén ingyen mehetett be mindenki. Mirjana, mintha Szlobodanhoz beszélne, igazolni akarta ezt az exhibicionizmust, amikor a naplójába az alábbiakat írta: „Kedvesem, ez az, ami az embereknek tetszik", majd minden átmenet nélkül nosztalgiázni kezdett: „szomorúan gondolok azokra a napokra, amikor a családom egy szerény lakásban élt. Nem tudom, miért is hagytuk ott azt a boldog helyet. Mindig úgy fogok a költözésünkre emlékezni, mint valami fájdalmas és felesleges dologra."

Valójában Milosevicsék soha nem éltek létbizonytalanságban. 1991. július 26-ától kezdve egy fényűző villa tulajdonosai voltak Belgrádban, amelyet feltűnően olcsón és gyorsan szereztek meg. A vásárlás körülményeit a mai napig homály fedi. A belgrádi Tolsztojeva utca 33. szám alatt szintén szert tettek egy kényelmes lakásra, amelyet kormányzati pénzen újítottak fel. Nem cáfolták azt sem, hogy Athén környékén is van egy kb. 1,5 millió dollárra becsült luxuslakásuk – ezt a görög sajtó szellőztette meg, mivel a Milosevics család többször is abban az országban töltötte a vakációt.

Dedinjébe a sajtó képviselői csak ritkán tehették be a lábukat. A házaspár feltehetőleg élte megszokott unalmas életét. Orosz romantikus lemezek próbálták oldani a hatalom magányát. Falak közé zárva próbálták elejét venni a konspirációknak. Szlobodan személyesen vezette az elnöki biztonsági csapatot, de Mirjana minden testőrével szemben bizalmatlannak mutatkozott. Félt az összeesküvéstől és politikai leleplezést szimatolt minden sarokban. Azon erősködött, hogy a Dedinjébe való költözés után a férje sem kerülheti majd el, hogy elhagyják a hívei. Az volt a véleménye, hogy „egy hőst mindenekelőtt saját rajongói hagyják el, és a többiek csak utánuk következnek... azok, akik megteremtették a hőst, akik támogatták, és akikkel közös nemzeti és politikai eszméket vallott, azok elárulják saját hősüket", mintha a többiek tönkre akarnák tenni a férjét.

A feltétlen politikai támogatástól függetlenül férj és feleség között számos ellentét és vita is kibontakozott, és a hatalom csúcsán mindketten megmutatták oroszlánkörmeiket. Szlobodan és Mirjana különböző köröket látogattak és közös barátaik sem voltak. A házastársi kapcsolatot a szerelem, a vetélkedés, a hatalom és a másik birtoklásának a vágya határozták meg. Addig a pontig vitatkoztak, amíg a megszerzett hatalom veszélybe nem került, mert Szlobodan és Mirjana mindent együtt cselekedtek egy közös cél érdekében. A

segítők és munkatársak kiválasztása mindig súrlódásokhoz vezetett. Milosevicset sokan magasztalták, akik ilyen vagy olyan eszme megtestesítőjét látták benne, bár ő soha nem foglalt állást határozottan egyik mellett sem. A nacionalisták, a kommunisták, a papok vagy éppen a világi személyek mindent tőle vártak, de ő kiábrándította őket. Férje védelmében az asszony sietett kijelenteni, hogy „az ideológia soha nem volt számára annyira fontos, mint számomra". Bevallotta, hogy soha nem hallotta férje szájából azt a mondatot, hogy „feláldozom magam a szocializmusért vagy a nacionalizmusért", vagyis azokért az eszmékért, amelyeket zászlajára tűzött. Testvérétől, Boriszlavtól eltérően, aki mindig is büszkén emlegette montenegrói származását, Szlobodan szerbnek tartotta magát és a jugoszláv identitást szerb hegemóniával képzelte el. Látszatként megtartotta a jugoszláv ünnepeket és a himnuszt, valójában azonban a nacionalizmus vezette politikai tetteit.

Szlobodan Milosevics nagymértékben kihasználta az embereit. Nem számított, hogy honnan jöttek, milyen a politikai meggyőződésük, csupán az volt a fontos, hogy kielégítsék hatalmi vágyait. Senkit nem engedett túl közel magához, nehogy bárki is vissza tudjon élni a bizalmával. Mirjanához egyformán kedvesek és udvariasak voltak mind a kommunisták, mind pedig azok ellenfelei, akik között voltak hősök és árulók, nacionalisták és jugoszlávok, szélsőségesek és pacifisták, hívők és bevándorlók. Milosevics ravaszkodott, becsapta az embereket, arroganciája hitványsággal párosult. Mirjana támogatta férjét a vitás ügyek erőszakos rendezésében, és mellette állt akkor is, amikor az ellenfél katonai túlereje megadásra kényszerítette. Szlobodan szerette, ha van nála fegyver, bár sohasem használta. Kedvenc hírforrásai a rendőrségi jelentések voltak és természetesen Mirjana tanácsai, aki mindig jelen volt, ha valamiről döntést kellett hozni.

Autokrata és kötekedő ember lévén Milosevics jobban szerette a káoszt, amikor irányított, illetve amikor bizonyos helyzeteket ki akart használni. Annyira bizalmatlan volt, hogy még a szabadsága időpontját is titkolta, bár később mindig kiderült, mikor is nyaralt az adriai partokhoz közeli Brac szigetén vagy a szerbiai Nor-tónál, esetleg a dalmát tengerparton. Rövid időre tervezett, a távoli jövő nem érdekelte. Képtelen volt az olvasásra koncentrálni, néha dallamos zenét hallgatott. Nem vetette papírra döntéseit, és zavarta, ha feljegyzéseket készítettek olyan összejöveteleken, amelyeken ő is részt vett. Jobban szerette, ha az audienciákon nincsenek jelen sem gyorsírók, sem pedig tolmácsok. Csak dicsérő szavakkal illette feleségét, és kitette a portréját – Tito arcképe helyett – Dedinje egyik szalonjában.

Mirjana és Szlobodan nagyon magabiztosaknak tűntek, és határtalan tettrekészség jellemezte őket. Kettejük közül az asszony keltett nagyobb feltűnést politikai megnyilvánulásaival. Talán valamiféle cinizmus vezérelte. Jól példázzák ezt a világmegváltó balos eszmékkel kapcsolatos extravagáns kijelentései. Mirjana nem csupán a házaséletüket irányította, hanem a politikába is keményen beleszólt: több forrás megerősítette, hogy az asszony hozzájárulása szükségeltetett a kinevezésekhez, és ennek révén tudta távol tartani férjétől azokat az embereket, akiket nem szívesen látott volna a közvetlen környezetében. Nagyképűen jelentette ki, hogy ha a férje nem osztja az ő álláspontját, abból „háború" van. Határozottan kiállt a baloldaliság felsőbbrendű erényei mellett, de az apparátushoz tartozott, és utálták a szegényebb rétegek – hiába hivatkozott rájuk beszédeiben –, mert hétköznapi problémáikkal nem foglalkozott. Lenézte az utca emberét, előszeretettel idézgette a marxista kézikönyvek semmitmondó frázisait: annak az aktivistának az ostoba megnyilvánulásai voltak ezek, aki már 16 évesen kommunistának tartotta magát, és most védte Szerbiát, az eszme utolsó európai bástyáját.

1997. OKTÓBER 24.

Az önkényeskedés eme királyságában Mirjana azt érezte, hogy ott ólálkodik körülötte a halál. Még a zene sem nyugtatta meg, pedig a művészetek közül ezt szerette a legjobban. Önmagától kérdezte: „Miért van az, hogy családomból ötvenévenként valakit le-

tartóztatnak, és utána meghal?" Anyja meggyilkolására utalva Mirjana a naplójában azt a választ adta, hogy „idén, 1997-ben engem is ez a végzet fenyeget, valaki az életemre tör, mint ahogy régen az anyám életét is elvették... nem tudom, hogy szembeszegülök-e a sorssal, vagy a gyerekeim is áldozatok lesznek". A jóslat nem igazolódott be és a halálos végzet sem a férjét, sem őt nem érte el, lecsapott viszont Zoran Todorovics Kundalra, Mirjana egyetlen igaz barátjára és bizalmasára. 1997. október 24-én reggel 8 órakor a fiatal multimilliomossal, aki a Mirjana vezette JUL titkára volt, géppuskasorozat végzett, amikor éppen kiszállt luxus Mercedeséből, amellyel saját vállalatához, a Beopetrolhoz tartott, hogy üdvözölje egyik barátját. Az ismeretlen, aki lelőtte Kundalt, és súlyosan megsebesítette a barátját, Szinisa Sztankovicsot, elmenekült. Zoran Kundal 38 éves volt és gazdag. Teljes mértékben megbízott Mirjanában, cinkostársként tekintett rá. Fennmaradt papírjai között Mirjanához írt versek is találhatók. Adtak egymás véleményére, és kölcsönösen respektálták egymást, a pletykák szerint kapcsolatuk szentimentális volt és szenvedélyes. Az asszony 15 évvel volt idősebb a férfinál. Mirjana nyíltan kijelentette, hogy Zorant tartaná az ideális utódnak, ha Szlobodan Milosevics visszavonulna a politikától.

A gyilkosság híre Indiában érte utol Mirjanát, ahol éppen könyveit népszerűsítette. A hír teljesen letaglózta, csak azt tudta ismételgetni: „Nem lehet..." Másfél napra bezárkózott egy madraszi hotelbe. Indiai útja miatt nem vett részt a temetésen, ott volt viszont Szlobodan, és megrendülten siratta felesége barátját, akivel egyébként láthatólag nem szimpatizált és vitába is keveredett. A sajtó úgy mutatta be Zoran Todorovics Kundalt, mint egy kopasz, szabadszájú embert, aki igen kellemetlen vitapartner hírében állt. Mirjana egy levélben búcsúzott el tőle, amelyet Újdelhi jugoszláv nagykövetségén helyezett el. A vallomás heves szenvedélyről tanúskodik: „Kedves Zoran, soha eddig nem voltam tőled oly távol, mint most, de ugyanakkor oly közel is. Nem tudok visszamenni Belgrádba innen India déli részéről, hogy végső búcsút vegyek tőled... de azt sem tudom elképzelni, hogy soha többé nem lehetek veled, aki 15 éven keresztül a legjobb barátom voltál. Ezt az üzenetet hegyeken és óceánokon keresztül küldöm neked... soha nem válok el tőled. Amíg élek, hiányozni fogsz. Kérlek, ne feledj el minket, akik itt maradtunk, és ígérem, gondolni fogok rád. És ne haragudj rám, amiért ellenkeztem. Most megbocsátok. Mindig segítettél mindenkinek, azoknak is, akik nem érdemelték meg. Ebben te meg én egyformák voltunk. Nem hagyom magára a feleségedet, a gyerekeidet pedig sajátjaimként fogom szeretni. Viszontlátásra, Mirjana."

Amikor napokkal később visszatért Belgrádba, Mirjana a repülőtérről egyenesen a temetőbe hajtatott, hogy fejet hajtson Zoran Todorovics Kundal sírja előtt. Milyen természetű volt ez a nagyon szoros kapcsolat? Mi volt az a dolog, amiben Mirjana nem engedett? Mirjana soha nem válaszolt ezekre a kérdésekre. A maffiát gyanúsította a gyilkossággal. „Az országra lőttek rá... Szerbia, Jugoszlávia, a béke és a méltóság elleni csapás volt", állította.

Ahogy teltek a hónapok, úgy maradtak abba az esetleges házasságon kívüli kapcsolatról szóló mendemondák. Sem Szlobodan, sem Mirjana nem folytatott házasságon kívüli viszonyt. A házaspár visszavonultan élt, a társasági életben nem nagyon vettek részt, néhány ritka alkalmat leszámítva, amikor híveikkel együtt mutatkoztak. Nem jártak színházba, estélyekre, moziba, sporteseményekre, étterembe. Mások előtt, és amikor nem hivatalos elnöki fogadáson vettek részt, kéz a kézben jelentek meg, és a kérdésekre, melyek azt firtatták, hogyan működik a párkapcsolatuk ilyen politikai feszültség közepette, mindketten azt válaszolták, hogy tökéletesen.

Dedinje még inkább elzárva maradt a külvilág elől Zoran meggyilkolását követően. Ritka kivételnek számított az a parti, amelyet az elnöki palotában Mirjana *Kelet és Nyugat között* című könyve megjelenésének alkalmából rendeztek, és amelyen Szlobodan különösen kedves volt a feleségével. „Cicukám, a könyvére koccintok, és arra, hogy örökké szeressen", mondta poharát felemelve. Az asszony azt válaszolta neki, hogy szereti, mert a férfi is szereti őt. Az elnöki palotában készült utolsó sajtófotókon Mirjana látható egy fehérre festett szobában, ahogy a kanapén ül unokájával, Markóval, aki fia és Milica Gajics kapcsolatából született. A hely,

ahol a nagymama és a kisfiú tartózkodtak, „nyugodt és csendes, várakozással teli" hangulatot árasztott. A szobában kandalló és egy hatalmas földgömb volt, a vázákban művirágok. Mirjana a beszélgetés alatt – akárcsak a könyveiben – teljesen önkényesen váltogatta a témákat: a természet szépségét, a világegyetem rejtélyeit, az égboltot és a csillagokat, a fiatalkorában viselt ruháit, vagy éppen a betétesek sorban állását kommentálta, akik a bankokból akarták férje rezsimjének idején elpárolgott megtakarításaikat kivenni. Az interjú és a képek bármelyik hetilapban megjelenhettek volna. Végül a *Vreme* 2001. március 15-i számában láttak napvilágot, akkor, amikor már csak két hét volt hátra a ház átmeneti lakójának letartóztatásáig.

1998. FEBRUÁR 28.

Jugoszláv politikai megfigyelők egyértelműen kimutatták Mirjana hatását Szlobodan beszédeiben. Hasonló volt sovinizmusuk, amely a szerb nacionalizmussal szembefordította a többi jugoszláv köztársaságban és tartományban élő ellenségeik nacionalizmusát. Markovics stílusa, rögeszméi és javaslatai – amelyeket maga is idézgetett sajtókiadványaiban, interjúiban – jól észrevehetőek a Milosevics által elmondott szövegekben. Az adat kiegészítő jellegű, mert a politikai elemzők azért tanulmányozták a szövegeket, hogy kiderítsék férje politikai szándékait, aki elég mogorvának mutatkozott a sajtótájékoztatókon, és politikai beszédeit soha nem készítette el megszerkesztett formában. Az asszonytól nem állt távol az „oszd meg és uralkodj" elve, és mindig jelen volt a jelentősebb döntéseknél, amelyek meghatározták Szlobodan tragikus útját: így például Koszovó autonómiájának felfüggesztésénél 1989. március 27-én, ami kulcsfontosságú momentumnak bizonyult a horvát és a szlovén elszakadás szempontjából és kirobbantója lett a Jugoszlávia felbomlásához vezető háborúnak.

Milosevics villámgyors felemelkedésének magyarázata kétségkívül Koszovóban keresendő, a zömében albánok lakta szerb autonóm tartományban. Ugyanilyen státusszal rendelkezett a túlnyomórészt magyarok lakta Vajdaság is. Milosevics *casus bellit* kovácsolt a koszovói szerb kisebbség helyzetéből. 1987 óta szította folyamatosan az albánellenes hangulatot különböző tömegdemonstrációkon, többek között az 1988. november 18-án Belgrád központjában megtartott rendezvényen. A folyamat 1989. június 28-án Koszovóban teljesedett ki, amikor is a törökökkel szemben elvesztett csata 600. évfordulóján Milosevics mintegy kétmilliós hallgatóság előtt tartott beszédet.

A szerbek rettegtek attól, hogy kiűzik őket Koszovóból, és Milosevics szónoklatai tovább szították félelmüket. Milosevics szorgalmazta az albán köztisztviselők elbocsátását, helyi intézményeik és tömegtájékoztatási eszközeik betiltását. A koszovói autonómia szűkítését és a szerb alkotmány módosítását követő albán reakció felkelés kirobbanásához vezetett, amelyben lerombolták az ortodox templomokat és túlkapások is történtek. Milosevics válaszlépésként véres elnyomást vezetett be. Az 1998. február 28. és március 1. között zajló koszovói szerb katonai intervenció a tartomány függetlenségének kikiáltására adott viszontválasz volt (Koszovó 1990. szeptember 7-től lett a Jugoszláv Szövetség hetedik köztársasága).

Szlovénia és Horvátország, amelyek Szerbiával azonos státuszt élveztek a föderáción belül, úgy vélték, hogy ez utóbbi megsértette a szövetségi paktumot azzal, hogy visszavonta Koszovó és a Vajdaság autonómiáját. A légkör egyre inkább ellenségessé vált. 1990 áprilisában Szlovéniában és Horvátországban is olyan elnököt választottak Milan Kučan és Franjo Tudjman személyében, akik az elszakadás hívei voltak. Mindkét állam referendum révén egyoldalúan kilépett a Jugoszláv Államszövetségből. Szlovéniában 1990. december 23-án szavazták meg a határozatot, Horvátországban pedig 1991. május 19-én, de a horvátok nem tudtak arról, hogy a krajnai szerb kisebbség egy héttel korábban arra szavazott, hogy elszakad a horvátoktól. Milosevics katonailag lépett fel mindkét állammal szemben. Csapatai 1991. június 27-én szlovén földre léptek, a Horvátország elleni támadás pedig 1991. augusztus 27-én vette kezdetét. Jugoszlávia darabokra hullott. 1991. szeptember 7-én, népsza-

vazást követően Macedónia is deklarálta a függetlenségét, majd Bosznia-Hercegovina is megtette ugyanezt 1992. március 1-jén.

A Szlovéniával, Horvátországgal és Bosznia-Hercegovinával folytatott háború miatt Milosevics kénytelen volt elhalasztani a koszovói ügy rendezését, amire pedig megválasztása óta készült. Ezzel most addig kellett várnia, amíg nyilvánvalóvá nem vált katonai veresége Szlovéniában és Horvátországban, és az 1995-ös daytoni egyezmény Bosznia-Hercegovinában tűzszünetet nem léptetett életbe a köztársaság etnikai megosztása mellett. Nagy-Szerbia tervére, amely Szerbiát, Montenegrót, Macedóniát, Szlovéniát, Koszovót és Bosznia-Hercegovina egy részét egyesítette volna, egy lehetséges Nagy-Albánia árnyéka vetült, amely Albániát, Koszovót, Montenegrót, valamint montenegrói, macedón és görög területeket foglalt volna magába. Mindkét geopolitikai elképzelés tengelye Koszovóban húzódott, amelyet mindegyik fél kizárólagos jelleggel magának követelt. Koszovó hovatartozásának kérdésében demográfiai, történelmi és vallási szempontok keveredtek, amihez hozzájárult még a térség kiemelkedő stratégiai fontossága, mivel ősidők óta fontos szárazföldi csomópontnak számított. A mai napig nem sikerült véglegesen és megnyugtatóan rendezni a térség etnikai összetételéből adódó konfliktusokat. A megoldási javaslatokat mindkét fél kölcsönösen elutasítja. A szerbeknek nem sikerült a Milosevics stratégiáját követő reváns, amely 1998-ban a térség katonai megszállásával akarta rendezni a kérdést. A NATO-beavatkozás azonban ezt meggátolta, s innen már egyenes út vezetett a scheveningeni börtönig, amely könnyen lehet, hogy Milosevics utolsó otthona lesz.

A történelem kétségkívül mostohán bánt a koszovói szerbekkel. A balkáni népek leszármazottai évszázadokon keresztül ellenálltak az asszimilációnak. A pogány illír őslakosok az időszámítás előtti időkben virágzó életet teremtettek a vidéken, majd rómaiak, bizánciak és vizigótok fennhatósága alá kerültek. A VI.–VIII. század folyamán szláv népek érkeztek a Balkánra. Az elkövetkező három században a térség átalakult, és az albánoknak nevezett nép egy része a római katolikus vallást vette fel, a másik része pedig a bizánci ortodoxot. Az 1389 és 1912 közötti török uralom alatt sokan mohamedánokká lettek, ezek száma a mai kétmilliós lakosság 90%-át teszi ki. A történelem során a leggazdagabb és legfejlettebb középkori szerb államból a legszegényebb és legelmaradottabb modern szerb állam lett.

Az ENSZ jelenlegi tervei a demokratikus intézményrendszer bevezetésével próbálják megtalálni a válságból kivezető utat. Három év alatt kellene a szembenálló feleknek valamilyen módon egyezségre jutniuk. A 2001. november 18-i szavazást követően szabaddá vált az út a „lényegi autonómia" felé, amit az ENSZ is támogat. Az Ibrahim Rugova vezette mérsékelt függetlenségiek a szavazatok 46,29%-át szerezték meg, a Hashim Thaci irányította radikálisok 25,54%-val szemben. A szerb kisebbség 11%-ot kapott, de emellett 10 póthellyel is rendelkezik a 120 fős parlamentben. Rugova nem szerzett abszolút többséget, ezért a tartomány kormányzása érdekében koalíciót kell alakítania. Ha sikerülne a szerb kisebbség jogai és Hashim Thaci irredenta harcosainak követelései között valamifajta konszenzust találni, az az európai történelem egyik legrégebbi problémájának megoldását jelentené. Milosevics a kérdést katonai úton próbálta rendezni, de kudarcot vallott. Vajon az ENSZ-nek demokratikus úton sikerül-e?

1999. MÁRCIUS 24.

1999. március 24. délutánján a NATO főtitkára, Javier Solana bejelentette, hogy megkezdik Szerbia bombázását. „A Jugoszlávia elleni támadással a XXI. századi Európa morális értékeit kívánjuk védelmezni", jelentette ki, és aláírta a támadás megindítására parancsot adó dokumentumot. Milosevics megtagadta csapatai kivonását Koszovóból és nem volt hajlandó tárgyalni a koszovói albánokkal, hogy békés úton rendezzék a tartomány sorsát. Az Észak-Atlanti Szövetség 19 tagállama a katonai beavatkozás mellett döntött, miután két, Franciaországban zajló tárgyalási kísérlet is eredménytelenül zárult. Milosevics időt nyert, miután a NATO 1998. október 13-i felszólításának hatására csökkentette Koszovóban ál-

lomásozó csapatai létszámát, de továbbra sem hagyott fel megtorló politikájával. Az 1999. január 15-én Racakban meggyilkolt 45 civil koszovói albán ügye újra felerősítette a külföldi beavatkozás szükségességét. 1999. február 6. és 23. között a Rambouillet-ben folytatott tárgyalásokon mindkét fél elutasította a nemzetközi rendezési javaslatokat, de az 1999. március 15. és 19. közötti párizsi tanácskozáson a koszovói albánok elfogadták a nyugat részéről tett javaslatokat. A szerbek továbbra is elutasították azokat. Öt nappal később Milosevics kénytelen volt szembesülni a NATO katonai csúcstechnikájával.

Az akció gyorsan zajlott. Április 3-án bombatámadások sorozata rázta meg Belgrád központi részeit. A halált hozó „égi áldás" szüntelenül hullt egészen május 19-ig, amikor is Milosevics hajlandónak mutatkozott tárgyalásokat kezdeni a megadás feltételeiről annak a dokumentumnak az alapján, amelyet a „nyolcak" – a hét vezető nagyhatalom és Oroszország – dolgoztak ki, és amelyet az orosz Viktor Csernomirgyin és a finn Marthi Ahtisari juttatott el Milosevicsnek. A hágai Nemzetközi Törvényszék lélegzetvételnyi időt sem hagyott: május 27-én már elő is terjesztette első vádiratát Szlobodan Milosevics ellen, amelyben háborús és emberiség elleni bűncselekményekkel vádolták meg, örökre megpecsételve ezzel a sorsát. 300 és 800 között mozgott azoknak a repülőknek a száma, amelyek 78 napon át szüntelenül bombázták a szerb fővárost, de az elnöki párnak és lányuknak, Marijának sikerült menedéket lelniük a dedinjei palota alagútjaiban, amelyeket még Tito építtetett a szovjet inváziótól való félelmében. Az elnöki pár hálószobája a levegőbe repült, de a rakéta a Fehér Várban tartózkodók közül senkit nem talált el. Marko, aki általában katonai egyenruhát viselt, most Pozsarevacban bújt el. Amikor azzal vádolták, hogy csak álcaként hordott egyenruhát, mert valójában katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítették, azzal terelte el a dologról a figyelmet, hogy a *Bambyland* nevű ifjúsági szórakoztató központ finanszírozásáról kezdett beszélni. Azt gondolta, hogy ez a „legmegfelelőbb módja annak, hogy a fiatalok jövőjéről gondoskodjon". Mindenesetre bizarr ötlet volt szórakoz-

tatóhelyet építtetni akkor, amikor az országot bombázták és az emberek légópincékben nyomorogtak.

Amikor kapitulálni kellett, Mirjana elkísérte Szlobodant az ellenzéki pártokkal folytatott tárgyalásokra. „El kell fogadnunk az ultimátumot, mert nincs más választásunk", mondta. Június 3-án megkezdődött a papírok aláírása. Ha Szerbia kivonja csapatait Koszovóból, a bombázásokat felfüggesztik. Szerbiának el kellett fogadnia a menekültek visszatérését, és elismernie egy nemzetközi békefenntartó alakulat, a 35 ezer fős KFOR fennhatóságát a tartományban, amelynek fő feladata a helyi élet normalizálása lesz. Szlobodan tévébeszédet tartott. „Tisztelt polgárok, boldog békét kívánok", mintha a katasztrófa, ami épp, hogy véget ért, nem is létezett volna.

Az ENSZ gyorsan járt el az ügyben. A Biztonsági Tanács 1999. június 10-én kibocsátotta 1244. számú határozatát, amely ideiglenesen az ENSZ hatáskörébe rendelte Koszovó közigazgatását, amíg a „lényegi autonómiának" nem sikerül érvényt szerezni a gyakorlatban is az új Jugoszlávián belül. A szeparatista harcosokból álló Koszovói Felszabadítási Hadsereget (UCK) leszerelték, miután elfogadta, hogy politikai párttá alakul, és ezzel lemondott arról, hogy fegyveres úton harcoljon az elszakadásért. 2108 koszovói albán holttestét exhumálták, akiket a NATO-támadások előtt, alatt és után öltek meg és temettek el titokban. Az etnikai tisztogatás mérlegének másik serpenyőjében egy 14 fős tömegsír van, ahová a meggyilkolt szerbeket hantolták el. Az elvakult szerbellenesség számlájára írható még ezen kívül mintegy 400 személy lemészárlása, 500 fő eltűnése, és a NATO-támadást követően mintegy 400 ezer ember kitelepítése. A szerb nyelvű könyveket elégették, leromboltak 63 templomot, Lázár cár emlékművét, valamint a montenegrói király, Pepetr Petrovics Njegos és a nyelvész Vuk Karadzsics szobrát.

A NATO részéről Szerbiában okozott károk jelentősek. Brit források mintegy 60 milliárd dollárra becsülik az anyagi pusztítást, 2000 ember halt meg, további 6000 megsebesült. Az országban mintegy 900 ezer munkanélküli van, 80 ezer belgrádi nyomorog, s ehhez jön még az a 226 ezer nem albán nemzetiségű lakos, aki elmenekült

Koszovóból. Mindazonáltal a szerbek a maguk részéről mintegy 150 billió dolláros kárt emlegetnek. Mirjana szerint „egy sajátos háborúról volt szó, amely a sajtón keresztül zajlott", és amelyet „a nyugati konzervatív körök irányítottak, vagy azok, akiknek érdekükben állt annak a területnek az elfoglalása". „A gyarmatosítás eme modern formájával szemben" ellenállást tanúsító Milosevicset pedig úgy állították be, mint valami gonosz szellemet, állította Mirjana. Népszerűségének visszaszerzése érdekében Szlobodan mintegy 5000 kormányhivatalnokot, katonát és médiaszakembert tüntetett ki. Elnöki tevékenységének alkonyán az „engedetlenek engedetlenjének" nyilvánította magát. Elrendelte, hogy a dedinjei palota köré húzzanak fel egy cementfalat, hogy legyen, ami megvédje a népharagtól, mintha attól félt volna, hogy nem a szerb fennhatóságú Koszovóért indított háború miatt hibáztatják, hanem annak elvesztéséért. A vereség napjaiban Mirjana még mindig ujjongott: „Jugoszlávia kivívta magának azt, amit korábban sohasem, egy kiváltságos helyet a világtörténelemben." A házaspár kitartóan cáfolja az elkövetett kollektív bűnöket, és természetesen nem ismeri el a hágai törvényszék illetékességét sem. Mindketten úgy érzik, hogy tevékenységükért inkább valamilyen kitüntetés járna, hiszen oly sokat tettek a békéért és a terrorizmus ellen. Kényelmes scheveningeni cellájában Szlobodan Milosevics az eljövendő dicsőség kovácsának érzi magát. Mirjana férje fogva tartóit anyja gyilkosaihoz hasonlítja; ez „a modern kor Gestapója", summázza véleményét. Az a szélsőséges nacionalizmus, amelybe az idejétmúlt és csőd szélén álló kommunizmust öltöztették, egy olyan Nagy-Szerbia létrehozását tűzte ki célul, amely „a határait az utolsó szerb sírig akarta kitolni". Ez volt a házaspár terve, és Mirjana a férjét tartotta erkölcsi győztesnek a történelem meghamisítóival szemben.

2002. FEBRUÁR 12.

2002. február 12-én délelőtt 9.30-kor Szlobodan Milosevics két kék egyenruhás ENSZ-katona kíséretében belépett a hágai Nemzetközi Törvényszék bírósági termébe. Ez volt az első eset, hogy egy államelnököt bíróság elé idézzenek a mandátuma idején feltételezhetően elkövetett szörnyűségek miatt. Az IT-02-54. számú per kezdetét nagy várakozás előzte meg. Az ENSZ égisze alatt 74 ország 1109 alkalmazottja öt kontinens 23 bírójának vezetésével vizsgálja az emberiség ellen az előző évtizedben a Balkánon elkövetett gaztetteket. A költségek mintegy 110 millió eurót tesznek ki. Milosevics állát magasra szegezte, arcán mosoly bujkált, úgy hatott, mint aki magasabbrendűnek képzeli magát másoknál. Tisztában volt vele, hogy minden mozdulatát figyelik és rögzítik az utókor számára, és ezek a felvételek az egész világot bejárják majd. Mirjana Markovics Belgrádból figyelte a pert, és nem vett részt férje búcsúfellépésének nyitányán. Tartózkodott a nyilatkozattételektől, bár pártjának, a JUL-nak – amelynek továbbra is képviselője maradt – elnöke, Szinisa Vucsinics megfenyegetett mindenkit, aki Milosevics ellen mer vallani Hágában. Mirjana vízumot szerzett, hogy a tárgyalás alatt újra a férje mellett lehessen. A látogatások a hétvégi napokra korlátozódnak a hétfőtől péntekig tartó bírósági tárgyalások miatt.

A sötét öltönyt, világos inget és kék csíkos nyakkendőt viselő Szlobodan Milosevics hallgatja a vádakat és jegyzetel, de kerüli a vád képviselőjének, Carla del Ponte asszonynak a tekintetét. Itt van a korábbi svájci főügyész, aki Baltasar Garzón spanyol bíró kérésére felkutatta az argentin diktatúra idején svájci bankokban nyitott számlákat. Az elsőfokú bíróság három tagból álló kollégiumának soros elnöke, a brit Richard G. May koordinálja jamaicai és dél-koreai kollégájának munkáját, ő vezeti a tárgyalást és ő hirdeti ki az ítéletet, ami nem lehet halálbüntetés. Hazai és nemzetközi jogászok sokasága gyűlik össze a közelben, és puhatolózó lépéseket tesznek a védelmet illetően. Milosevics nem tart igényt védőügyvédre, maga védekezik a bíróság előtt. A francia Jacques Vergues, az angol Steven Kay, a holland Mischa Wladimroff, az amerikai Ramsey Clark és a jugoszláv Braniszlav Tapuskovics, Zdenko Tomanovics, valamint Dragoszlav Ognjanovics a folyosón agitálnak egy Milosevics-bizottság nevében. Őket nyilvánvalóan maga a névadó buzdította, hogy indítsanak ellentámadást a tömegtájékoz-

tatási eszközökben a NATO-val és az Egyesült Államokkal szemben, és követelték többek között Bill Clinton, Jacques Chirac, Tony Blair, Lamberto Dini, Gerhard Schröder, Helmut Kohl, Madeleine Albright és Javier Solana tanúként való meghallgatását. A jugoszláv ügyekért felelős Nemzetközi Törvényszék mostanáig 31 lezárt perben 11 elmarasztaló és 5 felmentő ítéletet hozott, és Miloseviccsel együtt tíz vádlott ellen folyik büntetőeljárás. Ez utóbbiak különböző szakaszban vannak, a szerb, a horvát és a muzulmán vádlottak mindannyian kollektív bűntettek elkövetéséért kerültek bíróság elé. Carla del Ponténak a szerbek közül természetesen még le kell tartóztatnia Ratko Mladics tábornokot, a srebrenicai hóhért, a montenegrói származású költőt és pszichiátert, Radovan Karadzsicsot, akit Szarajevó ostromáért terhel felelősség és a szerb elnököt, Milan Milutinovicsot, valamint mintegy harminc másik tömeggyilkost, köztük Dragoljub Ojdanicsot, Vlajko Sztojiljkovicsot és Nikola Sainovicsot.

Tony Blair és Jack Straw a brit kormány képviseletében 2001-ben megakadályozták, hogy Pinochetet Spanyolországban állítsák bíróság elé. Az ibériai ország nemzeti bírósága gyilkosságokban és kínzásokban való bűnrészesség miatt akarta a Chilében amnesztiában részesített tábornokot a vádlottak padjára ültetni. Az ENSZ és a Nemzetközi Bíróság főügyészének – aki svájci, vagyis olyan országból származik, amely csupán 2002. március 3-án szavazta meg, hogy tagállamként csatlakozzon az ENSZ-hez –, Carla del Ponténak a kitartásán múlik a továbbiakban, hogy a II. világháború utáni számos diktátor közül legalább egynek szembe kell-e néznie az igazságszolgáltatással, hogy felelnie kell-e azokért a barbárságokért, amelyeket az évezred végén kormányfőként követett el.

Szlobodan Milosevics hangja monoton volt, az idegességtől megtört, beszéde fáradt, kedvetlen. Nem tagadott meg semmit tettei közül, fásultan vállalta a történelem által rárótt szerepet. Hiányzott belőle az a meggyőződés, amely a hatalom birtoklása idején jellemezte megnyilvánulásait, bár határozottságának és ékesszólásának tanújelét adta, amikor a soron következő tanúknak kérdéseket tett fel, vagy a szerbellenes előítéletekről, a propagandáról, a tájékozatlanságról, a tudatlanságról és a bűnbakkeresésről beszélt, amelynek ő a célpontja. Milosevics 60 éves korára megöregedett, gyér haja megőszült, de gondosan fésült és frissen borotvált, arca puffadt, szeme karikás. Néha nyilvánvalóan unatkozott és a tárgyalóterem sarkai felé kalandozott a tekintete, mialatt kronológiai sorrendben ismertették az ellene felhozott 66 vádpontot, amelyek az ENSZ hivatalos aktájában 43 oldalt tettek ki, a rémtettek három helyszínét jelölve meg: Koszovót (1999), Horvátországot (1991–1995), és Bosznia-Hercegovinát (1992–1995). Koszovóban felelősség terheli az erőszakos kitelepítésekért, gyilkosságok elkövetéséért, vallási, faji és politikai üldöztetésekért, amelyek mintegy 800 ezer albán lakost, férfit és nőt érintettek. Hat kiegészítő iratban sorolták fel annak a mintegy ötszáz azonosított áldozatnak a nevét, akik a szerb hadsereg kegyetlenkedéseinek – erőszakos cselekmények, bombázások, lakóépületek és templomok lerombolása, nők megerőszakolása, kivégzések – estek áldozatául. Horvátországban üldöztetés, szándékos gyilkosságok, rombolások szerepelnek a listán, amelyek körülbelül 200 ezer horvát polgári személyt és nem szerb nemzetiségit érintettek Vukovárban, Kelet-Szlavóniában, Krajnában, Erdutban, Saborskóban, Vocinban, Skabrnjában, és Dubrovnikban, ezenkívül erőszakos letartóztatások, kényszermunka, kínzások, embertelen bánásmód, fosztogatások. A csatolt két melléklet ebben az esetben városonként sorolja fel a 900 azonosított áldozat nevét. Bosznia-Hercegovinában többek között népirtásban való bűnrészesség a vád ellene, az ország különböző részein élő muzulmánokat és horvátokat tömegesen hurcoltak gyűjtőtáborokba, majd kivégezték őket, a nem szerb lakosságot üldözték, elkergették lakóhelyéről, vagyontárgyaikat elkobozták, embertelen körülmények közé kényszerítették őket, sokszor megkínozták, a nőket megerőszakolták, a lakossághoz nem juttatták el a nemzetközi segélyeket. Mintegy 61 fogolytábort állítottak fel, 45 helyről üldözték el a lakosságot. 1500 fogoly és 6000 le nem tartóztatott személy esetében pontosan megállapították a kivégzések helyét és dátumát. Milosevics számára ezek a sokkoló adatok a feledés homályába vesztek. Szenvtelenül és távolságtartással hallgatta

a felsorolást, anélkül, hogy emlékezetében bármiféle nyomot hagytak volna ezek a cselekedetek. Carla del Ponte szerint a szörnyűségek Milosevics tudtával és beleegyezésével, mi több, az ő parancsára történtek. Semmit nem tett, hogy megakadályozza, netán büntesse az elkövetett szörnyűségeket. Ez az érvelés annak a vezetési mechanizmusnak a láncszemeit követi, amely a vád szerint Milosevicset szerb, illetve jugoszláv elnökként is jellemezte. Mintha tudathasadásos állapotban lett volna, nem emlékezett a papírra vetett és felolvasott eseményekre. Így azután semmifajta megbánást, bűnbánatot nem lehetett tőle várni.

Az ENSZ két évben határozta meg a Milosevics elleni eljárás időtartamát. 2002 telén a vizsgálati szakasz lezárult, és megkezdődött a tanúk kihallgatása. Nem ismert pontosan a beidézett tanúk száma és kiléte. Becslések szerint körülbelül 300 főről lehet szó. Szerepelnek közöttük áldozatok éppúgy, mint kormányhivatalnokok, NATO-tisztségviselők és mintegy 30, Miloseviccsel korábban együttműködő személy, akik hajlandók a vádlott ellen vallani, annak reményében, hogy ezzel elkerülhetik a felelősségre vonást. Néhányan közülük védelmet is élveznek az esetleges megtorlások elkerülése végett. A három bírósági akta egyesítése, vagyis a Horvátországban, Boszniában és Koszovóban történt atrocitásoknak egy közös perben való tárgyalása vereség volt Milosevics számára, aki a letartóztatásától kezdve a szóbeli meghallgatásáig különféle beadvá-nyokkal próbálkozott, még feltételes szabadlábra helyezését is kérvényezte, amit kétszer is megtagadtak, először a per kezdete előtt, majd utána. A strasbourg-i Nemzetközi Emberi Jogi Bírósághoz is beadott egy keresetet, amelyben kifogásolta kiadatásának körülményeit. Véleménye szerint a szerb kormány anélkül döntött átadásáról, hogy az ezzel kapcsolatos jugoszláv jogi procedúrát végigcsinálták volna.

Milosevics nem ismeri el a hágai bíróság illetékességét sem, mivel az ENSZ közgyűlése vagy legalább egy e célból összehívott nemzetközi konferencia nem ellenjegyezte azt. „Törvénytelennek és részrehajlónak" tartja ezt az intézményt, amely az ENSZ Biztonsági Tanácsának eszköze, hiszen abban az Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia, Kína és Franciaország vétójoggal rendelkezik. Az általa „állatoknak" nevezett három bíró szerinte egy „ördögi összeesküvés" részese, akiket a brit titkosszolgálat azért manipulál, hogy meghamisítsák a bizonyítékokat, és ezzel befeketítsék kormányát és felmentsék a NATO-t a Jugoszlávia elleni agresszió vádja alól. A horvát háborús közhangulatot, a bosnyákok szélsőséges vallásosságát és a koszovói albánok terrorizmusát tette felelőssé azért a vérfürdőért, ami végül a régi Jugoszlávia széthullásához vezetett. Ezek a vádaskodások Milosevics részéről a figyelemelterelést szolgálták, és fel sem vetődött, hogy ő hogyan viszonyult ezekhez a dolgokhoz. Amikor megszólalási lehetőséget kapott, saját helyzetét az Egyesült Államokéhoz hasonlította, amikor az azért avatkozott be Afganisztánban, hogy felszámolja a tálib rendszert és a terrorizmust.

Ahogy ott ült szenvtelenül, látszólag undorodó ábrázattal, úgy tűnt, hogy Carla del Ponte nem tévedett, amikor emberbőrbe bújt ördögnek nevezte. Némán, távolságtartóan hallgatta végig, hogy az a „középkori barbárság", ahogy a hatalommal bánt, nem meghatározott eszméknek és elveknek, hanem féktelen ambíciójának volt köszönhető, és „elmondhatatlan szenvedéseket okozott azoknak, akik ellenszegültek, vagy bármiféle veszélyt jelentettek stratégiájára". Tettei mögött Carla del Ponte nem talált sem eszményképeket, sem személyes meggyőződést. Nem volt felfedezhető mögöttük semmifajta „patriotizmus, becsület, rasszizmus vagy xenofóbia", sokkal inkább „számító kegyetlenség", amely túllépi „a háború indokolta határokat". Könyörtelenül vágta az arcába, hogy Nagy-Szerbia létrehozása a többi etnikum deportálása és kipusztítása árán csak ürügy volt „egy elavult retorika" részéről, és a szélsőséges nacionalizmust csupán „a személyes hatalom vágya" vezérelte. „A vádlott bűntetteire" nem szolgálhatnak magyarázattal a NATO harci cselekményei, amivel Milosevics takarózni kívánt, állítja Carla del Ponte, bár igaz, hogy a bombázások, amelyek végig nemzetközi felhatalmazás mellett folytak, nem kímélték a polgári lakosságot sem. Egyes szervezetek azonban kétségbe vonják, hogy

a szövetségesek rendelkeztek volna a kellő felhatalmazással: ők új eljárás megindítását kérik a bíróságtól.

Szlobodan Milosevics másképp szemléli a történteket. Mire válaszára sor került, kék nyakkendőjét a jugoszláv nemzeti zászló színeire cserélte, saját védelmét pedig arra építette, hogy vádlott helyett áldozatként mutassa magát. Olyan béketeremtő szerepében próbált tetszelegni, akit azért büntettek meg, mert „szembe mert szállni a leggonoszabb zsarnoksággal, amely valaha is az emberiséget fenyegette". Nem nevezte meg nyíltan, hogy kire gondolt, helyette inkább Bill Clintont és Madeleine Albrightot emlegette. Cáfolta, hogy Nagy-Szerbia eszméjét dédelgette volna, és az 1992. április 28-án kihirdetett jugoszláv szövetségi alkotmányra hivatkozott, amely garanciákat biztosít a többvallású és többnemzetiségű országban élő szerbeknek, albánoknak, törököknek, magyaroknak, románoknak, bolgároknak és ruténeknek. Azt állította, hogy az Oszama bin Laden-féle szélsőséges muzulmán irányzat állt az albán terroristák mögött, akik megdöntötték azt a soknemzetiségű kormányt, amelyben szerbek, albánok, muzulmánok, törökök, egyiptomiak és cigányok is helyt kaptak, és olyan zsoldosokkal helyettesítette, akik szabad teret engedtek a kegyetlenkedésnek; több albánt öltek meg, mint szerbet, de nem mondott számokat, nem nevezte meg sem az áldozatokat, sem a gyilkosokat. Arról sem beszélt, hogy kinek tartoztak felelősséggel, csupán egy halvány utalást tett az Európában tevékenykedő albán maffiára és a Koszovói Felszabadító Hadseregre (UCK). Kijelentette, hogy a szerb népet és kormányt, családját és személyét gonosznak állították be, azért, hogy „meglincseljék" őket a médiában, bosszúból, amiért „megfékezte a NATO-t". A neokolonialista és rabszolgatartó idegen erők leigázták Koszovót, bábkormányt állítottak fel országában és ők biztatták fel Horvátországot és Bosznia-Hercegovinát, hogy váljanak ki a jugoszláv föderációból. Kizárta annak lehetőségét, hogy a konfliktusok, illetve elnöksége idején bármilyen megtorlást követtek volna el a Szerbiában élő mohamedánokkal, horvátokkal és albánokkal szemben. Éles kritikával illette a jelenleg Balkánon állomásozó külföldi katonai erőket, akik megszegik az ENSZ által hozott rendelkezéseket és megengedik, hogy „az albán terroristák kegyetlenkedjenek". Szintén elutasította azt a vádat, hogy ő lett volna az előidézője az 1998-as és 1999-es koszovói albánok kitelepítésének, az etnikai tisztogatásoknak, és a lakosság tömeges menekülésében szerinte a szerb hadsereg sem játszott semmilyen szerepet. Mindezért az UCK felkelőit tette felelőssé, akik részt vettek a lakosság ütlegelésében, terrorizálásában és legyilkolásában, csak azért, hogy azok elhagyják lakhelyüket és oda ne is térhessenek vissza. Ezeket a tetteket úgy állította be, mint amelyek a NATO sugallatára születtek azért, hogy könnyebben bombázhassák Szerbiát.

Cáfolta, hogy a szerb hadsereg Koszovóban élő más nemzetiségű személyek holttestét kiásta és Belgrádba vitte volna azzal a céllal, hogy eltüntessék az etnikai tisztogatások nyomait, bár elismerte, hogy „egyének vagy kisebb csoportok követhettek el bűncselekményeket, ahogy ez a világon máshol is történik". Szerinte napnál világosabb, hogy „itt egy politikai folyamatról van szó, aminek semmi köze a joghoz", ezért megtagadta, hogy a konkrét és pontos vádakra válaszoljon. „Hazugságok óceánjaként" összegezte a vádakat, és úgy állította be a dolgokat, mintha a NATO-hadműveletek áldozatai elterelhetnék a figyelmet azokról, akiket meggyilkoltak az etnikai tisztogatások során, amelyekben Milosevics meghatározó szerepet játszott. Azzal is vádolta a NATO-t, hogy „támogatta az európai soknemzetiségű államok, a Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlását Németország és az Egyesült Államok ösztönzésére", valamint hogy Szerbiában „több iskolát pusztítottak el, mint tankot". Egy dokumentumfilm segítségével hívta fel a figyelmet a szerbiai NATO-légitámadások alatt bekövetkezett és a polgári lakosságot sújtó szenvedésekre és pusztításokra. Az *Amnesty International* nyilvántartása legalább 500 ilyen esetről tud, melyek a *Human Rights Watch* statisztikájában szereplő mintegy 90 bombázás következményei. Milosevics védekezésének ez a része kemény dió lehet Carla del Ponte számára. Kétségkívül kihívást jelent a vád számára még akkor is, ha a NATO arra hivatkozik, hogy büntetőakcióit az vezérelte, hogy érvényt szerezzen az 1949. au-

gusztus 12-én elfogadott Genfi Konvenciónak, amelynek értelmében háborúban védelem illeti meg a sebesülteket, betegeket, fogva tartottakat és polgári személyeket, és e határozatok megszegőivel szemben szankciókat helyez kilátásba.

A közeljövőben kérdések sora vár megválaszolásra. Megkapja-e méltó büntetését a múlt század egyetlen olyan diktátora, akit nemzetközi bíróság elé állítottak, ha a Hágában megindított eljárások kedvező fordulatot vesznek? Ellen tud-e állni a Nemzetközi Törvényszék Milosevics támadásainak, aki a bíróságot az ENSZ Biztonsági Tanács saját intézményének tekinti, és megkérdőjelezi legitimitását, normáit és szabályait, az eljárás információforrásaihoz való hozzáférést és finanszírozásának átláthatóságát? Be tudja-e bizonyítani jogilag Carla del Ponte, hogy a Balkánon elkövetett tömeges atrocitások kimerítik a népirtás nemzetközi megállapodáson alapuló fogalmát, valamint hogy Milosevics személyes felelőssége, legyen az közvetett vagy közvetlen, minden kétséget kizárólag bizonyítható?

Az ENSZ jogi szakértői úgy látják, hogy két éven belül el lehet érni a kitűzött célt. Akkorra már megkezdi működését az ENSZ Nemzetközi Büntető Bírósága, amelynek felállításáról 1998. július 17-én Rómában született döntés, és amelyhez már több mint 60 ország jelezte csatlakozási szándékát, bár ezek között nincs ott az Egyesült Államok, Oroszország, Kína és Izrael. De ennek a bíróságnak nem lesz visszamenőleges kompetenciája. A jövő diktátoraival fog foglalkozni. Büntetlenül hagyja a korábbiakat, akik közül néhányat magánéletükben olyan asszonyok kísértek el, mint akiket ebben a könyvben Mirjana Markoviccsal együtt bemutattunk.

Felhasznált irodalom

1. Milovan Djilas: *Tito, biografía crítica*, Plaza y Janés, Barcelona, 1982.
2. Slavoljub Djukic: *The end of serbian fairytale* (Kraj Srpske Bajke), *He, She and Us* (On, Ona I Mi), *Between glory and anathema* (Izmedju Slave I Anateme), *They Way the leader was born* (Kako se Dogodio Voja). Samizdat/ Free92, Belgrád, 1991, 1994, 1997.
4. Joseph Krulic: *Histoire de la Yugoslavie, de 1945 a nos jours*. Éditions Complexe, Párizs, 1993.
5. Djurica Labovic: *The secrets of enigma about Vera Miletic* (Tajne e nigme o Veri Miletic). Exportpess, Belgrád, 1995.
6. Mirjana Markovics naplójegyzetei: *Odgovori*. BMG, Prosveta Verzalpress, Belgrád, 1998.
7. Vidosav Sztevanovics: *Milosevic, une épitaphe*. Fayard, Párizs, 2000.
8. Az EFE (Spanyolország), az AFP (Franciaország) és az ATS (Svájc) jelentései.
9. Statut Modifié du Tribunal Penal International pour l'ex-Yugoslavie, Nations Unies, az ENSZ 827., 1166. és 1329. sz. határozata, az ENSZ Adminisztratív és Jogi Szekciójának francia és angol nyelvű kiadványa, 2001. június. Actes d'accusation, Slobodan Milosevic, IT-02-54, Kosovo, Croatie, Bosnie-Hercegovine, francia és angol nyelven, az ENSZ jugoszláv ügyekkel foglalkozó Nemzetközi Törvényszéke Tájékoztatási Irodája, Hága, Hollandia, 2001. október 8., 10., november 22. *Balkans Infos*, francia nyelvű havilap, Párizs, Franciaország, 58. (2001. szeptember), 62. (2002. január), 64. (2002. március) és 65. (2002. április) szám. Statement by Goran Svilanovic, Federal Minister for Foreign Affairs of the Federal Republic of Yugoslavia, 58th session of the UN Commission on Human Rights, Geneva, 26 March 2002. The International Criminal Court, published by the United Nations Department of Public Information – April 2002 (www.un.org/law/icc).

[illegible]
már számtalan könyvet olvashattunk. De mit tudunk a diktátorok asszonyainak életéről? Bátorították vagy fékezték férjüket a hatalom csúcsa felé vezető úton? Ismerték-e a diktatúrák sötét titkait? Aktív részesei vagy tehetetlen nézői voltak a szörnyűségeknek, támogatták a diktátort, vagy lázadtak ellene?
[illegible]
[illegible] szerző nemcsak a jelen és a közelmúlt híres diktátoraihoz (a kubai Fidel Castróhoz, a chilei Augusto Pinochethez, a Fülöp-szigeteki Ferdinand Marcoshoz, a perui Alberto Fujimorihoz, az argentin Jorge Rafael Videlához és a jugoszláviai Szlobodan Milosevicshez) kötődő nők sorsát vázolja fel e kötetben. Számos, a magyar olvasó előtt eddig ismeretlen részletet is felvillant az elmúlt ötven év történelméből.

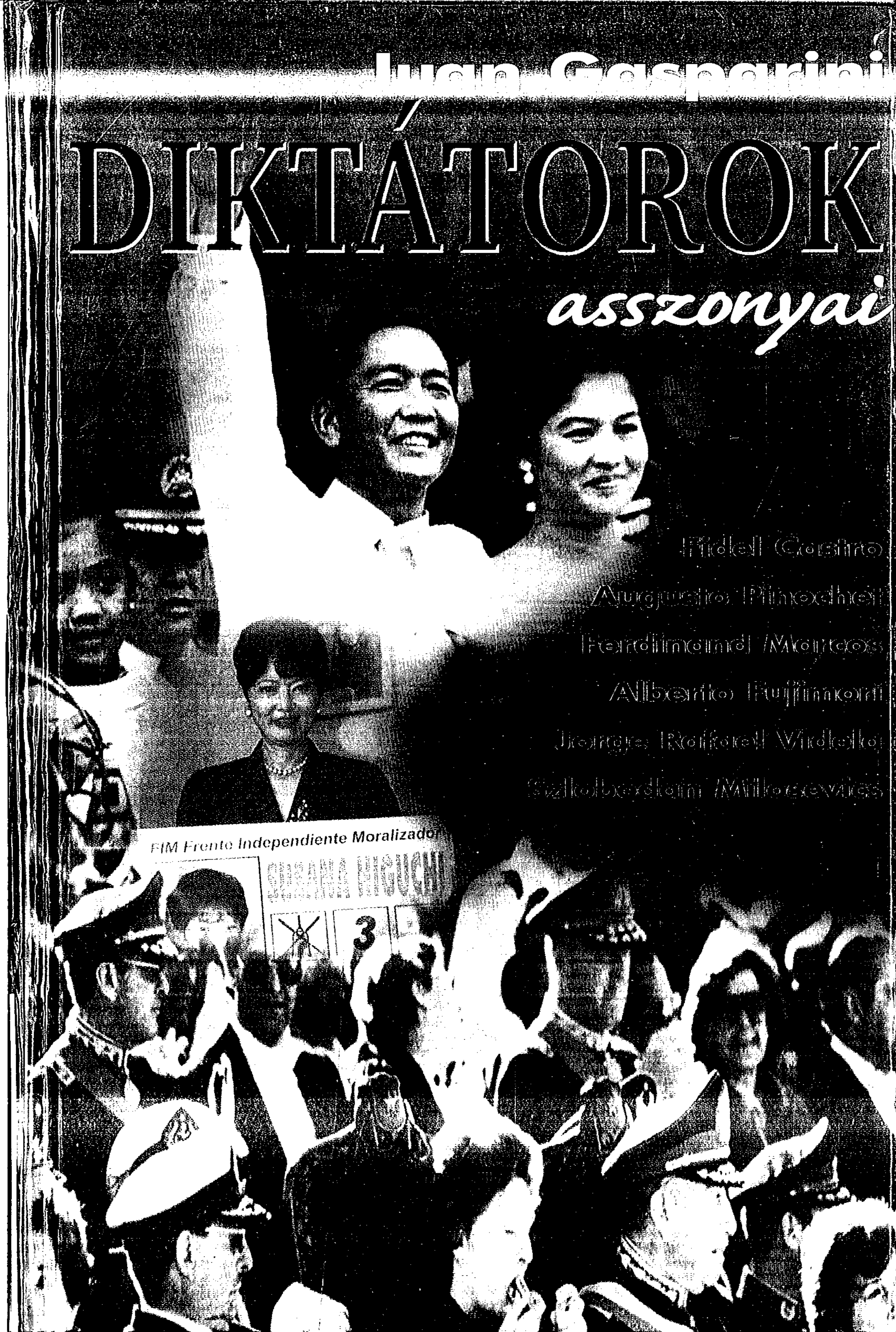

GABO

2500 Ft

ISBN 963 9237 07 8

9 789639 237078

Juan Gasparini
DIKTÁTOROK
asszonyai
Fidel Castro
Augusto Pinochet
Ferdinand Marcos
Alberto Fujimori
Jorge Rafael Videla
Szlobodan Milosevics
FIM Frente Independiente Moralizador